329
SZ 24

Szakács Kálmán

PARASZTI RÉTEG-SZERVEZETEK MAGYAR-ORSZÁGON

1945–1951

NÉGY ÉVTIZED

KOSSUTH

NÉGY ÉVTIZED SOROZAT

Szerkesztőbizottság

BALOGH SÁNDOR
GERGELY JENŐ
RÉTI R. LÁSZLÓ
STEMLER GYULA

Szakács Kálmán

PARASZTI RÉTEG-SZERVEZETEK MAGYAR-ORSZÁGON

1945–1951

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ · 1988

Sorozatszerkesztő: FARKAS MÁRIA

Lektorálta: BALOGH SÁNDOR

ISBN 963 09 3284 9
ISSN 0236 9958

© Szakács Kálmán, 1988

(4532)

PARASZTI RÉTEGSZERVEZETEK A KAPITALIZMUS KORSZAKÁBAN

A paraszti rétegszervezetek létrehozására irányuló törekvésekkel Magyarországon először a századforduló idején találkozunk. A jelentkezésüket kiváltó okok a társadalom fejlődésében és annak ellentmondásos folyamatában találhatók. A kapitalista fejlődés szükségszerűen vonta maga után a gazdasági érdekvédelem gondolatát és az érdekvédelmi szervezetek megalakítására irányuló törekvéseket.

A magyarországi agrármozgalmak sajátos vonása, hogy elsőként a falusi hierarchia alján elhelyezkedő mezőgazdasági munkásság lépett a társadalmi küzdelmek mezejére, megelőzve a felette elhelyezkedő paraszti rétegeket. Érdekvédelmi szervezetének létrehozásában is megtartotta ezt az időbeli előnyt, amiben politikai és gazdasági okok egyaránt szerepet kaptak. Szervezetalakító törekvésüket politikailag az motiválta, hogy a szocialista ipari munkásság eszmei hatása alatt álltak, önbizalmukat és szervezetalakító készségüket növelte az a hit, hogy ebben a küzdelemben támogatja őket a szervezett ipari munkásság és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt. S ha a közvetlen támogatást esetenként nélkülözték is, az ipari munkásság által létrehozott szervezeti forma, a munkások érdekeit védő szakmai szervezet (szakszervezet) számukra is követendő példa lett. Gazdaságilag sürgetően hatott az elhúzódó agrárválság, amely véget vetett a mezőgazdasági termelés gondtalan időszakának, s a mezőgazdasági munkásság számára is komoly megpróbáltatásokkal járt. Szerepet játszott továbbá a tőkés kizsákmányolás sajátos magyarországi formája, hogy a magyar mezőgazdaság porosz utas fejlődése következtében nemcsak mint kapitalista bér-

munkások érezték az agrárválság terheit: a feudális korból fennmaradt munka- és bérviszonyok sokfélesége, a mezőgazdasági munkajog rendezetlensége, a szociálpolitika teljes hiánya, a társadalmi kitaszítottság, a politikai jogtalanság, vagyis a polgári átalakulás következetes végigvitelének hiányából adódó tehertételek is vállukra nehezedtek.

A mezőgazdasági munkásság szervezetalakító törekvése tehát nemcsak a mezőgazdaság kapitalista fejlődésének természetes következménye volt; szorosan kapcsolódott e fejlődés ellentmondásaihoz és az ebből eredő társadalmi diszkriminációhoz is. A gazdasági kiszolgáltatottságot, a létbizonytalanság állandósulását, a birtokmegoszlás egyenlőtlenségét messze felülmúlták a társadalmi egyenlőtlenség rideg tényei, amelyek a gazdaság- és társadalomfejlődéssel párhuzamosan még kirívóbban jelentkeztek. Ezért szükségszerűen erősödött a lázadásszerű tiltakozás az ellen a kasztszellem ellen, amely különösen a mezőgazdasági munkásságot társadalmilag és politikailag szinte kiközösítette a társadalmi-nemzeti közösségből, s csupán a termelés akarat nélküli részesének, jogtalan, gazdát szolgáló, lenézett cselédnek tekintette. Ez a feudalizmusból átörökített kasztszellem egyik oldalon a társadalom csupán részleges polgárosodásának tényét bizonyította, ellenpólusaként azonban ott feszült az az ellentmondás, hogy a kapitalizálódás és az árutermelés előrehaladásával a régi jobbágytudat fokozatosan visszaszorult, helyet adva annak a polgári tudatformának, amely a társadalmi értékrend átrendezését, az emberi méltóság tiszteletben tartását, munkás voltának elismerését, emberi és munkás jogainak tudomásulvételét mind türelmetlenebbül követelte. Ezért a különböző rétegszervezetek tevékenysége – jószerint függetlenül az alapcélkitűzéstől – szükségszerűen kettős irányultságúvá vált: a gazdasági érdekvédelem mellett elkerülhetetlenül megfogalmazott társadalmi-politikai követeléseket is. Számukra az önálló szervezet nemcsak az agrártőke – a nagybirtokos osztály – elleni védekezés gazdasági eszközét jelentette; emberi méltóságuk védelmezőjét, az agrárszegénység társadalmi elismertetésének segítőjét is benne látták

megtestesülni. A létrehozni kívánt, majd a későbbiekben megalakult szervezetek e kettős vonása végig megmaradt az egész kapitalista korszakban.

A mezőgazdasági munkások század elején létrejött rétegszervezetei tulajdonképpen szakszervezetek voltak. Jellemző vonásuk a szervezeti tagoltság, valamint az, hogy létrejöttüket a szocialista eszme inspirálta, s a szervezeti formában is a munkásszervezetek példáját követték. A szociáldemokrata mozgalomról szakadtak le, s egy kivételével eszmeileg is eltávolodtak a marxi szocializmustól. Valamennyi mezőgazdasági rétegszervezet, a tulajdonos paraszti rétegszervezetek is rendkívül erősen alá voltak rendelve a mindenkori politikai konstellációnak. A dualizmus idején csakúgy, mint az ellenforradalmi rendszerben, a paraszti rétegszervezeteket a politikai rendszer zártsága következtében nem társadalmi jelenségként kezelték, hanem az állambiztonság szempontjából bírálták el, s ennek megfelelően működési feltételeiket vagy rendkívül szűkre szabták, vagy egyszerűen lehetetlenné tették tevékenységüket. Ezért nem alakulhattak ki széles vonulatú, erős és állandósult rétegszervezetek.

Az első szervezetek megalakulása és engedélyezése is meghatározott politikai helyzethez kapcsolódott: az 1905–1906-os kormányzati válsághoz. 1906-ban jött létre a Szociáldemokrata Párt eszmei irányítása alatt álló Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége, az Újjászervezett Szociáldemokrata Párthoz kötődő Országos Munkásvédő Szövetség, valamint a független szocialista párti Magyarországi Földmívelők, Kisgazdák és Kubikosok Országos Szakegylete. E szocialista indíttatású érdekképviseleti szervezetek mellett még az 1908-ban alakult Keresztény Szocialista Földművesek és Földmunkások Országos Szövetsége érdemel említést. E szervezet azonban a dualizmus idején jelentősebb tömegbefolyásra nem tudott szert tenni, partikuláris szervezet maradt. 1919 őszén történt újraalakulását követően néhány éves átmeneti megerősödés után ismét perifériára kényszerült, s jelentéktelen szervezetként tevékenykedett tovább.[1] A felsorolt szervezetek közül egyedül a Földmunkások Országos Szövetsége bizo-

nyult tartósnak: alakulásától kezdve működése folyamatos volt, míg a többi szervezet hosszabb-rövidebb idő után megszűnt. Igaz, a megalakulását követő nagy fellendülés rövid ideig tartott, a politikai rendszer a Földmunkásszövetséget is szűk keretek közé szorította, melyből csupán a két forradalom idején, 1918–1919-ben tudott kitörni, amikor taglétszáma megközelítette a nyolcszázezret. Az ellenforradalmi rendszerben működési feltételei a dualizmus korához képest is romlottak. Tevékenységének folyamatosságát sikerült ugyan biztosítania, szervezeti keretei azonban minimálisra zsugorodtak; tömegbefolyásának csökkenésével párhuzamosan közéleti-politikai szerepe is erőteljesen visszaszorult.

Számos vonatkozásban másként alakult a tulajdonos parasztság szervezkedése. Ez nemcsak későbbi jelentkezésében jutott kifejezésre, de a szervezkedés jellegében is. Amíg a mezőgazdasági munkásság országos jellegű szervezetek létrehozására törekedett, a tulajdonos parasztság szervezetalakító törekvése csupán regionális szervezetek létrehozásában öltött testet, és érdekvédelmet is kifejező rétegszervezetek helyett pártalapítási kísérletek jelezték a tulajdonos parasztság erősödő politikai önállósodási törekvését. A későbbi jelentkezéshez hozzájárult, hogy a politikai közéletet a nemzeti eszme uralta, s a polgári pártok nacionalista töltésű nemzeti jelszavai elterelték a figyelmet a szociális feszültségekről, a sajátos paraszti gondokról, a tulajdonos parasztság társadalmi-gazdasági problémáiról. Ezek politikailag alárendelődtek a nemzeti eszmének, melyben a paraszti sorsproblémák elmosódottan vagy burkolt formában, de mindenképpen csak másodlagosan érvényesültek. E körülmény a parasztságot alárendelte a nemzeti pártok politikai gyámságának, megakadályozva, hogy a paraszti demokratizmus önálló útra térjen, érdekei megfogalmazásához saját szervezetét létrehozza.[2]

A századforduló után azonban a társadalmi ellentétek kiéleződése megváltoztatta az ellenzékiség tartalmát, vele együtt a tulajdonos parasztság politikai magatartását, amiben – ha elmosódott formában is – szerepet kapott előrehaladott felbomlása, polgárosodása, illetve

proletarizálódása. A paraszti demokratikus törekvések a koalíciós kormány uralma (1906–1910) alatti csalódás után öltöttek konkrét megjelenési formát; a paraszti demokratizmus kitört a nemzeti eszme és ellenzékiség szűk keretei közül. Gazdasági téren ennek első jele volt, hogy a helyi gazdasági egyesületek, körök, egyletek megmegújuló kísérletet tettek paraszti érdekszervezetek létrehozására, ami nemcsak az Országos Magyar Gazdasági Egyesült (OMGE) és a Gazdasági Egyesületek Országos Szövetsége (GEOSZ)[3] által irányított agrárius érdekképviselet kizárólagossága elleni tiltakozást jelezte, hanem az önálló paraszti érdekvédelem szükségességének erősödését is bizonyította. Az 1896-ban alakult GEOSZ-t azzal a céllal hozták létre, hogy segítse az OMGE-t a mezőgazdasági érdekek felkarolásában, s „az iparnak, kereskedelemnek kedvező politika elleni" harcba bevonja „az alsó rétegeket" is. A birtokos parasztság köreiben egyre jobban erősödött az a felismerés, hogy a merkantilizmus elleni harc nem az egész „gazdálkodó osztály jólétét biztosítja", hanem a történelmi osztály, a nagybirtokosság érdekeit szolgálja.

Ennek megfelelően a GEOSZ-nak a megyei gazdasági egyesületek mellett tagjai lehettek a hitelszövetkezetek, a tej-, a fogyasztási szövetkezetek, a falusi gazdakörök, társaskörök, sőt maguk a községek is. A GEOSZ segítségével az OMGE tehát a falu gazdatársadalmának köreit, egyleteit, helyi egyesületeit is irányítása alá akarta vonni, a közös gazdaérdekekre és a mezőgazdasági érdekek védelmére hivatkozva, nacionalista felhangtól sem mentesen, amit az „Akié a föld, azé az ország, Magyarország a magyaroké" jelszóval fogalmazott meg.[4]

A GEOSZ-szal, amely nem paraszti rétegszervezet volt, azért foglalkozunk e témakör kapcsán kissé részletesebben, mert a dualizmus idején nagyon kifejezően nyilvánult meg az uralkodó osztályok nagybirtokos csoportjának az a tudatos politikai törekvése, hogy a létrejövő paraszti szervezeteket – a közös gazdaérdekekre hivatkozva – saját felügyeletük alá rendeljék. A két világháború között ez a törekvés – mind formájában, mind tartalmában – módosult; az elkerülhetetlenül jelentkező paraszti szervezeteket a politikai gyámság mel-

lett az államhatalom felügyelete és irányítása alá rendelték, és a politikai intézményrendszer szerves részeként funkcionáltatták.

A Gazdaszövetség törekvése azonban csak részleges sikerrel járt. Az eredeti célkitűzéssel szemben nem tudta szervezeteit kiépíteni a falvakban, s a meglevő gazdaszervezeteket sem tudta saját irányítása alá vonni. Az évtized végén erősödött az a paraszti törekvés, hogy a különböző jellegű falusi szervezeteket, egyleteket regionális szervezetbe egyesítsék, mivel átfogó, országos jellegű szervezet megalakítására erős, az egész országot átfogó parasztmozgalom hiányában nem volt lehetőség. 1908 tavaszán alakult meg Szemere Kálmán vezetésével Somogy, Tolna és Baranya vármegyék Szabad Gazdáinak Egyesülete, amely a fenti megyék agrárproletárjait és szegényparasztjait fogta át. Szemere a nagy latifundiumokon kisbérletrendszert akart létrehozni, bérlőszövetkezetek létrehozását szorgalmazta, a szegényparasztok számára lakóházépítést követelt. A programot később kiegészítette a napszám felemelésével, a robot és az uzsora eltörlésével, az adómentesség, illetőleg az adózási kedvezmény követelésével. A politikai nyomás és a hatósági üldözés hatására először mérsékelte követeléseit, 1910-ben pedig csatlakozott Nagyatádi Szabó Istvánhoz.

Nagyatádi ugyancsak 1908 elején alakította meg a Somogy Megyei Kisgazdák Egyesületét. Az általa kezdeményezett szervezkedés hamarosan túllépett a megye határain, sőt 1908 tavaszán, a kisújszállási kongresszus megrendezésével a Dunán is, s országos szervezetként megalakult a Kisbirtokos Szövetség Országos Szervezete. Országos jellegét azonban még nem szervezeteinek hálózata, inkább programjának célkitűzései bizonyították, amelyben a paraszti érdekvédelem és a parasztság politikai emancipálódásának nagyon is határozott törekvései fogalmazódtak meg: „A Magyarországi Kisbirtokos Szövetséget a körülmények kényszerítő ereje, a kisebb birtokosság elhagyatottságának érdeke hozták létre, abból a célból, hogy gazdasági helyzetünk javítását, érdekeink védelmét saját magunk vegyük kézbe azokkal

szemben, akik eddig a kisbirtokosságot nagyon elhanyagolták vagy egyenesen kizsákmányolták."[5]

A kisbirtokos-szövetség hamarosan felismerte: mivel a szövetség mint gazdasági egyesület politikai kérdésekkel nem foglalkozhat, a gazdasági érdekeket viszont politikai képviselet nélkül hathatósan védelmezni nem lehet, ezért politikai szervezetre és képviseletre is szükség van. Ez a felismerés is hozzájárult a 48-as és Függetlenségi Országos Gazdapárt – közkeletű elnevezéssel Kisgazdapárt – 1909-es megalakításához, melynek politikai irányítását a szövetség tudomásul vette. A kisbirtokos-szövetség azonban, a Kisgazdapárt politikai irányvonalának megfelelően, eredeti határozott és harcos gazdasági érdekvédelmét fokozatosan felcserélte egy mérsékelt érdekvédelmi tevékenységgel, amely az ellenforradalom felülkerekedése után már csak halványan emlékeztetett az eredeti célkitűzésre.

A Kisgazdapárt az 1922-es fúzióval megszűnt. Az Egységes Párt megalakulásával a tulajdonos parasztság mintegy tíz esztendőre elvesztette önálló politikai képviseletét. A Kisgazdapárthoz hasonló sorsra jutott a párt falusi rétegszervezete, az időközben Országos Földmíves Szövetség névre keresztelt szervezet. 1923. szeptember 30-án, a kaposvári országos gyűlésen Nagyatádi bejelentette az Országos Földmíves Szövetség és az 1920-ban Rubinek Gyula, az OMGE volt vezérigazgatója által alakított Falu Országos Szövetség egyesülését. Az egyesült szervezet neve Falu Országos Földmíves Szövetség lett. Az egyesüléssel az Országos Földmíves Szövetség végleg feladta eredeti érdekvédelmi programját, s az új szervezet jellegében is megváltozott. A Falu Országos Szövetség célja eredetileg sem az érdekvédelem volt, csupán a falvak népének kulturális nevelése. E célkitűzést az egyesült szervezet is átvette, s magát nem érdekvédelmi szervezetnek tekintette, hanem a parasztság nevelését szolgáló társadalmi szervezetnek, amely a kulturális nevelés mellett szociális törekvéseket is képvisel. Az új szövetség beleépült a politikai rendszer társadalmi intézményrendszerébe, ami vezetésében is kifejeződött: fővédnöke Horthy Miklós lett, védnökei Bethlen István és Prohászka Ottokár püspök, elnöke Mayer János föld-

művelésügyi miniszter.[6] A mezőgazdasági érdekvédelem 1935 után kapott benne hangsúlyozottabb megfogalmazást, amikor a Gazdaszövetség is csatlakozott hozzá. Az 1935-ös egyesülést követően a szövetség felvette a Falu Magyar Gazda és Földmíves Szövetség nevet, s az alapszabályok szerint célja „a falu és a falu népeinek gazdasági, szociális és kulturális gondozása és fejlesztése a valláserkölcs elvei alapján, továbbá a mezőgazdaság jogos érdekeinek a közélet minden ágában való érvényesítése".[7]

A kisgazda irányzatú parasztszervezet pacifikálása után rövid ideig létezett még egy paraszti rétegszervezet, amely számbeli erejét és országos kiterjedtségét tekintve jóval kisebb jelentőségű volt: a Drózdy Győző konzervatív-liberális politikus által vezetett Független Földmíves Szövetség.

A kisgazda irányzatú parasztszervezetnél sokkal radikálisabban és drasztikusabb formában végzett a kormányzat az ellenforradalom felülkerekedése után alakult, ellenzéki jellegű Független Földmíves Szövetséggel, amely a kisgazdák, törpebirtokosok, kisbérlők gazdasági képviseletét vallotta céljának. 1925 elején a szövetséget azzal az indoklással tiltották be, hogy a gazdasági érdekképviselet mellett politikai tevékenységet is folytat, s a szövetség által szított elégedetlenség veszélyezteti „a községek belső békéjét és nyugalmát".[8] A Független Földmíves Szövetség betiltásával az utolsó önálló paraszti érdekvédelmi szervezet is megszűnt. A parasztszervezetek terén a politikai rendszer tiszta helyzetet teremtett. A szociáldemokrata Földmunkásszövetség és az ugyancsak kis létszámú Keresztény Szocialista Földművesek és Földmunkások Országos Szövetsége kivételével – amelyek azonban munkásszervezetek, szakszervezetek voltak – az ellenforradalmi rendszer úgy szüntette meg a paraszti rétegszervezeteket, hogy közvetett formában állami ellenőrzés és irányítás alá helyezte.

A mezőgazdasági érdekvédelmet azonban az ellenforradalmi rendszer hivatalosan is elismerte, és ezt törvényben kodifikálta. A politikai rendszer jellegéből adódóan a mezőgazdasági érdekvédelem elsősorban az

agrártőke, a nagybirtokos osztály érdekeit szolgálta, de az érdekvédelmi rendszerben helyet és szerepet kapott a tulajdonos parasztság és a mezőgazdasági munkásság is. A mezőgazdasági érdekképviselet hivatalos törvényes szerve az Országos Mezőgazdasági Kamara lett, melyet az 1920. évi XVIII. tc. alapján hoztak létre.[9] A törvény a mezőgazdasági kamarák feladatát az alábbiakban határozta meg: 1. legyen segítségére a „kormányzatnak és a földmívelésügyi igazgatásnak" a mezőgazdaság fejlesztésében, 2. képviselje az ország közgazdaságában és társadalmában „a mezőgazdaság, a kisbirtokosok és a mezőgazdasági munkások egyetemes érdekeit". Ez utóbbit azonban szervezeti felépítése alig tette lehetővé. A kamara tulajdonképpen a gazdák érdekképviseleti szerve lett. Ezt elsősorban az intézmény szervezeti felépítése biztosította, amely a kamarai tagságot és a kamara alsóbb egységét, a mezőgazdasági bizottságot öt csoportra osztotta, s csak egy csoportját, vagyis egyötödét képezték a mezőgazdasági munkások, a cselédek és a gazdasági alkalmazottak.[10] Emellett a kamarai és mezőgazdasági bizottságok tagjainak csupán egy részét választották, a többiek kinevezés útján kerültek funkcióba. A megszorítások a választásoknál főleg abban jelentkeztek, hogy a választásra jogosultság a birtokosok esetében adott volt (az egyik feltételt a birtok jelentette), a mezőgazdasági munkások esetében 24 éves korhoz, állandó mezőgazdasági munkához és hároméves helyben lakáshoz kötötték.[11] A kamarákról szóló törvény a szabad társuláson alapuló egyesületeknek (gazdaszervezetek, munkásszervezetek) megadta a jogot, hogy vezetőik hivatalból tagjai legyenek az Országos Mezőgazdasági Kamarának, illetve a területi kamaráknak, amivel a gazdaszervezetek éltek is, a Földmunkásszövetség viszont csak 1928-ban kapott két helyet az országos kamarában, másik hét tagja pedig a területi kamarákban.[12]

Az állami „kézbentartás" és a tulajdonos parasztság alsó rétegei joggyakorlásának és érdekvédelmének korlátozása a törvényben is megfogalmazódott azáltal, hogy a kamarai alsó szervek, a falusi mezőgazdasági bizottságok létrehozásának engedélyezését a vármegyei

közigazgatási bizottság hatáskörébe utalta. Amíg a vármegyékben, a járásokban, a törvényhatósági jogú városokban a törvény kötelezően előírta a mezőgazdasági bizottságok létrehozását, a falvakban a vármegyei közigazgatási bizottság belátásától és engedélyétől tette függővé. A mezőgazdasági bizottságoknak joguk volt tárgyalni mindazokat a kérdéseket, amelyek területükön a mezőgazdasági termelést, a gazdasági rendet, a mezőgazdasággal kapcsolatos beszerzést, értékesítést, hitelügyet, közlekedést, továbbá a gazdák, mezőgazdasági munkások és cselédek helyzetét, valamint a gazdatársadalmi és népjóléti viszonyokat érintették, s a közigazgatási hatóságok olyan intézkedései ellen, amelyek területükön „egyetemes érdekeikre sérelmesek" voltak, fellebbezhettek. A tulajdonos paraszti érdekek vagy panaszok megfogalmazására elsősorban a falusi mezőgazdasági bizottságokban volt lehetőség. Községi mezőgazdasági bizottság hiányában követeléseiket és panaszaikat nem tudták helyileg, a közvélemény támogatását is felhasználva megfogalmazni, s maradt a társadalmi háttért nélkülöző közvetett út, a közigazgatás és a nagybirtokosság ellenőrzése alatt álló járási vagy megyei bizottság döntése. 1937-ben a törvényt módosították, s az eddigi öt kategóriát hatra emelték, oly módon, hogy a 100 hold feletti csoportot két részre bontották: a 100–500 holdasok, valamint az 500 hold felettiek csoportjára. Az új kategória létrehozásával a 100 hold felettiek a választások során a képviselet kéthatodával rendelkeztek, tehát a nagybirtokosság vezető szerepe növekedett.[13] A kamarai intézmény a törvény megalkotása előtti helyzethez képest kétségtelenül előrelépést jelentett, mivel elismerte és kodifikálta a mezőgazdasági érdekvédelmet. Az intézményesített érdekvédelemmel a vezető szerep azonban a nagybirtokosság kezében maradt.

A Kisgazdapárt 1930-ban történt újjáalakulását követően nem hozott létre paraszti tömegszervezetet. A parasztság szervezését politikai alapon végezte, pártszervezetek kiépítésére törekedett, rétegszervezet létrehozására nem tett kísérletet. 1937-ben Baranya megyéből kiindulva kisgazdapárti gazdák részéről úgy-

Kisgazdapárti vezetőképző gyűlés résztvevői Pécsett a harmincas években

nevezett kalászos mozgalom indult azzal a céllal, hogy az ezüst- és aranykalászos gazdákat országos szervezetbe tömörítse. Az elképzelések azonban nem realizálódtak, mert a kalászos gazdák önálló szervezetet akartak, a Földművelésügyi Minisztérium, az OMGE, valamint az Országos Mezőgazdasági Kamara viszont a kamarába szerette volna őket tömöríteni.[14]

Szinte az ellenforradalmi rendszer politikájának kritikájaként, talán már a történelmi változás elkerülhetetlenségének megsejtéseként 1941-ben belügyminisztériumi segédlettel megvalósult az, aminek a magyar politikai rendszer két évtizeden keresztül sikeresen ellenállt: az állami irányítás béklyóitól mentes, önálló parasztszervezet alakult, a Magyar Parasztszövetség. Az esemény jelentőségét – függetlenül a megalakulást befolyásoló mélyebb és összetettebb, ellentmondást sem nélkülöző politikai céloktól és elképzelésektől – semmiképpen sem lehet alábecsülni. Két évtized után újra létrejött

egy olyan parasztszervezet, amely nemcsak az állami gyámságot rázta le magáról, de visszafogott és mérsékelt programja ellenére az ellenforradalmi rendszer addigi parasztpolitikájának kritikáját is megfogalmazta azzal, hogy kimondta: a hivatalos és törvényes érdekvédelmi szervezet mellett szükség van a parasztság „erkölcsi és gazdasági érdekeinek" védelmére. A mezőgazdasági érdekvédelem törvényes rendezésének egyik célja – kimondatlanul – az önálló paraszti érdekvédelmi szervezet létjogosultságának tagadása volt. A Parasztszövetség megalakítása annak közvetett bejelentése volt, hogy a mezőgazdasági érdekek képviseletének hivatalos rendszerét a parasztság nem tartja elegendőnek; az ő érdeke nem azonos a nagybirtokosság érdekeivel, a kettő között kibékíthetetlen ellentét van. Bár a hivatalos érdekvédelem kritikája az alakuló ülésen defenzív volt – nem vagyunk a Mezőgazdasági Kamara ellen, nem mondjuk, hogy nincs rá szükség –, nem titkolták, hogy nincsenek megelégedve munkájával. Különösen azt kifogásolták, hogy a kamara szervezeti felépítése következtében a milliókra menő parasztság ugyanolyan képviselettel rendelkezik, mint a néhány ezer nagybirtokos; a kamarák és a mezőgazdasági bizottságok összetétele úgy változzon meg, hogy „az egyes kúriákban a kúriához tartozó kategóriák népessége számarány szerint vegyen részt".[15]

A szövetség alapszabályában megfogalmazott célok nem korlátozódtak a gazdasági érdekvédelemre. A század eleji mozgalmakhoz hasonlóan a parasztság társadalmi tekintélyének, emberi megbecsülésének követelése is hangsúlyt kapott, bizonyítva, hogy még mindig élő probléma jogi és társadalmi emancipációjuk hiánya. Éppen ezért az az alapszabályba foglalt kitétel, mely szerint a szövetség távol tartja magát „a napi és pártpolitikától", a tudatos szándék ellenére sem jelenthette a politikától való tartózkodást.[16] Igaz, Nagy Ferenc békés, tűrő mozgalmat helyezett kilátásba, amikor kijelentette: „szervezkedésünk céljaiban nem osztályszervezkedés, hanem a parasztság osztályerjedésének sima lefolyását akarja biztosítani, amely mellett a parasztság öntudata kellőképpen kiforrhat, anélkül, hogy

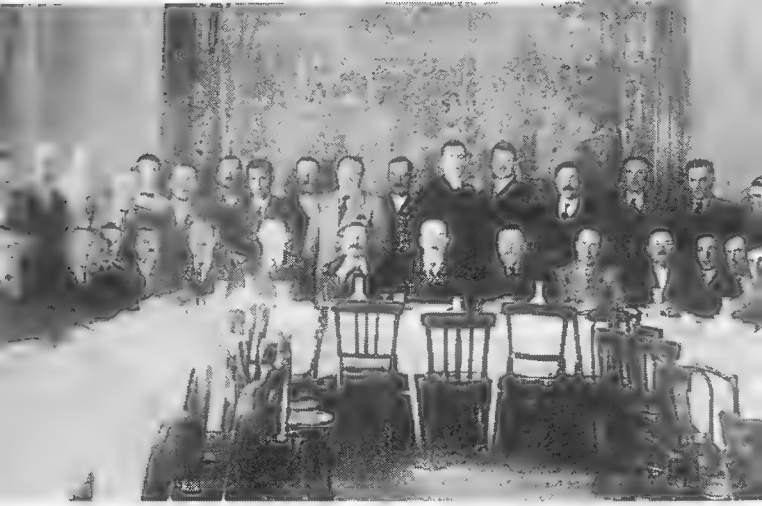

A Magyar Parasztszövetség alakuló ülése, 1941. szeptember

rombolna". Az új szervezet céljaként az uralkodó osztályok számára valóban megnyugtatóan fogalmazta meg a szövetség célját, s a legkényesebb politikai kérdésben, a földkérdésben is felettébb toleránsan foglalt állást, amikor bejelentette, hogy a földkérdésből nem csinálnak politikai kérdést.

Természetes, hogy Nagy Ferenc beszédének alapgondolatát s a szövetség megfogalmazott célkitűzéseit elemezve nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy abban – a szövetség működési feltételeinek biztosítása érdekében – nyilván taktikai megfontolások is szerepet kaptak. Mégis úgy véljük, hogy a szövetség eszmei alapállását meghatározó megfogalmazás – a szövetség a „keresztény magyar világnézet" alapján áll – politikailag káros volt, még akkor is, ha szükségszerűen következett a mozgalom kispolgári jellegéből, mert ezzel a megfogalmazással – akarva-akaratlanul – eszmei közösséget vállaltak az ellenforradalmi rendszer alapvető ideológiai felfogásával. S ezt csak részben ellensúlyozta annak hangsúlyozása, hogy a szövetségnek minden országos – tehát nemcsak a parasztságot érintő – kérdésben állást kell foglalnia.[17]

Az önálló parasztszervezet társadalmi-politikai létjogosultságát, a parasztság vágyaival való egybeesését szervezeteinek gyors alakulása meggyőzően bizonyította. 1942 végére kiépültek a Parasztszövetség megyei szervezetei, rohamosan szaporodtak a helyi szervezetek; a meglevő gazdakörök – a tulajdonos parasztság egyletei – egymás után jelentették be csatlakozásukat, 1942 végén a Parasztszövetségnek már közel félezer tagszervezete működött. Figyelemre méltó jelenség volt, hogy a szegényparasztság és a földmunkásság külön szervezeteket is alakított, amellett, hogy helyenként tagként léptek be kisebb-nagyobb csoportokban a Parasztszövetség helyi szervezeteibe. Ez a kettősség, az egységben megnyilvánuló különállás a paraszti egység még meglevő elemeit és az egységen belüli rétegellentétek egyidejű létezését egyaránt bizonyította. Arra utalt, hogy a parasztság – bár ellentétes rétegekre bomlott – a különböző rétegeket egyaránt érintő és sújtó „közös gondok" következtében bizonyos mértékig megőrizte egységét, de az egységen belül elmosódott formában a külön rétegérdekek is tovább éltek. E sajátos helyzet szükségszerűen hozta magával, hogy az egységre törekvéssel egyidejűleg a rétegérdekek megfogalmazására irányuló szándékok is jelentkeztek. S bár a Parasztszövetség megalakulásakor Nagy Ferenc elhatárolta magát és a szövetséget az osztályszervezkedéstől, 1943 májusában a szegényparasztság és a szövetség mögé felsorakozott baloldal nyomására a szövetség keretén belül létre kellett hozni a földmunkás-szakosztályt.

A földmunkás-szakosztály megalakítását nemcsak a Parasztszövetség baloldali földmunkás vezetői, a *Szabad Szó* köré tömörült radikális parasztvezetők követelték, a létrehozásán munkálkodók között ott voltak a kommunisták is, s a Szociáldemokrata Párt sem ellenezte, jóllehet külön falusi munkásszervezete volt, a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége. A Földmunkásszövetség számára a második világháború előtti évektől válságos esztendők következtek. A háborús készülődéssel párhuzamosan nőtt a szövetségre nehezedő hatósági nyomás. Az 1940-es, a vasasok székházában tartott közgyűlést valóságos rendőrkordon vette körül.

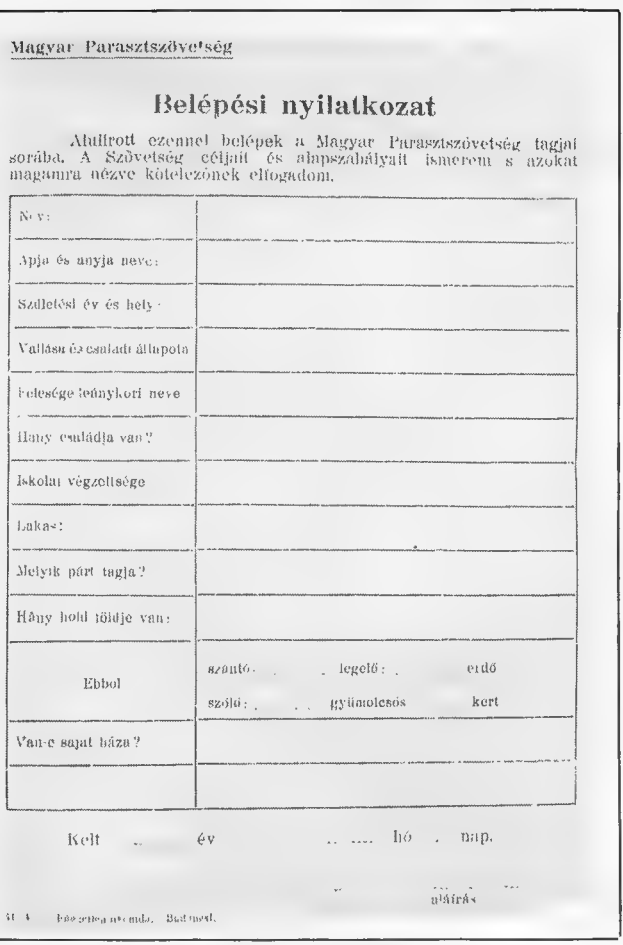

Magyar Parasztszövetség

Belépési nyilatkozat

Alulírott ezennel belépek a Magyar Parasztszövetség tagjai sorába. A Szövetség céljait és alapszabályait ismerem s azokat magamra nézve kötelezőnek elfogadom.

Név:	
Apja és anyja neve:	
Születési év és hely:	
Vallása és családi állapota	
Felesége leánykori neve	
Hány családja van?	
Iskolai végzettsége	
Lakás:	
Melyik párt tagja?	
Hány hold földje van:	
Ebből	szántó: . . legelő: . . erdő szőlő: . . . gyümölcsös kert
Van-e saját háza?	

Kelt .. év .. .... hó . nap.

.. ..
aláírás

A Magyar Parasztszövetség belépési nyilatkozata

A közgyűlés jelentős politikai demonstráció volt a demokrácia, a munkás-paraszt összefogás, az antifasizmus mellett. A Földmunkásszövetség azonban a harmincas évek végétől mindinkább perifériku szervezetté vált. Működési feltételeit a háborús viszonyok behatárolták. Erősen meggyengült szervezet ülésezett 1941. március 30-án a szabómunkások székházában, s az utolsó háború alatti közgyűlés 1943. április 2-án már csak 40 küldött részvételével tartotta tanácskozását.[18]

A Földmunkásszövetség munkájának lehetetlenné tétele és az antifasiszta harc érdekei arra késztették mind a kommunistákat, mind a szociáldemokratákat, hogy a politikai körülmények folytán nagyobb mozgáslehetőséggel rendelkező Parasztszövetségben megalakult Földmunkástagozat mögé álljanak. Az összefogást elősegítette, hogy a Földmunkástagozat átvette és programjába foglalta a szociáldemokrata Földmunkásszövetség munkásvédelmi követeléseinek nagy részét: a mezőgazdasági dolgozók munkavállalási szabadságát, a minimális munkabér felemelését, a bérek maximálásának érvénytelenítését, a kenyérfejadag felemelését, a szerződésbe foglalt természetbeni járandóságok természetbeni kifizetését, a ruha- és bakancsellátás biztosítását, föld és házhely juttatását a mezőgazdasági munkásnak. A tagozat hivatalos lapja a *Szabad Szó* lett. 1943 őszén, a nyári munkák befejezése után kezdetét vette a szervezőmunka, s számos községben megalakult a Parasztszövetség Földmunkástagozata.[19] A tényleges munkára azonban rövid idő maradt: a német megszállást követően a belügyminiszter 169 611/1944. VII. b. rendeletével 1944. március végén a Parasztszövetséget is feloszlatta.

A MAGYARORSZÁGI FÖLDMUNKÁSOK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGE ÉS A MAGYAR PARASZTSZÖVETSÉG ÚJJÁSZERVEZÉSE

Az ország felszabadulása után a történeti előzményeknek megfelelően két parasztszervezet jött létre: a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége és a Magyar Parasztszövetség. A felszabadulással előállt új helyzetben – amely a politikai hatalomnak és intézményrendszernek is sajátos, a régitől alapvetően és jellegében eltérő új formáját hozta létre – a paraszti rétegszervezetek helye és szerepe is módosult, működési feltételeik alapvetően megváltoztak.

Az új politikai hatalom számára e szervezetek nem megtűrtek, hanem politikailag kívánatosak és nélkülözhetetlenek voltak, mert az ország demokratikus átalakításában, a háború okozta romokból történő újjáépítésben a népi öntevékenység fontos és nélkülözhetetlen szervezetei lehettek. Emellett Magyarországon a demokratikus fejlődés elképzelhetetlen volt a paraszti problémák rendezése nélkül, hiszen a földmunkás- és parasztmozgalmak története arra is bizonyságul szolgált, hogy a demokrácia megvalósítása miképpen fonódott össze a parasztkérdés megoldásával. Ezért amikor elérkezett a demokratikus politikai rendszer megalapozásának ideje, elsőként az agrárkérdés rendezésével kellett szembenézni. A demokrácia tartóssá tételének legfontosabb feltétele volt a munkás-paraszt szövetség, amely csak egy széles körű, radikális földreformmal volt biztosítható. Ezt akarta a parasztság is, ez volt a legfontosabb, ám nem egyedüli követelése. Mindaz, amiért küzdött, most elérhető közelségbe került, s adva volt a nagy lehetőség, hogy maga is aktívan beleszóljon sorsa és jövője formálásába. Tényleges érdekeinek megfogalmazását és azok védelmét, a politikai közéletben

való aktív részvételét nagymértékben korlátozta, hogy a történelmi körülmények következtében csak kisebb hányada rendelkezett kellő politikai jártassággal és tapasztalattal, elsősorban a legalsó és a legfelső rétegekben elhelyezkedők. Nemcsak politikai kultúrája, általános műveltsége is alacsonyabb volt a társadalmi átlagnál. Ennek következtében politikai magatartása is felettébb differenciáltan jelentkezett: a passzivitás és az aktív cselekvés csakúgy jellemezte, mint az, hogy politikai képviseletét szinte a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front valamennyi pártjában – sőt a koalíció ellenzékében is – kereste, s jó ideig meglehetősen erős maradt körében az egyházak, főleg a katolikus egyház befolyása, mert valós politikai érdekeinek felismerésére és az azt képviselő politikai szervezet megválasztására politikailag nem volt kellően érett.[20]

A két parasztszervezet újjászervezése is magán hordta a két szélső pólus jellemző vonásait. A felszabadulást követően elsőként a parasztság alsó rétege, a mezőgazdasági munkásság kezdte meg a szervezkedést, hónapokkal megelőzve a tulajdonos parasztságot. Bár a Parasztszövetség szervezeteinek tevékenysége csak az 1944. március végi betiltás után szűnt meg, a szociáldemokrata Földmunkásszövetség csoportjait viszont 1943-ra tulajdonképpen teljesen likvidálták, mégis a szervezeti élettől régebben megfosztott földmunkáscsoportok kezdték meg elsőként a szervezetek reorganizálását. A szervezkedési törekvés ugyan nem volt általános, elsősorban a Tiszántúl forradalmi hagyományokkal rendelkező területeire korlátozódott, két figyelemre méltó sajátossága mégis volt: a szervezetalakítás gyorsasága és a megalakult szervezetek nagy létszáma. A front átvonulása után öntevékenyen minden külső, illetve felső kezdeményezéstől függetlenül, napok, hetek alatt létrehozták a Földmunkásszövetség helyi csoportjait, igen nagy taglétszámmal, hasonlóan az 1918. október 31-e, a polgári demokratikus forradalom győzelme utáni helyzethez.

A hasonlóság mellett azonban figyelemre méltó különbségek is fellelhetők. Bár a szervezkedés feltételei adottak voltak, az nem terjedt ki a felszabadult ország-

A Földmunkásszövetség 1945. decemberi konferenciája, résztvevőinek egy csoportja

rész egészére. Nem jellemezte az az ösztönös forradalmiság, amely 1918-ban szinte általános volt. 1944–1945 fordulóján nagyobb szerepe volt a tudatos elemnek: csupán a mezőgazdasági munkásság legöntudatosabb, a szocialista eszmétől érintett, az esetek többségében régebben már szervezetbe tömörült, de az üldözés következtében a szervezetet elhagyni kényszerült tömegeire korlátozódott a szerveződés. A tömeg kisebb, politikai tudata, műveltsége, szervezeti tapasztalata azonban nagyobb, ezért a szervezet megalakulása után szinte azonnal programot készítenek, konkrét követeléseket fogalmaznak meg.

1944. október elején alakult meg Csorváson a földmunkások szövetsége, s hamarosan 800 tagot számlált, Szentesen három nappal a felszabadulás után, október 11-én. Néhány nap múlva nyolc Szentes környéki faluban hozták létre a helyi csoportot. Január végére Hajdú megye majd minden községében megalakult a helyi

szervezet. Bükkszentkereszten a Bükkben dolgozó erdei munkások szakszervezetét alakították meg, Békésen a szegődményesek szabad szakszervezetét. Orosháza-Rákóczitelepen 1944. november 26-án alakult meg a földmunkás-szakszervezet 119 taggal, s decemberben már munkabértervezetet dolgoztak ki. Csatlakozott a szövetséghez a gyopárhalmi munkáskör is. A borsodszemerei csoport pedig február közepén már soron kívüli földosztást kért a főispántól. A karcagi szervezet január 11-én alakult, s február közepén már 511 tagja volt, Pásztón április elején 420 tagot regisztráltak.

1945. február 28-án a földmunkás-szakszervezet Orosházán kongresszusnak is beillő regionális értekezletet tartott, melyen 28 helységből 140 küldött vett részt, s tízpontos programban foglalták össze a földmunkások követeléseit. Néhány nap múlva Szentesen tartottak regionális értekezletet, melyen 14 település földmunkás-szervezeteinek küldöttei vettek részt. A földosztás mielőbbi megkezdésének követelése mellett véleményt mondtak a mezőgazdaság jövőbeni fejlődéséről, állást foglaltak a szövetkezeti mozgalom mellett, a reakció elleni harcban támogatásukról biztosították a kormányt, kifejezték reményüket, hogy az új hatalom védeni fogja a mezőgazdasági munkások gazdasági érdekeit, hogy „ne folytatódhassék a földmunkásság embertelen kizsákmányolása", s ígéretet tettek, hogy minden talpalatnyi földet megművelnek. Az orosházi földmunkáskongresszus elfogadta a kormány földreformtervezetét, a szentesi részben opponálta azzal, hogy minden 50 holdnál nagyobb birtok kisajátítását követelte.

Az újjáalakult helyi csoportok tevékenységének középpontjában 1944 végén, 1945 tavaszán a földreform előkészítéséért és mielőbbi megvalósításáért folytatott küzdelem állt, amit népgyűlések tartásával, az Ideiglenes Kormányhoz Debrecenbe indított küldöttségekkel hatékonyan támogattak. Az egyéb munkás-érdekvédelmi követelések egyelőre másodlagosak voltak.

Ilyenformán a kontinuitás a Földmunkásszövetség esetében átmenetileg módosult. A háború előtti évtizedekben tevékenységének fő tartalmát a mezőgazdasági munkásság gazdasági érdekeinek védelme és a Szociál-

demokrata Párt politikájával összhangban a demokratikus szabadságjogok biztosításának követelése képezte, a földkérdésben a szövetség viszonylag passzív magatartást tanúsított, e téren a párt fogalmazta meg és képviselte a paraszti követeléseket. A szabadságjogokat illetően az egész szakszervezeti mozgalom ígéretes lehetőségeket kapott a felszabadulással, hiszen az ellenforradalmi rendszer demokratikus szabadságjogokat korlátozó gyakorlatával szemben szabaddá vált a szervezkedés, ami kedvező lehetőséget biztosított az érdekvédelmi szervezet reorganizálására és működési körének kiszélesítésére. E körülmény nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a Földmunkásszövetség a legerősebb szakszervezetek egyike volt 1944 őszén és 1945 tavaszán: 1945. május elején 30 000 tagot számlált.

A szervezet társadalmi összetételét tekintve a kontinuitás töretlen volt: szociális bázisát a mezőgazdasági munkásság képezte, s annak érdekvédelmi szerveként – szakszervezeteként – funkcionált. Az új Szakszervezeti Tanács 1945. február 7-én alakult meg, s úgy határozott, hogy a hat titkár közül egy a földmunkásokat képviselje; az általa vezetett iroda nevét később mezőgazdasági titkárságra változtatták. A Szakszervezeti Tanács 1945. március 6-i, a szervezési elvekről szóló körlevele azonban már kimondta, hogy a földmunkások szabad szakszervezetébe „nemcsak a teljes nincstelenek veendők fel, hanem a törpebirtokosok is és a kertészek, valamint azok a falusi napszámosok, kik hol földmunkán dolgoznak, hol pedig esetleg valahol városban dolgoznak néhány hétig".[21] Az április 12-i körlevél pedig arról értesítette a helyi szervezeteket, hogy a Magyar Kommunista Párt (MKP), a Szociáldemokrata Párt (SZDP) és a Nemzeti Parasztpárt (NPP) megállapodása alapján, a Szakszervezeti Tanács közreműködésével létrejött a szövetség ideiglenes intézőbizottsága, amely a földmunkás-szakszervezet vezetőségének megválasztásáig intézi a szakszervezet ügyeit. A tizenkilenc tagból álló intézőbizottság koalíciós alapon alakult: 10 tagja volt kommunista, 7 szociáldemokrata, 2 nemzeti parasztpárti.[22]

A vezetésnek ez az összetétele 1945 tavaszán nem fejezte ki a szövetség tagjainak pártállását a Kommunista

és a Szociáldemokrata Párt vonatkozásában. A felszabadulás előtt a Szociáldemokrata Párt – az ipari szakmákhoz hasonlóan – a földmunkás-szakszervezetben is monopolhelyzetet élvezett; bár a szövetségben szinte megszakítás nélkül létezett és dolgozott kommunista ellenzék, a szövetség vezetése a Szociáldemokrata Párt kezében volt. A felszabadulás után alakult helyi csoportok élére kommunisták, illetve régi, szervezett, baloldali érzelmű földmunkások kerültek, a helyi csoport megalakítását az esetek többségében ők kezdeményezték. Kezdetben a volt szociáldemokrata földmunkások jelentős része is a Kommunista Pártba lépett be, aminek kettős oka volt: egy ideig a Szociáldemokrata Párt helyi vezetői sem tudták, hogy a munkásmozgalomnak egy vagy két pártja lesz-e Magyarországon, s miután a kérdés tisztázódott, nagy részük úgy ítélte meg a helyzetet, hogy politikai törekvéseiket jobban kifejezi a Kommunista Párt, ezért a Kommunista Pártban maradtak, s csak kisebb részük tért vissza eredeti pártjához, a Szociáldemokrata Párthoz. Jellemző, hogy Turi István, a szociáldemokrata falusi mozgalom egyik vezetője is az MKP-ba lépett be, de miután kiderült, hogy az SZDP is szerepet kap a politikai életben, visszatért az SZDP-be.

A Földmunkásszövetség a Kommunista Párt minden különösebb erőfeszítése nélkül kommunista vezetés alá került azért is, mert a kommunisták dinamikus munkájával szemben a Szociáldemokrata Párt falusi mozgalma rendkívül vontatottan indult. A Földmunkásszövetség reorganizációja viszont azokon a területeken kezdődött meg, amelyeken a szegényparaszti radikalizmus a legerősebb volt, a szövetségen belüli ellenzék tagjai itt éltek, s e vidék földmunkásainak politikai elvárásait a Kommunista Párt jobban kifejezte, mint a Szociáldemokrata Párt. Rákosi Mátyás az MKP Központi Vezetősége 1945. április 13-i ülésén szinte aggódva jegyezte meg: a földosztás első szakaszában „úgy nézett ki, hogy ez majdnem csak a pártunk munkája, amelyben segít a Földmunkásszövetség, amelynek titkárai majdnem mindenütt kommunisták".[23] A politikai erőviszonyok alakulásának fő oka tehát nem csupán a fáziskésésben keresendő.

A földmunkásszervezetek létrehozásában a Kommunista Párt aktivitása kétségtelenül felülmúlta a Szociáldemokrata Pártét, március közepéig azonban inkább az volt a jellemző, amit Kossa István önkritikusan mondott a KV márciusi ülésén: mulasztást követtünk el, mert későn kezdtük meg a Földmunkásszövetség tervszerű szervezését. Valóban, a Kommunista Párt csak március második felében – főleg a május elejére kitűzött országos küldöttközgyűlés előkészítése során – kezdte meg a tervszerű, tudatos szervezőmunkát. Március végén több mint százötven szervezőt küldtek vidékre – pártszervező munkára –, akik feladatul kapták, hogy a Földmunkásszövetség helyi csoportjának megalakítását is segítsék.[24]

A szociáldemokrata falusi mozgalom vezetői fenntartással és elégedetlenségüket sem titkolva vették tudomásul, hogy a Földmunkásszövetség munkájában és vezetésében „közösködni" kényszerülnek az MKP-val és az NPP-vel. Jellemzően fejezte ezt ki Takács József 1945. január 26-án készített tervezete a földmunkásság megszervezéséről. Takács szerint az NPP a Kommunista Párt fedőszerve, amire az KMP-nak azért van szüksége, „mert a nép nem veszi be a kommunista eszméket". Mivel a Kommunista Párt minden áron meg akarja szerezni a falusi tömegeket, ezt a kihívást az SZDP-nek el kell fogadnia; az SZDP nem alakíthat külön agrárpártot, máskülönben nincs is rá szükség, mert rendelkezésére áll a Földmunkásszövetség. „40 év óta mindig ez volt a Szociáldemokrata Párt politikai fedőszerve." Memorandumában részletesen kifejtette, hogy a hegemónia fenntartása érdekében mit kell az SZDP-nek cselekednie. Takács figyelmen kívül hagyta a két munkáspárt 1944. októberi megállapodását az egységes és közös szakszervezeti mozgalomról. Bán Antal a pártvezetőséghez benyújtott tervezetre ezt rá is vezette, azzal a megjegyzéssel, hogy falun is nyílt szervezkedésre van szükség: „Erős és egységes Földmunkásszövetség kell, de azt a párt nem tekintheti saját szervének."[25] Bán megjegyzéséből kitűnik, hogy Takács javaslata nem vált ugyan az SZDP hivatalos álláspontjává, de kiderül belőle, hogy milyen meggondolások határozták meg

az SZDP egyes vezetőinek – főleg a jobbszárnynak – a szövetséggel és az NPP-vel szembeni magatartását. Ez utóbbira nem úgy tekintettek, mint a népi demokrácia baloldalát erősítő erőre, hanem mint riválisukra és az MKP falusi szövetségesére; így az MKP-val szembeni pozícióféltésből következő fenntartásaikat átvitték az NPP-re is. A történteket sértődötten vették tudomásul, s a következő hónapokban a szövetségben végzett munkájukat a sérelmi politika jellemezte.

Az NPP józan politikai megfontolások alapján vállalta a szövetség munkájában való részvételt. Tudatában volt: nincs elég ereje ahhoz, hogy a Kommunista Párthoz, valamint a Kisgazdapárthoz hasonlóan saját vezetése alatt parasztszervezetet hozzon létre. Ezért választásra kényszerült: vagy a Földmunkásszövetséget támogatja, vagy a Parasztszövetséget. 1945 elején az NPP a Földmunkásszövetség mellett döntött, és a *Debreceni Szabad Szó*ban március 12-én felhívással fordult a párt földmunkás tagjaihoz és szimpatizánsaihoz, hogy lépjenek be a munkáspártok vezetése alatt álló Földmunkásszövetségbe. A május 5–6-án ülésező földmunkáskongresszuson Veres Péter ebben a szellemben szólalt fel. Kifejtette, hogy az NPP szoros szövetségben együtt akar haladni a munkáspártokkal, támogatja a Földmunkásszövetséget, tagjait belépésre szólítja fel, mert a párt véleménye szerint ilyen szervezetre a parasztságnak szüksége van, s az rendkívül hasznos munkát végezhet a szegényparasztok között, érdekeik védelmében.[26] A nyílt állásfoglalás politikailag azért volt jelentős, mert a Kisgazdapárt megpróbálta megnyerni az NPP-t a reorganizálódó Parasztszövetség támogatásához.

A Kisgazdapárt paraszti tömegbázisának kiszélesítése érdekében 1945 tavaszán hozzáfogott a Magyar Paraszt Szövetség újjászervezéséhez. Ez irányú tevékenységének tartalmi célját fogalmazta meg Nagy Ferencnek a *Kis Újság* 1945. április 22-i számában megjelent, „A parasztság érdekképviselete" című cikke. Az írásból kiderült, hogy a Kisgazdapárt a Parasztszövetségnek az ipari munkásszervezetekhez, a szakszervezetekhez hasonló funkciót szán, az egész parasztság érdekvédelmi szervezeteként kívánja újjászervezni. Ez a törekvés már

Egy 1946-os sárospataki parasztgyűlés résztvevői

előrevetítette a várható politikai konfliktusokat, hiszen az általános paraszti érdekvédelem ilyen értelmezése kizárta több parasztszervezet egyidejű létezésének elismerését. Emellett az ipari szervezetek ellen is irányult, mert tagadta és támadta az ipari szakmák szervezési alapelvét, vagyis azt, hogy nem a foglalkozás, hanem a termelésben betöltött hely szerint lehet szakmai szervezetet alakítani. A legnagyobb politikai vihart azonban azzal a nehezen palástolható politikai törekvéssel váltotta ki, hogy amikor a Parasztszövetségnek szakszervezeti jogállást követelt, tulajdonképpen a szakszervezetek munkáspárti vezetését is célba vette.

Míg a Földmunkásszövetség újjászervezését elsősorban az agrárproletariátus aktivitása jellemezte, a Parasztszövetség esetében a tulajdonos parasztság felső rétegének szerepe volt meghatározó. Április második felében gyorsan folyt az újjászervezés. A Parasztszövetség a Kisgazdapárt fiókegyleteként kezdte meg a reorganizációt, ami politikailag kétségtelenül hátrányt

jelentett a Földmunkásszövetséggel szemben, amely a kommunista vezetés ellenére koalíciós rétegszervezet volt. A Kisgazdapárt egyéb okok mellett[27] a párt-rétegszervezet hátrányai ellen is védekezni akart, amikor megpróbálta megnyerni a reorganizálódó Parasztszövetség számára az NPP-t. Nagy Ferenc, a Parasztszövetség elnöke áprilisban felkereste az NPP vezetőit, és felajánlotta, hogy a két párt erőviszonyaitól függetlenül a Parasztszövetség vezetésében fele-fele arányban vegyenek részt. A nagyvonalú ajánlat hátterében nagyon is tudatos és messze tekintő politikai elképzelések húzódtak meg; a két párt erőviszonyai alapján a vezetés minden bizonnyal – függetlenül a megegyezéstől – a Kisgazdapárt kezébe került volna, s a parasztság feletti hegemóniát – amelyre a Kisgazdapárt politikai céljai érdekében perspektivikusan igényt tartott – a Parasztszövetség mellé felzárkózott NPP-vel könnyebben elérhette volna, mint az NPP támogatását nélkülöző Parasztszövetséggel.

Május 7-én a Kisgazdapárt vezetősége ismét ajánlatot tett az együttműködésre. Megígérték, hogy az NPP a Parasztszövetség vezetésében egy társelnöki, egy főtitkári és két alelnöki tisztséget kap. Az ajánlat rendkívül nagy vitát váltott ki az NPP vezetőségében. Kovács Imre, a párt főtitkára a javaslatot nagyon ígéretesnek tartotta, s elfogadása mellett volt, a többség azonban úgy vélte, hogy a Kisgazdapárttal való együttműködés bizonytalanná tenné a párt helyzetét a párt bázisát alkotó szegényparasztság előtt, mert az szívesebben fogadja a munkáspártokkal kialakított közösséget. Annak is nagy a veszélye, hogy az ilyen együttműködés jobbra viszi a pártot és csökkenti befolyását. Ezért kompromisszumos határozatot hoztak: a párt nem zárkózik el a tárgyalások elől, de csak tárgyalnak, az összefogást nem fogadják el; az időhúzás taktikáját alkalmazzák.[28]

A Kommunista Párt vezetősége 1945. március második felétől fordított nagyobb figyelmet a Földmunkásszövetségre. A szervezetek fokozatos kiépülésével napirendre került az ideiglenesség megszüntetése, a vezetés stabilizálása, a földmunkáskongresszus előkészítése. A Kommunista Párt növekvő falusi aktivitásában azon-

ban külső okok is közrejátszottak. A Parasztszövetség újjászervezésének napirendre tűzésével világosan kirajzolódott a Kisgazdapárt politikai célja: erősíteni akarja a falusi lakosság érdekközösségének tudatát, hogy a falusi népességet felsorakoztassa a Kisgazdapárt mögé. A Kisgazdapárt e törekvését az MKP Központi Vezetősége március 22-i ülése helyesen konstatálta,[29] s a kongresszus gyors előkészítésében és megtartásában e körülmény nyilván szerepet játszott. A Földmunkásszövetség kongresszusát 1945. május 5–6-ára hívták össze, tehát az előkészületekre alig egy hónap állt rendelkezésre, ami – figyelembe véve a háború okozta közlekedési, hírszolgálati viszonyokat – felettébb rövid idő volt.

A kongresszus előkészítésére – a rövid határidő ellenére – rendkívül nagy gondot fordítottak. Március 28-án határozatot hoztak, hogy a kongresszussal kapcsolatos instrukciókat két nap alatt el kell készíteni, s azonnali sokszorosítás után el kell juttatni a helyi csoportokhoz. Az április elején expediált körlevél felhívta a helyi csoportok figyelmét a küldöttek megválasztására (minden 1000 tag után 1-1 küldött), kérte, hogy a kongresszus előtt egy nappal Budapesten legyenek, a nehéz élelmezési viszonyokra tekintettel tanácsolta, hogy ellátásukról hazulról gondoskodjanak. Felhívta a figyelmet a kongresszus politikai jelentőségére: ez „az első alkalom, amikor módunk van teljesen szabadon összejönni, s teljesen szabadon, a magunk meglátása szerint dönteni sorsunkról, valamint arról is, hogy miként akarjuk azt a jövőben kialakítani". Hangsúlyozta: a tanácskozásnak demonstrálnia kell, hogy „ebben az országban többé... a földmunkás paraszti rétegek nélkül nem lehet kormányozni, s nélkülük dönteni". Részletesen foglalkozott a szervezeti kérdésekkel, tartalmazta, miként kell helyi csoportot alakítani, mennyi a járulék, hogyan kell elszámolni a tagdíjjal, miként válasszák a vezetőséget, s felhívta a figyelmet, hogy a szövetség „a két munkáspárt és a Nemzeti Parasztpárt legteljesebb támogatását élvezi".[30] Ezzel párhuzamosan a Kommunista Párt a kerületi titkárságok és a városi pártszervezetek vezetőségeihez is körlevelet intézett, melyben „fontos pártérdeknek" tartotta, hogy „a küldöttek olyan elvtársak legye-

nek, akik feltétlenül követik a párt irányvonalát". Kérte a kerületi titkárságok és pártszervezetek vezetőségét, hogy vegyenek részt a helyi közgyűlések munkájában, és „a választói gyűléseket úgy irányítsák, hogy céljainknak megfelelő emberek választassanak meg".[31]

A központi titkárság rendszeresen foglalkozott a földmunkáskongresszus előkészítésével. Utasításba adta, hogy a május 1-jei ünnepségeket kössék össze a kongresszus előkészítésével, s kötelezte Kossa Istvánt, a Szaktanács főtitkárát, hogy a kongresszusi előkészületek során a Dél-Tiszántúlra, a Duna–Tisza közére, a Hajdúságra és Mezőkövesd summáslakta vidékére nagy figyelmet fordítson. A jobb előkészítés érdekében e területekre pártmunkásokat küldött.[32]

Április végéig a kongresszust úgy készítették elő mint a földmunkások szabad szakszervezetének országos kongresszusát. Április 23-án a titkárság határozatot hozott, hogy a szövetség nevét meg kell változtatni: az új elnevezés Magyar Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége lett (később a magyar szó kimaradt a névből).[33] A névváltoztatást tehát a Kommunista Párt kezdeményezte. Okai igen összetettek, és a döntés kétségtelenül helyes politikai helyzetfelismerésről tanúskodott. Mivel április végéig a szövetség nevénekmegváltoztatása fel sem merült, valószínűsíthető, hogy abban szerepe volt a Parasztszövetség áprilisban megkezdett újjászervezésének[34] és a Kisgazdapárt ama törekvésének, hogy az NPP-t megnyerje a Parasztszövetségnek. A Földmunkásszövetség nyitása a kisbirtokosság felé kettős célt szolgált: meg akarták akadályozni, hogy a Parasztszövetség általános és egységes paraszti szervezetté váljon, s lehetőséget kívántak adni a kisbirtokos parasztságnak a szövetségbe való belépésre. A középparasztság politikai megnyerésére és szervezeti befolyásolására ebben az időben sem a Kommunista Párt, sem a szövetség nem számíthatott, a kisbirtokos parasztság egy részének megnyerése azonban reális, sőt politikailag szükséges törekvés volt. Ha az egész réteget nem is, csupán egy részét sorakoztatja fel a szövetség mögé, politikai sikere vitathatatlan, mert a Kisgazdapárt parasztegységre törekvésén politikailag érzékeny sebet ejt.

Az NPP tagságának jelentős része kisparaszt volt, a szövetség nyitása feléjük és politikai képviseletük, az NPP bevonása a szövetség munkájába, partneri gesztust jelentett az NPP iránt, politikai sikert a szövetség számára.

A névváltoztatásnak azonban mélyebb okai is voltak, amelyek összefüggtek a földosztás következtében a faluban végbement strukturális változásokkal. Az új elnevezés bizonyította, hogy figyelembe vették a földreform következtében végbement változást, amely megszüntette a nagybirtokrendszert, a tegnapi földmunkások százezres tömege kistulajdonos lett, érdekeik azonban nem váltak el teljesen a föld nélkül maradt mezőgazdasági munkásokétól, mert a kistulajdon mellett bérmunka vállalására is kényszerültek. Kétségtelen viszont, hogy érdekvédelmük a változások következtében összetettebbé vált, mert egyidejűleg kellett védelmezni munkás- és tulajdonosi érdekeiket.

A munkáspártoknak a népi demokratikus forradalom jellegéből, a széles nemzeti összefogás szükségességéből adódóan szövetségi politikájukat ki kellett szélesíteniük, ez pedig megkövetelte a Földmunkásszövetség egysíkú szakszervezeti jellegének módosítását, a munkás-érdekvédelem mellett a kisparaszti érdekvédelem vállalását. A Földmunkásszövetség szociális bázisának és egysíkú szakszervezeti funkciójának meghaladására irányuló törekvés kifejezésre jutott a szövetség alapszabályában is. Eszerint a szövetség célja: „a mezőgazdaság valamennyi ágában dolgozó mezőgazdasági munkásokat, kubikosokat, kis- és törpebirtokosokat, kishaszonbérlőket, feleseket, halászokat stb. önkéntes társulás útján országos szövetségbe egyesíteni, és ezen a réven általános gazdasági és kulturális érdekeit megvédeni és fejleszteni". A szövetség tehát tudatosan törekedett rá, hogy társadalmi bázisát és politikai befolyását a kistulajdonos parasztságra is kiterjessze, ennek megfelelően nemcsak munkásvédő szervezetként (szakszervezetként) funkcionált, hanem „a mezőgazdasági termelés emelésére és ezzel kapcsolatos feladatok" ellátására is törekedett.[35]

A Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége (FÉKOSZ) nem egy falusi réteg szervezésére és

politikai befolyásolására vállalkozott. Egy szempontból azonban tipikusan rétegszervezet volt: a falu alsó rétegeit tömörítette. E szervezetben találkozott és fogott össze a mezőgazdasági munkás, a kis- és törpebirtokos. Ez a kettősség megnyilvánult szervezeti felépítésében és a Szakszervezeti Tanácshoz fűződő kapcsolatában is. Mint a mezőgazdasági munkavállalók szervezete, a Szaktanácshoz tartozott, mint a kisbirtokosok paraszti érdekképviseleti és társadalmi szervezete, független volt a Szaktanácstól.

A FÉKOSZ-nak – mint dolgozó paraszti tömegszervezetnek – formailag és politikailag is volt egy előnye a Parasztszövetséggel szemben. A Parasztszövetség egy párt, a Kisgazdapárt parasztszervezete volt. A FÉKOSZ politikailag a Kommunista Párt mellett állt, a kommunista parasztpolitikát közvetítette, formailag azonban kommunista vezetése ellenére is koalíciós szervezet volt, mindenekelőtt a két munkáspárt közös szervezete. A munkáspárti koalíció következtében meg tudta őrizni azt a látszatot, hogy nem párt-rétegszervezet, ennek ódiumaként azonban erősen kidomborodott szakszervezeti jellege.

Ezt fejezte ki a májusi kongresszuson megválasztott vezetőség (intézőbizottság) pártok szerinti megoszlása is, bár egyértelműen bizonyította a kommunista vezetést és a munkáspárti túlsúlyt. A 19 tagú intézőbizottságban 10 kommunista, 7 szociáldemokrata és 2 parasztpárti politikus foglalt helyet. A hét vezető tisztségviselő közül négy kommunista volt, három szociáldemokrata.[36]

Az NPP teljes mellőzése a felső vezetésből a két munkáspárt részéről taktikailag és politikailag egyaránt hibás eljárás volt. Az SZDP esetében ennek megvoltak az okai; a szűk pártérdek maga alá gyűrte a józan és reális politikai megfontolásokat. A szociáldemokrata vezetők úgy tekintettek az NPP-re mint falusi riválisukra, mivel az olyan földmunkástömegeket is magához vonzott, amelyek a háború előtt szociáldemokraták vagy szimpatizánsok voltak. Egyes szociáldemokrata vezetők az NPP-t az MKP falusi fedőszervének tekintették, mások csupán olyan politikai tényezőnek, melynek segítségével a Kommunista Párt falusi befolyását az SZDP-vel szem-

ben kiszélesíti, a politikai közéletben pedig hozzájárul a kommunista hegemónia megtartásához. Mindezekhez társult a népies-urbánus vita emléke, s a Parasztpárt nacionalista-antiszemita fertőzöttségének eltúlzása.[37]

A Kommunista Párt és a Parasztpárt viszonyát ilyen vélekedések nem terhelték, a Kommunista Párt titkársága a dolgok természetes rendjének tartotta, hogy határozatba foglalta: a kongresszuson Veres Péter is szólaljon fel, az NPP nevében. Az MKP azonban jobban odafigyelt a szociáldemokraták Parasztpárttal szembeni fenntartásaira, mint az NPP-t megillető szerepre. Az NPP részvételének jelentőségét a FÉKOSZ munkájában nem csupán a párt mögött álló szegény- és kisparaszti tömegek nagysága határozta meg, hanem a csatlakozás politikai következményei s az abból hasznosítható politikai lehetőségek is. Formálisan az NPP részvétele adta meg annak látszatát, hogy az új szervezet nemcsak a mezőgazdasági munkásoké, hanem a kisbirtokos parasztságé is. Ennek politikai jelentőségét nem lehetett alábecsülni, mert ezzel azt a kisgazdapárti törekvést, hogy a Parasztszövetség az egész parasztságot képviselje, annak egységes érdekképviseleti tömegszervezeteként léphessen fel, politikailag megtorpedózták, s a Kisgazdapárt a Parasztszövetség reorganizálásában – koalíciós partner hiányában – elszigetelődött és magára maradt. Ezért az NPP-t a funkciók elosztása során nemcsak méltánytalanság érte, az MKP merevsége a pártot a Parasztszövetségtől távol tartani akaró parasztpárti baloldalt is nehéz helyzetbe hozta. A Kisgazdapárt áprilisban a Parasztszövetségben való részvétel ellenében a vezetés felét ajánlotta fel. Nem tartható véletlennek, hogy a FÉKOSZ kongresszusa után két nappal a Kisgazdapárt küldöttsége ismét felkereste az NPP-t, és ajánlatát megismételte. Mivel az ellentétes nézeteket valló pártvezetőség a Parasztszövetség munkájában való részvétel ügyében a június 4-i konferenciától is állásfoglalást várt, az NPP-nek nyújtott nagyobb részvétel hasznos politikai támogatás lett volna a párt balszárnyának, hogy segítse tisztázni az NPP-nek a Kommunista és a Kisgazdapárttal szembeni magatartását, illetve a két parasztszervezethez

való viszonyát, amelynek végleges rendezésére csak egy év múlva került sor.

A kongresszus főreferátumát Nagy Imre földművelésügyi miniszter tartotta. Elismeréssel szólt a Földmunkás-szövetség munkájáról a földreform végrehajtásában, s kifejezte reményét, hogy a szövetség „az országépítés terén az új demokratikus Magyarország egyik talpköve lesz". A szövetség feladatairól szólva a tavaszi mezőgazdasági munkák fontosságát, az új, demokratikus közigazgatás kiépítését, az ország gazdasági talpraállítását, az újbirtokosok támogatását és segítését hangsúlyozta. Kifejtette, hogy a Földművelésügyi Minisztérium a kisbirtokrendszeren nyugvó belterjes, virágzó mezőgazdasági termelés támogatásában elsősorban a szövetségre és helyi csoportjaira kíván támaszkodni, s reá „támaszkodik akkor is, amikor hozzáfog egy széles szövetkezeti hálózat kiépítéséhez, amely a termelés minden ágát felöleli, hogy szövetkezési módszerekkel, szövetkezeti alapokon legyen segítségére a falusi szegényeknek".

A kongresszuson igen nagy szerepet kaptak a munkaügyi-szociálpolitikai kérdések: a munkabérek és a munkaidő rendezése, a munkaviszonyok javítása, a falu szociális felemelése. Követelték az ipari munkásbiztosításhoz hasonlóan a betegségi, baleseti, rokkantsági és öregségi biztosítás bevezetését, az ipari munkásokkal egyező feltételekkel, és kiterjesztését a földmunkások mellett a törpebirtokosokra, továbbá a kollektív szerződéseket, a népoktatás demokratizálását, mezőgazdasági szakiskolák létrehozását állami támogatással, az árak irányítását, s a szabad árat a mezőgazdasági termények számára. A politikai kérdések közül a reakció elleni harc és a munkás-paraszt szövetség erősítésének fontossága szerepelt nagy hangsúllyal. Figyelemre méltó követelés volt a mezőgazdasági gépekkel és szerszámokkal való ellátás felvetése, mert ez már túlmutatott a munkásérdekvédelmen. E téren a munkásosztály segítségét igen kifejezően bizonyította a csepeli munkások gesztusa, akik beküldték azoknak a munkaszerszámoknak a jegyzékét, melyeket a gyár dolgozói a májusi verseny keretében rendes munkaidejükön kívül gyártottak a mezőgazdasági munkásság és a kisbirtokosság részére, s egyben

kérték, hogy a kongresszus küldöttei mondják meg, mire van szükségük. A korabeli viszonyokat jól jellemzi, hogy a küldöttek mindenekelőtt kapát és kaszát kértek, sürgősen.

A kongresszuson 136 helyi szervezet 229 küldötte vett részt. Szinte az egész Dunántúl hiányzott, ami az adott helyzetben természetes volt, hiszen két hónappal korábban e terület nagy részén még a második világháború utolsó nagy csatái dúltak. A Dunántúl lakossága a front okozta károk-sebek helyreállításával, gyógyításával volt elfoglalva. Igen gyengén képviseltették magukat az észak-magyarországi szervezetek is. Annál nagyobb erővel vonult fel a Tiszántúl, különösen a Viharsarok. Az ő küldötteik felszólalásai adták meg a kongresszus alaphangját. Érződött rajtuk a több évtizedes harcos múlt, radikalizmusuk nem a mezőgazdasági munkásság általános politikai hangulatát tükrözte, csupán az e területen lakókét, amely jóval felülmúlta az ország többi területén élők politikai elvárásait. Ez számos kérdésben kifejezésre jutott, mindenekelőtt a földreformmal kapcsolatos vitában. A kongresszus általánosságban helyeselte a földreform végrehajtásának formáját, de a kisajátítás mértékének kérdésében megoszlottak a vélemények. Számos olyan felszólalás hangzott el, amely az 50, sőt a 20 holdon felüli birtokok kisajátítását is követelte, s ha egy-egy magyarázó felszólalás után látszólag tudomásul vették a törvény intencióit, az újabb kritikai felszólalásokat mindig nagy tetszés fogadta. Valamit enyhített a feszültségen az az ígéret, hogy a dunántúli nagybirtokok kisajátításával jelentős területek válnak majd szabaddá, „melyen nagyarányú telepítés lehetséges, s melyeket a viharsarok forradalmi elemeivel kell hogy benépesítsünk".

Már a kongresszus előkészületei során felmerült az aggodalom, hogy a küldöttek egy része követelni fogja a kollektív gazdálkodás bevezetését a kiosztott földön. Amint kiderült, az aggályt nem annyira a „veszély" reális nagysága, inkább a politikai motivációk eltúlzása táplálta. A munkáspártok abból a feltételezésből indultak ki, hogy a szövetség újjászervezésénél bábáskodó viharsarki földmunkások – mindenekelőtt a kubikosok –

között erős a kollektív szellem, s mivel e réteg a tradicionális szocialista eszméken nevelkedett, amely a föld közös művelésbe vételét azonosította a szocialista eszméhez való hűséggel, ezért attól tartottak, hogy az adott helyzetben kedvező lehetőséget lát ennek felvetésére, s a földosztás mellett követelni fogja a föld közös művelésbe vételét is, ami politikailag komoly zavarokat okozhat.

A kollektivizálás követelése a kongresszuson azonban elszigetelt jelenség maradt. A kongresszusi állásfoglalás igyekezett megnyugtatni a szocialista eszme híveit, amikor megfogalmazta: „bár a jelenlevők nagy része meg van győződve a kollektív termelés rendkívül nagy gazdasági előnyeiről, nem szabad elfeledkezni arról, hogy a parasztság nagy tömegei a föld magántulajdonában látják álmaik megvalósítását", ezért arra kell törekedni, hogy a kiosztott föld az újbirtokosok magántulajdonába menjen át, amit a telekkönyvezéssel is hitelesíteni kell. Ugyanakkor kimondta, hogy ott, ahol az igaerő és a mezőgazdasági felszerelés hiánya folytán szükségesnek mutatkozik, „elő kell segíteni a föld közös megművelését mint *ideiglenes rendszabályt* [az én kiemelésem – *Sz. K.*], mely hivatva van elősegíteni az újbirtokosok talpraállását addig is, amíg nem rendelkeznek elegendő gazdasági felszereléssel". A közös gazdálkodás ideiglenes – gazdasági kényszerből, illetve célszerűségből fakadó, a termelés folyamatosságát szolgáló – elismerésével párhuzamosan a kongresszus határozottan és egyértelműen foglalt állást a földosztás és az egyéni gazdálkodás mellett: „a leghatározottabban leszögezi, hogy ragaszkodik a birtokok telekkönyvi tulajdonba adásához, és minden kísérletet, mely ennek megváltoztatását célozná, úgy tekinti, mint a reakció megmozdulását, és ellene a legélesebb harcot hirdeti". A kisbirtokosok segítését szolgálta a kongresszus határozata a mezőgazdasági gépszövetkezetek létesítéséről.

Túlzó radikalizmussal lépett fel több küldött a bérkérdésekben. A sövényházi küldött azt javasolta, hogy az aratórészt az eddigi kilenceddel-tizeddel szemben egyötödben állapítsák meg, a cséplési részt viszont a géptulajdonosok és a munkások közötti 6:3 arányról 3:6

arányra módosítsák. A kishaszonbérleteknél az egy hold utáni bérleti díjat, függetlenül a talaj minőségétől, 1,5 mázsa búzában maximálják. A bérkérdésekben kifejezésre jutott ultraradikális követelések intő figyelmeztetések voltak. Azt bizonyították, hogy a szövetség soraiban a politikai mértéktartással és társadalmi igazságérzettel rendelkező öntudatos tagok mellett jócskán vannak politikailag éretlen, az adott helyzetet mértéktelenül kihasználni akaró, haszonleső demagógok, akik a társadalmi igazságot és a józan realitásokat mellőzve, csak saját hasznukat akarják a szervezet segítségével biztosítani, és potenciális bázist jelentenek mindenfajta tisztességtelen politikai törekvés számára.

A kongresszus határozatot hozott a kubikosszakosztály felállításáról, egy országos lap kiadásáról, járási titkárságok létesítéséről, ezt követően pedig a kerületi titkárságok felállításáról. Határozatba foglalta, hogy szervezeteiben „pártállásra való tekintet nélkül" mindenki részt vehet.[38] A kongresszus kétnapos tanácskozása és az elfogadott határozat a népi demokratikus átalakulás támogatása mellett tett hitet: a szövetség legfontosabb feladatának tartotta a termelőmunka fokozását, a juttatott földek megművelését, az ország újjáépítését, a reakció elleni harcot, a demokrácia megerősítését, a nemzeti demokratikus erők tömörítését, a munkás-paraszt összefogást.

A FÉKOSZ TEVÉKENYSÉGE 1946 TAVASZÁIG

Bár a FÉKOSZ – ahogyan a névváltoztatás is kifejezte – szélesebb társadalmi bázis kialakítására törekedett, mint a volt Földmunkásszövetség, 1945–1946-ban szociális összetételét, gazdasági-társadalmi követeléseit tekintve alig különbözött jogelődjétől. A felszabadulás után sem a gazdasági, sem a politikai feltételei nem voltak meg annak, hogy a szegényparasztságon túl kiterjessze befolyását a kisparasztság egészére, még kevésbé a középparasztságra. Nemcsak azért, mert e rétegek a történelmi előzmények okán is inkább a Parasztszövetségbe tömörültek, idegenkedésük a munkáspártoktól – főleg a Kommunista Párttól – politikai tény volt. Az ország háború utáni nehéz helyzetében nem, vagy alig lehetett olyan paraszti követeléseket megfogalmazni – még kevésbé realizálni –, amelyek a tulajdonos parasztság szimpátiáját kiváltották volna. A rétegszervezeti jelleget erősítette, hogy az új szervezet alakításánál és helyi csoportjai kiépítésénél a régi szervezett földmunkások szorgoskodtak, s e körülmény erősen kihatott a szervezet tevékenységére. A szervezkedés térhódításával párhuzamosan a földmunkáselem csupán számszerűen szorult háttérbe, politikát meghatározó szerepe továbbra is érvényesült.

A történelmi helyzet és a politikai célszerűség oldaláról vizsgálva vitathatatlan, hogy a falu középrétegei megnyerésének egyik feltétele az alsó rétegek erős szervezettsége. A szövetségi politika nem önmagában vett célkitűzés, alá van rendelve azoknak a társadalmi-politikai célkitűzéseknek, amelyek a továbbfejlődést szolgálják. Mivel a munkáspártok a demokratikus fejlődés elmélyítésére és továbbfejlesztésére törekedtek, első-

sorban az ehhez szükséges és megnyerhető társadalmi réteg szervezeti tömörítését tűzték maguk elé. Az adott történelmi szakaszban részükről csak a falu alsó rétegeinek megnyerését és szervezését koronázhatta siker – a középrétegeknél ilyen elvárásnak nem volt realitása –, s a Kommunista Párt a társadalmi realitás és a politikai célszerűség alapján járt el.

1945 nyaráig a szervezőmunka különösebb erőfeszítések nélkül haladt, a kongresszus után már tervszerű tudatossággal. A kongresszust követő napon a kongresszuson részt vett kommunista küldöttek számára az MKP központjában egésznapos értekezletet tartottak. A június 7-i központi vezetőségi ülésen Rákosi Mátyás a párt egyik legfontosabb feladatának nevezte a szövetség erősítését, közvetlenül a Kisgazdapárt elleni harc érdekében, távolabbra tekintve pedig az esetleges választásokra való felkészülés miatt.

Figyelemreméltó szervezeti eredményeket főleg a Tiszántúlon sikerült elérni, elsősorban a mezőgazdasági munkások között. Július végén a FÉKOSZ-nak már 556 helyi csoportja működött, országos átlagban minden hatodik helységben volt szervezete. A szervezetek 75%-a Békés (38), Fejér (112), Szolnok (41), Pest (80), Szabolcs (50), Heves (31), Csanád (30), Csongrád (24), Bihar (23) megyékben (összesen 429) alakult. A szövetség taglétszáma 122 501 fő volt; a legnagyobb szervezeti erőt Bihar, Csongrád, Csanád, Fejér, Hajdú, Szolnok és Pest megyék képviselték. A taglétszám a fenti megyékben 11 000–18 000 között mozgott. Leggyengébb volt a szervezettség és legalacsonyabb a helyi csoportok száma Baranya, Bács, Nógrád, Somogy, Szatmár, Sopron, Vas, Veszprém, Zala és Zemplén megyékben, ahol a helyi csoportok száma nem érte el a tízet, s a tagok létszáma 500 fő alatt maradt.[39]

A tagság szociális összetételére következtetni lehet abból a tényből, hogy a nagy létszámú csoportok a Tiszántúl földmunkások lakta településein találhatók: a szövetségnek például Zsákán 499, Kisújszálláson 1276, Szeghalmon 900, Füzesgyarmaton 550, Körösladányban 1200, Vésztőn 775, Bucsatelepen 500, Derecskén 632 tagja volt.[40]

1945-ben a FÉKOSZ-nak a Dunántúlon igen gyenge volt a szervezeti befolyása. Jószerint csak ott jött létre helyi csoport, ahol kommunista pártszervezet működött, így például Rábakecölön a kommunista pártszervezet 100 tagja képezte a FÉKOSZ-szervezet tagságát is.[41] Mivel az MKP mellett az SZDP és az NPP befolyása ugyancsak gyenge volt e területen a szegényparasztság között, a FÉKOSZ-szervezetek létrehozásához hiányzott a politikai háttér. Szinte egyedi esetnek számított a mihályi szervezet, ahol nagyrészt pártonkívüliek alakították meg a helyi csoportot, néhány kommunista és kisgazdapárti tag közreműködésével.[42] Fejér megyét leszámítva, a helyi csoportok száma 1945 őszén a Dunántúlon nem érte el a százat, a működő szervezetek taglétszáma igen alacsony volt. A FÉKOSZ-t rendkívül nagy idegenkedéssel fogadták, főként, mert „munkáspárti politikai mozgalmat" láttak benne.[43] Ezzel szemben a Parasztszövetség e területen jelentős eredményeket ért el; szervezeti gyarapodása nem volt látványos, politikai befolyásának gyors növekedése azonban vitathatatlan tény volt.

A Dunántúlon a FÉKOSZ szervezőmunkája az országgyűlési választások után vett nagyobb lendületet. Decemberben régi szervezett földmunkások 12 tagú csoportját küldte a Dunántúlra szervezetek létrehozására, erőfeszítései azonban csak szolid eredménnyel jártak. Valamivel sikeresebb volt a tavaszi akció, amikor 102 önkéntes szervező ment a Dunántúlra, és sikerült 165 helyi csoportot alakítaniuk. A Dunántúlon nemcsak az elhúzódó harcok, de történelmi és társadalmi okok következtében is a progresszió tábora gyengébb és bátortalanabb, a reakció magabiztosabb és agresszívebb volt.[44] Tagadhatatlan, hogy a FÉKOSZ – nemcsak a Dunántúlon – hosszú ideig nem találta meg helyét az újgazdák, főleg a kisbirtokosok körében; aktív szerepet alig játszottak benne, bár formálisan sok újgazdát és törpebirtokost tömörített a szervezet.

A FÉKOSZ munkájának tartalmát az 1946 elején kiadott program foglalta össze. A program a parasztság egészét érintő nemzeti ügy, a földosztás és eredményeinek megvédése, az újgazdák gazdasági megsegítése mellett társadalmi bázisának megfelelően főleg munkás-

kérdésekkel foglalkozott, a munkásvédelemre helyezte a hangsúlyt. Az első pontja a munkabér és a munkaidő kérdésével foglalkozott.[45] Elvként mondta ki: „minden lehetőt elkövet, hogy a mezőgazdasági munkabér tetemesen magasabb legyen, mint a múltban volt". 1945 júliusában állapították meg a mező-, szőlő-, gyümölcs- és kertgazdaságban fizethető legmagasabb mezőgazdasági béreket. A vita a szövetség és a Földművelésügyi Minisztérium között nem a bértételek miatt bontakozott ki, hanem azért, mert a szövetséget – azzal az indokkal, hogy „nincs munkaadói érdekképviselet, s a miniszter nem akarta az egyoldalú tanácsadást igénybe venni" – nem hívták meg az előzetes tárgyalásra.[46]

1946-ban, hosszú vita után, a földművelésügyi miniszter újra szabályozta a béreket. A rendeletben lefektetett, s az Országos Munkabér-megállapító Bizottság által hozott irányelvek alapján a vármegyei munkabér-megállapító bizottságok határozták meg a körzetükben érvényes legkisebb és legnagyobb munkabéreket, amelyen belül a gazdák és a munkavállalók szabadon egyezkedhettek.[47] A vármegyei munkabér-megállapító bizottságok felállítását kimondó földművelésügyi miniszteri rendelet[48] azt tartalmazta, hogy a bizottságok munkaadó tagjait a Parasztszövetség, munkavállaló tagjait pedig a FÉKOSZ küldi ki a tárgyalásokra; elnökét és helyettesét a kiküldött bizottsági tagok választják. 1946. március első felében a FÉKOSZ-nak és a Parasztszövetségnek kéthetes tárgyalás után sikerült megegyeznie a munkabérekben.

1945 nyarán a FÉKOSZ látszólag jogosan tiltakozott a mellőzés miatt. Bár az egyes bértételeket is kifogásolta, keserűen kellett tudomásul vennie, hogy főleg az alföldi megyékben túlzó bérkövetelések jelentkeztek; aratásnál ötöd-, illetve hatodrészt, a kapásoknál feles részelést követelve.

A FÉKOSZ kétségtelenül mértéktartó bérpolitikát folytatott, amikor aratásnál konvencióval kilenced, anélkül nyolcadrészt követelt (a rendelet is 7–9 részt írt elő). Joggal tiltakozott a munkaadók törekvése ellen, akik a megnövekedett munkaerő-kínálat következtében tizenegy-tizenketted részért akartak arattatni. A cséplő-

rész kapcsán úgy foglalt állást, hogy az, a munka jellegétől függően, 5–7% legyen. A demokratikus rend megszilárdításának ügyét segítette, amikor kijelentette: „Nem a társadalmi ellentétek fejlesztése a célunk, hanem az, hogy a munka tiszteletével, megbecsülésével azt a minimumra csökkentsük." A nem emberséges gazda ellen ugyanúgy fellépett, mint a hanyag munkás ellen, elismerte, hogy vannak becsületes gazdák, de vannak, akiket a törvény erejével kell tisztességes bérfizetésre kényszeríteni. A túlzókat leintette, a bizonytalankodókat bátorította: „Legyünk emberségesek, de kihasználtak nem."[49]

A rendelet előkészítése során történt mellőzés okai a koalíciós politikában gyökereztek. Ha a FÉKOSZ-t mint a munkavállalók szervezetét meghívják a rendelet megtárgyalására, a koalíciós konfliktusok elkerülése érdekében meg kellett volna hívni a Parasztszövetséget is mint a munkaadók szervezetét, s ezzel elismerték volna második paraszti érdekvédelmi szervezetként. A Parasztszövetség újjászervezése 1945 nyarán még viszonylag kezdeti szakaszban volt, egy ilyen gesztus kétségtelenül növelte volna tekintélyét, politikai súlyát, meggyorsítva reorganizálását. 1945. nyár elején a koalíció balszárnya még remélte, hogy a Parasztszövetség nem lesz képes olyan erővé válni, amely a FÉKOSZ-szal szemben konkurens szervezetet képez.

A munkaidő ügyében nem történt törvényes szabályozás. A FÉKOSZ sem szorgalmazta, mert tudatában volt, hogy az adott történelmi helyzetben ennek nincs realitása. A szövetség egyelőre elfogadta a sürgős munkák esetében a „látástól vakulásig", vagyis a napkeltétől napnyugtáig terjedő munkanapot, csupán azt kötötte ki, hogy órabér esetén a munkában töltött órák szerint fizessenek. A pihenőidő biztosítása érdekében pedig csak annyit kért, hogy egy munkaadónál eltöltött hat hónapi munka után hét nap fizetett szabadságot kapjon a dolgozó, de azt aratás, cséplés, kukoricatörés idején nem veheti igénybe.

1945 augusztusában – nagy csaták után – az ipari szakszervezetek megkapták a munkaközvetítési jogot. A Szakszervezeti Tanács augusztus 31-i ülésén határo-

zatban mondta ki: „a mezőgazdasági munkások szakszervezete, a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége is ugyanolyan jogot élvez, mint a többi szakszervezet", ezért követelte, hogy a szakszervezeti munkaközvetítési jogot tegyék kötelezővé a mezőgazdasági (és értelmiségi) dolgozók számára is.[50] A Szaktanács a mezőgazdasági dolgozók kirekesztését a munkaközvetítésből a szakszervezeti jogok megsértésének és a szakszervezeti egység megbontására irányuló kísérletnek tekintette.

A FÉKOSZ munkaközvetítési jogáért vívott harcot siker koronázta, októberben a szakszervezeti munkaközvetítést kiterjesztették a mezőgazdasági dolgozókra is. 1946. január 1-jétől a hatósági munkaközvetítés megszűnt, szerepét a FÉKOSZ vette át. A vármegyei és a községi-városi gazdasági munkaközvetítő hivatalokat megszüntették, az Országos Gazdasági Munkaközvetítő Hivatalt pedig Országos Gazdasági Felügyelőséggé szervezték át. A FÉKOSZ köteles volt minden községben és körjegyzőségben gazdasági munkaközvetítő irodát, továbbá minden vármegye székhelyén vármegyei gazdasági munkaközvetítő irodát fenntartani. A rendelet nemcsak növelte a FÉKOSZ tekintélyét, jelentős hatalmi jogkörhöz is juttatta, hiszen nem csupán a munkásvédelem terén kapott jogilag biztosított lehetőségeket, hanem az agrártőke gazdasági korlátozásában, illetve felügyeletében is. A rendelet szerint azt a munkáltatót, aki a FÉKOSZ munkaközvetítő irodájának megkerülésével alkalmazott munkást, a már alkalmazásban levő munkást nem jelentette be, nem a hivatalosan megállapított munkabért fizette, a szerződésben foglalt megegyezés valamely pontját megszegte vagy nem teljesítette, a munkaközvetítő iroda feljelenthette. A rendelet biztosította a munkaközvetítő irodáknak a törvényhatósági segítséget; feljelentés esetén a rendelettől eltérő munkaadót megbüntették. A mezőgazdasági munkaadók munkást csak a mezőgazdasági munkaközvetítő iroda útján szerződtethettek. A mezőgazdasági munkaközvetítő irodák feladatkörébe tartozott a vetésterületek összeírása, ami a munkaerő-gazdálkodás szempontjából felettébb jelentős tevékenység volt, emellett a munkaadók

gazdasága felett tulajdonképpen ellenőrzést gyakoroltak.[51]

A FÉKOSZ megnövekedett jogkörének ellentételeként a Földművelésügyi Minisztérium 101 203/1945 FM sz. rendelete a Parasztszövetséget munkaadói szervezetté nyilvánította. Ezzel tulajdonképpen hivatalosan elismerte a Parasztszövetséget, igaz nem a Parasztszövetség által követelt formában, a parasztság általános és egységes szervezeteként.

A rendelet rendkívül nagy terheket rótt a FÉKOSZ-ra. Alig két hónap alatt kellett volna kiépítenie a munkaközvetítői hálózatot, s kiképeznie e nehéz és politikailag is fontos munka ellátására az irodavezetőket. A feladat próbára tette a FÉKOSZ erejét, decemberben egymást követték a tanfolyamok, amelyeken az irodavezetőket képezték, a munkaközvetítést azonban csak 1946. február 1-jén tudták átvenni.

A munkásvédelem és a FÉKOSZ tekintélye szempontjából örvendetes eredmények egyúttal növelték a FÉKOSZ jellegéből fakadó politikai ellentmondásokat. A munkásvédelmi szervezet korlátai közül kitörni szándékozó szövetség figyelmének és tevékenységének középpontjába a munkáskérdést állította,[52] a munkaközvetítéssel erősödött szakszervezeti jellege, dolgozó paraszti tömegszervezeti jellege viszont szürkült. A történések ilyen egybeesése sajátos ellentmondásokhoz vezetett. A FÉKOSZ – a Kommunista Párt intencióitól is vezérelve – tudatosan törekedett szociális bázisának kiszélesítésére, a FÉKOSZ-ban dolgozó szociáldemokrata vezetők viszont ezt fanyalogva vették tudomásul, s nem palástolták fenntartásaikat sem: ők a régi hagyományoknak megfelelően a szakszervezeti jelleg mellett kardoskodtak, s az volt a véleményük, hogy meg kell maradni a régi, csupán mezőgazdasági munkásokat tömörítő bérharcos szervezet mellett. Amikor a szövetség munkájában előtérbe kerültek a munkásvédelmi feladatok, alkalmasnak ítélték a helyzetet, hogy kifejtsék a szervezet jövőjét illető elképzeléseiket.

A szövetség szociáldemokrata elnöke, Turi István, a szociáldemokrata FÉKOSZ-vezetők nevében a *Dózsa Népé*ben éles bírálattal illette a szövetség eddigi munká-

ját: „sok hibát követtünk el – írta –, mert ahelyett, hogy szakszervezeti vonalon mozogtunk volna, politikai törekvéseket igyekeztünk érvényre juttatni". A munkaközvetítés jogának megszerzését úgy értékelte, mint annak felismerését, hogy „tért hódított a józanabbak belátása. A szövetség központi vezetősége, mely pártközi megállapodás alapján létesült, belátta, hogy a földmunkás-szakszervezetek kiépítése ma is annyira időszerű, mint... 1906-ban... Sokan azt is követelték, hogy a földmunkás-mozgalom jellegét meg kell változtatni, és elsősorban nem mint osztályharcos szakszervezetet kell felépíteni, hanem mint a kis- és törpebirtokosok érdekképviselet szervezetét. De ha figyelembe vesszük a félmillió nincstelen földmunkást, nyilvánvaló, hogy erről szó sem lehet [kiemelés tőlem – *Sz. K.*], mert még mindig a nincstelen földmunkások félmilliós tömege a »legnagyobb szakma« ebben az országban."[53]

A szociáldemokrata párti FÉKOSZ-vezetők kifogásolták, hogy a pártpolitikát bevitték a szövetségbe, ennek következtében a szervezet politikai síkon mozog, pártpolitikát folytat, a szövetséget nem gazdasági érdekvédelmi szervezetnek tekintik, hanem olyan szervezetnek, ahonnan újoncokat lehet toborozni „a legmegfelelőbbnek tartott politikai pártba". A kritikából kiderült, hogy a kommunista vezetés ellen tiltakoznak, jóllehet annak valós alapja volt: a FÉKOSZ-ban éppúgy, mint a falvakban, a Kommunista Párt befolyása jóval meghaladta a Szociáldemokrata Pártét. Az SZDP remélte, hogy a szövetségben osztályharcos munkásérdekvédelemmel vissza tudják szerezni a háború előtti hegemóniát, ennek érdekében gyakorta adtak hangot túlzó követeléseknek. Kritikájuk azonban bátrabb volt, mint amilyen erős cselekvési készségük. Amikor adva volt a lehetőség a munkásvédelem szervezeti feltételeinek létrehozására, kiderült, hogy csupán sérelmi politikát folytatnak. A szociáldemokrata FÉKOSZ-vezetők ugyanis megvalósíthatatlannak tartották a munkaközvetítés országos – falvakra lebontott – megszervezését. Szeder Ferenc és Takács József szerint csak a megyeszékhelyen és a nagyobb mezővárosokban szabad munkaközvetítő irodákat létrehozni, mert az egész

országra kiterjedő hálózat megszervezése csak fiaskóval végződhet. Szeder még a fenyegetéstől sem riadt vissza: a kudarcért felelősségre vonhat a parlament, amely nem lesz olyan engedékeny, mint a feloszlatott parlament volt.[54] A munkaközvetítő irodák hálózatát a FÉKOSZ 1946-ban rendkívül nagy erőfeszítések árán részben megszervezte. 1946. februárban 500 munkaközvetítő irodát állítottak fel, az év végén számuk elérte a 900-at, hatókörük 1610 községre terjedt ki.[55]

Ez a munka nemcsak erejét vette igénybe, a figyelmet is a munkásügyre koncentrálta, s csak 1946 nyarán – a Parasztszövetség konkurenciája ellen is védekezve – tett jelentősebb kísérletet a kisparasztság követeléseinek markánsabb megfogalmazására.

A szociáldemokrata párti FÉKOSZ-vezetők nézeteinek publikálásával a közvélemény tudomást szerzett a FÉKOSZ vezetésén belüli ellentétről, arról a vitáról, amely már hónapok óta folyt a szociáldemokraták és a kommunisták között. A nézeteltérések nyilvánosság elé tárása apolitikus és taktikailag hibás eljárás volt, mert egybeesett a kisgazdapárti jobboldal támadásával, valamint a Kisgazdapárt és a Parasztszövetség ama követelésével, hogy a Parasztszövetséget ismerjék el a parasztság egyedüli és kizárólagos érdekvédelmi szervezetének. Ily módon akarva-akaratlanul a kisgazdapárti törekvéseket támogatta, s az osztályharcos szakszervezet érdekében átengedte volna a kisparaszti tömegeket a Parasztszövetségnek.

A PARASZTSZÖVETSÉG ÚJJÁSZERVEZÉSE ÉS TEVÉKENYSÉGE

A Kisgazdapárt a Parasztszövetség újjászervezésének előkészítésével 1945. április végén kezdett el foglalkozni. Mivel az NPP megnyerésére irányuló kísérlete kudarccal végződött, a Parasztszövetség a Kisgazdapárt falusi tömegszervezeteként kezdte meg a szervezőmunkát, a FÉKOSZ-hoz viszonyítva jelentős fáziskéséssel. A felső vezetés rövid idő alatt újjáalakult, a központi apparátus július folyamán kiépült, a helyi szervezetek megalakulása azonban vontatottan haladt. Ebben szerepe volt a kedvezőtlen időpontnak – a szervezés megkezdése egybeesett a nyári munkákkal – csakúgy, mint a megyei pártközpontok alacsony szervezettségi fokának, valamint annak, hogy a falusi kisgazdaszervezetekben alig folyt rendszeres pártélet.

A Parasztszövetség lassú térhódításának azonban mélyebb politikai okai is voltak. A Kisgazdapárt szervezetei gyors kiépülésének e szakaszában még nem érezte közvetlen szükségét egy, a párt befolyását elősegítő falusi társadalmi szervezetnek. A Parasztszövetséget nem sikerült paraszti érdekvédelmi szervezetként elfogadtatnia a munkáspártokkal. Késői színrelépése következtében a demokratikus önkormányzati szervekbe sem tudott beépülni – egyedi eseteket kivéve –, így a közéleti funkció hiánya is mérsékelte jelentőségét.[56]

Augusztus 19-én délután tartotta a Parasztszövetség első felszabadulás utáni közgyűlését, az FKGP Paraszttagozatának délelőtti ülése után. Nagy Ferenc, a Parasztszövetség elnöke a célokról szólva hangsúlyozta ugyan, hogy a régi program jegyében dolgoznak tovább, de beszédéből kiderült: a Parasztszövetség funk-

ciója megváltozott. A Kisgazdapárt paraszti szárnya nemcsak olyan tömegszervezetet akart, amely összefogja és a Kisgazdapárt mögé állítja a különböző pártállású és osztályhelyzetű parasztokat, a módosabb parasztság vezetése alatt, de egyben a szakszervezeti mozgalom „ellenszervezetének" is szánták a Parasztszövetséget, segítségével akarták annak hatalmi-közéleti szerepét ellensúlyozni. Kovács Béla, a Parasztszövetség főtitkára szerint „szakszervezetszerűen biztosítani akarják a magyar parasztság számára a legteljesebb gazdasági, kulturális és szociális előrehaladást". A szövetség jellegét taglaló elemzésből kicsendült, hogy olyan egységes paraszti érdekvédelmi szervezetet kívánnak létrehozni, amely a szakszervezetekhez hasonló jogokkal rendelkezik. A szervezeti lemaradásért a Parasztpártot tették felelőssé. A beszámoló szerint csak tíz helyen alakult meg a vármegyei szervezet. A központ szervezeti kiépítése valamivel eredményesebben folyt. Itt hat osztályt hoztak létre: szervezési, érdekvédelmi, szövetkezeti, mezőgazdasági, mezőgazdasági tudásnevelő, művelődési és házépítési osztályt.[57] A Parasztszövetség megkapta a Falu-, Gazda- és Földműves Szövetség vagyonát – mintegy 18 millió pengő értéket – és székházát.

A Paraszttagozat délelőtti ülésével egybecsengően a legfontosabb követelések és célok négy fő kérdés köré csoportosíthatók. Mindent el kell követni, mondták, hogy a magyar parasztság az új helyzetben a politikai élet első vonalában maradjon, ne süllyedjen vissza a kiszolgáltatottság állapotába. A jogokból annyit kér, amennyi száma és érdeme arányában megilleti. A gazdasági élet területén a múltban kialakult különbségeket meg kell szüntetni, s nem lehet fenntartani az ipari és mezőgazdasági termékek ára közötti nagy különbséget; az agrárollót a magyar demokráciának meg kell szüntetnie. A falu és a város között kulturális és szociális téren meglevő nagy különbségeket el kell tüntetni. Mivel a szociális gondoskodás terén a parasztság a legelhanyagoltabb réteg, minél előbb szociális törvényt kell hozni, amely a társadalom minden rétegének szociális jogait egyforma mértékben biztosítja. Nagy Ferenc be-

szédében hangsúlyozta, hogy vállalni kell a reakció elleni harcot, egyben a demokratikus továbbfejlődéssel kapcsolatos politikai felfogását is kifejezte, amikor kijelentette: „ezt a harcot radikálisan és gyorsan be kell fejezni, hogy mielőbb legyen rend, béke és nyugalom".[58]

A nagyválasztmány ülésén elfogadott határozat két pontja komoly vihart kavart. A határozat a parasztság gazdasági és társadalmi érdekeinek védelmében „a Parasztszövetség részére az egyes szakszervezetekkel egyenlő jogokat" követelt, s e követelés teljesítését a koalíciós együttműködés egyik alapjának tekintette. Bejelentette továbbá, hogy „szervezetein keresztül bevezeti a parasztság hatályos gazdasági érdekvédelmét, a sztrájk jogát is, melynek mértékét és formáit később, alkalmasabb időben határozza meg".[59]

A Kommunista Párt élesen támadta a parasztsztrájkról szóló határozatot, a Szaktanács pedig kijelentette: a FÉKOSZ-t ismeri el a parasztság érdekképviseleti szervének. Mivel a Parasztszövetség határozott akcióba kezdett az újgazdák megnyerése érdekében, a Kommunista Párt elfogadta az NPP javaslatát, hogy a FÉKOSZ-szal közösen hívják össze a földigénylő bizottságok küldötteinek országos kongresszusát. A jobb előkészítés érdekében a kongresszus időpontját augusztus 20-ról szeptember 8–9-re módosították: formailag a FÉKOSZ és az NPP kezdeményezte, mivel a földigénylő bizottságokban az MKP mellett az NPP-nek volt legszámottevőbb a befolyása. A kongresszus a koalíció balszárnyának és az újgazdák küldötteinek demonstratív tiltakozásává vált a kisgazdapárti–parasztszövetségi törekvésekkel szemben, s egyben azt is bizonyította, hogy a koalíció balszárnya és a Kisgazdapárt közötti ellentétek kiéleződtek.

A kongresszuson 3000 küldött utasította el a parasztsztrájk felvetését, és állást foglaltak a több termelés, az újjáépítés, a város és az ipari munkásság élelmiszerrel való ellátása mellett. A kongresszuson a három baloldali párt képviselői tartottak előadást, ezzel is kifejezésre juttatva a baloldal és a szakszervezetek, illetve a FÉKOSZ egységét. Veres Péter nyitotta meg a kongresszust, Nagy Imre a földreform eredményeiről

és a további teendőkről, Bán Antal az ipari munkásság segítéséről, Darvas József a szövetkezetekről, Szabó János, a FÉKOSZ főtitkára a szövetség termelést segítő szerepéről tartott előadást.

Politikailag igen jelentős volt Darvas József beszéde, aki az NPP nevében kijelentette, hogy a FÉKOSZ-t ismerik el a falusi dolgozók „egyetlen szükséges érdekképviseleti szervének", ami egyben válasz is volt a Kisgazdapártnak, mert a Kisgazdapárt nagyválasztmánya után immár harmadszor tettek ajánlatot az NPP-nek a Parasztszövetségben való részvételre.[60]

A baloldal reagálása a Parasztszövetség terveire némileg mérsékelte a szövetség erőteljesnek indult támadását. Agitációja, sérelmeinek indulatos felhánytorgatása visszafogottabbá vált. Energiája nagy részét szervezeteinek kiépítésére fordította, de az országgyűlési választások kiírása, majd a választási küzdelmek háttérbe szorították a szervezőmunkát. A választások előtt havonta kb. 50–60 helyi szervezet alakult (a legtöbb Szolnok és Győr megyékben). A választások után a szervezkedés újra gyorsabb ütemben haladt. A szövetség vezetősége a szervezési agitációban igyekezett a választások sikerét kihasználni, s fennen hirdette: a választások során a parasztság résen volt, nem hagyta magát félrevezetni; az elért sikert meg kell szilárdítani azzal, hogy helyileg is kiépíti szervezeteit, s kezébe veszi sorsa irányítását, nehogy becsapják. Szinte veszélyt szuggerálóan biztatott a szervezkedésre, mert „több az ellenségünk, mint a jóakarónk", vigyázni kell, „ne juthassunk újra kisebbségi sorba". Bár nem jelölte meg a veszély forrását, a megfogalmazásból egyértelműen kicsendült: nem a reakciótól félti a parasztságot, hanem a demokráciától.[61]

A Parasztszövetséget vezető kisgazdapárti centrum a parasztság társadalmi felemelését, életkörülményeinek javítását, a százados elnyomás és a társadalmi kirekesztettség megszüntetését óhajtó jogos paraszti elvárásokat úgy fogalmazta meg, mintha a magyar társadalomban és politikai rendszerben semminemű változás nem történt volna, ezért a Parasztszövetségnek harcos és demokratikus ellenzékként kell harcolnia, s ebben a harcban

nincs segítő útitárs, nincs szövetséges, csak ellenfél van vagy ellenség. Ez a felfogás nem a parasztság demokratizmusát, inkább hagyományos konzervatív ellenzékiségét erősítette, mert az örökös kisemmizettség érzetét sugallta, melynek következménye nem lehetett más, mint a konfrontáció a többi társadalmi osztállyal és réteggel. Az agitáció vezérmotívumát képező koncepció, mely szerint a „Parasztszövetség azt tartja, hogy a parasztságnak igenis minden egyéb társadalmi rétegtől és osztálytól eltérő, sajátos érdekei vannak"[62], akarva-akaratlanul mindenkivel, az adott történelmi-politikai szituációban mindenekelőtt a demokráciával és a munkásosztállyal való szembenállást sugallt. Mindenekelőtt azért, mert nem tudott felülemelkedni a tulajdonos parasztság érdekének kizárólagos képviseletén, és a birtokos parasztság partikuláris érdekeit általános nemzeti érdekként kezelte. A paraszti érdekegység hirdetése – „a nagy paraszti érdekközösségbe a mezei munkás éppúgy beletartozik, mint a jól gazdálkodó kétlovas vagy hatökrös parasztgazda" – nem kispolgári-paraszti romanticizmusból fakadt, hanem politikai célokat szolgált: a falusi népesség különböző rétegeit a birtokos parasztság vezetése alá kívánta rendelni, hogy partikuláris érdekeinek védelmében felhasználja. Elismerte ugyan, hogy „a paraszti érdekközösségen belül természetesen van némi ütközés a munkaadó és a munkavállaló parasztember érdeke között, de ezt csak egységes szervezeten belül lehet mindenkor a legsimábban és legigazságosabban elintézni. Nyilvánvaló, hogy a munkaadó paraszt csak akkor fizetheti meg emberségesen munkásának a verejtékét, ha a paraszti termelés és értékesítés egyformán meg van védve másféle társadalmi rétegek mohósága és kihasználása ellen..." E felfogás szerint a munkavállalónak nem a munkaadóval szemben kell az érdekeit védenie, hanem azzal összefogva, a jobb bér helyett a kedvezőbb értékesítésért kell harcolnia.[63]

1945 végén, 1946 elején a Parasztszövetség szervezőmunkája fellendült. Havonta kb. 90–100 szervezete alakult. 1945 végén nyolc megyei központja volt (Zemplén, Győr, Szolnok, Fejér, Borsod, Somogy, Baranya,

Pest vármegye), s hét megyében a megyei szervezet megalakításának előkészületei előrehaladott stádiumba jutottak. A szervezkedés a téli és a tavaszi hónapokban volt a legdinamikusabb – új jelenségként értékelhető a gazdakörök tömeges csatlakozása. Májusban az alakuló szervezetek száma már némileg csökkent. 1946 tavaszára a Parasztszövetség szervezetei főleg a Dunántúlon épültek ki nagy számban: Somogyban február végén 203 helyi szervezet működött, Győr megyében március végén 71. A szövetség szervezeti ereje a fenti megyék mellett az országos átlagot meghaladó volt Baranyában, Szolnok, Hajdú és Heves megyében.[64] Áprilisra a szervezetek száma megközelítette a 2000-ret. A FÉKOSZ is elismerte, hogy taglétszámban, illetve a helyi csoportok létszámában felülmúlta őket, a Dunántúlon pedig „korlátlan urak". Ám abban is igaza volt, hogy a helyi közigazgatási szervek is segítették a Parasztszövetség szervezőmunkáját, a FÉKOSZ-ét viszont, ahol csak lehetett, gátolták.

A Parasztszövetség kívül maradása az önkormányzati-hatalmi szerveken lehetővé tette, hogy korlátlan ígéretekkel, illetve követelésekkel manipulálhassa a falusi lakosságot.[65] Szervezési útmutatójában ez állt: „A tagsági könyv rövidesen sokkal többet ér majd egyszerű igazolványnál, s akkor a juttatásoknál jó lesz, ha mindenkié rendben van" – ami felfogható fenyegetésnek is, előny ígéretének is.

Sok helyen a Parasztszövetség azonos volt a kisgazdapárti pártszervezettel, másutt azt pótolta. Igen sok vidéken a Parasztszövetséget szervezetileg sem lehetett elválasztani a Kisgazdapárttól. 1945–1946 fordulóján szervezeteit főleg a beszolgáltatások foglalkoztatták. Követelésük középpontjában az állt, hogy a jóvátételre beszolgáltatott termékekért szabadpiaci árat fizessenek. Szervezetei életét a hetenként tartott panasznapok tartalommal töltötték meg, hiszen az adott helyzet termelte a panaszokat. Emellett a szakszervezeti jogok biztosításának követelése, illetve a szövetség egységes paraszti érdekképviseletként való elismertetése foglalkoztatta a szervezeteket. Ez utóbbi 1946-ban jószerint a Parasztszövetség munkájának egészét kitöltötte.

A MEZŐGAZDASÁGI ÉRDEKKÉPVISELET KÖRÜLI VITÁK, KOALÍCIÓS CSATÁROZÁSOK 1946-BAN

A felszabadulás utáni években a politikai küzdelem, a koalíciós csatározások egyik központi kérdése volt a paraszti érdekképviselet és érdekvédelmi szervezet létrehozásának az ügye. Az érdekképviselet körüli viták és összecsapások igen gyakran megingatták a koalíciós pártok kapcsolatát, nem egy esetben veszélybe sodorták a koalíciót. A vehemens vita, az álláspontok látványos képviselete akkor válik igazán érthetővé, ha figyelembe vesszük, hogy az érdekképviselet ügye nem önmagában vett paraszti kérdés volt, hanem a demokratikus fejlődés társadalmi-politikai kérdése: szerves részét alkotta a munkásosztály és a burzsoázia között a parasztság megnyeréséért folytatott harcnak, végső soron a hatalomért vívott küzdelemnek. Az érdekképviselet tehát a küzdő felek szövetségi politikájának képletét is magában foglalta, de egyben taktikájukat és politikai elképzeléseiket is kifejezte.

A mezőgazdasági érdekképviselet átszervezése és demokratizálása a felszabadulás után elkerülhetetlenné vált, hiszen a felszabadulás előtt a mezőgazdasági érdekképviselet az agrártőke – mindenekelőtt a nagybirtokosság – érdekeit szolgálta. 1945 után természetes volt, hogy a mezőgazdasági érdekképviselet csak paraszti érdekképviselet lehet, hiszen a földreform során a nagybirtokos osztály megsemmisült, a magyar agrárstruktúra átalakult. A politikai erőviszonyok függvénye volt azonban, hogy melyik paraszti réteg vigye benne a vezető szerepet, kinek az érdekeit szolgálja.

Az egységes demokratikus érdekképviselet létrehozásának ügye 1945 óta valamilyen formában állandóan napirenden volt. Felszínen tartását nemcsak létrehozá-

sának tényleges szükséglete, hanem a koalíciós versengés, a parasztság megnyeréséért folytatott harc is táplálta. Mivel elképzelését és akaratát a koalíciós pártok egyike sem tudta maradéktalanul megvalósítani, az érdekképviselet ügye sok esetben inkább politikai hangulatkeltést szolgált. Bár a Kisgazdapárt is tudatában volt, hogy az általa elképzelt érdekképviselet nem realizálható, napirenden tartotta követelését, elsősorban taktikai okból: a koalíciós partnerek zsarolása céljából. Ez részben sikerrel járt, mert az érdekképviselet kérdésében 1946-ban és 1946–1947 fordulóján a koalíció balszárnya sem volt egységes, állásfoglalását a szűken értelmezett pártpolitikai érdek nagymértékben befolyásolta. Az 1946-os érdekképviseleti törvénytervezettel kapcsolatban mindegyik párt – főleg az FKGP és az SZDP – abból a taktikai megfontolásból indult ki, hogy az érdekképviselet ügyének támogatásával a parasztság közötti befolyását megerősítse, a parasztságot versenytársaival szemben maga mögé állítsa.[66]

A Parasztszövetség előrehaladott szervezésére és a nemzetgyűlési választásokon elért sikerére alapozva a Kisgazdapárt a mezőgazdasági érdekképviselet kérdésében mind határozottabban és sürgetőbben foglalt állást. A nemzetgyűlés 1945. novemberi ülésszakán, a kormányprogram vitája során B. Szabó István, a Parasztszövetség alelnöke felvetette a Kisgazdapárt korábbi követelését, a mezőgazdasági érdekképviselet létrehozását. Nem új szervezet alakítását javasolta, hanem feleleventette azt a koalíció baloldala által korábban már elutasított követelést, hogy a szakszervezetekkel egyenlő jogot biztosítsanak a Parasztszövetségnek. A Nemzeti Parasztpárt részéről Veres Péter is egyetértett a mezőgazdasági érdekképviselet létrehozásával, de az volt a véleménye, hogy miután a földigénylő bizottságok befejezték tevékenységüket, belőlük alakítsák ki az érdekképviseleti szervezetet. Állásfoglalásából kiderült, hogy az NPP az érdekképviselet szempontjából az újgazdák és a régi kisbirtokosok érdekeit tartja a legfontosabbaknak.[67]

1946. január 8-án a Parasztszövetség székházában a Kisgazdapárt és a Parasztszövetség vezetői – a kisgaz-

dapárti parasztképviselők bevonásával – értekezletet tartottak, amelyen a Kiss Sándor, a Parasztszövetség igazgatója és Páll András helyettes igazgató által készített érdekképviseleti tervezetet tárgyalták, s határozatot hoztak, hogy azt véglegesítés után a földművelésügyi miniszter terjessze az országgyűlés elé.[68]

Az NPP kezdeményezésére, a négy koalíciós párt egyetértésével, január 15-re összehívták a parasztképviselők értekezletét, hogy „a pártkerítéseken átlépve" a mezőgazdasági érdekvédelem ügyéről tárgyaljanak.[69] Nyilvánvalóvá vált, hogy az érdekképviselet ügye a politikai érdeklődés középpontjába került, ám akkor még senki sem gondolta, hogy majd egy éves meddő vitát kavarva, le is kerül a napirendről.

1946 elején a Kisgazdapárt képviselői kidolgozták a mezőgazdasági érdekképviseletről szóló törvénytervezetüket, amelyet a koalíciós pártok több alkalommal megvitattak, de nem fogadták el. A kisgazdapárti tervezet újabb változata 1946. április 5-én készült el, s most már a Földművelésügyi Minisztérium javaslataként szerepeltették. A törvényjavaslat részletesen tárgyalta az Országos Mezőgazdasági Szövetség feladatait s kiszélesített jogkörét. „Az OMSZ feladata lett volna az ország mezőgazdaságának és a mezőgazdasági népességnek »egyetemes érdekeit« a kormány előtt képviselni; folyamatosan tanulmányozni és »kiértékelni« a mezőgazdasági viszonyokat, a termelést, az értékesítést, a mezőgazdasági népesség gazdasági helyzetét, a mezőgazdasági munkásviszonyokat és a földbirtok-politikai mozgalmakat, s mindezek alapján a mezőgazdasági érdekeket érintő törvények és rendeletek »kiegészítésére« javaslatokat tenni."[70]

Az új tervezet a parasztságot három kúriába sorolta. Az első csoportba a mezőgazdasági nincstelenek és a 3 katasztrális holdnál nem nagyobb birtokok tulajdonosai, haszonélvezői, a másodikba az 5–15 katasztrális hold birtokot meg nem haladók, a harmadikba a 15 holdnál nagyobb birtokok tulajdonosai, haszonélvezői, javadalmasai és ezek segítő családtagjai kerültek. A tervezetet tulajdonképpen mind a három koalíciós párt negatívan fogadta. Az NPP azt kifogásolta, hogy nagy

szerepet szán a Parasztszövetségnek, az SZDP pedig azt, hogy szakszervezeti ügyekbe is beleavatkozik, s ezt a véleményt az MKP is osztotta. A legfőbb kifogás azonban az volt, hogy a mezőgazdasági érdekképviseleti szervezet ne foglalkozzon munkaközvetítéssel. A FÉKOSZ kizárólagos jogát a munkaközvetítésre a kisgazdapárti képviselők a májusi pártközi megbeszélésen tudomásul vették, s elfogadták, „hogy a munkaközvetítés maradjon ki az érdekképviselet jogköréből, mert a paraszt-érdekképviselet olyan termelők testülete lesz, amelyben a földtulajdonos parasztság munkaadóként is szerepel, márpedig a munkásközvetítés mindenütt a munkás-érdekképviseletek, vagyis a szakszervezetek feladata."[71]

A törvénytervezetet, melyben mégis bent maradt a munkaközvetítési jog, 1946. augusztus 23-án – a baloldali pártok fenntartásai ellenére – Kiss Sándor, a Parasztszövetség igazgatója önálló kisgazdapárti indítvány formájában a parlament elé terjesztette. A FÉKOSZ határozatban foglalt állást, és kimondta, minden körülmények között ragaszkodik megszerzett jogaihoz. Követelte, hogy a törvényjavaslatból töröljék azokat a szakaszokat, amelyek a munkaközvetítést a létrehozandó érdekképviselet hatáskörébe utalják. A Szakszervezeti Tanács is szükségét érezte, hogy e kérdésben kifejtse álláspontját, s a tervezet bírálatában jóval meghaladta a FÉKOSZ-t. Elismerte a parasztság jogát egy olyan érdekvédelmi rendszerhez, „amely megfelel a demokrácia és a koalíció szellemének". Nem vonta kétségbe, hogy még a módosabb parasztságnak is joga van valamilyen érdekképviseletre, szervezetre. A mezőgazdasági munkavállalókat és munkaadókat egyaránt magába foglaló érdekképviseleti szervezet igényét azonban – felettébb éles fogalmazással – „a fasizmusra emlékeztető korporációs" törekvésnek nevezte. A FÉKOSZ munkaközvetítési jogának csorbítását úgy tekintette, „mint a mezőgazdaság vonalán a szakszervezetek jogainak megnyirbálását", és fenyegető felhangtól sem mentesen jelentette be, hogy a FÉKOSZ „munkaközvetítési jogáért az összes magyar szakszervezetek mozgósítani fogják erejüket, és meg fogják védeni a magyar földmunkások

elért jogait minden jobboldali támadással szemben.".[72] A tervezet körüli viták 1946 őszéig elhúzódtak, végül is külső közbelépésre került le a téma a napirendről. A vitákra felfigyelt a Szövetséges Ellenőrző Bizottság, s a kisgazdapárti javaslat korporatív jellegére hivatkozva, a fegyverszüneti egyezmény alapján nem engedélyezte a tervezet újabb parlamenti tárgyalását.[73]

A mezőgazdasági érdekképviselet törvényes szabályozása, amelyre valójában szükség lett volna, formálisan tehát külső okok miatt került le a napirendről, ám annak nagyon összetett belső okai is voltak. A beavatkozás hatalmi jogosultsága vitathatatlan, hiszen arra a fegyverszüneti egyezmény alapján került sor. Az érdemi kérdés inkább az, hogy el lehetett-e volna kerülni a SZEB közbelépését.

Az érdekképviselet törvényes rendezését mindenekelőtt a Kisgazdapárt szorgalmazta. A FKGP a törvény megalkotását politikai törekvései egyik központi kérdéseként kezelte, a parasztság között befolyását az érdekképviselet felkarolásával akarta megerősíteni és kiszélesíteni. Mivel az érdekképviseleti törvényért folytatott harc egybeesett a nemzetgyűlési választások sikerén felbátorodott kisgazdapárti vezetők ama törekvésével, hogy fordulatot erőszakoljanak ki a maguk és ezen keresztül a polgári oldal javára, a koalíció baloldala a kisgazdapárti érdekképviseleti javaslatot eleve fenntartással fogadta. Fenntartását növelte, hogy a Kisgazdapárt az érdekképviselet és a jobboldali parasztegység ügyét szinte elválaszthatatlanul összekötötte a földosztás felülvizsgálatára irányuló próbálkozásaival. Az érdekképviseleti törvény követelésének egybeesése a kisgazdapárti ellentámadással, rontotta annak realizálási feltételeit, növelte a baloldali pártok ellenzését. Aggodalmukat fokozta az érte folytatott vehemens és látványos kisgazdapárti csatározás, a paraszti gondok, bajok érzelmeket korbácsoló felsorolása. Ehhez társult – főleg az érdekképviseleti törvénytervezetről folyó vita első szakaszában – a Kisgazdapártnak az a jól látható törekvése, hogy olyan érdekképviseleti törvényt vigyen keresztül, amely a vezető szerepet a módos parasztságnak biztosítja. Ez utóbbi kétségtelenül sérelmi poli-

tikát folytatott, s a törvényes garanciákat a paraszti ellenzékiség növelésére használhatta volna fel.

A mezőgazdaság adott helyzetét tekintve ez az aggodalom nem volt alaptalan, mivel a háborús veszteségek következtében a parasztság termelőeszközei olyan mértékben leromlottak, beruházási, felújítási igényei annyira növekedhettek, hogy pótlásukra-fejlesztésükre az állam képtelen volt kellő anyagi fedezetet biztosítani. Emellett az adott gazdaságpolitika – mint például a beszolgáltatás, az ár-, a hitel- és adópolitika – a mezőgazdaság belső felhalmozási lehetőségeit rendkívül szűk körre korlátozta, a parasztság helyzetét súlyosan érintette és a mezőgazdasági újjáépítés ütemét is lassította.

1947 elején a mezőgazdaság tőkeszükségletét 8–10 milliárd forintra becsülték. Ezzel szemben a mezőgazdasági népesség összes jövedelme 1946–1947-ben alatta maradt az 5 milliárd forintnak. Az újjáépítés terheit mindenekelőtt a dolgozó osztályok, a munkásosztály és a parasztság viselték. Az ipari újjáépítés költségei – a munkásosztály ugyancsak rendkívül súlyos áldozatvállalása mellett is – jelentős mértékben sújtották a mezőgazdaságot. Amíg az egyéni jövedelemindex az ipari munkások esetében az országos átlagot 100-nak véve 70, a mezőgazdasági népesség esetében 54 volt. Különösen nehéz helyzettel kellett szembenézniük a föld nélkül maradt mezőgazdasági munkásoknak, akiket a munkanélküliség is sújtott, s akiknek száma a legóvatosabb becslések szerint is 300 000–400 000 főre tehető (1947 nyarán a munkanélküliség még 11,9%-os volt, ami nagyjából a háború előtti szintnek felelt meg). A helyzetet súlyosbította, hogy a mezőgazdasági munkavállalók száma kisebb mértékben csökkent, mint az általában rendszeresen bérmunkát alkalmazó birtokok területe.

Az újbirtok fejlődésének gazdasági feltételei még rosszabbak voltak, mint a hasonló nagyságrendű szegény- vagy középparaszti üzemekéi, mivel az újbirtokosok a legelemibb termelőeszközök hiányában kezdték meg a gazdálkodást az újonnan kapott parcellákon. Gazdaságuk fejlesztéséhez csupán a valós szükséglet alatti minimális segítséget kapták, azt is gyorssegély

formájában, ami nem tekinthető beruházási jellegűnek.

Ami a mezőgazdasági hitelellátást illeti – főleg a stabilizációt követő első időszakban –, a pénzügyi irányító szervek a hitelek egy részét a stabilizáció védelmére hivatkozva tudatosan visszatartották, illetve magas kamatokkal terhelték, mint például 1946 őszén, amikor 1 mázsa búzavetőmag-hitelért 147 kilogramm búzának megfelelő ellenszolgáltatást kértek.

Nemcsak a háborús károkból származó nehézségek, a kétségtelenül súlyos beszolgáltatási kötelezettségek[74] és egyéb terhek sújtották a parasztság minden rétegét; mindehhez rossz termésű évek, aszályos esztendők társultak. A három éven keresztül ismétlődő, több mint fél évszázada példa nélkül álló szárazság 5 milliárd forinttal károsította meg a mezőgazdaságot és az országot. Az ipari termékek magas és a mezőgazdasági termékek alacsony árszínvonala súlyos agrárollót eredményezett, hiszen az 1938-as árakat egyaránt 100-nak véve a mezőgazdasági termelői árak 350-re, az ipariak 510-re emelkedtek, és súlyos tehertételként nehezedtek a mezőgazdaságra. Így a stabilizáció után legújabb kori ártörténetünk legnagyobb agrárollója alakult ki, ami kedvezőtlenül hatott a mezőgazdasági termelőerők fejlődésére. A búza termelői ára 1946 augusztusában kb. 42, a kukoricáé 67, a burgonyáé 61%-kal volt alacsonyabb, mint 1939 júliusában. Az adott helyzetben a kisgazdaságok fennmaradásának lehetőségét mindenekelőtt az biztosította, hogy a család fogyasztásának szintjét nem a szükségletek, hanem a rendelkezésre álló készletek határozták meg. Mivel a gazdasági gondok – valamilyen formában – a parasztság minden rétegét sújtották, a parasztság körében általános elégedetlenség alakult ki.[75] Függetlenül attól, hogy a paraszti gondok egy része az objektív helyzetből adódott, a mindennapi életben ennek csupán a szigorú tényei jelentek meg, amelyek a parasztgazdaságok nehéz helyzetében jutottak kifejezésre, s a közös paraszti gondokat bizonyították. E körülmény nem a rétegkülönbségek elmosódását segítette, s az általános paraszti elégedetlenség táptalajául szolgált. Hogy a parasztság egészét sújtó gazdasági

nehézségek, pártállásra, rétegkülönbségre való tekintet nélkül közös platformra késztethetik a parasztságot, azt bizonyította a sárrétudvari és a dancsházi parasztok kormányhoz intézett memoranduma: „A magyar parasztság pártkülönbség nélkül átlátva és a saját bőrén is érezve a mai árpolitikai ármegállapítás tarthatatlan voltát, azon felterjesztéssel fordul az összkormányzathoz, hogy a most fennálló árviszonyokat sürgősen vegye revízió alá, és tekintettel a falvakban élő, mezőgazdasággal foglalkozó paraszti tömegek megélhetési viszonyaira, az igazi demokrácia követelményeinek megfelelően olyan ármegállapítást léptessen életbe, amely mellett a magyar parasztság is megtalálja a becsületes munkája után az őt becsületesen megillető munkadíját, és lényegesen aktívabb építőmunkása lehessen az újjáépítésre váró demokratikus Magyarországnak." A levélben, amelyet a négy koalíciós párt, a szakszervezet és a nemzeti bizottság nevében írtak alá, fenyegetéstől sem mentesen kijelentették: nem tűrhetnek hangtalanul tovább, sérelmeiknek hangot kell hogy adjanak, „talán utolsó figyelmeztetésül, mielőtt még a kövek beszélnének... ne csak szónoklat legyen rólunk – értünk is tegyenek". A dancsháziak ehhez még hozzátették, hogy pártállásra való tekintet nélkül össze kell fogni és „sorompóba lépni".[76] Kétségtelen, hogy az 1946-ban már megemelt beszolgáltatási kvóta, a stabilizációval kialakított árpolitika súlyos tehertételként nehezedett a mezőgazdaságra.

A valós és a parasztság minden rétegét sújtó gondok közelítették egymáshoz a parasztság különböző rétegeit, s feszültségek forrásaivá váltak. Ezért a munkáspártok, főleg az MKP, szívesebben vették a rétegszervezetek – az úgynevezett érdekvédelmi szervezetek – fenntartását és erősítését a törvényes érdekképviselettel szemben, mert az érdekvédelmi szervezeteket jellegükből fakadóan és a pártokhoz való kötődésük következtében könnyebben lehetett kézben tartani és befolyásolni. Tartott attól is, hogy az adott politikai erőviszonyok mellett ez a demokratikusnak nevezett érdekképviselet nem a demokrácia falusi pozícióinak erősödését szolgálja, sérelmi politikát folytat, oppozícióba kerül a

demokratikus hatalommal. Ezért az MKP – az érdekképviselet kérdésében – oppozícióban volt, az adott erőviszonyok miatt lényegében defenzív politikát folytatott, a döntés elodázására törekedett, s ennek érdekében csak elvi állásfoglalását proklamálta, a bírálathoz nem kapcsolt pozitív elképzelést. A Kisgazdapárt 82 pontból álló, meglepetésszerű gyorsasággal benyújtott érdekvédelmi törvénytervezetét elutasította, mert az „intézményesíteni akarja az elnyomást, a gazdagok fölényét" a falusi szegények fölött, s szembe akarja állítani az ipari munkást és a dolgozó parasztot. Ezzel szemben a Kommunista Párt csak olyan érdekképviselet megalkotását helyesli, „amely megfelel a koalíció és a demokrácia szellemének".[77] A törvényes, intézményesített érdekképviselettel szemben azért részesítette előnyben a társadalmi érdekvédelmi szervezetet, mert a FÉKOSZban a Kommunista Párt befolyása érvényesült. Segítségével vélte továbbnövelni falusi tömegbefolyását, s megakadályozni a rétegkülönbségek elmosódását, illetve összekeverését. Ezekből a politikai megfontolásokból kiindulva hozta létre 1946 őszén az új rétegszervezetet, az Újgazdák és Földhözjuttatottak Országos Szövetségét (UFOSZ), miután a Parasztszövetség a paraszti egység demonstrálása érdekében nagyobb figyelmet kezdett fordítani az újgazdákra.

Kétségtelen, hogy az MKP és az SZDP törvényes érdekképviseleti felfogása között voltak eltérések. Az MKP egyértelműbben ellenezte a törvényes érdekképviseletet, mint az SZDP. További kutatás feladata annak tisztázása, hogy az SZDP „megértőbb" magatartását a törvényes érdekképviselettel szemben milyen okok motiválták. Nyilván szerepe volt annak – amit egyébként a témával foglalkozó szinte minden munka megállapít –, hogy ezzel a gesztussal akarta a többi demokratikus párthoz viszonyított falusi lemaradását korrigálni. Valószínű azonban, hogy összetettebb okok motiválták az SZDP kezdeti állásfoglalását. Mivel a FÉKOSZ-ban szerepe másodlagos volt az MKP mögött, számára a rétegszervezetnek nem volt olyan jelentősége, mint az MKP számára. Több évtizedes legális munkájából adódóan is nagyobb jelentőséget tulajdonított a törvényes in-

tézményeknek és toleránsabb volt az önkormányzati szervekkel, illetve szervezetekkel szemben.

Az NPP a párt társadalmi bázisából adódóan is egyetértett a törvényes érdekképviseleti intézménnyel. Éles vitája a kisgazdapárti javaslattal nem elvi ellenállásból, inkább politikai megfontolásból fakadt. Az NPP attól tartott, hogy a kisgazdapárti tervezet alapján létrehozott mezőgazdasági érdekképviseletben a szegény- és kisparasztság érdekei elsikkadnak a jobb módú parasztság érdekei mellett, ezért kifogásolták – joggal –, hogy a tervezet a Parasztszövetségnek meglehetősen nagy szerepet biztosít. Emellett az NPP nem tartotta kizártnak, hogy falusi befolyását egy ilyen jellegű törvényes érdekképviselet csökkenti, ezért keresett elképzelésének és érdekeinek jobban megfelelő törvényes rendezést, és ragaszkodott ahhoz az elvhez, hogy a létrehozandó érdekképviseletben a parasztság 75–80%-át jelentő önálló kistermelői rétegnek legyen „döntő szerepe".[78]

A FÖLDMŰVELÉSÜGYI TANÁCSOK

1946 őszén nyilvánvalóvá vált, hogy a mezőgazdasági érdekképviselet törvényes rendezésére nincs lehetőség. Az intézményesített érdekképviselet ügye azonban nem került le teljesen a napirendről. 1946. december 6-án jelent meg a 24 070/1946. ME sz. miniszterelnöki rendelet[79] az Országos Földművelésügyi Tanács (OFMT) és földművelésügyi tanácsok létesítéséről. Az Országos Földművelésügyi Tanácsot Budapesten, a földművelésügyi tanácsokat pedig a mezőgazdasági kamarák székhelyein, tehát országosan hat helyen kellett megalakítani.[80]

Az Országos Mezőgazdasági Kamara és a mezőgazdasági kamarák testületi szerveinek működését 1944. szeptember 30-án a földművelési miniszter rendeleti úton meghatározatlan időre felfüggesztette. A szünetelés óta az Országos Mezőgazdasági Kamara és a mezőgazdasági kamarák közgyűlésének és választmányának hatáskörét az elnökség gyakorolta. A háborús események következtében azonban az elnökségek is olyan hiányossá váltak, hogy lényegében csak a hivatali apparátus munkája jelentett bizonyos folyamatosságot. A kamarai testületi szerveket 1945 után sem választották újjá, s csupán hivatali szervei fejtettek ki, főként véleményező és javaslatokat készítő tevékenységet. Az elnökség tagjainak megbízatása 1946 végén lejárt. A földművelésügyi miniszter ezért azt javasolta a Minisztertanácsnak, hogy amíg az új érdekképviseletről szóló törvény elkészül, s az új érdekképviseleti intézmény működését megkezdi, „a demokratikus kívánalmaknak megfelelő szerv" létesüljön, a demokratikus mezőgazdasági szervezetek kiküldöttjeinek részvételével. A mi-

niszteri indoklás szerint a mezőgazdaság újjáépítéséhez és a tervgazdálkodás szakszerű előkészítéséhez a volt kamarai hivatali szervek önmagukban elégtelenek, szükség van a megváltozott viszonyoknak megfelelőbb, „a demokratikus követelmények figyelembevételével létesülő tanácsok munkájára, véleményére és segítségére".

Az OFMT tagja volt a Magyar Parasztszövetség, a FÉKOSZ, az UFOSZ, a Mezőgazdasági Szövetkezeti Központ, a Földmíves Szövetkezetek Országos Központja, a Magyar Agrártudományi Egyetem, a Mezőgazdasági Szakemberek Országos Szövetsége, a Magyar Mezőgazdasági Művelődési Társaság, a földművelésügyi tanácsok egy-egy kiküldöttje. Ugyanezen szervek egy-egy képviselőjéből állt a földművelésügyi tanács, valamint hivatalból tagja volt a kerületi gazdasági főfelügyelő. A tanácsok az elnököt és a két alelnököt tagjaik sorából választották: az országos tanács előadója az Országos Mezőgazdasági Kamara igazgatója vagy helyettese volt, a földművelésügyi tanácsoké pedig a kerületi kamara igazgatója vagy helyettese. A földművelésügyi tanács tehát tulajdonképpen ráépült a régi kamarai intézményre, csupán a vezetésében történt változás. A rendelet kimondta, hogy a mezőgazdasági kamara jogkörét – megalakulásától kezdve – az OFMT, illetve a földművelésügyi tanácsok gyakorolják.

A földművelésügyi tanácsok a rendeletben előírtaknak megfelelően érdekképviselettel – panaszok, sérelmek orvoslásához nyújtott segítséggel,[81] szükség esetén a kormányzati szervekhez történő felterjesztésekkel – foglalkoztak, valamint szak- és művelődési propagandát folytattak, gazdanapokat, szakmai bemutatókat, kiállításokat rendeztek, tanácsokat adtak, téli tanfolyamokat indítottak, szakosztályai az adott termelési ágazatok fejlesztését szaktanáccsal, minőségi vető-, szaporító anyagokkal, törzskönyvezett apaállatokkal stb. segítették. Részt vettek a termelési bizottságok munkájában, figyelemmel kísérték a mezőgazdasági termelés alakulását, javaslatokat készítettek a fejlesztési irányokra, kezdeményezték az adókataszter felülvizsgálatát, indokolt esetben módosítását, a mezőgazdasági termelést érintő rendeleteket előzetesen véleményeztek

stb. stb. A földművelési tanácsok tulajdonképpen tovább folytatták a kamarák hatáskörébe tartozó feladatok ellátását, amit megkönnyített az a körülmény, hogy a személyi állomány azonos volt a kamarákéval, a hagyományoknak megfelelően elsősorban a gazdatársadalom és a termelés-értékesítés, a mezőgazdaságfejlesztés kérdései állottak figyelmének középpontjában.[82] A tanácsok 1947 elején megtartották alakuló ülésüket, megválasztották az egyes szakosztályok elnökeit és azok tagjait. A tanácsok megalakulásával testületi szerv került a volt kamarák élére, melyeket eddig a kamara hivatali tisztikara vezetett a régi elnökség megmaradt tagjaival.

A törvényerejű rendelet megjelenését és a földművelésügyi tanácsok megalakítását nemcsak a volt kamara hivatali tisztikara, személyi állománya, a földművestanácsok is a felszabadulás előtti kamarai rendszer megreformálásának és az új viszonyoknak megfelelő demokratikus átalakításának tekintették. A törvényerejű rendeletet a tanácsok megnyugvással és helyesléssel fogadták, sőt továbbfejlesztését szorgalmazták. Ez kifejezésre jutott az alsó szervek kiépítésének sürgetésében és ennek érdekében olyan szervezeti intézkedések megvalósításában, amelyeket a törvényerejű rendelet nem tiltott, ám szorgalmazását sem írta elő. A földművelésügyi tanácsok megalakulásuk után sorra kifejezésre juttatták, hogy szükség van „a törvényes érdekképviselet alsó tagozatának mielőbbi kiépítésére", mert az érdekképviselet eredményesen „csak úgy valósítható meg, ha a mezőgazdaság törvényes érdekképviseletének a községekben is vannak végrehajtó szervei". Elismerték, hogy ezek a régi kamarai rendszerben feladatuknak nem tudtak megfelelni, mivel érdemleges hatáskörrel nem rendelkeztek, ezért úgy vélték, hogy a múlt hibáin okulva, „a mezőgazdaság érdekképviseletének községi tagozatát olyan formában volna szükséges életre hívni, hogy a községi tagozat munkájába" a földműves lakosság nagyobb mértékben, megfelelő hatáskörrel tudjon bekapcsolódni.[83] Mivel az alsó tagozatok kiépítéséről a törvényerejű rendelet nem intézkedett, abból a törekvésből kiindulva, hogy az

érdekképviseletet minél közelebb vigyék a gazdatársadalomhoz, megszervezték a területi tanácsok megyei kirendeltségeit – amit a rendelet nem tiltott, ám erre vonatkozóan nem is intézkedett –, hogy a legfontosabb kérdéseket közvetlenül és minél gyorsabban maguk intézhessék, a területi hivatalokhoz csak a legfontosabb általános érdekű vagy tanácsi állásfoglalást igénylő ügyek kerüljenek. Szükségességüket azzal is indokolták, hogy ezek működése „nagyban megkönnyíti a vidéki hivatalos és népi szervekkel való legszorosabb kapcsolatok fenntartását, valamint a tanács területe gazdasági helyzetének és szociális viszonyainak feltárását is".[84] A földművelésügyi tanácsok jelentései szerint a kirendeltségek felállítását a gazdaközönség „általános megelégedéssel vette tudomásul".[85]

A földművelésügyi tanácsok felállítása és annak összekötése a volt kamarai rendszer „részleges reformjával", nem a jogilag kodifikálandó új mezőgazdasági érdekképviselet előkészítését szolgálta, ahogy azt a földművelésügyi tanácsok feltételezték vagy remélték. A rendelet gesztus volt a Kisgazdapártnak, hogy az általa javasolt új mezőgazdasági érdekképviselet bukása miatti csalódását enyhítse. A törvényerejű rendelettel ugyanis megvalósult a Kisgazdapártnak a vitára bocsátott törvénytervezet 93. paragrafusában megfogalmazott javaslata, hogy addig, amíg a mezőgazdasági érdekképviseletek az új törvény alapján megalakulnak és működésüket megkezdhetik, az érdekképviseletet az 1920. évi XVIII. tc., illetőleg az ennek módosításáról és kiegészítéséről szóló 1937. évi tc. alapján alakult érdekképviseleti szervek lássák el.[86] Magától értetődő volt, hogy a földosztással végbement mezőgazdasági struktúraváltás és a politikai viszonyok gyökeres megváltozása következtében a mezőgazdasági kamarák felső kúriái (100–500 holdasok és 500 hold felettiek) elvesztették létjogosultságukat. A Parasztszövetség is éles hangon kifogásolta, hogy a fenti kúriák tagságát rendeletileg még mindig nem szüntették meg, és a mezőgazdasági kamarák vezetői között számos helyen még megtalálhatók a volt földbirtokosok; ezek mielőbbi leváltását, s helyükre paraszti vezetők választását követelte.[87]

A törvényerejű rendelet a földművelésügyi tanácsok létrehozásával módosította és némileg demokratizálta[88] a régi kamarai rendszert, alsó szerveinek kiépítését azonban nem írta elő, és a földművelésügyi tanácsok megbízatása egy évre – 1947. december 31-ig szólt. A csupán egy évre szóló rendezés indoklásából kitűnik, hogy a törvényerejű rendelet megalkotásakor abból a feltételezett reményből indultak ki, hogy 1947-ben sikerül a mezőgazdasági érdekképviselet ügyét véglegesen lezárni.[89] Mivel erre 1947 folyamán a megváltozott politikai erőviszonyok és az érdekképviseletről vallott elképzelések módosulása miatt már nem volt lehetőség, az 1530/1947. ME számú kormányrendelet a földművelésügyi tanácsok működését az érdekképviseleti törvény megalkotásáig meghosszabbította. 1948-ban azonban a mezőgazdasági érdekképviselet ügye alapvetően módosult.

AZ ELLENTÉTEK KIÉLEZŐDÉSE A FÉKOSZ ÉS A PARASZTSZÖVETSÉG KÖZÖTT

A Kisgazdapárt a mezőgazdasági érdekképviselet törvényes rendezéséért folytatott akcióval egyidejűleg 1946 tavaszától – főleg a Baloldali Blokk megalakulása után – nemcsak a paraszti érdekképviselet megoldatlanságára hivatkozva, hanem az érdekképviselet megalkotásának és majdani helyes működésének biztosítékaként is rendkívül erőteljes küzdelembe kezdett a Parasztszövetség szakszervezetekkel egyenlő jogi elismeréséért és működési feltételeinek „mindenkivel szembeni" biztosításáért. Az érdekképviseleti törvény körüli viták elhúzódásával párhuzamosan, mind erőteljesebb lett a Kisgazdapárt követelése: a Parasztszövetséget ismerjék el a parasztság szakszervezeteként, s kapja meg a szakszervezetet megillető jogokat.

A kisgazdapárti centrum számára presztízskérdéssé vált, hogy a mezőgazdasági érdekvédelem terén kézzelfogható eredményt tudjon felmutatni mind elégedetlenebbé váló paraszti tömegei számára. Ezért a paraszti sérelmek rendkívül erőteljes és agitatív felhánytorgatása sorában első helyre került a Parasztszövetség tagküldési jogának értelmezése, magyarázata. A 14/1945. ME számú rendeletet, amely a politikai pártok és a szakszervezetek tagküldési jogát biztosította a nemzeti bizottságokba és az egyéb önkormányzati testületekbe, úgy értelmezte, hogy az az „egyéb érdekvédelmi" szervezetekre, így a Parasztszövetségre is vonatkozik. 1946 elejéig a Parasztszövetségnek csupán a termelési bizottságokban, a bérmegállapító bizottságokban, az Országos Gazdasági Tanácsban, az Országos Építésügyi Tanácsban, a Mezőgazdasági Szakoktatási Tanácsban, valamint a kerületi szabadművelődési tanácsban volt

képviselete. 1946. április elején felhívták a helyi csoportok figyelmét, hogy mindenütt követeljék az önkormányzati testületekben való részvételt, jelentsék be a nemzeti bizottságokba a delegálandó tagok névsorát.[90]

Mivel a Parasztszövetség önmagát a parasztság szakszervezetének tekintette és a vonatkozó rendeletet ennek megfelelően értelmezte, a demokrácia megcsúfolásának nevezte a Parasztszövetség kirekesztését a nemzeti bizottságokból és a képviselő-testületekből, s demagógiától sem mentesen követelte azt az igazi demokráciát, ahol a parasztság „számarányának megfelelően" juthat képviselethez. A követelést megtoldotta azzal, hogy a bélistázások – a közigazgatási tisztviselők igazoltatása – során kiadta a jelszót: „Parasztok vezessék a falu közigazgatását!"[91] Ennek érdekében a Parasztszövetség maga is rendezett közigazgatási tanfolyamokat. Tiltakozott az ellen, hogy a munkabér-megállapító bizottságokat paritásos alapon – fele-fele arányban a FÉKOSZ és a Parasztszövetség képviselőiből – állították össze, s a parasztegységre hivatkozva kizárólagos jogot kért a Parasztszövetségnek, mert „a munkások és a munkaadók érdekeit egyetlen, közös szervezetben lehet csak megnyugtatóan egyeztetni".[92]

A Parasztszövetség szakszervezeti jogokkal való felruházása azonban jóval több volt, mint politikai presztízskérdés. A Parasztszövetség, heterogén összetétele ellenére – gazdasági és politikai célkitűzéseit tekintve –, mindenekelőtt a tulajdonos parasztság középső és jómódú rétegeinek a szervezete volt, bár az ország különböző vidékein nem lebecsülendő befolyást ért el a parasztság alsó rétegei körében is. A Parasztszövetség a konzervatív birtokos parasztság ellenzéki jellegű szervezete volt, azzal a nem titkolt politikai céllal, hogy a birtokos parasztság politikai vezetése alá rendelje a parasztság különböző rétegeit, s politikai törekvései érdekében azokat felhasználja.

A FÉKOSZ és a Parasztszövetség – szélesebb összefüggésben a koalíció balszárnya és a Kisgazdapárt között – az alapvető különbség és ellentét abban volt, hogy kinek a vezetése alatt és milyen gazdasági-politikai és társadalmi célok érdekében valósuljon meg

a paraszti egység és a mezőgazdasági érdekvédelem. A koalíció jobbszárnyán meghúzódó parasztburzsoázia és a népi demokrácia továbbfejlődésével szemben álló erők arra törekedtek, hogy olyan mezőgazdasági érdekképviseletet hozzanak létre, amely az agrártőke érdekeit szolgálja. A Parasztszövetség a gazdag parasztság vezetésével létrejövő paraszti egység híve volt, és a népi demokratikus forradalom továbbfejlesztése ellen foglalt állást. A Kommunista Párt és a demokratikus erők elvi állásfoglalásként viszont azt hangoztatták, hogy olyan érdekvédelmi szervezet kell, amely erősíti a munkás-paraszt szövetséget, segíti a mezőgazdaság és az egész nemzetgazdaság demokratikus fejlődését.

A Kisgazdapárt a falu alsó rétegeinek és a tehetősebb gazdák összefogásának meghirdetésével egyben a munkásosztály növekvő közéleti tekintélyét is ellensúlyozni akarta. Nem volt nehéz tehát felismerni, hogy a paraszt-egység jelszava a munkásegység jelszavára adott jobboldali feleletet. Ez a magyarázata annak, hogy a Baloldali Blokk 1946. szeptemberi politikai követelésére adott válaszában a Kisgazdapárt a pártközi egyezség jövendő pontjai közé fel kívánta vétetni a Magyar Parasztszövetség teljes jogú szakszervezetként való elismerését.[93]

A Parasztszövetségnek mint egységes paraszti érdekvédelmi szervezetnek az esélyeit jelentősen módosította az NPP állásfoglalása. A Kisgazdapárt 1946 tavaszán újabb politikai akciót kezdeményezett, hogy a Parasztszövetség számára megnyerje az NPP támogatását. Március végén a Parasztszövetség levélben fordult az NPP-hez, s a korábban megszakadt tárgyalások újrafelvételét kérte. A Kisgazdapárt és a Parasztszövetség vezetősége úgy vélte – nem alaptalanul –, hogy egy ilyen jellegű összefogás megkönnyítené a Parasztszövetség egységes és egyetlen paraszti érdekvédelmi szervezetté formálását. Mivel a mezőgazdasági érdekvédelmi szervezet létrehozását az NPP is szorgalmazta, a fő találkozási pont e kérdésben továbbra is megmaradt. Ezért újulhattak fel viszonylag könnyen a tárgyalások 1946 tavaszán a Parasztszövetség és az NPP között. Ám hamarosan kiderült, hogy a megvalósítás módjában áthidalhatatlanok az ellentétek. A Kisgazdapárt a Pa-

rasztszövetséget szerette volna egységes mezőgazdasági érdekvédelmi szervezetté emelni, az NPP vezetősége viszont arra törekedett, hogy „se a Parasztszövetség, se a FÉKOSZ ne legyen a parasztság egységes érdekvédelmi képviselője, hanem erre a célra külön szervezetet hozzanak létre".[94] Az NPP a Parasztszövetséget csak mint társadalmi-kulturális intézményt kívánta fenntartani. Mivel a Kisgazdapárt eredeti céljáról nem mondott le, ez viszont az NPP-t szociális bázisának elvesztésével, szervezeteinek „elnyelésével" fenyegette, politikai bizottsága ezért májusban olyan határozatot hozott, hogy megszakítja a tárgyalásokat a Parasztszövetséggel, s szervezeteinek megtiltja a részvételt annak munkájában.[95]

A Kisgazdapárt az NPP döntését felettébb indulatosan fogadta, s nyilvánosságra hozta a tárgyalások dokumentumait, hogy elhárítsa magáról a felelősséget az egységes paraszti érdekvédelmi szervezet meghiúsulása miatt. Az NPP feltételeire adott nyolcpontos válaszából kiderült, hogy a Parasztszövetség a saját politikai ízlése szerinti törvényes érdekképviseletet akar, amelyet „világnézeti alapon álló céltudatos szerv" segítségével kíván irányítani, s ezt a feladatot „a Parasztszövetség vállalja". E kategorikus megfogalmazás után már üresen csengő kijelentés volt, hogy a Parasztszövetség „politikai pártállásra való tekintet nélkül" akarja a parasztegységet, mivel a szervezeteibe való „beolvadást" lényegében a Parasztszövetség politikai nézeteinek elfogadásához kötötte.[96]

Az NPP ingadozása a két mezőgazdasági szervezet között ezzel új fordulatot vett, s a „kisebbik rosszat" vállalva, a FÉKOSZ-hoz közeledett. 1946 augusztusában közölték a FÉKOSZ vezetőségével, hogy a „Parasztszövetséggel való szakítás után a FÉKOSZ-ba kapcsolódnak be, megfelelő helyet kérve a vezetésben is". Az első tárgyalásokon azt kérték, hogy a FÉKOSZ-titkárok egyharmada NPP-tag legyen. A Kommunista Párt és a FÉKOSZ vezetősége az NPP lépését úgy értékelte, hogy az NPP balszárnyának saját jobboldalával vívott küzdelmében „szüksége van arra, hogy a FÉKOSZ-ra támaszkodhassék". Ezt követően már nem

az NPP helyi vezetőitől függött, hogy a Parasztszövetséggel vagy a FÉKOSZ-szal működnek-e együtt.[97]

A parasztpárti fordulat után, amely összefüggött Kovács Imrének a pártvezetőségen belül elszenvedett 1946. nyári–őszi vereségével, 1946 decemberében megkezdődtek a tárgyalások a FÉKOSZ és az NPP megbízottai között. A tárgyalásokat a Parasztpárt képviselői[98] igen pozitívan értékelték: úgy látták, hogy „Rácz főtitkárral nagyon jól ki lehet jönni", s „a FÉKOSZ vezetése tudatában van annak, hogy a FÉKOSZ-nak csupán csak földmunkás jellegét fel kell adnia". Megállapodtak a szorosabb együttműködésben. Örömmel konstatálták, hogy a szövetség középfunkcionáriusai között parasztpártiak is vannak. Megegyeztek, hogy összekötő bizottságot létesítenek[99] s a FÉKOSZ-központba parasztpárti munkatársakat küldenek. A tárgyalásokról szóló összefoglalóban az NPP megbízottai egyértelműen fogalmazták meg politikai véleményüket, amikor kijelentették: „Pártunknak annál is inkább bele kell menni a FÉKOSZ-ba, mert ezekre a tömegekre lehet igazán számítani." Két kérdés maradt függőben, amelyekben nem tudtak megegyezni: a parasztságnak történő juttatások és a régi mezőgazdasági egyesületek kérdésében. A parasztpárti megbízottak azt javasolták, hogy a parasztságnak történő juttatásokat a FÉKOSZ és a Parasztszövetség helyett a szövetkezetek intézzék. Ezt azzal indokolták, hogy a Parasztszövetség, állami és közigazgatási kapcsolatait felhasználva, a juttatások segítségével erősíti szervezeteit és befolyását. Emellett Erdei Ferenc azt kérte, hogy a régi egyesületek ügyében a FÉKOSZ „ne ellenséges álláspontot foglaljon el, hanem igyekezzenek azokat bekapcsolni a parasztszervezetekbe".[100]

A parasztpárti fordulat a FÉKOSZ számára nem szervezetileg jelentett sikert, hanem politikailag. A 2000 parasztszövetségi szervezettel még mindig csak 1386 helyi FÉKOSZ-csoport állt szemben. A Parasztszövetség túlereje a Dunántúlon vitathatatlan volt. Somogy megyében 1946 nyarán már 231 helyi szervezete működött, tagságát 16 000-re becsülte. Győr-Moson megyében száz helyi csoportja volt.[101] Erős befolyást épített ki Sopron, Vas, Zala és Baranya megyékben is, a

Tiszántúlon pedig Békés, Hajdú és Borsod megyékben rendelkezett az átlagosnál nagyobb erővel.

A FÉKOSZ-nak a Tiszántúlon volt nagyobb a szervezeti ereje és a politikai befolyása. Békés (38 938 tag), Bihar (14 567), Borsod (13 017), Csanád (21 461), Csongrád (18 439), Fejér (14 785), Hajdú (19 190), Heves (16 616), Szolnok (32 971), Pest (50 992), Szabolcs (29 116) megyékben mutatta fel a legnagyobb taglétszámot. Gyengébb volt a szervezettsége Baranya, Bács, Győr-Moson, Somogy, Tolna megyékben, ahol taglétszáma 5000–8000 között mozgott, s a legkisebb tagsággal Nógrád-Hont, Sopron, Vas, Veszprém, Zala, Zemplén megyékben rendelkezett, itt a taglétszám 2000–5000 között alakult.[102]

Politikailag a parasztpárti fordulat azért volt jelentős, mert a FÉKOSZ „koalíciós" jellege ezáltal jobban kidomborodott:[103] a szövetség a Parasztpárt támogatásával közelebb került a törpe- és kisbirtokos parasztsághoz, munkás jellege némileg csökkent. 1946 nyarán a munkás-érdekvédelem mellett nagyobb gondot fordított a kisparasztság követeléseinek megfogalmazására.

Az 1946 nyarán megjelentetett „Programunk időszerű kibővítése" című dokumentum a munkásérdekek védelme mellett már foglalkozott a feles és haszonbérletek ügyének rendezésével, a telekkönyvezéssel, a szövetkezeti kérdéssel és a beszolgáltatásokkal. A kishaszonbérletek ügyének rendezését szükségessé tette, hogy a kishaszonbérleti díjak néhol hallatlanul magasak voltak, elérték vagy meghaladták kataszteri holdanként a 3–4 mázsa búzát. Ez rendkívül nagy terhet rótt a kisbérlőkre, amihez vidékenként egyéb bérleti kötelezettségek is járultak. A kishaszonbérleti díjak törvényes rendezéséért folyó küzdelmet, amelyben a FÉKOSZ jelentős szerepet vállalt, 1946-ban siker koronázta, megjelent az a miniszterelnöki rendelet, amely a kishaszonbérleteknél az 1946–1947. gazdasági évre megállapította az irány-haszonbéreket. A rendelet értelmében a szántóföldi művelésre használt ingatlanoknál a bérleti díj a kataszteri tiszta jövedelem minden aranykoronája után 12 kilogramm búza vagy rozs, vagy annak pénzbeli ellenértéke. Kerti művelésre használt ingatlannál

20 kilogramm búza vagy rozs, vagy annak pénzértéke. Kishaszonbérletnek számított a 20 katasztrális holdnál kisebb területű haszonbérlet, az 1 katasztrális holdon aluli szőlő és kert. A kishaszonbérletekre vonatkozó kedvezmény csak azokat illette meg, akik maguk gazdálkodtak.[104]

Elsősorban az újgazdák érdekeit és védelmét szolgálta a kölcsönigáért járó gyalognapszám törvényes rendezése. Az újgazdák – igaerő hiányában – kiszolgáltatott helyzetben voltak, s az igával rendelkező gazdák néhol egynapi fogatos munkáért – irreálisan magas – 6–8 gyalognapszámot követeltek. 1946 szeptemberében sikerült elérni, hogy rendeletben szabályozzák a kölcsönigáért követelhető legmagasabb ellenszolgáltatásokat, amelyek arányban voltak a két fél teljesítményével és teherbírásával, s véget vetettek az igauzsorának.[105] A két rendelet kiharcolásában a FÉKOSZnak kiemelkedő szerepe volt.

A FÉKOSZ kibővített programja a régi szövetkezetek demokratizálása mellett a földműves-szövetkezetek támogatását szorgalmazta,[106] mert „a kisbirtoknak csak a szövetkezet lehet a legjobb hitelalapja", és segítségükkel lehet a kereskedelmi tőkét kiszorítani. A kereskedelmi tőke mellett kifogásolta a gazdagparasztok indokolatlan gazdasági előnyeit. A beszolgáltatásnál progresszivitást követelt, s örömmel nyugtázta, hogy 1946–1947-ben az öt katasztrális holdnál kisebb szántóterületen gazdálkodókat mentesítették a beszolgáltatás alól.[107] Ezek a követelések a kisparaszti érdekvédelem részleges felkarolását bizonyították.

A szövetség határozottan kijelentette, hogy a 20 holdnál kisebb birtokosok védelmét szolgálja, és szívesen látná őket tagjai sorában. Felettébb kategorikusan fogalmazott viszont, amikor a 20 katasztrális holdon felüli gazdálkodókat, akiknek létszámát 330 000 főre, a birtokukban lévő földet pedig ötmillió holdra becsülte, egységesen a „zsíros parasztság" közé sorolta, és kirekesztette őket a számba jöhető szövetségesek sorából.[108]

1946 végére a FÉKOSZ szervezeti felépítése is megszilárdult, és kiépültek szakosztályai: a kertész-, kubikos-,

állattenyésztő és halászszakosztályok mellett augusztusban megkezdték a kishaszonbérlők szakosztályának szervezését, majd tervbe vették a kisbérlők országos kongresszusának összehívását, amire azonban csak 1947. szeptember 14-én került sor. Szeptemberben csatlakoztak a szövetséghez – külön szakosztályként – az állattenyésztési ellenőrök és a baromfikeltető központ szakemberei.[109] Minden megyében volt megyei titkársága, s nagyrészt kiépültek a járási titkárságok is. Több mint 900 munkaközvetítő irodájának hatóköre 1610 községre terjedt ki. A munkaközvetítő irodák 1946-ban 247 856 munkavállalót közvetítettek, a munkát keresők száma azonban meghaladta a félmilliót.[110]

A parasztság rétegszervezetekbe tömörítése 1946 nyarától mind a FÉKOSZ, mind a Parasztszövetség részéről felerősödött. A Parasztszövetség 1946 nyarán rendkívül erőteljes szervezőmunkába fogott, s viszonylag laza szervezeti struktúráját is igyekezett megszilárdítani. Addig a Parasztszövetség szervezetileg átmenet volt a szervezet és a mozgalom között. Volt ugyan központi vezetősége, voltak vármegyei központjai, helyi szervezetei, ezek azonban laza szervezeti életet éltek, irányításuk nélkülözte a határozott központi vezetést. A Parasztszövetség Országos Központjának a helyi szervezetek létrehozására irányuló törekvését általában gyors siker koronázta, a szervezetek belső életének rendszeres tevékenységének biztosítása és állandósítása viszont már nem mondható ilyen sikeresnek. A helyi csoportok szervezeti működése sok esetben formális volt, nélkülözte az állandóságot, egységes cselekvésüket inkább a politikai nézetazonosság biztosította, s nem a szervezettség. Főleg a középszintű vezető szervek kiépítése és megszilárdítása haladt vontatottan; gyakran előfordult, hogy a megyei vezetés megválasztására több esetben is össze kellett hívni a megyei közgyűlést (Fejér, Heves és Nógrád megyékben pl. kétszer, illetve háromszor).

Az 1946. szeptemberi budapesti parasztnapokra is készülődve 1946 nyarán szervezőmunkája és agitációja erőteljesen fellendült. 1946. június végén a Parasztszövetség országszerte népgyűlésekkel összekötött ara-

tóünnepségeket rendezett. A gyűléseken különböző kiáltványokat, feliratokat, határozatokat fogadtak el, s a paraszti sérelmeket ecsetelték. A megyék között szervezési versenyt hirdettek, melyet rendszeresen értékeltek. Májustól minden hónapban országos titkári értekezletet rendeztek, megkezdték a járási titkárságok felállítását, s megtették az első szervezeti intézkedéseket a kerületi – több megyét összefogó – titkárságok megszervezésére. Elsőként a tiszántúli kerületi titkárságot szervezték meg. A megyei választmányokat kötelezték, hogy minden hónap utolsó vasárnapján vármegyei választmányi értekezletet tartsanak, a hónap első vasárnapján pedig járási értekezletet a Parasztszövetség községi vezetői részére. Augusztus 20-án több mint százötven községben és városban tartottak látványos külsőségekkel megrendezett parasztnapot és nagygyűlést.[111] Ezeken a gyűléseken a valós paraszti gondok mellett szélsőséges megnyilvánulások is hangot kaptak, igen erős ipar- és városellenes éllel, s a gyűlések szónokai néhol úgy beszéltek, mintha a Parasztszövetség a politikai rendszer ellenzéke lenne. A Parasztszövetség járási titkárai október 1-jétől fizetést kaptak, a megyei központ két-három fős létszámát tizenegyre emelték. 1946 végéig a megyei központokat országosan kiépítették.

Az országos parasztnapok (1946. szeptember 7–8–9) alkalmából – melynek szervezőmunkáját, hogy a megmozdulás közvetlen politikai jellegét mérsékeljék és a parasztegység eszméjét meggyőzőbben bizonyítsák, nem a Kisgazdapárt, hanem a Parasztszövetség irányította – ülést tartott és szeptember 8-án újjáalakult a Parasztszövetség Földmunkástagozata. A földmunkások, földbérlők és földhözjuttatottak szakosztályának létrehozása és első közgyűlésének megtartása politikailag a paraszti egységet volt hivatott bizonyítani az NPP elhatárolódása folytán a koalíciós jelleg lehetőségétől megfosztott Parasztszövetség részéről. A szakosztály létrehozása után a szövetség erőteljes agitációval hirdette, hogy ezzel a szervezeti intézkedéssel megvalósult a „paraszti társadalom vagyoni és termelési érdekeihez hozzászabott belső csoport-érdekvédelmi szervezkedés".[112]

Keresztury Dezső, Dobi István és Tildy Zoltán
a mezőhegyesi állami gazdaság aratóünnepségén, 1946 júniusában

A szervezési munkaterv értelmében a szakosztály országos vezetőségének joga volt a hozzá tartozó ügyekben külön tárgyalni és szakosztályi döntéseket hozni, de ez csak akkor vált érvényes határozattá, ha „a szövetség megfelelő szerveivel a közös paraszti érdekek szem előtt tartásával egyezségre" jutottak. A Földmunkástagozat ígéretet kapott, hogy minden olyan helyen, ahol a Parasztszövetség képviselteti magát, a szakosztályba tömörült szegényparasztság – földmunkások, földhözjuttatottak, kisbérlők – 50%-os arányban részt vesz benne, ezzel is rácáfolva „minden olyan beállításra... hogy a Parasztszövetség csak a kulák és a zsíros parasztok szervezete". A vármegyei szakosztályi elnökök tagjai lettek a Parasztszövetség országos választmányának.[113]

A földmunkások, földbérlők és földhözjuttatottak szakosztályának alakuló ülésén 18 pontos munkatervet fogadtak el. A programpontok nagy része jogos sze-

gényparaszti követeléseket tartalmazott, egy részük megegyezett a FÉKOSZ követeléseivel. A programpontokat a Parasztszövetség lapjában, a *Magyar Parasztélet*ben folyamatosan ismertették és magyarázták, egyidejűleg megkezdték a Földmunkástagozat helyi csoportjainak a szervezését. Ez még jobban kiélezte az ellentétet a FÉKOSZ és a Parasztszövetség között, novemberben és decemberben egymást követték az éles összecsapások, a látványos sajtópolémiák. A *Népszava* október 26-i számában mint lehetőséget megemlítette: a Szakszervezeti Tanács szerint semmi akadálya nincs, hogy a Parasztszövetség Földmunkástagozata „beolvadjon" a FÉKOSZ-ba. A gondolatot a szövetség indulatosan elutasította, s megragadta az alkalmat, hogy kifejtse: világnézeti különbségek választják el a két szervezetet. „Öntudatos nemzeti alapon nyugvó világnézetünk" nem engedi meg az egyesülést, „szükség esetén még párttagságunkat is sutva dobjuk", ha azok „egyetemes paraszti érdekeinket veszélyeztetik". A FÉKOSZ-szal való együttműködés elől azonban nem zárkózott el.[114]

A FÉKOSZ a Földmunkástagozat programját mindenekelőtt azért bírálta, mert az egyetlen utalással sem lép fel „a parasztság örök ellenségei", a földesurak, a bankárok és a nagytőke ellen, ezzel szemben a paraszti egységet a munkássággal szembeni védekezés szükségességével indokolja.[115] A vita középpontjában valójában a koalíciót megosztó, annak válságát prolongáló fő kérdések: a népi demokrácia továbbfejlődésének, a népi demokratikus forradalom továbbfejlesztésének kérdései állottak, a FÉKOSZ és a Parasztszövetség közötti „mellékhadszíntér" ennek részét képezte. A Földmunkástagozat programjában kétségtelenül durván fogalmazódott meg a társadalmi-gazdasági egyenlőség kispolgári értelmezése. A program kimondta, hogy „az emberhez nem méltó cseléd- és summássorsot fel akarja számolni", ennek módját azonban felettébb sajátos formában képzelte el, a részes munka segítségével. „A szolgaság rendszere helyébe nem a bérmunkásállapotot látja megvalósítandónak, mely új függőséget, bizonytalan állapotot, szakadatlan társadalmi harcot teremt, ha-

nem a részmunka minél teljesebb kiépítését a mezőgazdasági munkavállalás egész területén. A részes munkában szabadabb, függetlenebb az ember, s egymással szövetkezve megvalósíthatjuk a magyar parasztság célját és álmát: a tökéletes társadalmi kiegyenlítődést, minden más osztállyal vagy réteggel szemben."[116]

A Földmunkástagozat megalakítása azt a célt szolgálta, hogy akadályozza a falu alsó rétegeinek balrafordulását, s megtartsa őket a módos parasztság politikai befolyása alatt. Ennek érdekében a Parasztszövetség széles körű propaganda-hadjáratot indított a FÉKOSZ ellen, s most már a Földmunkástagozat létére hivatkozva követelte a munkaközvetítés megosztását a FÉKOSZ és a Földmunkástagozat között: „számához és súlyához mérten legalább ugyanannyi erővel vegyen részt „a munkaközvetítésben, mint a FÉKOSZ".[117] A követelés alátámasztására bizonyítékok „tömegét" hozta fel a munkaközvetítés terén elkövetett visszásságokról, mélyen hallgatva a munkaadók ellenállásáról, akik számos helyen megtorlással éltek a közvetítést igénybe vevő munkásukkal szemben. Nem számított egyedi esetnek a hajdúszováti, ahol a munkaadók nyomására a munkások 50%-a a hivatalosan megállapított bér alatt vállalt munkát: aki ezt nem fogadta el, azt nem alkalmazták. Mezőszilason a munkaközvetítő irodán keresztül közvetített munkásokat nem foglalkoztatták. Sok helyen a közigazgatás is a munkaadók oldalára állt, és a munkásokat igyekezett megfélemlíteni. Valkón a főjegyző kijelentette, hogy nem veszi figyelembe a munkaközvetítésről szóló rendeletet, ugyanígy nyilatkoztak a tataházai gazdák is. Abonyban azokat a cselédeket, akiknek a bérét a rendelet értelmében fel kellett emelni, elbocsátották. Szegeden a 33 nyilvántartott cséplőgéptulajdonos közül csak 3 volt hajlandó szerződést kötni. Általában jellemző volt, hogy a legtöbb helyen nem akarták elismerni a munkaközvetítő iroda jogát, uszítottak ellene, azt kommunista intézménynek nevezték, s az iroda megkerülésével olcsón fogadtak munkást, mivel nagy volt a munkaerő-kínálat, amit fokozott, hogy számos nelyen az iparból is falura mentek aratási

munkát vállalni. Csongrádban a kisgazdapárti gazdák csak kisgazdapárti munkásoknak adtak munkát.[118]

A parasztegység ilyen értelmezése és realizálása érdekében alkalmazott gazdasági kényszer és politikai diszkrimináció valójában a falun belüli osztályellentétek kiéleződését eredményezte. A munkaközvetítő irodák részéről esetenként ugyancsak előforduló szabálytalanságokat a kisgazdapárti és parasztszövetségi sajtó rendkívül teátrálisan ismertette, mint pl. a nagykőrösi munkaközvetítő iroda vezetőjének esetét, aki csak szervezett munkásokat – FÉKOSZ-tagokat – volt hajlandó közvetíteni, holott a rendelet előírta, hogy az iroda minden munkavállalót köteles közvetíteni.[119] Egyértelművé vált, hogy a Parasztszövetség egyik legnagyobb sérelme – az agrárolló mellett – a munkavállalók védelmének szakszervezeti-hatósági intézménye.

AZ UFOSZ MEGALAKULÁSA ÉS TEVÉKENYSÉGE

1946 őszén új szervezettel gyarapodott a paraszti rétegszervezetek száma: 1946. szeptember 15-én tartotta alakuló kongresszusát az Újbirtokosok és Földhözjuttatottak Országos Szövetsége (UFOSZ). Egyszerű lenne az UFOSZ megalakulását az ugyancsak szeptember elején tartott kisgazdapárti-parasztszövetségi parasztnapokhoz kötni és azzal magyarázni. Létrehozásának okai azonban összetettebbek, és megalakulásának előtörténete korábbi időkre nyúlik vissza, mint ahogy nyilvánosságra került a kisgazdapárti parasztnapok megrendezésére irányuló törekvés. Az újgazdák első kongresszusát, amely tulajdonképpen a földosztó bizottságok küldötteinek kongresszusa volt, a Kommunista Párt titkárságának határozata alapján még 1945 őszén (szeptember 8–9.) rendezték meg. A demonstratív értekezlet válasz volt a Kisgazdapárt 1945. augusztusi nagyválasztmányi ülésén elfogadott határozatokra; új szervezetalakító törekvések azonban nem követték a megmozdulást.

1946 tavaszán a politikai életben lényeges változások mentek végbe. A koalíciós pártok közötti ellentétek kiéleződtek, a Kisgazdapárt a választásokon elért sikerein felbátorodva elérkezettnek látta az időt, hogy újból felvesse a paraszti érdekképviselet törvényes rendezését, melyben a Parasztszövetségnek meghatározó szerepet szánt, egyidejűleg pedig erős politikai agitációba kezdett a parasztság érdekében.

Az új helyzetben a Kommunista Pártban 1946. február elején felvetődött a gondolat, hogy össze kellene hívni a földhöz juttatottak kongresszusát, s megbízta a falusi osztályt, hogy dolgozza ki annak részletes tervét, egy

kis „kezdeményező csoport" pedig indítványozza a kongresszus megrendezését. A falusi osztály viszont azt javasolta, hogy a földhöz juttatottak kongresszusát a FÉKOSZ hívja össze március 15-ére, s a küldöttek a munkássággal együtt vegyenek részt a március 15-i felvonuláson, majd március 17-én, a földosztás megkezdésének évfordulóján tartsanak demonstratív felvonulást. A tervezet azt is javasolta, hogy az SZDP-vel és az NPP-vel pártközi értekezleten alakítsanak ki közös állásfoglalást a földreform gyors befejezése, a reakció támadásának visszaverése, valamint a mezőgazdasági érdekképviselet és a szövetkezetek jövője ügyében s a kongresszus elé ezt a közösen kialakított és egyöntetűen elfogadott véleményt terjesszék.[120] Az előkészületeket azonban az MKP az NPP és az SZDP tájékoztatása nélkül kezdte meg, s 1946. március 17–18-án megrendezte a földosztó bizottságok kommunista tagjainak kongresszusát. Március 24-én az MKP pártfunkcionáriusainak I. országos értekezletén Rákosi Mátyás az UFOSZ megalakulását kész tényként jelentette be: „A Kommunista Párt vezetésével éppen a múlt vasárnap alakult meg az újgazdák és földhöz juttatottak országos szervezete. Rajta kell lenni, különösen a vidéki elvtársaknak, hogy megerősödjék ez a szervezet... az újgazdák lehető legnagyobb része, amennyiben öntudatos és szimpatizál a Kommunista Párttal, oda lépjen is be." Az MKP Titkársága pedig határozatot hozott, hogy meg kell alakítani az UFOSZ kongresszusát előkészítő bizottságot,[121] s létre kell hozni az újgazdák önálló szervezetét. A Kommunista Párt tehát úgy döntött, hogy a koalíciós partnerek nélkül, a párt helyi szervezeteinek irányításával, saját erejére támaszkodva, alulról építi ki az UFOSZ szervezeteit. A falusi osztály javasolta: figyelmeztessék a FÉKOSZ-t, hogy ahol nincsenek földmunkások, ott a FÉKOSZ-nak „az újgazdák szervezeteként kell szerepelnie"; a kommunisták a földosztó bizottságok párton kívüli tagjait vonják be a helyi UFOSZ-szervezetek létrehozására irányuló munkába.[122]

Ezzel kezdetét vette az UFOSZ-szervezetek megalakítása a kommunista pártszervezetek irányításával és a FÉKOSZ közreműködésével. A Kommunista Párt ily

Megalakul az UFOSZ Borsod megyében
(1946. március 31. Miskolc)

módon akarta magának biztosítani már a szervezkedés kezdeti stádiumában a vezető szerepet. A szervezetek megalakulása azonban rendkívül vontatottan haladt.

A Kommunista Párt azért törekedett az UFOSZ megalakítására és az új szervezet vezetésének kézben tartására, hogy a parasztság körében nagyobb befolyásra tegyen szert. Mivel az adott körülmények között arra nem volt politikai esélye, hogy a dolgozó parasztság tömegeit – közvetve vagy közvetlenül – a maga oldalára állítsa, a szegény és kisparasztok mellett, akiket a FÉKOSZ-on keresztül szervezetileg és politikailag befolyásolni tudott, figyelmét az újgazdákra koncentrálta, és arra törekedett, hogy kötődésüket a Kommunista Párthoz szervezeti formában is biztosítsa. Az újgazdák kisparaszti rétegének számos olyan sajátos problémája volt, amely külön kezelést igényelt, bár ezek védelmének és képviseletének nem egyedüli eszköze volt egy különálló rétegszervezet.

Az 1946. tavaszi tömegmozgalmak biztosították a földreform vívmányainak megvédését, ez azonban nem jelentette a földreformmal kapcsolatos viták lezárását, a sürgős teendők, a gondok megoldását. 1946 nyarára

a földosztó bizottságok – feladatukat betöltve – mindinkább elvesztették létjogosultságukat. E népi-forradalmi szervek aktivitásának, a bennük megnyilvánuló népi öntevékenységnek valamilyen szervezeti formában történő átmentése és e szervezet konkrét tartalommal való megtöltése azonban kívánatos volt a forradalmi küzdelem további sikere, a népi demokratikus forradalom továbbfejlesztése érdekében. A földosztás nagy munkája ugyan befejeződött, de hátra volt még jogi lebonyolítása, a telekkönyvezés, és az újgazdák jogi képviselete, védelme a telekkönyvezés során. Egy esetleges új szervezetnek tehát adva volt egy nagyon fontos és konkrét feladat. Az UFOSZ emellett sajátos érdekvédelmi feladatokat is elláthatott, hiszen az újgazdák gazdasági támogatása, az „életképes és virágzó kisbirtokrendszer" kialakítása is megoldandó feladat volt. Mivel az újgazdák gazdasági problémái sok vonatkozásban eltértek a régi gazdák gondjaitól, az újgazdák gazdaságának stabilizálásáig egy újgazdákat tömörítő szervezetre jelentős feladat hárulhatott a kölcsönök, a hitelek, a vetőmag, az állatállomány elosztása, a termelőeszközök jutányos beszerzése stb. terén. Emellett az újgazdák politikai befolyásolása, szakmai nevelése (szakoktatás) is feladatát képezhette.

Az újgazdák érdekvédelme mellett azonban a Kommunista Pártot elsősorban politikai szempontok vezették az UFOSZ létrehozásában; „a parasztság ezen nagy rétege, amely közösen harcolta ki és védelmezi a földet, ne hulljon szét, és ne kerüljön a gazdag parasztok, a Parasztszövetség és mások befolyása alá". Az MKP-nak az UFOSZ létrehozására irányuló intézkedéseiből azonban az is kiderült, hogy nemcsak az esetleges parasztszövetségi befolyás veszélye elleni védelem motiválta törekvéseit. Az új falusi tömegszervezet létrehozásával és befolyásának növelésével politikai bázisát közvetlen politikai partnerei, az NPP és az SZDP rovására is növelni akarta. Az előkészületek lefolytatásának módja láthatóan azt a célt szolgálta, hogy partnereit kész helyzet elé állítsa és az új szervezetben a Kommunista Pártnak a kizárólagos vezetést biztosítsa. A koalíciós partnereknek csak másodlagos szerepet szánt: az új szerve-

zet politikai támogatását – a vezetésben, irányításban való „osztozkodás" nélkül. A szervezőmunka szolid eredményei azonban jelezték e kommunista elképzelések ellentmondásait.

Az NPP az UFOSZ szervezését nem csupán a mellőzés miatt fogadta fenntartással. Mivel az MKP mellett neki volt a legnagyobb befolyása az újgazdák között, érthető és jogos volt az aggodalma, hogy az MKP akciója az ellen az NPP ellen is irányul, amely 1945-től maga is nagyon határozottan lépett fel az újgazdák politikai-gazdasági érdekeinek védelmében. Emellett az NPP nem új rétegszervezet alakításával akarta a kisparasztság érdekvédelmét biztosítani, hanem egy, az egész dolgozó parasztság érdekeit szolgáló demokratikus paraszti érdekképviseleti rendszer bevezetésével, ezért a mezőgazdasági érdekképviseleti törvény mielőbbi megalkotását tartotta a legfontosabb feladatnak. Ezért kezdetben szembehelyezkedett az UFOSZ szervezésével.

Az SZDP számára sem volt rokonszenves egy új paraszti rétegszervezet létrehozása. Nem azért, mert annak kommunista vezetése irritálta, csupán feleslegesnek tartotta. Falusi bázisának növelését latolgatva úgy látta, hogy egy demokratikus szellemű érdekképviseleti törvény megalkotásában való aktív közreműködéssel növelheti tekintélyét leginkább a parasztság előtt. Ezért úgy viselkedett, mint akinek az UFOSZ szervezéséről hivatalosan nincs tudomása.

A Kisgazdapárt részéről Nagy Ferenc az UFOSZ megalakítására irányuló kezdeményezést úgy értékelte, mint kívülről való beleszólást „a parasztság szervezkedésébe", mint a parasztság közötti viszálykeltés eszközét. Olyan szervezetnek minősítette az UFOSZ-t, „amelynek létrehozását a parasztság sohasem kívánta". Nagy Ferenc felismerte, hogy egy újabb rétegszervezet léte keresztezi a Kisgazdapárt parasztegységet hirdető és azt megvalósítani szándékozó törekvéseit.[123]

Az UFOSZ-szervezetek megalakulásának vontatottsága s a koalíciós partnerek ellenzése azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy a Kommunista Párt elszigetelődik és nem éri el politikai célját: befolyásának növelését a párton kívüli és más pártbeli földhöz juttatottak között.

Ezért az MKP Titkársága június 18-i ülésén részlegesen felülvizsgálta az UFOSZ-szal kapcsolatos eredeti célkitűzését, és úgy döntött, hogy az UFOSZ ügyét meg kell beszélni az NPP-vel és az SZDP-vel.[124] A két koalíciós partner közül csupán a Parasztpártban jelentkeztek dilemmák; ha ellenzik a részvételt az UFOSZ létrehozásában, akkor az újgazdák azt hihetik, hogy a párt cserbenhagyta őket, ha részt vesznek a szervezőmunkában, még jobban szétesik a parasztság. A dilemmát csupán konstatálták, állásfoglalás nem született.[125]

A koalíciós partnerek tartózkodása és a meglepően gyenge szervezeti eredmények ellenére az MKP a szervezőmunka folytatása mellett döntött, és a Politikai Bizottság határozatot hozott, hogy el kell készíteni az UFOSZ programját, amelynek tervezetét Illiás Ferenc meglepő gyorsasággal, néhány nap alatt kidolgozta. „Az UFOSZ ideiglenes programját" a Politikai Bizottság június 24-i ülésén tárgyalták meg, s határozatot hoztak, hogy a vitában elhangzottak alapján Nagy Imre dolgozza át a szöveget, s azt néhány UFOSZ-szervezet tárgyalja meg. Ezen az ülésen született döntés az UFOSZ főtitkárának személyéről: Dögei Imrét jelölték.

Az UFOSZ ideiglenes programja egy elvi bevezetőből és 17 programpontból állt. A bevezető méltatta a földreform jelentőségét, s a legfontosabb feladatnak „az újbirtokosok és földhözjuttatottak gazdasági megerősödését" tartotta, amit nemzeti és egyéni érdeknek nevezett. Némi túlzással ecsetelte annak a mozgalomnak a mélységét és erejét, amely tavasszal az UFOSZ megalakítása érdekében kibontakozott. Az UFOSZ céljáról szólva hangsúlyozta, hogy „minél előbb meg akarja valósítani a magyar mezőgazdasági termelés átszervezését, meg akarja valósítani, hogy a felszámolt nagybirtokrendszer helyén életképes és virágzó kisbirtokrendszer alakuljon ki... hogy az újbirtokosok a demokráciától kapott földön megerősödjenek, a föld mellett minél hamarabb házat, gazdasági épületeket, jószágot, felszerelést szerezhessenek, s ezáltal megelégedett, gyarapodó földmívelők legyenek". Ezeknek az alapgondolatoknak a jegyében fogalmazódtak meg a konkrét prog-

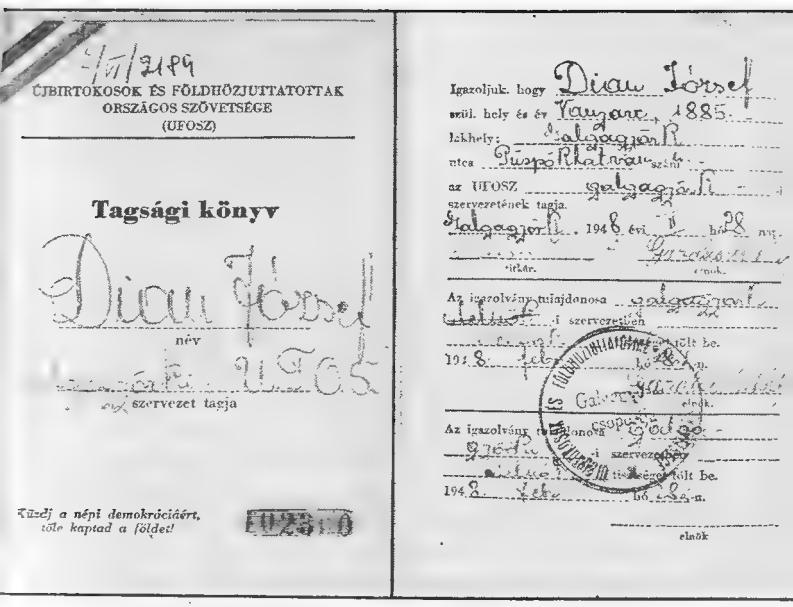
ÚJBIRTOKOSOK ÉS FÖLDHÖZJUTTATOTTAK
ORSZÁGOS SZÖVETSÉGE
(UFOSZ)

Tagsági könyv

Dian József
név

szervezet tagja

Küzdj a népi demokráciáért, tőle kaptad a földet!

Igazoljuk, hogy Dian József
szül. hely és év Vanyarc, 1885.
lakhely: Galgagyörk
utca Püspökhatvan szám
az UFOSZ galgagyörki
szervezetének tagja.
Galgagyörk 1948 évi II hó 28 nap.
titkár. elnök.
Az igazolvány tulajdonosa galgagyörki
szervezetben
tiszteget tölt be.
1948 febr. hó 28 n.
elnök.
Az igazolvány tulajdonosa Gödgö
szervezetben
tiszteget tölt be.
1948 febr. hó 28 n.
elnök

Az UFOSZ tagsági könyve

rampontok, amelyek foglalkoztak a földreform-munkálatok befejezésével (telekkönyvezés, házhelyek gyorsított kiosztása, falusi kislakásépítés támogatása), a beszolgáltatás, az adó, a szociálpolitika, a mezőgazdasági biztosítás, a szövetkezetek, a belterjesség és a mezőgazdasági szakoktatás kérdéseivel.

Az UFOSZ programtervezete az MKP III. kongresszusára készülő agrárprogram szellemében fogant. Érintette a mezőgazdasági érdekképviselet ügyét is. Szükségesnek nevezte a demokratikus érdekképviselet létrehozását, amelyben az újbirtokosoknak részarányuknak megfelelő képviselettel kell rendelkezniük. A programjavaslat zárórészében közvetve, de eléggé egyértelműen fogalmazta meg a Kommunista Párt politikai célját a népi demokrácia továbbfejlesztésével kapcsolatban: az ország gazdasági felemelkedése, az újbirtokosok megerősödése, a mezőgazdasági termelés korszerű átszervezése „összefügg a magyar népi demokrácia megerősödésével"; az UFOSZ ezért „állást foglal az erős magyar népi demokrácia és annak továbbfejlesztése

mellett", és szembeszáll minden, ezt akadályozó törekvéssel. Ebből a fogalmazásból már kirajzolódott a szocialista fordulatra való irányvétel alapgondolata, amit egyértelműbbé tett a zárópasszus, amely hangsúlyozta, hogy nemcsak a nagybirtokrendszer megszüntetése volt közös munkás–szegényparaszt feladat, „közös érdeke a nagytőke, a bankok és a kulákok parasztnyúzó politikája ellen folyó harc is".[126]

Az UFOSZ szervezőbizottsága – az MKP utasítása értelmében – július 28-án úgy döntött, hogy szeptember 8-ára összehívja az UFOSZ alakuló kongresszusát. A kongresszus idejére minden megyeszékhelyen meg kellett alakítani az UFOSZ megyei szervezetét, és kongresszusi előkészítő bizottságokat kellett választani, amelyek járásonként két-két főt küldenek a kongresszusra. A küldöttek kiválasztására kiadott utasítás szerint az egyik küldött feltétlenül kommunista párttag legyen. A nyári munkák, de méginkább a szervezés vontatottsága következtében azonban a megyei szervezeteket a kongresszusig nem tudták létrehozni, a féléves szervezőmunka eredményeként országosan csak 75 UFOSZ-szervezet alakult, a küldöttek kiválasztásának lebonyolítása így a Kommunista Párt szervezeteire hárult. A kongresszust a kisgazdapárti parasztnapok miatt az eredetileg tervezett időpont helyett szeptember 15-én tartották. Mivel a koalíció baloldali pártjai az előrehaladott kongresszusi előkészületek ellenére sem változtattak álláspontjukon, szeptember 1-jén az UFOSZ szervezőbizottsága nevében Dögei Imre levélben fordult az NPP és az SZDP vezetőihez, s a kongresszus előkészítésében és lebonyolításában való részvételre kérte őket. A választott eljárás önmagáért beszélt: az MKP tisztában volt e pártok véleményével, ám úgy gondolta, hogy az egyértelmű felszólítás kényszerhelyzetbe hozza őket és változtatnak elutasító magatartásukon.

Az SZDP agrárpolitikai bizottságára bízta a döntést. Az agrárpolitikai bizottság úgy vélekedett, hogy „az UFOSZ egy önkéntes társuláson alapuló szerv, mely lényegében a szakszervezet, illetve a földmívesszövetkezetek, vagy a földreform során létesült szervek munka- és ügykörét foglalja magában. Miután az intézmény

egyrészt a Kommunista Párt vonalán szerveződött meg, másrészt a fentebb említett... szervek munkáját öleli fel", azt javasolta, hogy csupán egy megfigyelővel vegyenek részt a kongresszuson.[127] Ezzel kifejezésre juttatta, hogy passzivitását és érdektelenségét továbbra is fenntartja, mert az UFOSZ létrehozását feleslegesnek tartja.

Komolyabb gondot jelentett az NPP magatartása. A Kommunista Párt szerette volna, hogy Veres Péter is vegyen részt a kongresszuson, aminek megvolt a maga politikai jelentősége. Az UFOSZ ugyanis végső soron a földosztó bizottságok utódaként, azok feladatkörét átvéve, illetve továbbfejlesztve és szervezeti keretbe foglalva jött létre, az Országos Földbirtokrendező Tanács elnöke pedig Veres Péter volt; jelenléte a kongresszuson ezért nem egyszerű protokollkérdés volt, hanem az alapkoncepció helyességét bizonyító politikai állásfoglalás. Emellett Veres Péter személyes részvételének nagy politikai jelentősége lett volna, hiszen köztudott volt, hogy a munkás-paraszt összefogás elkötelezett híve és szószólója. Veres Péter azonban nem fogadta el a kongresszusra való meghívást, s az NPP Politikai Bizottságának határozata értelmében Gém Ferenc és Erdei Ferenc képviselték a Parasztpártot a kongresszuson. Az NPP tehát csak formálisan kapcsolódott be az UFOSZ-kongresszus munkálataiba, s helyi szervezetei és vezetői is saját belátásuk szerint döntöttek a részvételt illetően. Szeptember 17-én az NPP Politikai Bizottsága úgy döntött, hogy a párt központilag nem támogatja az UFOSZ-t, helyi szervezeteinek viszont szabad kezet adtak, maguk dönthettek a részvételről, illetve a tartózkodásról. A Kommunista Pártnak nem sikerült az UFOSZ országos elnökének megnyernie Dobi Istvánt sem.[128]

A szeptember 15-i kongresszuson, melyet a vasasok székházában tartottak, 450 küldött vett részt. A küldöttek helyeselték az UFOSZ megalakítását, támogatták célkitűzéseit, elfogadták az alapszabály-tervezetet és megválasztották az UFOSZ országos vezetőségét. A vezetőségben a koalíció minden pártja képviseltette magát, részvételük azonban formális volt; nem pártjaik megváltozott felfogását, csupán politikai udvariasságát bizo-

nyította, hiszen a Kommunista Pártnak csak hosszas rábeszélés után sikerült elérnie, hogy vegyenek részt az országos vezetőségben. Gém Ferenc (NPP), akit az UFOSZ elnökévé választottak, két nap múlva már visszahívását kérte az NPP Politikai Bizottságától, amit az a várható kedvezőtlen politikai következmények miatt nem fogadott el.

A *Szabad Nép* a kongresszusról tudósítva „Hatszázezer földhözjuttatott panasza és követelése az Újbirtokosok és Földhözjuttatottak Országos Szövetségének első kongresszusán" címmel ismertette az elhangzott referátumokat és hozzászólásokat. A kongresszuson azonban csupán az újgazdák egy része volt képviselve, azok, akik a Kommunista Párthoz tartoztak vagy szimpatizáltak vele. Az UFOSZ az MKP minden utólagos erőfeszítése ellenére a Kommunista Párt tömegszervezete maradt; ahogy a Parasztszövetséget nem lehetett elválasztani a Kisgazdapárttól, ugyanúgy összekötődött az UFOSZ mint falusi rétegszervezet a Kommunista Párttal. Az UFOSZ koalíciós tömegszervezeti jellegét nem sikerült biztosítani, s ebben nagy szerepe volt a Kommunista Párt helytelen taktikájának. Az MKP az UFOSZ létrehozásánál a vezetést illetően olyan egyértelmű kizárólagosságra törekedett, ami elriasztotta és szembeállította vele a koalíciós partnereket. Arra törekedett, hogy kényszerhelyzetbe hozza politikai partnereit, akik számára csupán két lehetőség maradt: vagy beletörődnek a statiszta szerepébe, vagy szembefordulnak az új rétegszervezet létrehozásának tervével, vállalva annak esetleges politikai kockázatát. Mint az NPP nagyválasztmányi ülésén Veres Péter megfogalmazta: „Ellenezni nagyon nehéz volna, mert érveket szolgáltatnánk magunk ellen."[129] Politikai partner hiányában azt a helyes politikai célkitűzést, hogy a népi demokrácia falusi bázisát kiszélesítse, az MKP nem tudta maradéktalanul megvalósítani, mert a népi demokrácia falusi bázisát azonosította saját politikai befolyásával, illetve annak növelésével. Az UFOSZ így 1946-ban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. 1948-ig a dolgozó parasztság több mint 600 000 fős újbirtokos rétegének csak a felét sikerült a szervezet mögé állítani.

Az UFOSZ-szal kapcsolatos nehézségek láttán – ami elsősorban szervezeteinek nehézkes és lassú alakulásában nyilvánult meg – a Kommunista Párt szervezőbizottsága 1946. december végén foglalkozott az UFOSZ helyzetével. A Donáth Ferenc által készített előterjesztés szerint – a koalíciós partnerek távolmaradása ellenére – az UFOSZ segítségével sikerült a Kommunista Párt befolyását növelni az újgazdák körében. Ám szükségesnek tartotta az UFOSZ átszervezését, mégpedig politikai szempontból, oly módon, hogy az újgazdák mellett a kisbirtokos parasztságot is bevonják a szervezetbe, sőt annak vezetésébe is. A szövetség irányítása továbbra is maradjon a Kommunista Párt kezében, de szükségesnek tartotta, hogy az NPP mellett – a párt közben némileg módosította az UFOSZ-szal szembeni fenntartását – az SZDP-re és az FKGP-re is építsenek „de csak kismértékben". Javaslatát – melynek megvalósítását sürgősnek tartotta – azzal indokolta, hogy a kisbirtokos parasztság megnyerésére feltétlenül szükség van még a mezőgazdasági érdekképviselet rendezése előtt, mert így a Parasztszövetség elsorvadna, s az UFOSZ, amely jelenleg szervezeti életet nem él, csupán a központja és a jogvédő irodák dolgoznak, szervezetileg kiépülhetne. A szervezőbizottság a vita alapján úgy határozott, hogy az UFOSZ szervezését „erőteljesen meg kell indítani", az NPP-ből a vezetésbe (titkárnak) egy személyt be kell venni, január végére össze kell hívni az UFOSZ választmányát. A választmány kiáltványban forduljon az újgazdákhoz, gyorsítsák meg a szervezést, erősítsék az UFOSZ szervezettségét. A szervezőbizottság elfogadta ugyan, hogy az UFOSZ politikai és szociális bázisát ki kell szélesíteni, s be kell vonni „a demokratikus kisgazdákat, parasztpártiakat, szociáldemokratákat", de az UFOSZ-szervezetek megalakításában a kezdeményezést mindenütt a kommunistákra bízta. Kategorikusan kijelentette: a kommunisták „ne engedjék meg azt, hogy pártközi alapon delegáljanak tagokat az UFOSZ-ba". A szervezőbizottság ezzel a határozattal két fontos elvi kérdésben foglalt állást: szükségesnek tartotta az UFOSZ szociális bázisának kiszélesítését, a nyitást a kistulajdonos parasztság felé, ugyanakkor továbbra is elzárkózott

az elől, hogy az UFOSZ koalíciós jellegű falusi tömegszervezetté váljon.[130]

Annak ellenére, hogy az SZDP és az NPP az UFOSZ munkájába nem kapcsolódott be, és a szövetséggel szembeni kételyeit is fenntartotta, magatartásukra nem volt jellemző a politikai passzivitás: az UFOSZ újgazdák érdekeit segítő fellépését mindkét párt támogatta. 1946. december 5-én az UFOSZ vezetősége olyan akcióba kezdett, amelynek kettős célja volt: az UFOSZ tekintélyének és hatáskörének növelése és az újgazdák érdekvédelmének markánsabb megfogalmazása.

A földigénylő bizottságok történelmi feladatukat, a földosztást, 1946 végére befejezték, a tavaszi tömegmozgalmak alapjában véve biztosították, hogy a kiosztott földek nagyobb arányú visszavételére nem kerülhetett sor. Ez azonban még korántsem jelentette a földosztással kapcsolatos viták végleges lezárását, a földrendezések során még számos feladat várt megoldásra. Nemcsak a telekkönyvezés és a házhelyek kiosztásának vontatottsága okozott gondokat, váltott ki politikai indulatokat, a régi és az újbirtokosok ellentétei is gyakorta felszínre törtek, s a földbirtokrendező szervek ellentmondásos döntései is visszatérő bizonytalanságot idéztek elő a földhöz juttatottak körében. Ezekhez társultak a gazdasági gondok: az újbirtokosok gazdálkodásához szükséges feltételek elégtelensége, néhol teljes hiánya. Az újgazdák politikai közérzetének és gazdálkodási feltételeinek javítása érdekében az UFOSZ határozatban követelte, hogy a juttatási terveket a megyei és az Országos Földbirtokrendező Tanács mielőbb hagyja jóvá, s ebbe a munkába törvényes felhatalmazás alapján vonják be az UFOSZ-t. Az UFOSZ vezetősége ezért 1946 végén egyre határozottabban sürgette „annak a törvénynek a mielőbbi meghozatalát, amely kimondja a községi földigénylő bizottságok megszüntetését, és helyettük az Újbirtokosok és Földhözjuttatottak Országos Szövetsége vegye át az új gazdatársadalom érdekképviseletét". Az újgazdák tulajdonbiztonságának teljessé tétele érdekében követelte a telekkönyvezés megyorsítását és mielőbbi befejezését, „az újgazdák hathatósabb érdekképviselete érdekében" az UFOSZ bevoná-

sával. Az újgazdák gazdasági megsegítése és igaerővel való ellátása vezérelte, amikor kérte a kormányt, hogy a takarmányínség miatt veszélyben forgó állatállományt vásárolja fel és azt állami hitel formájában adja át az újgazdáknak, a Földművelésügyi Minisztérium pedig biztosítsa az újgazdák számára a tavaszi vetőmagszükségletet.

A gazdasági követelések csupán a legsürgősebb és legnagyobb gondot jelentő teendőket tartalmazták, a politikai természetűek az UFOSZ-nak mint érdekvédelmi szervezetnek az elismerését foglalták magukban.[131]

Az UFOSZ vezetősége állásfoglalását megküldte az SZDP-nek és az NPP-nek, és politikai támogatásukat kérte. Mindkét párt vezetősége úgy döntött, hogy az UFOSZ-t „teljes erkölcsi támogatásban kívánja részesíteni".[132] Állásfoglalásuk nem jelentette az UFOSZ-szal kapcsolatos véleményük megváltoztatását, csupán módosítását. Az SZDP és az NPP elismerte, hogy az UFOSZ-nak a telekkönyvezések befejezéséig és az újgazdák legégetőbb gazdasági gondjainak enyhítéséig van létjogosultsága, fennmaradásának szükségességét azonban egy-két évre becsülték. Véleményük szerint „mostani nagy jelentősége nem lesz hosszú életű", a szövetségnek nincs jövője, ezért az UFOSZ-nak nem úgy kell berendezkednie, „mint ha egy örök életű testület akarna lenni".[133] Az 1947. évi V. tc. és a 132 000/1947. FM sz. rendelet 1947. február 1-jével az ország egész területén megszüntette a községi földigénylő bizottságokat. Munkájukat a területileg illetékes megyei földhivatal – mint elsőfokú földbirtokrendező hatóság – vette át, a telekkönyvezési munkálatokban azonban jogvédő irodái útján az UFOSZ is részt vett. Az újgazdák gazdasági megsegítését követelő határozatának is lett némi foganatja: 1947. február 11-én a Gazdasági Főtanács 20 millió forint hitelt nyújtott a földhöz juttatottak támogatására. A hitelből holdanként 100, egyazon újgazda részére maximálisan 500 forint hitelt lehetett folyósítani. Az UFOSZ jogot kapott a hitelek felosztásának ellenőrzésére, hogy azt valóban a rászoruló újgazdák kapják.[134]

A PARASZTSZÖVETSÉG VÁLSÁGA

A népi demokratikus fejlődés, a népi demokrácia baloldala számára nagy politikai jelentőséggel és következményekkel járt a köztársaságellenes összeesküvés leleplezése 1946 végén, 1947 elején.[135] A paraszti rétegszervezetek helyzetét azért érintette, mert hamarosan kitudódott, hogy a köztársaságellenes összeesküvésben részt vevőknek a Kisgazdapárt mellett a Parasztszövetséggel is voltak érintkezési pontjai. Az összeesküvési ügy nyomozati eljárása során a Parasztszövetség több vezetője kompromittálódott, közülük többeket letartóztattak, illetve vizsgálat indult ellenük. A belpolitikai helyzet alakulása miatt a Kisgazdapártban kiéleződtek az ellentétek a belső irányzatok között, s a parasztképviselők parlamenti csoportja – a belügyminiszter beszámolója hallatán – az elsők között ítélte el a restaurációs törekvéseket. Az összeesküvés után a Kisgazdapárt birtokos paraszti szárnyának vezető szerepe alaposan megtépázódott.

Január 15-én a Parasztszövetség elnöksége ülést tartott. Az elnökség határozatban ítélte el az összeesküvést, és a bűnösök példás megbüntetését követelte. Határozatot hozott, hogy mindazokat a tisztviselőket, akik az összeesküvésben gyanúsítva vannak, a vezetésből azonnali hatállyal eltávolítja, a szövetségből kizárja; a többi tisztviselőt pedig állásukból felfüggeszti. A szövetség megüresedett tisztviselői helyeit az elnökség paraszt-képviselő tagjaival töltötték be. Az elnökség örömét fejezte ki, hogy az összeesküvők a parasztság között nem találtak támogatókra.[136] Január 16-án a politikai rendőrség házkutatást tartott a Parasztszövetség székházában is.

A Parasztszövetség első érdemi és pozitív reagálása az összeesküvésre viszonylag gyorsan megtörtént. A *Magyar Parasztélet* január 27-i számában Dancs József – aki az összeesküvésben kompromittált Barsi Dénestől átvette a szövetség lapjának szerkesztését – „Tovább dolgozunk" címmel vezércikkben foglalkozott az összeesküvés tanulságaival. Cikke is bizonyította, hogy az összeesküvés a Parasztszövetségben nagy zavart okozott, s igyekezett az új vezetőség nevében a Parasztszövetség tagságának jövőt illető bizonytalanságát eloszlatni. A cikk egyértelműen elítélte a köztársaságellenes összeesküvést, tájékoztatott a szövetségben megindított vizsgálatról, s a Parasztszövetséget és tagságát elhatárolta az összeesküvők céljától: „a Parasztszövetség nem volt azonos a Parasztszövetségnek azon tisztviselőivel, akik az igazi célt, a parasztság felemelkedését elkendőzve, olyan célokat tűztek ki és próbáltak a Parasztszövetségen keresztül érvényesíteni, amelyek semmi esetre sem lehetnek a parasztság érdekeivel azonosak". Felhívta a szervezetek figyelmét a további munkára, mert a „munka nem állhat meg, tovább kell dolgozni", s a szövetség feladatát a demokrácia megerősítéséért, a parasztság felemelkedéséért folytatott küzdelemben jelölte meg. Emlékeztetett a Parasztszövetség antifasiszta harcára, s bár némi hasonlóságot is érzékeltetett a szövetség háború alatti üldözése és az összeesküvés kapcsán előállt helyzet között, higgadtságra és józanságra intett. Hangsúlyozta, hogy a Parasztszövetség nem akar egyetlen társadalmi réteggel sem szembehelyezkedni – „a munkássággal és a szellemi élet területén tevékenykedőkkel még szorosabbra kívánjuk vonni kapcsolatainkat" –, ugyanakkor nagyon határozottan kijelentette, hogy a szövetség nem hajlandó „néhány megtévedt ember miatt" céljait feladni. Felhívta a vármegyei központokat és a vidéki szervezeteket, hogy a közeljövőben megtartandó tisztújításokon minél több parasztembert válasszanak a vezetőségekbe.

Február közepén nyilatkozatot adott ki az összeesküvés ügyében a Parasztszövetség Földmunkástagozata is. A nyilatkozat szerint azért vártak a nyilvános állásfoglalással, mert tudni akarták: a köztársaság elleni

szervezkedők „mi ellen is esküdtek össze". A Földmunkástagozat nyilatkozata valamivel keményebb hangot ütött meg, mint Dancs cikke. Elítélte azokat, akik „más célokra akarták felhasználni a Parasztszövetséget", s kategorikusan jelentette ki: „Itt nem lehet más államforma, mint demokrácia", mert a parasztságnak szüksége van „a demokratikus államformára". Mélyen felháborodott azon, hogy az összeesküvők egyikének feljegyzései között szerepelt a kitétel, „parasztember ne legyen képviselő". Megragadta az alkalmat annak bizonyítására, hogy mennyire igaza volt a tagozatnak, amikor azt hirdette: a parasztságot a parasztok vezessék. Figyelemre méltó volt az a magyarázat nélküli kijelentés, hogy a „Földmunkásszakosztály nem az országos központra épült, hanem a magyar parasztságra, a helyi szervezetekre, és annak a gondolatnak kell érvényesülni, amelyikre épült". A Parasztszövetség vezetősége ellen is irányuló megfogalmazása kimondta: „Mi a parasztegység, a parasztszövetség gondolatának vagyunk a hívei, nem pedig annak vagy azoknak az embereknek, akik vezetik azt." Most kivetették magukból mindazokat, akik nem közéjük valók. A koalíció baloldalához címezve figyelmeztetett „mindenkit, nehogy azt higyje, hogy gyámkodásra szorulunk... A jövőben is szembe kell szállnunk minden olyan törekvéssel, amelyiknek a célja az lenne, hogy a parasztságot kiszorítsák a magyar államvezetésből. Akkor is, ha ezek parasztembereknek vallják magukat."[137]

A köztársaságellenes összeesküvéssel kapcsolatos parasztszövetségi állásfoglalásokat a *Magyar Parasztélet* 1947. március 23-i számában közölt, „Az összeesküvés tanulságai" című cikk zárta. Ekkor már megkezdődött a népbírósági tárgyalás az összeesküvők ügyében. A cikk megdöbbentőnek nevezte a bírósági tárgyalások tanulságait, mert „egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy az összeesküvés ügyét igenis nagyon komolyan kell venni". Különösen azon ütközött meg, hogy az összeesküvők kétségbe vonták a köztársasági államforma alkotmányosságát és a felszabadulás óta hozott törvényeket, semmisnek tartották a földreformot, „amely a dolgozó parasztmilliók javára döntötte el a nagy pert",

és a „jogfolytonosság"-ra hivatkozva vissza akarták állítani a régi rendszert. Mélyen felháborodott, hogy „bűnös játékra akarták felhasználni a parasztságot", céljaik elérése érdekében „hadműveleti bázist akartak építeni a Parasztszövetségből". Kijelentette: a magyar paraszt tanult a történelemből, nem lehet az ellenforradalom kocsijába fogni, „ezért elszántan harcol saját uralmának, a demokráciának fenntartásáért".

A Parasztszövetség összeesküvéssel kapcsolatos állásfoglalásaiból kiderült, hogy a szövetség fő erejét adó dolgozó parasztság alapjában véve demokratikus beállítottságú volt, szemben állt a régi úri világ restaurálásával, a népi demokráciától várta társadalmi-gazdasági-kulturális felemelkedését. Ám azt sem titkolta, hogy fokozottabb társadalmi megbecsülést és gazdasági támogatást akar, és főleg nagyobb beleszólást az ország vezetésébe. A nyilatkozatokból kitűnt, hogy aggodalommal töltötte el a munkáspártok, mindenekelőtt a Kommunista Párt meghatározó közéleti szerepe, s félelemmel a népi demokratikus fejlődés szocialista perspektívája, mert az az általa óhajtott demokrácia stabilitása helyett a proletárdiktatúra veszélyét, s a magántulajdon elvesztését jelentette.

A köztársaságellenes összeesküvés leleplezése után – januárban és februárban – a Földmunkástagozat még tovább folytatta a szervezőmunkát. Az összeesküvés nyomán támadt politikai vihar, a szövetség vezető szerveiben történt változások azonban az organizációt fellazították, ami megzavarta, néhol szinte megbénította a szervezetek munkáját.[138] Érdemi munka helyett szervezeti kérdések – a leváltott vezetőségek helyére új vezetőségek választása – foglalkoztatták a szövetség vezetőségét. A szervezeti kérdések középpontba kerülésének következményeként a szövetség átmenetileg befelé fordult. Ehhez társult, hogy a köztársaságellenes összeesküvéssel járó kompromittálódás – amit a koalíció baloldala igyekezett politikailag maximálisan kihasználni – demoralizálólag hatott a Parasztszövetség tagságára, sokan kiábrándultan és csalódottan elfordultak a szövetségtől.

A Kommunista Párt a köztársaságellenes összeeskü-

véssel kialakult helyzetet mindenekelőtt a Kisgazdapárt bomlasztására és a kisgazdapárti centrummal való leszámolásra igyekezett felhasználni. Az összeesküvés politikai következményeit mérlegelve túlértékelte az összeesküvés politikai hatását a dolgozó parasztságra, és abban reménykedett, hogy a Kisgazdapárt felelősségének erőteljes exponálásával a maga oldalára állíthatja az FKGP középparaszti tömegeit, növelheti befolyását a dolgozó parasztság között. E feltételezés nemcsak túlértékelte a köztársaságellenes összeesküvés politikai jelentőségét, azt is bizonyította, hogy az MKP „leegyszerűsítette" a középparasztság megnyerésének politikai eszköztárát. Figyelmen kívül hagyta a középparasztság kommunistaellenes nézetrendszerének összetettségét, a paraszti sérelmek mélyebb okait (agrárolló, beszolgáltatás, adózás, iparcikkhiány, hitelpolitika, az érdekképviselet rendezetlensége stb.). Az ezekből adódó politikai fenntartások oldásához az államhatalom részéről foganatosított igazságügyi-adminisztratív intézkedések, illetve a „politikai veszély" és a felelősség erőteljes és agitatív hangoztatása elégtelennek bizonyult. A paraszti gondok és sérelmek feszítőerejét, szinte ellenzéki felhanggal történő felhánytorgatását – nem a kisgazdapárti, hanem a szociáldemokrata parasztok részéről – bizonyította az SZDP 1947. március végén megrendezett parasztkongresszusa is. A vidéki küldöttek felszólalásaiból kiderült, hogy a szociáldemokrata parasztok mely gondokat tartják a legégetőbbeknek. A parasztság Szociáldemokrata Pártba tömörítésének is fő akadályát képezték a felsorolt problémák: az agrárolló, az alacsony mezőgazdasági árak, a beszolgáltatás terhei, az adórendszer, a közvetítő kereskedelem mohósága.[139] Mindez azt is bizonyította, hogy az 1946. novemberi pártközi értekezleten az ipari árak 25%-kal történő csökkentéséről elfogadott határozat az árarányokon érezhetően nem változtatott.

Ilyen körülmények között az MKP-nak csalódnia kellett várakozásában. A kisgazdapárti-parasztszövetségi tagok csak szórványosan léptek át a Kommunista Pártba, valamivel nagyobb mértékben – főleg a kisparasztság – a FÉKOSZ-ba és az UFOSZ-ba, bár ez is csupán az ország egyes vidékein volt jellemző. A Parasztszövetségből

A Parasztszövetség tanulmányi kirándulásokat is szervezett gazdák részére (1947)

kiábrándult parasztttömegek átmenetileg passzivitásba vonultak. A passzivitáshoz hozzájárult, hogy 1947. március 11-én pártközi egyezménnyel sikerült a hat hónapos koalíciós válságot rendezni. A kölcsönös kompromisszumok helyreállították a koalíciós kormányzás feltételeit, a Kisgazdapárt a Baloldali Blokk követeléseinek nagy részét elfogadta. Az engedmények következtében a Kisgazdapártnak sikerült átvészelnie a válságot, de rendkívül erős politikai presztízsveszteséget szenvedett, ami paraszti politikai befolyását nagymértékben csökkentette.

A paraszti tömegek csalódását a Parasztszövetség is felismerte, s a szövetség tömegerejének megtartása érdekében 1947 tavaszától igyekezett a Kisgazdapárthoz való kötődésén lazítani, ezért rendkívül erőteljesen hangsúlyozta, hogy távol tartja magát a pártpolitikától. Nyilvánvalóvá vált a Parasztszövetség szándéka: szerette volna megkímélni a szövetséget a pártpolitikai csatározások következményeitől. „A parasztságnak a Magyar Parasztszövetség keretében kell kiépítenie a maga pártpolitikán felül álló érdekvédelmi szervezetét. Az egész magyar parasztság lelkére rányomta bélyegét a politiká-

ban való nagy csalódása" – értékelte a helyzetet a szövetség központi lapja, s a szövetség jövőbeni feladatáról szólva kijelentette: a szövetségnek nem napi politikával, „hanem gazdasági és érdekvédelmi" tevékenységgel kell foglalkoznia.[140]

1947 tavaszán, a módos paraszti befolyás visszaszorulásával párhuzamosan, a Parasztszövetség politikai vonala fokozatosan és kitapinthatóan változott. Míg a paraszti érdekeket korábban szinte ellenzéki alapállásból, néha demagógiától sem mentesen védelmezte, főleg a paraszti sérelmekre helyezve a hangsúlyt, tavasztól a reális és valós paraszti gondok napirenden tartása, tolmácsolása és védelme került előtérbe. Mellőzte a szélsőséges, hangulatkeltő problémafelvetést, a gondokat egyre inkább a politikai felelősség tudatában sorolta fel. Március 6-án a Parasztszövetség küldöttsége felkereste a miniszterelnököt, és átnyújtotta neki a megyék emlékiratát, amelyben felelős agrárpolitika folytatását kérték a kormánytól, s sürgős intézkedést szorgalmaztak „az összes paraszti sérelmek orvoslása érdekében". A megoldandó feladatok közé sorolta a Parasztszövetség jogi helyzetének végleges rendezését, a többi érdekvédelmi szervezettel, így a szakszervezetekkel azonos elbírálását.[141] A Parasztszövetség tehát továbbra is fenntartotta azt a követelését, hogy ismerjék el a parasztság szakszervezeteként, és ennek megfelelően hagyják jóvá a szövetség alapszabályait. Az eseményt a *Magyar Parasztélet* informatív jelleggel közölte, tartózkodott annak agitatív kommentálásától. Érezhető volt: tartja magát az időközben létrejött pártközi megegyezéshez.

1947 tavaszán–nyarán a szövetség némileg átértékelte a parasztegységről alkotott felfogását. Az új értelmezés szerint a „szellemi parasztsághoz" sorolt mindenkit, aki a mezőgazdaságban dolgozik, „megérti az idők kényszerítő körülményeit, és nem kényszerből akar lépést tartani a mai időkkel, hanem látja is annak szükségességét... bármennyi is holdjainak száma". A paraszti egységből csupán azokat rekesztette ki, akik földjüket másokkal műveltették, illetve „a szellemi kulákokat". Ez utóbbi kategóriába sorolta mindazokat – függetlenül a holdak számától –, akik „nem tartják szükségesnek

A Parasztszövetség országos vezetőségi értekezletének résztvevői Balatonszárszón (1947)

a társadalmi rétegek hatalmi kiegyenlítődését", akik „konzervatívak vagy lehetetlennek tartják azt, hogy azoknak is legyen becsülete, akiknek holdakban kevesebb jutott". A parasztegységbe tehát továbbra is belevette a gazdagparasztságot, a szellemi kulákság politikai kategóriájával viszont kirekesztette a konzervatívakat, a társadalmi haladás ellenzőit. Elismerte, hogy a „paraszti társadalom belsejében" vannak „szellemi irányzatok", melyek „gátolják a paraszti teljes felszabadulást".[142] A kulák mint politikai kategória meghatározása és elismerése mellett a szövetség egyértelműbben hangoztatta, hogy tagsága, s ennek arányában vezetése dolgozó parasztokból áll, ennek bizonyítására erőteljesebben exponálta a földmunkásság, az újgazdák és a kisbirtokosok érdekvédelmét, s passzívabbá vált a módos parasztság védelmében. Az 1946. évi munkabér-megállapítások rendkívül erős indulatokat váltottak ki a Parasztszövetségből: a megemelt bérekről a szövetség úgy

vélekedett, hogy azok veszélyeztetik a mezőgazdasági termelést. Az 1947. évi mezőgazdasági munkabéreket 1946-hoz viszonyítva felemelték; a szövetség részletesen ismertette az új bértarifát, kommentálásától azonban tartózkodott, nem állt ki a munkaadó gazdák védelmében.

A Parasztszövetségben megindult folyamat részét képezte a FÉKOSZ-hoz és az UFOSZ-hoz való közeledési kísérlet. 1946-ban a Parasztszövetség és a FÉKOSZ viszonya az éles konfrontációkban és az együttműködésre való készség formális kinyilvánításában merült ki. Az UFOSZ megalakulását a Parasztszövetség a parasztegység elleni akcióként értékelte. 1947-ben sem tagadta, hogy a parasztság pártok és rétegszervezetek közötti megosztását a közös paraszti érdekvédelem egyik meghatározó akadályának tekinti. Bár nem vonta kétségbe a különböző pártok és szervezetek politikai törekvéseinek őszinteségét, az volt a véleménye, hogy az eltérő célok és módszerek következtében „ezer darabra törik szét a falut". A leghelyesebb megoldásnak saját elképzelését a Parasztszövetségben megnyilvánuló parasztegység megvalósítását tartotta volna.

A megosztottság azonban olyan tény volt, amellyel számolni kellett. A Parasztszövetség 1947 tavaszán – nem minden politikai szándék nélkül – hajlandó volt a FÉKOSZ-szal és az UFOSZ-szal való szorosabb együttműködésre. Május 20-án a Parasztszövetség Békés, Csanád és Csongrád vármegyei szervezetei Orosházán az ottani FÉKOSZ- és UFOSZ-szervezetekkel együtt nyilvános értekezletet tartottak, félezer ember jelenlétében. A megjelent küldöttek egységesen foglaltak állást a parasztságot érintő kérdésekben, és elhatározták, hogy a jövőben a három szervezet közös összejöveteleket tart a három megye helységeiben, havonta egyszer pedig együttesen. A közös értekezlet két lényeges politikai tanulsággal járt. Kiderült – ami ugyan eddig sem volt titok, de ilyen formában még nem jutott kifejezésre –, hogy a paraszti gondok azonossága elmossa a politikai felfogásbeli különbségeket a különböző rétegszervezetek között. A határozati javaslat, amelyben az ipari és mezőgazdasági árak közötti különbség, a beszolgáltatás

kérdése, az új és régi gazdák azonos gondjai fogalmazódtak meg, az egységes véleményt bizonyította. Nehezebb problémát vetett fel, hogy a FÉKOSZ- és UFOSZ-szervezetek képviselői is megfontolandónak tartották a Parasztszövetség javaslatát, amely szerint a rétegszervezetek tartsák magukat távol a pártpolitikától, csak gazdaságpolitikával foglalkozzanak, mert a parasztságot egyaránt sújtó agrárolló és sérelmes rendeletek ellen csak így lehet eredményesen védekezni.[143] Az értekezlet tehát figyelmeztetéssel is szolgált: feltárta, hogy a tulajdonos parasztságban – függetlenül új vagy régi tulajdonosi voltától – erős fenntartások élnek a népi demokrácia agrárpolitikájával szemben, melyek feloldásához a politikai szervezeti kötődés és az agitáció önmagukban elégtelenek.

A Parasztszövetség pártpolitikától való eltávolodását nem tudatos politikai-taktikai megfontolások vezérelték, csupán csalódásának adott hangot. Keserűséggel látta, hogy a Kisgazdapárt – melyet, ha erősödő fenntartással is, de magáénak érzett – fokozatosan háttérbe szorul, a paraszti érdekeknek nem tud érvényt szerezni. A Parasztszövetség 1947 nyarán elvesztette akcióképességét azzal, hogy a Kisgazdapártnak nem sikerült a Parasztszövetséget legalizálnia, és az érdekképviseleti törvény elfogadására sem került sor. Ez rendkívül erős kiábrándultságot és csalódást okozott a kisgazdapárti parasztttömegek körében. Csalódottságuk visszhangra talált az újgazdák között, ami azt bizonyította, hogy falun még nem dőlt el a népi demokrácia sorsát is meghatározó kérdés: kivel haladjon együtt a parasztság zöme, s ennek mindenekelőtt gazdaságpolitikai okai voltak.

1947 tavaszán a koalíció válságának megoldására irányuló tárgyalásokon a kisgazdapárti követelések között szerepelt a Parasztszövetség törvényesítése, alapszabályainak jóváhagyása. A pártközi tárgyalásokon a Baloldali Blokk pártjai ígéretet is tettek, hogy a Parasztszövetség alapszabályait kiadják.[144] Március 6-án a Szakszervezeti Tanács küldöttsége látogatást tett a Kisgazdapárt székházában, s a parasztképviselők egy csoportjával tárgyalt. Kossa István a munkásság és a parasztság együttműködéséről szólva biztató célzást tett

a Parasztszövetség érdekvédelmi jogaival kapcsolatban.[145]

A Parasztszövetség helyzetének „rendezetlensége" abból fakadt, hogy újjáalakítása után a szövetség az 1941-es megalakuláskor elfogadott és a kormány által jóváhagyott alapszabályok szerint kezdte meg működését. Az 1941-es alapszabályban szerepelt ugyan a parasztság „erkölcsi és gazdasági érdekeinek" védelme, mivel azonban a hivatalos mezőgazdasági érdekvédelmi intézmény a mezőgazdasági kamara volt, a Parasztszövetség a paraszti érdekvédelmet csak neki alárendelten fogalmazhatta meg, illetve gyakorolhatta. A felszabadulás után a Parasztszövetség jogfolytonossága vitathatatlan volt, működésének felújításához hivatalos engedélyre nem volt szükség. De minthogy a mezőgazdasági kamara mint törvényesen elismert mezőgazdasági érdekképviselet lényegében megszűnt, a Parasztszövetség át akarta venni helyét és szerepét, s ilyen értelemben kívánta módosítani alapszabályát.

Augusztus 8-án a belügyminiszter jóváhagyta a szövetség módosított alapszabályát, s az országgyűlési választások előkészítésével egy időben a Parasztszövetség megkezdte az új alapszabály szerint a vidéki szervezetek újjáalakuló közgyűléseinek előkészítését, s bejelentette, hogy az országos központ hamarosan kitűzi az alapszabály-módosító és új tisztikart választó országos közgyűlés időpontját. A jóváhagyott alapszabály azonban a Parasztszövetséget – az eredeti követeléssel szemben – nem a parasztság érdekvédelmi szervezeteként, csupán társadalmi szervezeteként ismerte el.[146] Ezzel a Parasztszövetség érdekvédelmi szervezetté nyilvánításának és ilyen jellegű tevékenységének lehetőségei megszűntek. Az országgyűlési választási küzdelmek mellett a szövetség jellegét megváltoztató esemény híre szinte észrevétlen maradt. A konfliktus az országgyűlési választások után robbant, s ebben szerepe volt a Kisgazdapárt választási kudarcának, illetve az abból fakadó elkeseredésnek.

A Magyar Parasztszövetség újjáalakuló és alapszabályt módosító közgyűlését szeptember 28-ra hívták össze. A közgyűlésen azonban olyan kevés küldött jelent

meg, hogy meg sem lehetett tartani. A Parasztszövetség vezetősége igen nehéz helyzetbe került, különböző magyarázatokkal próbálta menteni a kudarcot. A hivatalos magyarázat szerint a közgyűlés azért maradt el, mert az őszi mezőgazdasági munkák késedelme miatt igen sok szervezet nem tudott kellő időben újjáalakulni, így az országos központba nem érkezhettek meg a szervezetek kétharmadának újjáalakulási jegyzőkönyvei, ami feltétele volt a küldöttközgyűlés demokratikus formában való megtartásának. Emellett az országos központ sem tudott olyan alapossággal felkészülni a közgyűlésre, ahogy azt az esemény nagy hordereje és jelentősége megkívánta volna.

A közgyűlésre érkezett küldöttek közgyűlés helyett értekezletet tartottak, és úgy döntöttek, hogy az újjáalakuló közgyűlést október végére halasztják. Ennek előkészítésére ötös bizottságot választottak, amely felhívást intézett a Parasztszövetség helyi szervezeteihez, hogy sürgősen alakuljanak újjá és az erről szóló jegyzőkönyvet küldjék meg az országos központnak.[147]

Az országos központ magyarázkodása gyengére sikerült, hiszen a kudarc önmagáért beszélt. 1945-ben és 1946-ban az augusztus 20-i parasztnapokra a mezőgazdasági munkák ellenére százezres tömegek utaztak fel Budapestre, most pedig egy viszonylag szűk körű közgyűlésre sem sikerült a részvételt biztosítani. Ennek több oka volt. A Parasztszövetségen belül már az országgyűlési választások előtt megindult egy bomlási folyamat. Számos parasztszövetségi vezető átlépett az ellenzéki pártokba. E körülmény a Parasztszövetséget politikailag erősen diszkriminálta és demoralizálta. Az országgyűlési választásokon elszenvedett kudarc szinte sokkolta a kisgazdapárti-parasztszövetségi tömegeket. Ezekhez társult a szövetség jellegében történt változás miatti csalódás, amit nagyon kifejezően bizonyított Bernárd Gézának, a Parasztszövetség megbízott elnökének „egy elkeseredett szövetségi elnök levelére" adott válaszcikke a *Magyar Parasztélet*ben. A cikk azt is tükrözte, hogyan fogadta a Parasztszövetség tagsága és vezetősége a szövetség jellegében történt módosítást. A levél szerint „a Parasztszövetségre a jelen körülmények

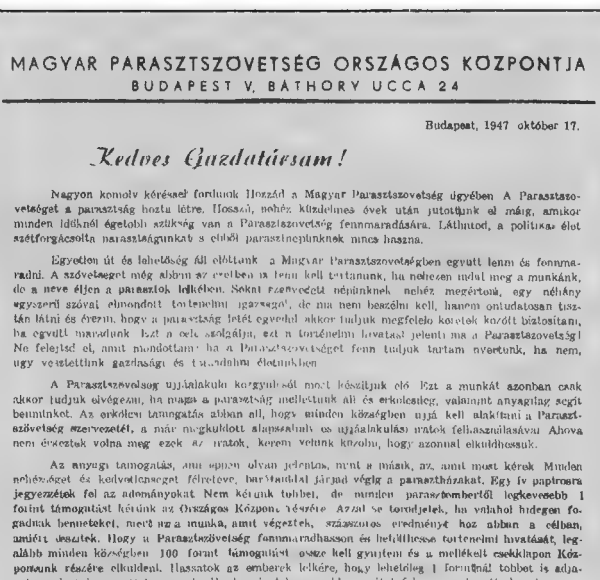

MAGYAR PARASZTSZÖVETSÉG ORSZÁGOS KÖZPONTJA
BUDAPEST V, BÁTHORY UCCA 24

Budapest, 1947 október 17.

Kedves Gazdatársam!

Nagyon komoly kéréssel fordulok Hozzád a Magyar Parasztszövetség ügyében. A Parasztszövetséget a parasztság hozta létre. Hosszú, nehéz küzdelmes évek után jutottunk el máig, amikor minden időknél égetőbb szükség van a Parasztszövetség fennmaradására. Láthatod, a politikai élet szétforgácsolta parasztságunkat s ebből parasztnépünknek nincs haszna.

Egyetlen út és lehetőség áll előttünk: a Magyar Parasztszövetségben együtt lenni és fennmaradni. A szövetséget még abban az ezetben is fenn kell tartanunk, ha nehezen indul meg a munkánk, de a neve éljen a parasztok lelkében. Sokat szenvedett népünknek nehéz megértenü, egy néhány egyszerű szóval elmondott történelmi igazságot, de ma nem beszélni kell, hanem öntudatosan tisztán látni és érezni, hogy a parasztság létét egyedül akkor tudjuk megfelelő keretek között biztosítani, ha együtt maradunk. Ezt a célt szolgálja, ezt a történelmi hivatást jelenti ma a Parasztszövetség! Ne felejtsd el, amit mondottam: ha a Parasztszövetséget fenn tudjuk tartani nyertünk, ha nem, úgy vesztettünk gazdasági és társadalmi életünkben.

A Parasztszövetség ujjáalakuló közgyűlését most készítjük elő. Ezt a munkát azonban csak akkor tudjuk elvégezni, ha maga a parasztság mellettünk áll és erkölcsileg, valamint anyagilag segít bennünket. Az erkölcsi támogatás abban áll, hogy minden községben ujjá kell alakítani a Parasztszövetség szervezetét, a már megküldött alapszabály és ujjáalakulási iratok felhasználásával. Ahova nem érkeztek volna meg ezek az iratok, kérem velünk közölni, hogy azonnal elküldhessük.

Az anyagi támogatás, ami éppen olyan jelentős, mint a másik, az, amit most kérek. Minden nehézséget és kedvetlenséget félretéve, barátaiddal járjad végig a parasztházakat. Egy ív papirosra jegyezzétek fel az adományokat. Nem kérünk többet, de minden parasztembertől legkevesebb 1 forint támogatást kérünk az Országos Központ részére. Azzal se törödjetek, ha valahol hidegen fogadnak benneteket, mert az a munka, amit végeztek, százszoros eredményt hoz abban a célban, amiért jeszitek. Hogy a Parasztszövetség fennmaradhasson és betölthesse történelmi hivatását, legalább minden községben 100 forint támogatást össze kell gyűjteni és a mellékelt csekklapon Központunk részére elküldeni. Hassatok az emberek lelkére, hogy lehetőleg 1 forintnál többet is adjanak, melyet köszönettel veszünk. Ha községetek nagyobb, osszátok fel egymás között, de ezt a munkát a legrövidebb idon belül, lehetőleg 10 nap alatt végezzetek el. Szövetségünk anyagilag nem tamaszkodhat senki másra, csak magára a parasztságra, amelyik felépítette és amelyért dolgozik. Az eredményes munka végzésére terveink meg vannak, de ezt csak akkor tudjuk végrehajtani, ha a csekely számú központi tisztviselőt fizetni tudjuk és a munka során felmerülő kiadásokat fedezni tudjuk. Azonban, ha egy körlevél szétküldése már gondot okoz, elképzelhető, hogy nem állhat az ilyen munka hivatása magaslatán.

Újra kérlek és bizom benned, hogy ezt a kérelmet teljesíted, mert ha ezt parasztnépünk nem érzi át, jóslás nélkül is megmondhatjuk, végzete mindinkább beteljesedik.

A gyűjtőlapot az adományt adók nevével együtt kérem felküldeni.

Közlem, hogy a Parasztszövetség jelvénye elkészült. Szép, csinos kiállítású munka, melyet minden parasztszövetségi tag öntudatosan hordjon. Egy jelvény ára 5 Ft. Kívánatos lenne, hogy minden parasztszövetségi tag megrendelje, de ha egyelőre kevesebben veszik is meg, legalább 10 drb.-on felül kérjük a megrendelést, hogy a postaköltség olcsóbb legyen.

Csatoltan küldem Bárányos Károly volt földmivelésügyi miniszter beszédét, melyet a Parasztszövetség Kalászos Szakosztályának országos értekezletén elmondott. A füzetet azért küldem Neked, mint vezető embernek, hogy gondosan tanulmányozd át és a vezetésed alatt álló parasztszövetségi szervezetben, vagy egyéb összejövetelen olvasd fel és az abban elmondottak értelmében legyetek támogatására a Földmivelésügyi Minisztériumnak, valamint a Parasztszövetség Kalászos Szakosztályának törekvésében, hogy a meglevő gazdaképző- és gazdasszonyképző iskolákat már ezen az őszön tanulóifjusággal benépesíthessük. A feladat olyan komoly és nemes, hogy bizonyára áterzed jelentőségét és teljes eröddel résztveszel a parasztságnak ebben az épitő munkájában.

A Parasztszovetség központjának felhívása (1947)

között, a jelen adottságok mellett, a mostani alapszabályunkkal nincs szükség"; a Parasztszövetséget azzal, hogy társadalmi szervezetté minősítették, megfosztották az érdekvédelemtől, attól a jogtól, hogy a magyar parasztság törvényes érdekképviseleti szervezete legyen. Bernárd cikkében igyekezett bebizonyítani, hogy a változás nem jelenti a munka, a parasztság szervezésének lehetetlenné válását. „A házépítést az alapoknál kell

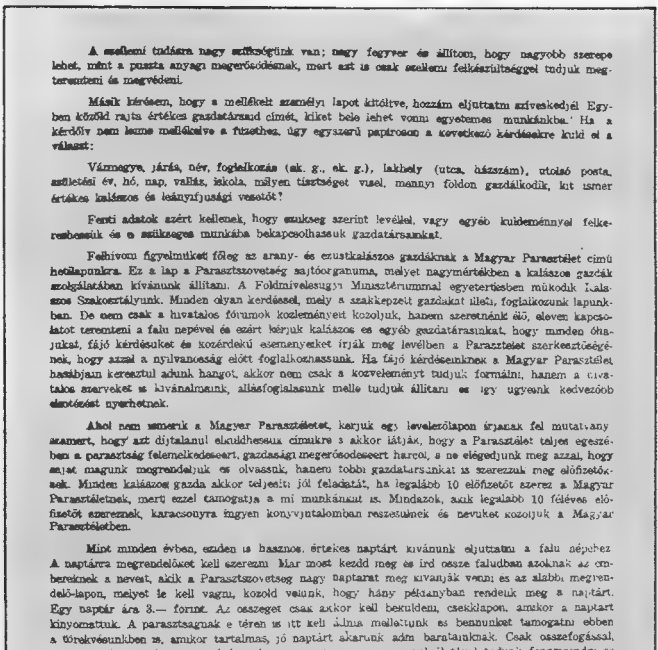

A szellemi tudásra nagy szükségünk van; nagy fegyver és állítom, hogy nagyobb szerepe lehet, mint a puszta anyagi megerősödésnek, mert azt is csak szellemi felkészültséggel tudjuk megteremteni és megvédeni.

Másik kérésem, hogy a mellékelt személyi lapot kitöltve, hozzám eljuttatni szíveskedjél. Egyben közöld rajta értékes gazdatársaid címét, kiket bele lehet vonni egyetemes munkánkba. Ha a kérdőív nem lenne mellékelve a füzethez, úgy egyszerű papírosan a következő kérdésekre küld el a választ:

Vármegye, járás, név, foglalkozás (ek. g., ek. g.), lakhely (utca, házszám), utolsó posta, születési év, hó, nap, vallás, iskola, milyen tisztséget visel, mennyi földon gazdálkodik, kit ismer értékes kalászos és leányifjusági vezetőt?

Fenti adatok azért kellenek, hogy szükség szerint levéllel, vagy egyéb küldeménnyel felkereshessük és a szükséges munkába bekapcsolhassuk gazdatársainkat.

Felhívom figyelmüket főleg az arany- és ezüstkalászos gazdáknak a Magyar Parasztélet című hetilapunkra. Ez a lap a Parasztszovetség sajtóorganuma, melyet nagymértékben a kalászos gazdák szolgálatában kívánunk állítani. A Földmívelésügyi Minisztériummal egyetértésben működik Kalászos Szakosztályunk. Minden olyan kérdéssel, mely a szakképzett gazdákat illeti, foglalkozunk lapunkban. De nem csak a hivatalos fórumok közleményeit közöljük, hanem szeretnénk élő, eleven kapcsolatot teremteni a falu népével és ezért kérjük kalászos és egyéb gazdatársainkat, hogy minden óhajukat, fájó kérdésüket és közérdekű eseményeiket írják meg levélben a Parasztélet szerkesztőségének, hogy azzal a nyilvánosság előtt foglalkozhassunk. Ha fájó kérdéseinknek a Magyar Parasztélet hasábjain keresztül adunk hangot, akkor nem csak a közvéleményt tudjuk formálni, hanem a hivatalos szerveket is kívánalmaink, állásfoglalásunk mellé tudjuk állítani és így ügyeink kedvezőbb elintézést nyerhetnek.

Ahol nem ismerik a Magyar Parasztéletet, kérjük egy levelezőlapon írjanak fel mutatványszámert, hogy azt díjtalanul elküldhessük címükre s akkor látják, hogy a Parasztélet teljes egészében a parasztság felemelkedéséert, gazdasági megerősödéséert harcol, s ne elégedjünk meg azzal, hogy saját magunk megrendeljük és olvassuk, hanem többi gazdatársunkat is szerezzük meg előfizetőknek. Minden kalászos gazda akkor teljesíti jól feladatát, ha legalább 10 előfizetőt szerez a Magyar Parasztéletnek, mert ezzel támogatja a mi munkánkat is. Mindazok, akik legalább 10 féléves előfizetőt szereznek, karácsonyra ingyen könyvjutalomban részesülnek és nevüket közöljük a Magyar Parasztéletben.

Mint minden évben, eziden is hasznos, értékes naptárt kívánunk eljuttatni a falu népéhez. A naptárra megrendelőket kell szerezni. Már most kezdd meg és írd össze faludban azoknak az embereknek a neveit, akik a Parasztszovetség nagy naptárat meg kívánják venni és az alábbi megrendelő-lapon, melyet le kell vágni, közöld velünk, hogy hány példányban rendelik meg a naptárt. Egy naptár ára 3.— forint. Az összeget csak akkor kell beküldeni, csekklapon, amikor a naptárt kinyomattuk. A parasztságnak e téren is itt kell ádnia mellettünk és bennünket támogatni ebben a törekvésünkben is, amikor tartalmas, jó naptárt akarunk adni barátainknak. Csak összefogással, megértéssel, egymás támogatásával és a parasztság ügyeinek szolgálatával tudunk fennmaradni és eredményeket elérni.

Remélem, kedves Barátom, hogy hívó és kérő szavam meghallgatásra talál nálad annál is inkább, mert tudhatod, hogy munkámat a parasztságért már évek óta, nagy áldozatok árán önzetlenül végzem és amit mondok, azt nem egyszerű szóbeszédnek szántam, hanem áterezve a parasztság ügyét, szolgálni kívánom vele fajtámat és csak azt kérem, hogy Ti is fontoljátok meg, érezzetek át és gondolkodjatok rajta. A parasztság ügye, de a magyarság ügye is ma meg égetőbben a mi ügyünk, mint máskor. Olyan nagy felelősség nyugszik a parasztság vállán, hogy könnyedén felfogni a kérdéseket, vagy apróbb megbántások miatt elpartolni tőle, veszélyes és bűn! Nehéz ma a közért dolgozni, de ott, ahol gondosan, kitartóan végzik ezt a munkát, meg mindig szép eredmények mutathatók fel. Bízom benne, hogy nálatok is ugyanez történik, mert ott Te és hozzád hasonló vezető emberek végzik ezt a munkát.

Paraszttestvéri üdvözlettel:
VÖRÖS VINCE
országos főtitkár

F. k. Vörös Vince

Pantsch-nyomda, VI. Horn Ede utca 13.

kezdeni. A parasztság szervezetei, érdekvédelmi és érdekképviseleti szervezetek felépítésére pedig egyedülálló alap a művelt, szakképzett és öntudatos paraszti tömeg." A parasztságot előbb meg kell szervezni, hogy az „így épített erős alapokon kiugorhassanak az érdekvédelem és érdekképviselet parasztharcosai". De nem hagyott kétséget afelől sem, hogy az országgyűlési választásokkal előállt új politikai helyzetben a történteket

tudomásul kell venni: „nem szabad a mai időkben szélmalomharcot folytatnunk csak azért, mert a tömegeknek tetszik, amit mondunk és amit ígérünk".[148]

A Parasztszövetség vezetősége valóban nehéz helyzetbe került az érdekvédelmi jogkör megvonásával. Szervezeteit azzal igyekezett nyugtatni, hogy a társadalmi szervezetből nő ki a „tulajdonképpeni érdekvédelem", tehát törekvésük nem bukott el, csupán időben kitolódott, amiért a felelősség egy részét áthárította a parasztságra, mert „széles rétegei érezhető közömbösséggel szemlélték ezt az ügyet". De nehéz helyzetbe került azért is, mert a szövetség elleni támadások a koalíció baloldala részéről az országgyűlési választások után, a közgyűlés előkészületei során erősödtek, ismét szemére vetették felelősségét a köztársaságellenes összeesküvésben, sőt a *Népszava* kategorikusan kijelentette, hogy a Parasztszövetségre nincs szükség. A szövetség politikailag úgy védekezett, hogy elhatárolta magát a reakciótól, s ígéretet tett, hogy az ország teljes talpra állásához a munkásság mellé odaállítja a parasztságot.[149]

A Parasztszövetség nehézségeit a Kisgazdapárt belső helyzetéből adódó gondok is terhelték. A szeptember 11-i nagyválasztmányi ülésen a jobboldal erőteljes támadást intézett a pártvezetőség ellen, s puccsszerűen kezébe akarta venni az irányítást. Kísérlete ugyan meghiúsult, de a párton belüli ellentéteket a történtek még jobban kiélezték, s növelték a párton belüli polarizációt. A választmányi üléssel egy időben a Parasztszövetség Földmunkástagozata is értekezletet tartott, s élesen megbírálta a párt és a szövetség vezetőségét, mert nem képviseli a földmunkásság és a szegényparasztság érdekeit. A pártban „az értelmiség és a gazdatársadalom olyan előnyökhöz jut, amely a kisparasztság mellőzését, elnyomását biztosítja", ezért a pártot sokan elhagyták, „és más politikai pártokban vagy érdekképviseleti szervekben helyezkedtek el" – mondták. A Földmunkástagozat követelte a párt országos nagyválasztmányától, hogy a kisparasztságot is a Földmunkástagozaton keresztül szervezzék be a szövetségbe, és mivel a párt nemcsak kisgazda- és polgári párt, hanem földmunkáspárt is, a párt vezetésébe a kisgazdák után a földmunká-

A Parasztszövetség újjászervezte a kalászos gazdák mozgalmát

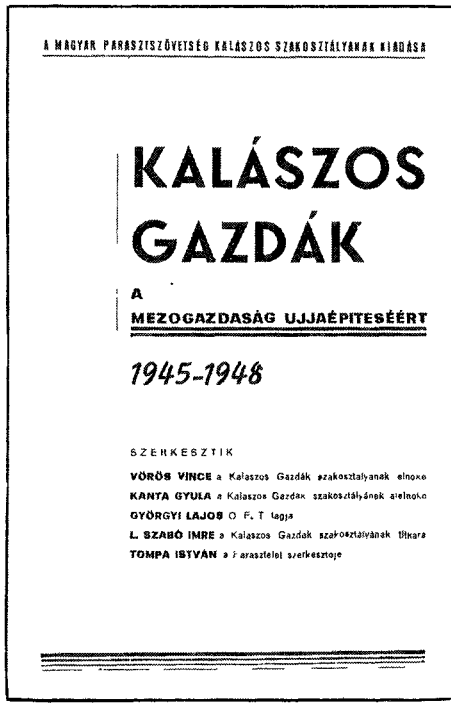

sokat vonják be, „csak harmadik sorban jöjjön a polgári réteg". Követelésüket ultimátummal felérő mondattal zárták: „Ellenkező esetben kénytelenek lesznek kilépni a Kisgazdapártból."[150]

A Parasztszövetség 1947 őszén második válságát élte át. Fellazult és szétesett szervezeteit a téli hónapokban igyekezett újjászervezni és megerősíteni, a nagy tömegerőt jelentő szövetség azonban már csak árnyéka volt régi önmagának. Igaz, ennek ellenpólusaként elkönyvelhette, hogy demokratikusabb szervezetté vált; a soraiban maradtak egyre inkább a népi demokrácia mellett sorakoztak fel. A tulajdonos parasztság egy része a Kisgazdapártot és a Parasztszövetséget elhagyva az ellenzéki pártokhoz csatlakozott. Ezzel véget ért az érdekképviseletért folytatott harc első szakasza. A jobboldal elvesztette kezdeményezőképességét, oppozícióba szorult.

VITÁK, ELKÉPZELÉSEK A MEZŐGAZDASÁGI ÉRDEKKÉPVISELETRŐL, A PARASZTI RÉTEGSZERVEZETEKRŐL

Az érdekképviselet ügyének rendezését 1947 őszén egészen más okok sürgették, mint a megelőző években. Napirenden tartását nem csupán a pártpolitikai szempontok inspirálták, hanem az is, hogy a népi demokratikus fejlődéssel előtérbe került a szövetségpolitikai kérdések tisztázása. Milyen szövetségi politikát folytasson a szocializmus irányába fejlődő népi demokrácia, milyen legyen a viszonya a különböző paraszti rétegekhez? A meglevő paraszti szervezetek közül melyik legyen az új, demokratikus parasztszervezet alapja? Ez utóbbi kérdés már a parasztsággal való szövetség tartalmának és kiterjedésének kérdését érintette.

A viták, a koalíciós pártok közötti tárgyalások 1947 őszén kezdődtek, amikor az érdekvédelem ügye újra napirendre került, mivel az érdekképviseleti törvény megalkotását a kormányprogram is célul tűzte ki. A Kommunista Párt kormányprogram-javaslata is foglalkozott a paraszti érdekvédelem ügyével, és kimondta „a demokratikus mezőgazdasági érdekképviselet megteremtését törvényhozási úton 1947. december 31-ig".[151]

1947 őszére a koalíciós pártok átértékelték és módosították régebbi elképzeléseiket, mindenekelőtt a Kisgazdapárt, amely 1947 őszén újra akcióba lépett, de már sokkal kedvezőtlenebb pozícióból, ezért felfogásában is engedékenyebb volt. Júniusban a Dinnyés-kormány programjának parlamenti vitája során a Kisgazdapárt részéről felszólaló Filó Sámuel még változatlanul azt követelte, hogy a Parasztszövetségre bízzák a mezőgazdaság érdekképviseletét.[152] A Kisgazdapárt 1947. nyári elképzelése még az Országos Földművelés-

Parasztnapok 1947-ben. A dísztribünön Ortutay Gyula, Farkas Ferenc, Darvas József, Kassák Lajos, Fischer József

ügyi Tanács javaslatával sem harmonizált, amely 1947 tavaszán beadványban kérte a Földművelésügyi Minisztériumot a mezőgazdasági érdekképviseleti rendszer kiépítésére. Az OFMT az érdekképviselet létrehozását a mezőgazdasági termelés érdekeinek rendelte alá, és beadványában abból indult ki, hogy a hároméves terv sikeres végrehajtásához elengedhetetlenül szükséges az érdekképviselet rendezése, mert a mezőgazdasági termelés „a mai birtokmegoszlás mellett kormányrendeletekkel meg nem szervezhető, és a parasztság sem irányítható olyan mértékben", ahogyan azt a hároméves terv célkitűzései megkívánják. Véleménye szerint az államigazgatás számára megoldhatatlan feladat volna a parasztság milliós tömegeinek irányítása, s a gazdasági célszerűség sem érvényesülne kellő hatékonysággal, ha az állami igazgatás egyidejűleg lenne saját rendelkezéseinek végrehajtója és ellenőrzője. Úgy vélte, hogy a mezőgazdasági termelés fejlesztése „csak önkormányzati úton, az érdekképviseleten keresztül, az érdekeltek közvetlen közreműködésével oldható meg", az érdekeltek öntevékenységének felhasználásával. Ezért azt javasolta, hogy az OFMT-t és a földművelésügyi tanácsokat,

amelyek jelenleg passzív érdekképviseleti szervek, fejlesszék aktív érdekszolgálati szervekké, és munkájuk hatékonysága érdekében a kormány tegye lehetővé, hogy „szervezetüket a községekig kiépítsék, s hogy munkájukba az érdekeltek széles körét" bekapcsolhassák. A szolid és megfontolt hangú beadvány befejező részében – az alaphangtól eltérve – szinte fenyegetéssel felérően fogalmazott: „az érdekképviseleti szervezet kiépítése nélkül a hároméves gazdasági terv végrehajtásáért a kormányt teszi felelőssé, ha az elgondolások a mezőgazdasági termelés terén nem bizonyulnak megvalósíthatóknak, s emiatt a gazdasági élet egyensúlya megbomlik".[153]

A törvényes érdekképviselet ügye 1947-ben sem tisztázódott, ám nyilvánvalóvá vált, hogy a mezőgazdasági érdekképviseletet valamilyen formában rendezni kell. 1947 őszétől azonban a döntés ebben a kérdésben egyre inkább a Kommunista Párt elképzeléseitől függött. A Kisgazdapárt elvesztette kezdeményezőkészségét, s fokozatosan visszaszorult. Tavaszi követeléseivel szemben 1947 őszén az NPP-vel közösen kidolgozott és a Kommunista Pártnak átnyújtott jegyzékében már azt javasolta, hogy az érdekképviselet az UFOSZ-ra és a Parasztszövetségre épüljön, a két szervezet összefogása alapján. A FÉKOSZ csak munkásszervezet – szakszervezet – legyen, szűnjön meg kisbirtokos szakosztálya. Az NPP nem titkolta célját, vagyis, hogy az új érdekképviselet „egyedül és kizárólag a dolgozó parasztoké legyen, ne legyenek benne munkáltató nagygazdák". Ha ez a legkedvezőbbnek tekintett megoldás nem talál kedvező fogadtatásra, lehetségesnek tartott másik két alternatívát is: *a)* a szövetkezet legyen az érdekképviselet alapja, *b)* a meglevő összes érdekképviselet összevonásával – azok szervezeti egyesítése nélkül – sajátos kuriális rendszer alapján hozzák létre az érdekképviseletet.[154]

1947. október 16-án tárgyalta az MKP KB Politikai Bizottsága a mezőgazdasági érdekképviselet ügyét, és kimondta, hogy „szakítani kell a mezőgazdasági érdekképviselet szervezetéről és hivatásáról eddig kialakult elképzelésekkel". Olyan szervezetre van szükség, amely erősíti a parasztság szövetségét a munkásosztállyal, a

mezőgazdaság és az egész nemzetgazdaság fejlődését szolgálja, a népi demokrácia fejlődésvonalába esik, átfogja a dolgozó parasztságot, s „meddő sérelmi politizálás helyett a termelés konkrét feladatainak megoldását, a parasztság valóságos, mindennapi érdekeinek szolgálatát állítja hivatásának homlokterébe". Az érdekképviselet a Kisgazdapárt tervével ellentétben szabad társulás alapján jöjjön létre, elvetve a kényszer-érdekképviselet elvét, mert az antidemokratikus és a parasztdemagógia céljait szolgálja. A szervezeti forma kérdésében a Politikai Bizottság is bizonytalankodott. A kuriális rendszert nem utasította el, mivel így a parasztság helyzetének megfelelően tömörül, s az a demokratizmus szempontjait is figyelembe veszi. Ezért a szabad társulás alapján létrejövő érdekképviselet két formáját mérlegelte.

A három nagy paraszti szervezet, az UFOSZ, a FÉKOSZ és a Parasztszövetség fognának össze, s delegált képviselőik alkotnák az egységes szervezet vezetőségét. A három szervezet – amely az egyes rétegek gazdasági érdekvédelmét is kifejezné – szakosztályonként működne tovább az egységszervezeten belül (sajátos kuriális rendszer). E megoldásnál politikai aggályként vetődött fel, hogy egy ilyen szervezet esetleg az újbirtokosokat mint tulajdonosokat politikailag a Parasztszövetséghez közelíti, s annak befolyását erősíti.

Ezért kedvezőbbnek tartotta a másik lehetőséget, vagyis hogy a szövetkezetek váljanak az érdekképviselet alapjává. Nem a tagszövetkezetek (ebben az időben többféle szövetkezet volt), hanem a szövetkezetekbe tömörült parasztok; nem a szervezet, hanem a tagság. Mivel a különböző jellegű és célú szövetkezetekben a földmunkásság viszonylag kis számmal vett részt, a Politikai Bizottság azt javasolta, hogy a mezőgazdasági munkásság képviselőjeként a FÉKOSZ mint szervezet kapjon helyet az érdekképviseleti szervezetben. Az érdekképviselet hatósági funkciókat nem gyakorolhat, közigazgatási és mezőgazdasági szakigazgatási hatáskört ne kapjon.[155]

A Politikai Bizottság határozatából kiderül, hogy három kérdésben a pártnak egyértelmű volt az álláspontja: *a)* az új szervezet a gazdagparasztok nélkül jöjjön létre

– ezzel egyetértett az NPP is –, arról, hogy a kulákság ellen jöjjön létre, még nincs szó; *b)* az új szervezet a középparasztság megnyerését szolgálja; *c)* a mezőgazdasági munkásság valamilyen módon feltétlenül benne legyen a szervezetben, mégpedig úgy, hogy politikai vezető szerepe kifejezésre juthasson.

Számos kérdésben azonban kézzelfogható a bizonytalanság is: tisztázatlan az érdekképviselet jellege, felépítésének, szervezetének formája, a gazdagparasztsággal kapcsolatos politikai magatartás, a vezető szerep kérdése, a politikai vezetés módozatai stb. Az állásfoglalásból azonban már az is érződik, hogy a mezőgazdasági érdekképviseletről vallott kommunista párti felfogás kezdett féloldalassá válni. A politikai szempontok erőteljes hangsúlyozása érthető és jogos, és jogos az az elvárás is, hogy az érdekképviselet a „népi demokrácia fejlődésvonalát" segítse. A „meddő sérelmi politika" egyoldalú elítélése, a paraszti panaszok indokoltsága feletti elsiklás, az érdekképviselet fő céljának a termelési feladatok megoldására való koncentrálása már sejtette, hogy a Kommunista Párt előtt egy olyan érdekképviselet terve lebeg, amely az érdekvédelmet a termelés érdekeinek rendeli alá, s az érdekviszonyok komplexitását túlbecsülve a rétegérdekek védelmének jelentőségét és önálló szerepét alábecsüli. Hasonló leegyszerűsítést alkalmazott az érdekképviselet jellegének kérdésében. A törvényes érdekképviseletet azonosította a kényszer-érdekképviselettel, és antidemokratikusnak jellemezte. A szabad társulásos forma melletti állásfoglalás már előrevetítette annak árnyékát, hogy törvényes érdekképviselet helyett előnyben kívánja részesíteni a társadalmi-tömegszervezeti formát.

A Politikai Bizottság ülésén kifejezésre jutott tisztázatlanság nyomta rá a bélyegét a falusi bizottság november 3-i és a szervezőbizottság november 4-i ülésének tárgyalásaira is.

A falusi bizottság ülésén az UFOSZ addigi munkáját és további feladatait meghatározó munkatervét tárgyalták. A résztvevők egy része csupán abból a szempontból vizsgálta az UFOSZ jövőjét, hogy legfontosabb feladata, a telekkönyvezés befejezése után milyen új

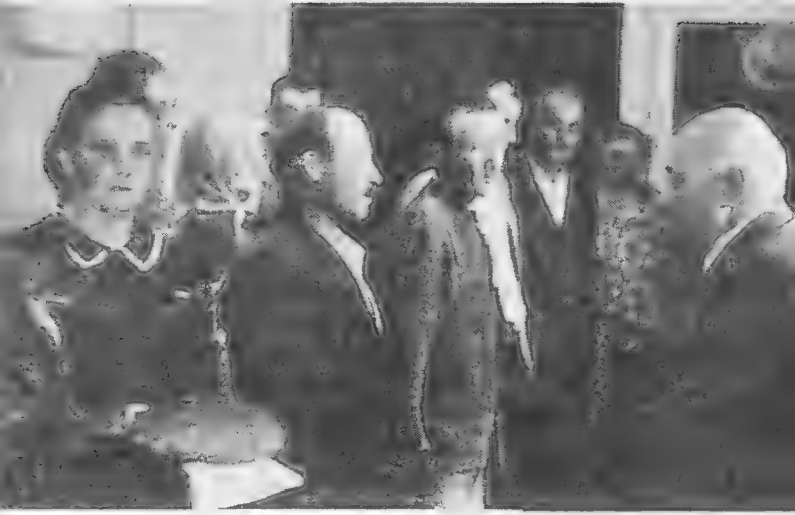

Rákosi Mátyás egy UFOSZ-küldöttséget fogad 1947 júliusában

feladatokkal lehet létjogosultságát biztosítani, ennek érdekében munkáját tartalommal megtölteni. A többség azonban azon a véleményen volt, hogy nem az a kérdés, mi lesz az UFOSZ-szal, hanem az, hogy „a magyar demokráciának szüksége van arra, hogy falun egy átfogó demokratikus szervezet alakuljon ki. A magyar demokrácia falun való bázisát kell szélesebb körre kiterjeszteni." Ennek alárendelten vizsgálták és latolgatták a különböző lehetőségeket.

Az egyik javaslat az volt, hogy az UFOSZ legyen az egységszervezet bázisa. Az UFOSZ és a Parasztszövetség vetélkedését ki kell küszöbölni, vagy úgy, hogy leválasztják róla a kisbirtokos parasztságot, vagy azáltal, hogy a Parasztszövetséget betiltják. E terv ellenében felvetették, hogy a parasztság bizonyos rétegeit, főleg a középparasztságot egy szervezeten keresztül nem lehet megszervezni és megnyerni. Az UFOSZ mint egységszervezet kiépítéséhez a Kommunista Párt ereje egymagában nem elegendő. A régi gazdák nagy része nem lépne be az UFOSZ-ba, mert azt „kommunista szervezetnek tartják". Az UFOSZ-t még akkor sem fogadnák el, ha a Parasztszövetség megszűnne, inkább a Barankovics-

pártot választanák. Mivel a Kommunista Párt egyedül – az elszigetelődés veszélye nélkül – nem alakíthatja meg az egységes parasztszervezetet, nem zárkóztak el attól a lehetőségtől sem, hogy legyen két parasztszervezet, az UFOSZ és a Parasztszövetség, amelyek párhuzamosan működnének, majd egy későbbi időpontban egyesülnének.

Felmerült az az elképzelés is, hogy az UFOSZ és a FÉKOSZ egyesüléséből jöjjön létre az egységes paraszti tömegszervezet, esetleg a Parasztszövetségről leváló demokratikus érzelmű kisbirtokosok bevonásával. Ennek várható ellentmondását abban látták, hogy ha a Kommunista Párt alakítja meg e két szervezetből az egységszervezetet és a többi párt nem támogatja, akkor a középparasztság biztosan távol marad, tehát ugyancsak fennáll az elszigetelődés veszélye.

Külön gondot okozott a FÉKOSZ kérdése. Külföldi példák is szóltak a mezőgazdasági munkások különálló szervezetbe, mezőgazdasági dolgozói szakszervezetbe való tömörítése mellett. Azt senki sem vonta kétségbe, hogy a fejlődés első szakaszában a FÉKOSZ-ra mint közös mezőgazdasági munkás-, kistulajdonosi szervezetre szükség volt. Most felmerült, hogy a FÉKOSZ csak a mezőgazdasági munkavállalók szervezete legyen, szűnjön meg kisbirtokos-szakosztálya, s az olvadjon bele a közös paraszti szervezetbe. Az elképzeléshez azonban azonnal társult egy politikai aggály: ha a földmunkásságot kivonják az egységszervezetből és külön szervezetbe tömörítik, gyengül az egységes parasztszervezetben a falu alsó rétegeinek politikai befolyása.[156]

November 4-én a szervezőbizottság is megtárgyalta az UFOSZ munkatervét. Itt is felmerült az UFOSZ perspektívája, valamint az egységes parasztszervezet ügye. A falusi bizottság több lehetőséget latolgató álláspontjával szemben a szervezőbizottság egyértelműbben fogalmazott. Állásfoglalása szerint az UFOSZ-t úgy kell továbbfejleszteni, hogy idővel az egységes parasztszervezet bázisává váljon. Ezért arra kell törekednie, hogy „lebontsa a válaszfalat az újgazdák és a régi gazdák között". A jövőre gondolva szükségesnek tartották, hogy az UFOSZ ne az újgazdák szervezeteként, hanem az

„egész dolgozó parasztság érdekvédelmi szerveként" lépjen fel a közvélemény előtt. Az ülés egész munkájából az a kép rajzolódott ki, hogy a szervezőbizottság az UFOSZ-t tekinti az egységszervezet bázisának. A határozat szerint ehhez meg kell szilárdítani szervezeteit, és meg kell erősíteni vezető szerveit: így lehet biztosítani annak feltételeit, hogy az UFOSZ egy „nagy, egységes parasztszervezetté alakuljon át".[157] Először fogalmazódott meg jövőbeni politikai feladatai sorában a gazdagparasztság elleni harc: az UFOSZ tömegbefolyásának növekedésével és a gazdasági helyzet javulásával párhuzamosan „a falu egész lakosságát átfogva léphet fel a kulák ellen".

Ebben a szellemben utasította a szervezőbizottság a megyei pártbizottságokat a közelgő UFOSZ-választásokkal kapcsolatban. Az utasítás szerint arra kell törekedni, hogy az UFOSZ idővel „az egész önálló dolgozó kisparasztság" demokratikus képviseletévé váljék, ezért „irányt kell venni a régi kisparasztok beszervezésére, de biztosítani kell azt a harcos baloldali szellemet", melyet az újgazdák rétege képvisel, s arra kell törekedni, hogy „kihúzzuk a talajt a Parasztszövetség és más jobboldali paraszti tömegszervezetek alól".[158]

A falusi osztály agállyát, hogy az UFOSZ nem lehet a paraszti egységszervezet bázisa, mert „benne degradálódik a középparaszt", a szervezőbizottság azzal intézte el, hogy hatáskört meghatározó módon kijelentette: „A falusi osztálynak nem új parasztpolitikát kell kidolgoznia, hanem a meglevőt, amelyet a III. kongresszus határozataival megerősített és kiszélesített, az adott új helyzetnek megfelelően kell továbbfejlesztenie." Ez az állásfoglalás nem segítette a szövetségi politika tisztázásának ügyét, mert a vitát megkerülte, illetve politikai állásfoglalással zárta le. A szervezőbizottság, amely egyre határozottabb szerepet töltött be a Kommunista Párt agrárpolitikájának formálásában, s amelynek állásfoglalásaiból mind jobban kicsendült a túlzó türelmetlenség, tudomására hozta a falusi osztálynak: a III. kongresszus agrárpolitikai állásfoglalásának értelmezése az ő feladata. A III. kongresszusra való hivatkozás azonban néhol már idejét múlta, mivel a párt parasztpolitikája a

III. kongresszus agrárelveihez képest részben megváltozott, illetve a változás szakaszában volt. A vitából mindenesetre kiderült, hogy az érdekképviselet és a paraszti egységszervezet kérdésében a Kommunista Pártban bizonytalanság van, a vélemények megoszlanak. Ezt a politikai partnerek is felismerték. Veres Péter az NPP országos vezetőségének decemberi ülésén lényegretapintóan fogalmazott, amikor kijelentette: az érdekképviselet kérdésében az MKP habozik, és nem tudja pontosan, hogy mit csináljon.[159]

Valójában csak egy kérdésben volt egységes és egyértelmű az MKP felfogása: a népi demokratikus fejlődés felgyorsult szakaszában szükség van a középparasztság, vagy legalább a középparasztság alsó rétegeinek megnyerésére, s ehhez kereste a szervezeti formát.

A szervezőbizottság UFOSZ-centrikus állásfoglalásának politikai oka volt: a létező rétegszervezetek közül arra esett a választása, amely szociális bázisát tekintve legközelebb állt a középparasztsághoz, s a politikai vezetés szempontjából is rendelkezett bizonyos biztosítékokkal, hiszen a vezető szerep e szervezeten belül a tulajdonos parasztság alsó rétegeinek kezében volt, a szervezet pedig a Kommunista Párt irányítása alatt állt.

Tulajdonképpen a három paraszti rétegszervezet közül – bár nagyon is eltérő okok következtében – önmagában egyik sem volt alkalmas arra, hogy az egységes paraszti érdekképviselet szervezeti bázisa legyen. Amennyiben a Kommunista Párt vezetése nem új szervezetben, hanem a meglevők valamelyikének a felhasználásában gondolkodott, logikusan az UFOSZ-t kellett választania. A FÉKOSZ, minden törekvése ellenére, szociális bázisát tekintve elsősorban agrárproletár szervezet volt, s tevékenységének középpontjában a munkás-érdekvédelem állt, amire a körülmények is szinte rákényszerítették. Már 1946-ban rendkívül nagy gondot jelentett a mezőgazdasági munkanélküliség, de 1947-ben az ebből adódó gondok tovább növekedtek, rendkívül erős társadalmi feszültséget és szociális problémát okoztak.

A mezőgazdaságban Szolnok, Békés, Nógrád, Szabolcs, Zemplén megyékben a munkanélküliségnek valóságos gócai alakultak ki. 1947-ben már a tavaszi hó-

napokban több mint százezerre becsülték a mezőgazdasági munkanélküliek számát.[160] Egymást érték a panaszos hangú levelek, beadványok, melyekben a föld nélkül maradt vagy kevés földdel rendelkező mezőgazdasági munkavállalók panaszaikat és gondjaikat ecsetelték, munkaalkalmat vagy szociális segítséget követeltek. Hajdú, Bihar és Szatmár megye egyes helységeiben éhség-, munkanélküli- és beszolgáltatás elleni megmozdulásokra került sor. A Csongrád megyeiek a munkanélküliség következtében előállt helyzetet „katasztrofálisnak" nevezték, s joggal panaszolták, hogy a föld nélkül maradtak munkalehetőségét az is csökkenti, hogy a nehéz gazdálkodási feltételek, a súlyos terhek következtében azok is kénytelenek munkát vállalni, akik földet kaptak, vagy kevés földdel rendelkeznek, a régebben munkást foglalkoztató gazdák egy része pedig maga végzi el a szükséges munkákat.[161]

A FÉKOSZ a tavaszi hónapoktól szinte állandóan „ostromolta" a kormányt, munkaalkalmakat, közmunkákat követelt a munkanélkülieknek. Áprilisban hárommillió forintot utaltak ki közmunkákra, ami 100 000 munkás részére egy hónapra biztosított munkát. Októberben újabb hatmillió forintot, majd 1948 tavaszán szintén hatmillió forintot fordítottak a munkanélküliség enyhítésére, közmunkák végzésére.[162] 1947. július 17-én a magyar és a svéd kormány között megállapodás jött létre mezőgazdasági munkások szerződtetéséről. A megegyezés értelmében 483 mezőgazdasági munkás ment ki családjával két évre Svédországba dolgozni. Elsősorban azokból a megyékből vittek ki munkásokat, ahol a legnagyobb volt a munkanélküliség: Nógrádból 50, Szolnokból 100, Hevesből 100, Borsodból 150, Hajdúból 80 családot. A kiválasztást a FÉKOSZ végezte.

A FÉKOSZ munkásügyi és munkásvédelmi tevékenységének skáláját gazdagította az 1947. augusztusi béremelés, amely a mezőgazdasági napszámosok, valamint a szakmánymunkások bérét 15%-kal, a cselédek, vincellérek, segődményesek havi pénzbérét 5%-kal emelte. Szeptemberre elkészítette az erdőmunkások kollektív szerződését, júliusban megrendezte a kubikosok országos közgyűlését, és a Földművelésügyi Minisztérium

Rákosi Mátyás beszél a FÉKOSZ kongresszusán,
1947 márciusában

rendeletében biztosított jog alapján az állami gazdaságokban megkezdte az üzemi bizottságok megalakítását.[163] A FÉKOSZ 1947-ben főleg munkáskérdésekkel foglalkozott, s mint szakmai érdekvédelmi szervezet hívta fel magára a figyelmet, ennélfogva a paraszti egységszervezet létrehozását latolgató tervben nem jöhetett szóba bázisszervezetként.

A szervezeti kereteket, a szervezeti alkalmasságot és az ebből adódó politikai hatékonyságot, irányíthatóságot tekintve viszont a FÉKOSZ bizonyult használhatóbbnak, hiszen erős központi szervezete, kiépített és jól működő országos hálózata volt, 26 megyei és 130 járási titkársággal: 2515 helyi szervezete és 315 000 tagja volt 1947 végén. 1130 városban és községben működtetett munkaközvetítő irodát.[164] Helyi szervezetei folyamatos és viszonylag tartalmas szervezeti-politikai tevékenységet folytattak. Az UFOSZ gyenge központi apparátusával, alig létező területi szerveivel, sok esetben csak formálisan működő alapszervezeteivel szervezetileg hátrányosabb helyzetben volt, de kétségtelenül volt egy előnye a FÉKOSZ-szal szemben: az UFOSZ is a falu alsó rétegeinek szervezete volt, de a kistulajdonos parasztságé, így

Parasztcsaládok Svédországba utaznak mezőgazdasági munkára (1947. október)

a falu, a parasztság két szélső pólusa között helyezkedett el.

A szervezőbizottság határozatának megfelelően 1947 telén részletes javaslat készült az UFOSZ központi és megyei apparátusának átszervezésére, káderállományának megerősítésére – a határozatnak megfelelően a FÉKOSZ rovására, ami a két szervezet között bizonyos ellentéthez vezetett. Intézkedések történtek az UFOSZ politikai, szervezési és gyakorlati munkájának megjavítására, de azok nem jártak számottevő eredménnyel.

Az UFOSZ helyzetének és perspektívájának tisztázását egyéb okok is sürgették. 1948 elejére az UFOSZ addigi feladatainak nagy része megoldódott, s egyre-másra hangzottak el panaszos hangok, hogy fejlődése megállt. Ha továbbra is fenn akarták tartani, munkáját új tartalommal kellett megtölteni.

A telekkönyvezés munkájában való részvétel tekintélyt adott az UFOSZ-nak, mivel hatósági szervekkel szemben vagy velük együtt lépett fel, intézkedési jogkörrel felruházott szervezetként. Ez most fokozatosan megszűnt, s hiányának ellensúlyozására felmerült az igény, hogy „újabb hatósági jogkört kell biztosítani az

Az UFOSZ országos választmányának gyűlése (1948. február)

UFOSZ-nak", a különböző mezőgazdasági egyesületek, illetve szakirányú érdekképviseletek hatáskörét az UFOSZ-nak kell adni. A tömegbázis erősítése érdekében nevét Dolgozó Parasztok Szövetsége névre kell változtatni.[165]

A falusi bizottság 1948. április közepén ismét tárgyalta az UFOSZ helyzetét. Dögei Imre, az UFOSZ főtitkára sürgette a szervezet átalakítását és új feladatokkal való ellátását, mert „ha új feladatokat nem találunk, az ide tömörült emberek is elvesznek". Szerinte az UFOSZ-t meg kell tartani és át kell szervezni, hogy az egész parasztság tömegszervezetévé váljon. Dögei a látványos feladatok és az adminisztratív megoldások mellett volt. Javasolta, hogy a különböző mezőgazdasági bizottságokat, a földművelési tanácsokat szüntessék meg, és hatáskörüket ruházzák át az UFOSZ-ra. Rendeleti úton oszlassák fel „a különböző érdekképviseleti szerveket is, hogy az UFOSZ feladatokat kaphasson". Dögei emellett hatósági funkciókat követelt az UFOSZ számára:

Egy FÉKOSZ-tanfolyam megnyitása (1948. február)

„kapjon állami feladatot is", és hatósági jogkört. A termelés kérdéseivel foglalkozó szervei az állami szervek, elsősorban a Földművelésügyi Minisztérium mellé legyenek állítva.

Az értekezlet résztvevői az elképzelések nagy részével egyetértettek, egyedül Rácz Gyula, a FÉKOSZ főtitkára ellenezte a régi érdekképviseletek (pl. a Dohánytermelők Országos Szövetsége, a Gyümölcs- és Bortermelők Országos Szövetsége, a Zöldségtermelők, Cukorrépatermelők Országos Szövetsége, Állattenyésztők Egyesülete, Hegyközségek stb. stb.) adminisztratív megszüntetését, mert „nem jó benyomást kelt az, hogy minden indok nélkül" feloszlatjuk őket. Az értekezlet egyetértett abban, hogy az UFOSZ-ra szükség van, szervezetileg meg kell erősíteni, új feladatokat kell számára biztosítani, s az átszervezést úgy kell végrehajtani, hogy az UFOSZ széles paraszti tömegszervezetté váljon,[166] nem szólt viszont egységszervezeti bázisfunkciójáról.

Az újjászervezendő UFOSZ tehát ugyanolyan státust

kapott, mint a Parasztszövetség 1947-ben: a parasztság társadalmi szervezetévé vált. Feladatát is ennek és az új viszonyoknak megfelelően határozták meg: legfontosabb feladata lett a politikai nevelő és a termelésszervező munka. Februárban határozat született a mezőgazdasági termelési verseny megszervezésére és megindítására. A szervezőbizottság kimondta, hogy a versenymozgalmat a FÉKOSZ és az UFOSZ szervezze; előírta, hogy február 28-ig legalább 50 községben szervezzenek versenykihívásokat. A versenymozgalom állami nyilvántartására meg kell szervezni a Mezőgazdasági Termelési és Munkaverseny Intéző Bizottságát (Irodát), kirendeltségeit vidéken is létre kellett hozni.[167] A versenymozgalom formálissá válásának veszélyét a felülről való szervezés, az öntevékenység hiánya, valamint a parasztság nehéz gazdasági helyzete, elbürokratizálódásának potenciális lehetőségét pedig a versenymozgalom adminisztrálására létrehozott hivatal jelezte.

1948 tavaszán mind a paraszti egységszervezet létrehozásának, mind a mezőgazdasági érdekképviselet rendezésének kérdésében újabb zavarok jelentkeztek. A novemberi állásfoglalást az egységes parasztszervezet mielőbbi létrehozásáról átmenetileg levették a napirendről, s az UFOSZ átszervezését is szeptemberre halasztották. Az UFOSZ helyzetével foglalkozó szervezőbizottsági ülésen a döntést Farkas Mihály indokolta: őszig biztosítani kell, hogy az UFOSZ „a párt legjobb segédcsapata, segítőtársa legyen a kulákság elleni harcban, a falu demokratikus és szocialista átalakításában". Felettébb keményen, majdnem fenyegetően jelentette ki: ez legyen a fő feladata, másként az új helyzetben nincs rá szükség. Az UFOSZ létének másik feltételét – a középparasztság megnyerése mellett – abban határozta meg, hogy „biztosítani tudják-e az átalakulás után pártunk vezető szerepét az UFOSZ-ban".[168]

A változásnak gazdasági és politikai okai voltak. 1948 tavaszán nyilvánvalóvá vált, hogy „a parasztság felé gazdasági téren inkább követeléseket és megszorításokat" hajtanak végre, ami a parasztság politikai magatartását kedvezőtlenül befolyásolja, ezért a falusi osztály megítélése szerint megvan a veszélye annak, hogy

A szövetkezeti verseny díjkiosztó ünnepsége (1948. április)

ez a körülmény „egy egységes paraszti szervezet kialakításánál az ellenzék számára nyújtana kedvező lehetőséget". A jelenlegi helyzetben tehát egy „egységes paraszti szervezet létrehozása nem vezetne eredményre", taktikai okokból átmenetileg le kell venni a napirendről.[169]

Ez azt jelentette, hogy az 1947 végén megkezdett tárgyalások az érdekképviseleti törvénytervezet előkészítéséről ugyancsak abbamaradtak. 1947 végére elkészült egy 7 oldalas elaborátum „A mezőgazdasági érdekképviselet felépítésének alapkérdései"-ről, amely azonban – mint címe is mutatja – nem érdekképviseleti törvénytervezet volt, csupán azokat a kérdéseket sorolta fel, amelyek az érdekképviseleti rendszerrel kapcsolatban tisztázásra szorultak, döntést, állásfoglalást igényeltek: az érdekképviselet törvényes rendezés, vagy szabad társulás alapján jöjjön-e létre; elképzelhető-e az érdekképviselet úgy, hogy a meglevő szabad társulási szervezeteket a törvény egy szervezetbe vonná össze, vagy valamelyik társadalmi szervezetre épülne; ha egyidejűleg létezik kényszertársulás és szabad társulási szervezet is, milyen legyen a viszonyuk, feladat-

körük, felépítésük, a szakegyesületekhez való viszonyuk stb. stb.

A Kisgazdapárt 1948 tavaszán azon a véleményen volt, hogy a törvényes érdekképviselet mellett maradjanak meg a szabad társuláson alapuló rétegszervezetek is, egymáshoz való viszonyukat azonban nem tisztázta. Az NPP részéről 1948 tavaszán e kérdésben az NPP országos pártgyűlésén Erdei Ferenc nyilatkozott, aki országos érdekképviseleti testületek létrehozása helyett az egységes szövetkezeti rendszer kiépítését szorgalmazta, amely az áruforgalmat és a paraszti gazdálkodást összefogva az érdekképviseletet is megvalósítja. A Kommunista Párt falusi bizottsága 1948 februárjában még felvette munkatervébe az érdekképviseleti törvénytervezetről szóló törvényjavaslat kidolgozását, ezt követően azonban a kérdésre nem tért vissza, s hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy érdekképviseleti törvény helyett inkább a paraszti egységszervezet mellett van.[170]

A Kommunista Párt gazdasági és pénzügyi bizottsága 1948. május 4-i ülésén elfogadta a falusi bizottság javaslatát a cséplések ellenőrzésére és a cséplőgéptől történő beszolgáltatásra. Minden cséplőgéphez ellenőrt küldtek – a FÉKOSZ megbízottjaként –, országosan 13 500 főt, akik a kicsépelt gabonát nyilvántartották. Az ellenőr formálisan tagja volt a cséplő csoportnak, bére azonban eltért a munkásokétól, mert a rá jutó rendes részt mellett minden mázsa gabona után 10 fillér prémiumot kapott.[171] Az intézkedés rendkívül erős konfliktusokhoz vezetett, hiszen ilyen szigorúan eddig még nem ellenőrizték a termelt gabona mennyiségét. Különösen az váltott ki nagy elégedetlenséget, hogy a beszolgáltatott gabonát a cséplőgéptől rögtön be kellett szállítani, a termelőnek a munkája eredménye feletti számvetés öröme sem maradt meg.

A cséplési munkák megkezdése után néhány nappal, július 19-én a FÉKOSZ főtitkárságán a cséplőgép-ellenőrzési kiszállásról visszatért instruktorok beszámoltak tapasztalataikról. A beszámolók nyomán igen aggasztó kép bontakozott ki. Az ellenőrök felét korrupció miatt le kellett váltani. Már a beszolgáltatás új rendjét ismertető gyűléseken nagy gondok voltak: a parasztok

az új beszolgáltatási rendszert szigorúbbnak tartották a háború alatti beszolgáltatási rendszernél. Kevesellték a 220 kilogrammos fejadagot és a katasztrális holdanként 100 kilogram vetőmagot, de különösen azt sérelmezték, hogy a cséplőgéptől kell beszolgáltatni a gabonát. A gyűlések rendkívül viharosan zajlottak le, az új beszolgáltatási eljárás ismertetése valóságos pánikot keltett. Az egyik Szabolcs megyei gyűlésen a tiltakozó parasztokat az előadó „lustáknak nevezte, és azt mondta, hogy amíg az ipari munkásság fekete kenyérrel dolgozik, addig a parasztok fehér kaláccsal aratnak". A hangulat annyira feszültté vált, hogy az előadó a rendőrséget vette igénybe, de a résztvevők az esőben elmenekültek, ismertette a helyzetet Szabó Jánosné. Magyaratádon – Somogy megyében – 72 parasztot tartóztattak le a cséplőgépnél – többségük 1–5 holdas újgazda volt –, mert nem az előírásoknak megfelelően történt a cséplés. Az instruktor Bukova Ferenc a parasztokat ugyan szabadon engedte, de a főjegyzőt és a főellenőrt internáltatta, a FÉKOSZ-elnök párttagsági könyvét elvette. Bukova az értekezleten bátran kifejtette véleményét: „A parasztot letartóztatni nem szabad, mert az bizonyos, minden paraszt hajlamos arra, hogy ellopjon egy kicsit és kevesebbet írasson be, teszi ezt nyomorúsága következtében." Nagy László, aki Sopron megyében járt, elmondta, hogy a szabálytalanul csépelő cséplőgép-tulajdonosokat letartóztatták és elkobozták gépeiket, ugyancsak letartóztatták a titokban kézzel csépelő parasztokat is. Kurusa András Szolnok megyéből azt jelentette, hogy sok a rémhír, rendszerváltozásról beszélnek; többeket letartóztattak, mert a gabonából bizonyos mennyiséget lekaszáltak takarmánynak. Horváth Jánosné Bihar megyéből hozott tapasztalatokat: elmondta, hogy Sárándon egy teherautónyi rendőrt kellett kivezényelni, akik délelőtt 11 órától hajnali fél 4-ig csatáztak a 400 főnyi tüntetővel, többségük szegényparaszt volt, s 300 embert szedtek össze, nagy részük nő volt.

Az instruktorok beszámolóiból az derült ki, hogy a még csak néhány napja tartó cséplés alatt történt konfliktusokért többségük nem a rendeletet és a rend-

kívül szigorú intézkedést, hanem a Kisgazdapártot, nagyobb mértékben az NPP-t tette felelőssé. Szabó Jánosné úgy vélekedett, hogy „az egész szervezett munkásság át van itatva a Parasztpárt szellemével". Szabó János szerint – aki Borsod megyében járt – nagy a parasztsovinizmus, az NPP-ben a kulákság érdekében dolgoznak. Ám a Kommunista Párttal szemben is hangzottak el panaszok: a FÉKOSZ-t elnyomják, helyette sok esetben a párt intézkedik. A gondok valós okairól tehát kevésbé esett szó, inkább – a pártban fokozatosan tért hódító felfogásnak megfelelően – az ellenség aknamunkájával magyarázták a konfliktusokat. „Nem számítottunk arra, hogy a falusi reakció ilyen sok szálat tud összefűzni és ilyen nagy területen tud mozgósítani, azt hittük, hogy a kezünkben van a helyzet teljes egészében" – összegezte a tanulságokat Rácz Gyula, a FÉKOSZ főtitkára. Annak ellenére, hogy a történteket elsősorban az ellenség tevékenységével és az osztályharc éleződésével magyarázta, a túlkapásokat helytelenítette, s kategorikusan jelentette ki: „nem szabad csak hatalmi politikával dolgozni".[172]

1948 tavaszán az UFOSZ politikai megítélésében is változás történt, amely nagyon kifejezően érzékeltette a Kommunista Pártban végbemenő szemléletváltozást. Az UFOSZ-ban 1948 elején megtartott vezetőségválasztások a szervezeti élet további stagnálását bizonyították, sőt számos helyen politikai közömbösséget jeleztek. Az eredmények nem igazolták a reményeket. 1948 tavaszán a Kommunista Párt azt várta, hogy az a fordulat, amely a magyar belpolitikai életben és az ipari munkásság között 1947–1948 fordulóján bekövetkezett – erősen megnőtt a Kommunista Párt vonzereje és szervezeti befolyása a munkásság körében, s nagy részük felzárkózott a szocialista átalakulás mellé –, végbemegy a dolgozó parasztság soraiban is, s az közeledik a párthoz és a szocializmus felé fejlődő népi demokráciához. Az UFOSZ-választásoktól ennek bizonyítását is várták, azt, hogy a régi kisgazdák is aktivizálódnak és bekapcsolódnak a szervezet munkájába. A választások után keserűen és némileg meglepődve állapították meg, „hogy falun a dolgozó parasztságnál még nem történt

meg ez a fordulat... nincs megfelelő előretörés a parasztság között".[173]

Ez a körülmény ellentmondásosan hatott a Kommunista Pártra. Egyrészt figyelmeztette, hogy nem sikerült a kisárutermelő parasztság szövetségesként való megnyerése, másrészt növelte a bizalmatlanságot a kisárutermelőkkel szemben, akik nem akarták észrevenni a fordulatot. Az utóbbi volt az erősebb.

A másik „meglepetés" az alapszervi vezetőségválasztások számszerű eredményeinek összegezésekor érte a pártvezetést. Mivel az UFOSZ taglétszáma meghaladta a 397 000-ret, a vezetőségválasztások az újgazdák nem lebecsülendő részének politikai hovatartozására vonatkozóan szinte számszerű bizonyítékokkal szolgáltak országosan is és az egyes régiókban is, főleg ahol a tagság létszáma viszonylag nagy volt. A legerősebb UFOSZ-szervezetek – az UFOSZ-központ kimutatása szerint – Pest megyében (36 200 tag), Szolnok megyében (33 000 tag), Heves megyében (31 500 tag), Szabolcs megyében (31 000 tag), Somogy megyében (31 000 tag), Bihar megyében (18 000 tag), Zemplén megyében (17 000 tag), Fejér megyében (16 000 tag) voltak. A középmezőnyben 10 000–15 000 között mozgott a taglétszám, ide tartoztak Békés, Győr, Hajdú, Csongrád, Tolna, Veszprém, Nógrád, Zala, Szatmár megyék. A többi hét megyében a taglétszám jóval 10 000 alatt maradt. A kimutatás szerint országosan a nyilvántartott újgazdák mintegy 50%-a tartozott az UFOSZ-ba. Nógrád, Zemplén, Heves és Szolnok megyékben a szervezettség megközelítette a 100%-ot, 60% feletti volt Bihar, Békés, Csongrád és Somogy megyékben. A földhözjuttatottak számához viszonyítva gyenge (50% alatti) volt a szervezettség Veszprém, Komárom, Sopron, Győr és Hajdú megyékben, a leggyengébb (30% körül) pedig Vas és Zala megyékben. Az UFOSZ országosan 3214 önálló helyi szervezetet és 200 tanyai csoportot tartott nyilván. Az adatok – melyek pontosságához kétség fér[174] – néhány intő figyelmeztetéssel szolgáltak a politikai vezetés számára. Mindenekelőtt szembetűnő volt, hogy a nyilvántartás szerint szinte minden helységben volt

UFOSZ-szervezet, ez azonban az újgazdák alig felét tömörítette soraiba. Egyes megyékben, főleg a Dunántúlon, igen gyenge volt a szervezettség. Az újgazdák jelentős hányada távol tartotta magát az UFOSZ-tól.

Az újgazdák felét tömörítő UFOSZ-tagság a választások során kifejezésre juttatta politikai állásfoglalását és politikai meggyőződését. Az alapszervezeti vezetőségválasztások során az UFOSZ-tagság több mint 40%-a nem a kommunistákra szavazott, holott az UFOSZ a Kommunista Párt falusi rétegszervezete volt, a Kommunista Párt vezetése alatt állt. Ennek birtokában az MKP nagy kommunista előretörést várt, ami nem következett be. A megválasztott falusi vezetőségi tagok 51,1%-a volt a Kommunista Párt tagja. A Kommunista Párt mellett a Nemzeti Parasztpártnak volt legerősebb a befolyása az UFOSZ-szervezetekre, amit a megválasztott vezetőségi tagok 22,6%-os részaránya hűen kifejezett. A vezetőségi tagok 10,6%-a az SZDP, 4,9%-a a Kisgazdapárt tagja volt, 10,8%-a pedig párton kívüli.[175]

Ez az eredmény a Kommunista Párt szempontjából kedvező volt ugyan, mert az abszolút többséget biztosította, a pártvezetés azonban sokkal nagyobb sikerre számított. Mivel reményei nem váltak valóra, nőtt a bizalmatlansága az UFOSZ-szal és rajta keresztül az újgazdákkal szemben.

Megdöbbenéssel fogadták a pártonkívüliek „előretörését", valamint a Szociáldemokrata Párt 10,6%-os részesedését. Az értékelés szerint ez az eredmény azt bizonyítja, hogy „a reakció, bár vereséget szenvedett, de még szétforgácsolt állapotban létezik, és nem lehet megállni". A pártonkívüliek 10%-os részaránya természetesnek tekinthető, hiszen az UFOSZ megalakulásától kezdve az MKP arra törekedett, hogy minél több párton kívüli újgazdát vonjanak be a szervezetbe, jelenlétüknek pedig a vezetőségben is tükröződnie kellett, ezért minden alapot nélkülözött az ezzel kapcsolatos fenntartás. Nem beszélve az SZDP 10%-áról, mivel napirenden volt az egyesülés.[176] Ugyanilyen aggodalom kísérte a Parasztpárt 22,6%-os eredményét, amely 7–8%-kal múlta felül az MKP előzetes becslését. A meglepetést itt az okozta, hogy a Parasztpárt előre-

törését meg akarták akadályozni, ennek ellenére az NPP megerősödve került ki a választásokból. Az értékelés – a reakció szegényparaszti befolyásának erősödése – ugyanolyan hibás volt, mint a választási taktika, amely az NPP mindenáron való háttérbe szorítására törekedett.[177] Az alkalmazott taktika azt bizonyította, hogy a Kommunista Párt növekvő fenntartásokkal viseltetett a koalíciós partnerekkel szemben.

Ugyancsak 1948 tavaszán voltak a FÉKOSZ-ban is az alapszervezeti választások, mivel áprilisban a FÉKOSZ küldöttgyűlést tartott. A megválasztott alapszervezeti vezetőségi tagok 73%-a volt kommunista, 8%-a szociáldemokrata, 11%-a parasztpárti, 1%-a kisgazda és 7%-a párton kívüli.[178] Körülbelül ennek megfelelő volt a vezetők, az alapszervezeti elnökök, a munkaközvetítő irodák vezetői, a járási titkárok, a megyei titkárságok és központi alkalmazottak párttagság szerinti megoszlása is: MKP 71,5%, SZDP 8,9%, NPP 10,6%, FKGP 1,8%, pártonkívüli 7,2%. Ez az összetétel nagymértékben növelte a FÉKOSZ politikai értékét, az UFOSZ rovására.

A FÉKOSZ-választások azt bizonyították, hogy ez a szervezet politikailag szilárdan áll a Kommunista Párt oldalán, ugyanakkor jelentős számú más pártbeli és pártonkívüli dolgozót tömörít soraiban, akikhez továbbítja a Kommunista Párt politikáját. Kétségtelen: 1948 nyarán szervezetileg és politikailag a FÉKOSZ volt a legerősebb és legszilárdabb falusi tömegszervezet. 1948. június végi adatok szerint 452 000 tagot számlált, ezek 43%-a agrárproletár, 32%-a 0–5 holdas, 25%-a 5–15 holdas kisgazda volt. A kistulajdonosok között 65%-kal szerepeltek az újgazdák.[179] Ugyanakkor az UFOSZ 1948 tavaszán 379 000 tagot regisztrált, s a földreform során földhöz juttatottaknak több mint 50%-át tömörítette soraiban. Szervezetileg azonban a FÉKOSZ messze felülmúlta az UFOSZ-t: a FÉKOSZ 1112 függetlenített funkcionáriussal dolgozott (nagy részük a munkaközvetítő irodák vezetője volt), a szövetségen belül a vezető szerep az agrárproletariátus kezében volt, amely politikailag kétségtelenül szilárdabban állt a népi demokrácia mellett, mint az ingadozásra hajlamos kistulajdonosi réteg. A jól kiépített funkcionárius-hálózatnak, a

viszonylag szilárd szervezeti fegyelemnek, a szervezetek állandóságának, valamint a folyamatos szervezeti életnek volt egy nem lebecsülendő következménye: a központi irányvonalat képes volt viszonylag gyorsan eljuttatni a szervezetekhez, és a megvalósítás érdekében a szervezeteket mozgósítani tudta. Amikor a párt- és állami élet vezetésében a centralizáció, a központi irányítás szerepe mind erőteljesebben kezdett érvényesülni, a FÉKOSZ-nak ez az előnye felértékelődött. Az UFOSZ tagjai szervezeti életet alig éltek, tagsági díjat kevesen fizettek, gyenge káderhálózata csak részlegesen volt alkalmas a központi utasítások végrehajtására, s ez a körülmény jövőbeni politikai hasznosságát, illetve szükségességét eleve megkérdőjelezte.

A két szervezet szociális bázisa és tagsága nagyrészt azonos volt: a kettős tagságból adódó összefonódásban a FÉKOSZ szervezeti-politikai primátusa vitathatatlan. Ez a kettősség azonban mindinkább hátránnyal is járt, mindenekelőtt azért, mert szervezetileg csak egymás rovására tudtak terjeszkedni. Ez egyben korlátaikat is jelezte: egyik szervezet sem tudta áttörni azt a társadalmi kört, amelyből fogant, nem tudta maga mögé állítani a dolgozó parasztság zömét kitevő középparasztságot.

Az egységes parasztszervezet jellegével és a különböző irányzatú agrárszervezetek jövőjével kapcsolatos bizonytalanságok 1948 tavaszán az újjászervezés előtt álló Függetlenségi Front szerepének és feladatának tisztázatlanságával is összefüggtek. A Függetlenségi Front megalakítását 1948 őszére tervezték, ám tisztázatlan volt, hogy az új Függetlenségi Front a pártok vagy az osztályok szervezete lesz-e. Ez a kérdés pedig nagymértékben befolyásolta a létrehozandó egységes parasztszervezet tartalmi feladatait, formáját és jellegét. Ha az új frontnak a pártok elsorvasztásának szerepét szánják, akkor a falusi egységszervezetnek a koalíciós pártok hiányából fakadó űrt kell valamilyen formában és mértékben betöltenie. Ha a koalíciós pártok összefogásának új szerve lesz, akkor a paraszti egységszervezet is más helyet és szerepet kap a népfrontban és a társadalmi-politikai életben.

Ezek a kérdések nagyon konkrétan merültek fel a falusi bizottság már említett, 1948. április 15-i ülésén: „Ősszel sor kerül a nemzeti függetlenségi front megalakítására, és addigra nekünk már ki kell dolgoznunk azt a szervezeti formát, amely alapja lehet a függetlenségi frontnak a faluban... Az UFOSZ-ra nem annyira utána, mint inkább előtte, a függetlenségi front megalakítása előtt van szükség. Mert a FÉKOSZ-ra nem építhetjük a frontot" – ez leszűkítené a párt politikai bázisát. „A kérdés lényege, hogy bázisunkat ki akarjuk-e szélesíteni, vagy sem. Ha ki akarjuk szélesíteni, akkor szükség van egy ilyen szervre, mint az UFOSZ."[180] A konfliktus tehát adott volt: széles szövetségi politika, vagy politikailag megbízható és kézben tartható szervezet – a kettő közötti választás mind élesebben vetődött fel.

1948 nyarára azonban olyan helyzet alakult ki, melynek hatására a Kommunista Párt agrárpolitikájában, s ennek megfelelően az érdekképviseletről és a paraszti egységszervezetről vallott felfogásában is alapvető változások történtek. Ezek a változások szorosan kötődtek a fordulat éve nyomán bekövetkezett új helyzethez, s annak a Kommunista Pártra gyakorolt hatásához. Az 1948 tavaszán nyilvánosságra hozott szövetkezetpolitikai irányelvek még alapvetően helyesen határozták meg a párt parasztpolitikájának fő irányát. A népi demokrácia szövetkezeti rendszerének kiépítésénél a hangsúlyt az általános falusi szövetkezetekre helyezték, mert az „a burzsoáziának az áruforgalomból való kiszorításával, a mezőgazdaságban az egyéni gazdálkodásról a szövetkezeti gazdálkodásra való fokozatos áttérésen keresztül a mezőgazdasági termelés átszervezésével nemzetgazdaságunkban általában a tőkés befolyás és kizsákmányolás visszaszorítását, különösen pedig a mezőgazdaság szocialista fejlődését szolgálja". Mindezt úgy kell elérni, hogy „ne csak a parasztság legelőrehaladottabb rétegei kövessenek bennünket, hanem karöltve együtt tudjunk haladni a dolgozó parasztság egész tömegével a szocializmus felé".[181]

1948 nyarán azonban egyre inkább előtérbe került a mezőgazdaság szocialista átszervezésére való közvetlen felkészülés, holott annak politikai feltételei nem voltak

adottak, a középparasztsággal még nem sikerült megegyezésre jutni, sőt a mezőgazdasággal szembeni követelések miatt a kisparasztság fenntartásai sem csökkentek. A mezőgazdasággal, a tulajdonos parasztsággal szemben alkalmazott politika sem kedvezett a viszony javulásának. Nemcsak a már említett szigorított beszolgáltatás növelte a bizalmatlanságot, hanem az ahhoz társult egyéb intézkedések is: ha a parasztok nem teljesítették beszolgáltatási kötelezettségüket, nem kaptak őrlési engedélyt; növekedtek a különböző okokból kiszabott büntetések, magas volt a mezőgazdaság-fejlesztési járulék, az 1948 nyarán jelentkező áru- és közellátási zavarok rontották a politikai hangulatot. Ezen az sem változtatott, hogy a feszült helyzet miatt 25 kilogrammra emelték a fejadagot, s a gabonabeszolgáltatás határidejét augusztus 8-ra módosították. A súlyosbodó gondokat a Kommunista Párt vezetése figyelmen kívül hagyta, sőt a politikailag kedvezőtlen helyzet ellenére a Tájékoztató Iroda 1948. júniusi határozata után, amely a falusi osztálytagozódás gyorsuló folyamatára, az osztályharc élesedésére és a mezőgazdaság kollektivizálására hangsúlyozottan hívta fel a figyelmet, maga is lépéseket tett a „kapott szempontok" érvényesítésére.[182] A fogadtatásból úgy tűnt, hogy a párt vezetése a mezőgazdaság átszervezésére való közvetlen felkészüléshez kapott külső segítséget megelégedéssel nyugtázta.

Mivel az átszervezéshez szükséges politikai feltételeket nem tudta biztosítani, falusi politikájában egyre nagyobb szerepet kaptak a szervezeti intézkedések. Mint említettük, a politikai életben végbement fordulatot kisebb mértékben vette tudomásul és kevésbé helyeselte a parasztság, mint az ipari munkásság. A parasztság körében tapasztalható rossz hangulatot és politikai fenntartásokat azonban a valós okok feltárása helyett az ellenség fokozódó tevékenységével, a reakció aknamunkájával magyarázták. Ezért a fordulat tudatosításának fő eszközét az ellenség visszaszorításában határozták meg, s e harcban elsődleges szerepet tulajdonítottak – a politikai munka, a gazdasági kérdések rovására – a szervezeti formának és az adminisztratív intézkedé-

Nagy Imre beszél a gazdatanfolyam megnyitóján.
Mellette Dögei Imre, az UFOSZ elnöke és Dobi István

seknek. Farkas Mihály a szervezőbizottság május 25-i ülésén, ahol az UFOSZ munkáját tárgyalták, már nem a politika, hanem a szervezet fontosságát hangsúlyozta: „Első a szervezet és a szervezettség." A politikai kérdésekről a szervezeti kérdésekre helyeződött a hangsúly, meggyőzés helyett egyre nagyobb szerepet kapott a szervezeti befolyásolás.[183] A szervezőbizottság ennek megfelelően június 13-i ülésén, ahol a szervezési osztály munkatervét tárgyalta, kimondta: a politikai helyzetnek megfelelően a szervezeti munka súlypontját a falura kell helyezni, mert „a szocializmusnak a falun való építése elsőrendű feladat". Rácz Gyula, a FÉKOSZ főtitkára aggódva jegyezte meg: „A szövetkezeti kérdésben elvtársaink a kapott információ alapján túlszaladnak."[184] Szavait megjegyzés nélkül hagyták.

1948 nyarán tehát előtérbe került a mezőgazdaság közeli átszervezésének programja, s az egységszervezet ügyét most már ennek a célnak rendelték alá. Az új helyzetben a létrehozandó egységszervezet létjogosultságát már csak egy kritériumhoz kötötték: a szocialista átalakítás céljait szolgálja.

Az „új helyzet" szóhasználat itt már a párt egész

politikájában – s ennek alárendelten agrárpolitikájában is – megkezdődött torzulási folyamatra utal. Ahogy az egységszervezet feladatának meghatározásánál a szocialista célkitűzés támogatása került előtérbe, úgy változott meg a jellegéről vallott felfogás is. A korábbi elképzelésekben az érdekképviseleti és tömegszervezeti jelleg kiegészítette egymást, a gazdasági és politikai funkciók szerves egységet alkottak. 1948 nyarán mindinkább háttérbe szorult az érdekképviseleti funkció, és maradt a társadalmi-politikai feladatokat vállaló tömegszervezeti jelleg. A leglényegesebb szempont az lett, hogy politikailag szilárd legyen, aminek fő kritériuma és biztosítéka a párt vezető szerepe és a párt céljaival való azonosulás. Ez azt is jelentette, hogy a létrehozandó egységszervezet a politikai rendszer integráns része lesz. 1948 júniusában az NPP is magáévá tette azt a felfogást, hogy az egységes parasztszervezet a szocialista célok megvalósítása érdekében jöjjön létre,[185] s a Magyar Dolgozók Pártja növekvő bizalmatlanságának csökkentése érdekében szervezeteiben erőteljes tisztogatási kampányba kezdett, „megbízhatóságát és fennmaradását" bizonyítandó, politikájában balos fordulatot hajtott végre.

A DOLGOZÓ PARASZTOK ÉS FÖLDMUNKÁSOK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGÉNEK MEGALAKULÁSA

1948 nyarán az egységes parasztszervezet létrehozásának ügye, az előzetes tervekkel ellentétben, minden átmenet nélkül került napirendre. Az 1948. áprilisi FÉKOSZ-küldöttgyűlés még hosszú távra határozta meg a feladatokat. Az UFOSZ-szal és a földművesszövetkezetekkel csak együttműködésre törekedett „a szakszerű gazdálkodásra való nevelés" és a belterjesebb gazdálkodás érdekében. E tevékenysége fokozásával kívánta kiküszöbölni „a nagygazdák által alakított szövetkezeteket, valamint a nagygazdák és a földesúri maradványok érdekeit szolgáló érdekképviseleteket".[186]

1948 tavaszán a falusi osztály aggodalmát akceptálva elfogadták azt a javaslatot, hogy mivel a parasztsággal szemben gazdasági téren megszorításokat alkalmaznak, s ennek politikai következményei nem kedveznek az egységszervezet létrehozásának, ezért egyelőre leveszik a napirendről, és az UFOSZ átszervezését is szeptemberre halasztották. 1948 nyarán az előállt és fentiekben ismertetett új helyzetben szinte teljesen váratlanul újra felmerült az egységes parasztszervezet létrehozásának terve, s meglepő gyorsasággal megkezdődtek az előkészítő munkálatok.

Az MDP agrárpolitikai bizottsága augusztus 21-i ülésén tárgyalta a FÉKOSZ és az UFOSZ egyesítésének ügyét. A közvélemény ekkor még nem tudott a készülő tervről, s az agrárpolitikai bizottság is úgy foglalt állást, hogy azt egyelőre ne hozzák nyilvánosságra, mert ha idő előtt kitudódna, „verseny indulna meg, és indifferens alakok igyekeznének a vezetésbe bejutni".[187] A szervezőbizottság augusztus 31-i ülésén elfogadta az agrárpolitikai bizottság titkárságának javaslatát az

UFOSZ és a FÉKOSZ egyesítéséről. A javaslat 1948. szeptember 2-án került az MDP Politikai Bizottsága elé, amely azt jóváhagyta, s úgy határozott, hogy az egyesülés szervezeti kérdéseit az UFOSZ és a FÉKOSZ vezetőivel a szervezőbizottság négy héten belül dolgozza ki, az egyesülési kongresszust pedig november közepén kell megtartani. Az új szervezet nevének kérdésében nem foglalt állást.[188] Az elnevezéssel kapcsolatban többféle javaslat hangzott el: az NPP a nyár végén azt tanácsolta, hogy általános földműves szövetségnek nevezzék. Az „általános" jelző azonban a célt és a jelleget illetően túlságosan tág volt, többféle értelmezésre adott alapot, ezért utólag a földműves szövetség nevet javasolta.[189]

A Parasztszövetség, a FÉKOSZ és az UFOSZ képviselőinek tanácskozásán viszont a Dolgozó Parasztok Országos Szövetsége nevet javasolták. A tárgyalásokon Szabó Imre, a Parasztszövetség megbízottja a Parasztszövetség nevében egyetértett a parasztszervezetek egyesítésével, s kifejtette, hogy az új alakulat „népi parasztszervezet" lesz, a gazdagparasztság kizárásával jön létre, magába olvasztja az összes agrár jellegű reszortszervezetet. A szakszervezetekhez hasonlóan, „együttműködve a hivatalos kormánytényezőkkel, egyedüli és kizárólagos véleményező és javaslattevő szerv lenne – vélekedett –, egyben társadalmi összekötő is a benne tömörülő dolgozó parasztság részéről a kormányzat felé. Ezzel egy táborba kerül az egész dolgozó parasztság. Így a három-, illetve ötéves terv nagy beruházásait jobban fel lehet használni a termelési szövetkezetek érdekében.[190]

Az MDP Politikai Bizottsága úgy határozott, hogy az egyesülést szeptember 7-én, a pártközi értekezleten jelenti be. Az NPP képviselőivel Rákosi Mátyás augusztus 11-én már tárgyalt a szövetkezeti kérdésről, illetve a FÉKOSZ és az UFOSZ egyesítéséről. Az NPP megbízta Gém Ferencet és Szűcs Ferencet, hogy az egyesülés előkészítésével kapcsolatos tárgyalásokon képviseljék az NPP-t. A szeptember 7-i pártközi értekezleten a koalíciós pártok elfogadták az egyesülésre vonatkozó javaslatot, Dobi István bejelentette, hogy a Parasztszövetség önként kimondja feloszlatását.[191] A Kisgazdapárt lépése

Az UFOSZ és a FÉKOSZ közös értekezlete az egyesülés előtt, 1948 szeptemberében (középen Erdei Mihály)

egyaránt szolgálta a párttal szembeni aggályok csökkentését és az MDP tervei szerinti egyesülés elősegítését.

A pártközi értekezlet után az NPP országos vezetőségi ülést tartott. Egyetértett a FÉKOSZ és az UFOSZ egyesítésével, a Parasztszövetség feloszlásával, és bejelentette: helyi szervezeteit „igyekszik úgy irányítani, hogy minél jobban részt vegyenek az egységes paraszti érdekképviselet megvalósításában és annak munkájában".[192]

A paraszti egységszervezet a korábbi elképzelésekkel ellentétben nem az UFOSZ-ra épült, hanem az UFOSZ és a FÉKOSZ egyesülése alapján jött létre, meglepő gyorsasággal. Létrehozásának politikai feltételei 1948 őszén semmivel sem voltak jobbak, mint 1948 tavaszán. 1948 őszén nem az időpont volt kedvező; megalakítását a politikai szükséglet követelte, mindenekelőtt a Függetlenségi Front 1948 őszére tervezett átszervezése,

mivel döntő kérdés volt, hogy támogatja-e a dolgozó parasztság. Az új egységszervezetnek a dolgozó parasztság politikai megnyerését és szervezeti felzárkózását kellett biztosítania a Függetlenségi Front és a szocialista építés mellett. (Mint látni fogjuk, e feladatnak csak részben felelt meg.) Ehhez társult a mezőgazdaság gyorsított ütemű átszervezésére való irányvétel, amelyet hivatalosan három hónappal később, a november 27–28-án tartott plénumon fogadott el az MDP Központi Vezetősége. Az egységes parasztszervezetre a tervbe vett szocialista átszervezés eszközeként volt szükség, ehhez kellett megnyernie a középparasztságot.

E célok és politikai elvárások egyértelműen kiderülnek az agrárpolitikai bizottság augusztus 12-i ülésének anyagából, még markánsabban a FÉKOSZ és az UFOSZ egyesítéséről a vita alapján készült terjedelmes javaslatból.

Az agrárpolitikai bizottság ülésének résztvevői egyetértettek abban, hogy az egységes paraszti tömegszervezetre a Függetlenségi Front megalakulásánál feltétlenül szükség van, mivel a Függetlenségi Front egyik bázisaként fog működni. A vita a szervezeti kérdések és az ahhoz társult politikai szempontok körül zajlott. A résztvevők egy része az önálló és a szakszervezetekhez tartozó földmunkás-szakszervezet mellett foglalt állást. Többen aggályukat fejezték ki, hogy az egyesüléssel felszámolják a falusi proletariátus „legharcosabb, legfontosabb fegyverét", az osztályszervezetet, kifogásolták, hogy az egységes dolgozó paraszti szervezeten belül nincs biztosítva a mezőgazdasági munkásság érdekvédelme, holott az „agrárproletariátusnak külön érdekei vannak, amely nem azonos a szegényparasztság többi részével és a középparasztsággal, és ezt valamilyen konkrét szervezeti formával is alá kell támasztanunk". Az egyesüléssel feláldozzák a mezőgazdasági proletariátus érdekeit – mondták –, hiszen önálló szervezetét megszüntetik, és egy olyan szervezettel egyesítik, amelyben megszűnik az osztályjellege. Ahogy a vitából kiderült, ez mint alapvető probléma „más pártfórumokon is felvetődött".

A résztvevők másik csoportja a munkásosztály vezető

Az UFOSZ és a FÉKOSZ vezetőképző iskolájának megnyitása (1948. november)

szerepének biztosítása érdekében a fúzió mellett foglalt állást, mert az UFOSZ-ban „nincs egy vezetőképes réteg" mint a FÉKOSZ-ban, sőt a proletariátus vezető szerepének biztosítása érdekében azon az álláspontón volt, hogy az egységszervezet – amelynek résztvevői úgyis a parasztság alsó rétegeihez tartoznak – legyen tagja a Szaktanácsnak. Ennek az álláspontnak a képviselői lényegében szakszervezeti jellegű szervezetet kívántak létrehozni, amely csak nevében lett volna paraszti tömegszervezet. Elképzelésük szerint így nemcsak a mezőgazdasági munkásság, hanem a Szaktanácson keresztül közvetve az ipari munkásság vezető szerepe is jobban érvényesülne. Ha az új szervezet nem tartozik a Szaktanácshoz – mondták –, „akkor a 30 000–40 000 kubikos és a kb. 80 000 mezőgazdasági munkás előbb-utóbb le fog válni az új szervezetről".

A két álláspont között állt a harmadik, a kompromisszumos felfogás: az egységszervezetet nem helyes

a Szaktanács alá rendelni, mert ez gátolná a dolgozó parasztság csatlakozását, hiszen úgy tűnnék, hogy a „parasztságot alárendelik az ipari munkásság érdekeinek... gyámsága alá helyezik". Ezért a szervezet legyen független a Szaktanácstól, és foglalja magába a földmunkásságot és a középparasztságot is. A földmunkásság érdekeinek, valamint vezető szerepének biztosítása érdekében az egységszervezeten belül legyen külön földmunkásszakosztály vagy -tagozat, amely a Szaktanácshoz tartozik. A mezőgazdasági munkásságnak az egységszervezetben kell maradnia, mert ez biztosítja a szocialista fejlődést és a párt befolyását.

Az önálló mezőgazdasági szakszervezet gondolatát a politikai érdekek (a vezető szerep biztosítása) mellett hibás felfogás alapján utasították el. E szerint Lenin a mezőgazdasági munkásság osztályalapon történő szervezését csak a kapitalizmus idejére értette, arra az időre, amikor a mezőgazdasági munkásság kizsákmányolt osztály. Mivel nálunk az agrártőke egyre kisebb területre szorul vissza, nincs szükség önálló mezőgazdasági szakszervezetre, szakosztályra is csak addig, amíg az agrártőke megszűnik, hiszen vele együtt „a mezőgazdasági munkásosztály is meg fog szűnni". Ez a nézet a mezőgazdasági munkások érdekvédelmének létjogosultságát a szocializmus építése során kétségbe vonta. Egy leegyszerűsített szemlélet alapján úgy vélekedett, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezésével megszűnik a régi értelemben vett földmunkásság és a parasztság rétegződése, egységes parasztosztály alakul ki, így falun nem lesz antagonisztikus ellentét, ezért érdekvédelemre sem lesz szükség.

A szervezeti síkon érvényesülő vezető szerepet vallók viszont eltúlozták a középparasztság valóban meglevő politikai ingadozását és kapitalista tendenciáit, és nem a politika eszközeivel, hanem a szervezeti forma előtérbe állításával és megkonstruálásával igyekeztek azt minimálisra csökkenteni. A mezőgazdasági munkásság jelenlétét azért tartották szükségesnek az egységes szervezeten belül, hogy ellensúlyozza, megakadályozza a középparasztok és az újgazdák ingadozását: „Ne feledjük, hogy a középparaszt most is ingadozik, ne feledjük

az UFOSZ-választást, a beszolgáltatást" – hangzott az intő szó a vita záróakkordjaként. Ezért a szervezetet úgy kell felépíteni, hogy az ingadozás ellen biztosítékokat nyújtson.[193]

Az augusztus 12-i vita alapján szeptember 9-re elkészült az agrárpolitikai bizottság titkárságának részletes javaslata a FÉKOSZ és az UFOSZ egyesítésére, amelyet némi kiegészítéssel a szervezőbizottság szeptember 23-i ülése elfogadott, meghatározva a szervezeti teendőket is. Az egyesítésre vonatkozó javaslat szerint a párt előtt falun a következő feladatok állnak:

1. Korlátozni kell a kulákság gazdasági és politikai hatalmát. Meg kell szüntetni a falu tőkés elemeinek a dolgozó parasztságra gyakorolt befolyását, és erősíteni kell a munkásosztállyal való szövetséget.

2. A dolgozó parasztság zömét az egyéni gazdálkodás útjáról a szövetkezeti gazdálkodás útjára kell vinni.

3. Ez falun elkerülhetetlenül az osztályharc fokozódó kiéleződésével fog járni.

Ahhoz, hogy a párt ezeket a feladatokat meg tudja oldani, olyan tömegszervezetre van szükség, „amely betölti a transzmisszió szerepét", magában foglalja a dolgozó parasztság döntő többségét és biztosítja a párt vezető szerepét. A falusi tömegszervezetek ezt a funkciót eddig csak részben töltötték be, mert a dolgozó parasztság zömét nem tömörítették soraikba, az UFOSZ-ban pedig – amely szociális bázisa alapján a legközelebb áll a kistulajdonos parasztsághoz – a párt vezető szerepe nincs kellőképpen biztosítva. Ennek fő oka az elaborátum szerint az, hogy bár az UFOSZ tagságának nagy többsége a közelmúltban agrárproletár volt, gazdasági megerősödésével párhuzamosan harcos hagyományai elhalványodtak, kistermelői mivoltuknál fogva ingadozók, és nincs a szervezetben egy osztályhelyzeténél fogva szilárd, vezetőképes réteg, amilyennel a FÉKOSZ rendelkezik. A párt befolyása, irányvonalának érvényesülése a két szervezet közül leginkább a FÉKOSZ-ban van biztosítva, ahol a vezető szerep „szilárdan az agrárproletariátus kezében van, amely képes az ingadozó kisparaszti tömegeket vezetni... és a demokrácia és pártunk mellé állítani". Ennek, valamint „a jól kiépített funkcionárius-

hálózatnak – mely a központi irányvonalat viszonylag gyorsan képes a szervekhez levinni – köszönhető, hogy pártunk politikai irányvonalának érvényesülése a FÉKOSZ-ban nagyjában-egészében biztosítva van". Ezzel szemben az UFOSZ laza szervezettségével, gyenge káderhálózatával „alig képes a központi irányvonalat a helyi szervezetekbe megfelelően levinni". Ezért a két szervezet külön-külön nem alkalmas az elvárt transzmissziós szerep betöltésére, továbbfejlődésük csak egymás rovására történhetne, így a kettősség inkább hátrányos, mint előnyös.

Felvetődött az a gondolat is, hogy a két szervezet különállásának megtartásával valamiféle szövetséget képezzen. Ezt azonban elvetették, mert a meglevő állapotokhoz képest nem jelentene alapvető változást: nem oldaná meg az UFOSZ kádergondjait, ezért szervezetei továbbra is lazák, széthullók maradnának, ennek következtében nem lehetne biztosítani a párt vezető szerepét. A FÉKOSZ viszont, ha csak a mezőgazdasági munkásság szervezete maradna, a még szervezetlen kis- és főleg középparaszti tömegekre nem gyakorolna kellő vonzerőt. A javaslat szerint komoly vonzerőt a dolgozó parasztság szervezetlen tömegeire egyedül az jelentene, ha egyetlen nagy dolgozó paraszti tömegszervezet létesül, amelynek megalakulásával egy időben „minden egyéb paraszt tömegszervezetet – Parasztszövetség, különböző érdekképviseleti szervezetet – meg fogunk szüntetni. A megszüntetett Parasztszövetség és más paraszti szervek, valamint a Kisgazdapárt és a Parasztpárt használható kádereit pedig be fogjuk vonni az egyesített szervezetbe:"[194]

A mezőgazdasági munkásság vezető szerepének és érdekvédelmének biztosítása érdekében az egységes szervezetben a mezőgazdasági munkásság külön szervezete munkástagozat formájában megmarad,[195] s ez mint szakmai szervezet a Szakszervezeti Tanácshoz tartozik. Úgy ítélték meg, hogy az önálló mezőgazdasági munkásszervezet megszűnésével járó veszélyt kisebbíti, hogy egyidejűleg minden más paraszti szervezetet is felszámolnak, s a munkástagozatba szervezik a mezőgazdasági gépállomásokon dolgozó munkásokat, akik-

nek létszáma a gépállomások számának gyarapodásával állandóan növekszik, és „akik az ipari munkásságot fogják a szervezetbe szervesen beépítve képviselni". Hogy a párt vezető szerepe „az egyesült szervezet valamennyi vezetőségében" biztosítva legyen, az egyesülést felülről lefelé kellett végrehajtani; az alapszervezetek egyesítésére csak az országos egyesítő küldöttközgyűlés után került sor, s a javaslat értelmében az „egységes szervezet gerincét és függetlenített funkcionáriusait a FÉKOSZ-tagság és funkcionárius-gárda" képezte.[196]

Az egyesülést az eredeti terv értelmében október 23-án kellett volna végrehajtani. A kitűzött határidő azonban rövidnek bizonyult. Szeptember közepén hozták nyilvánosságra az egyesülést, az érdemi munkák azonban csak október közepén kezdődtek, ugyanakkor a FÉKOSZ-nak végeznie kellett az őszi kampánymunkákat is. Az egyesítés ütemtervét kétszer is módosították, s a végleges időpontot december 18-ra tűzték ki.

Szeptember 10-én a FÉKOSZ és az UFOSZ központi vezetősége közös ülést tartott, melyen állást foglaltak az egyesülés mellett. A két szervezet vezetősége hangsúlyozta: helyesnek tartja, hogy a „kulákok kizárásával és a kulákokkal szemben létrejön egy olyan nagy dolgozó paraszti tömegszervezet, amely alkalmas lesz" a falun egyre erősödő osztályharc vezetésére. A közös határozat megállapította, hogy a várossal szemben falun a tőkés kizsákmányoló elemek gazdasági ereje még mindig jelentékeny, sőt ezek egyre jobban fejlődnek, a dolgozó parasztságnak pedig az az érdeke, hogy falun is felépítsék a szocializmust. A közös központi vezetőségi ülés állásfoglalása nem hagyott kétséget az iránt, hogy az egyesített parasztszervezet a szocializmus falun történő mielőbbi felépítésének elősegítése érdekében, annak eszközeként jön létre.[197]

A kulákosodás veszélyének eltúlzása – a mezőgazdaság átszervezésének egyik gyorsító oka – az UFOSZ és a FÉKOSZ közös központi vezetőségi ülésén már egyértelműen megmutatkozott. Az osztályellenséggel szembeni éberség fokozódásának jelei pedig a közös ülés határozatáról tájékoztató, az alapszervezetekhez

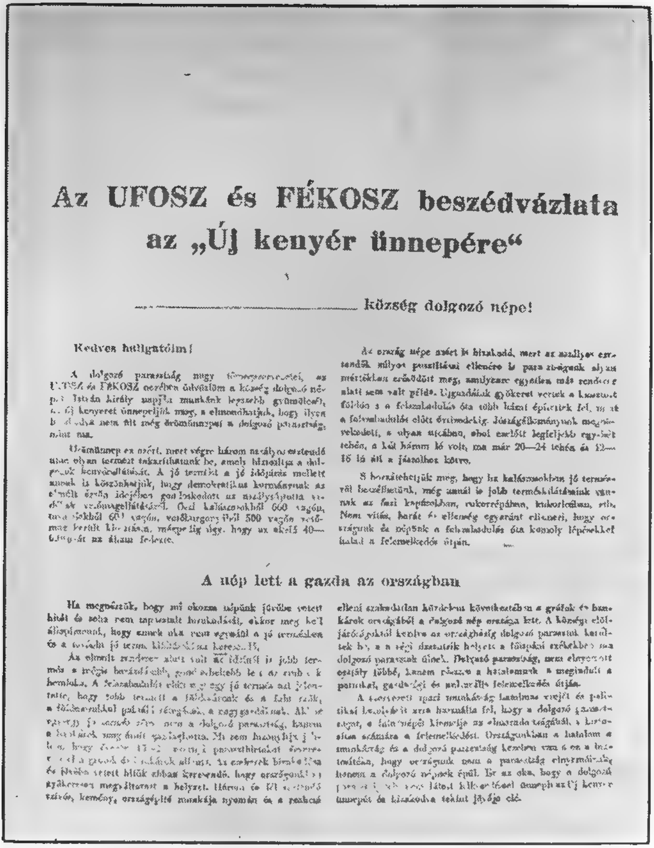

Az UFOSZ és FÉKOSZ beszédvázlata az „Új kenyér ünnepére"

________________ község dolgozó népe!

Kedves hallgatóim!

A nép lett a gazda az országban

Az UFOSZ és a FÉKOSZ közös fellépését tanúsítja a közösen kiadott beszédvázlat

küldött levélben rajzolódtak ki. A körlevélben felhívták az alapszervezetek figyelmét: „vigyázzanak, nehogy zsíros parasztok, falusi kupecek betóduljanak az egyesülés ideje alatt vagy az egyesülés után a szervezetekbe, és meg kell határozni, hogy a feloszlatott Parasztszövetség tagjai közül kit lehet felvenni, akár az UFOSZ-ba, akár a FÉKOSZ-ba, vagy az egyesített tömegszervezetbe".[198]

Október végén megkezdődtek az országos küldöttértekezlet előkészületei, a küldöttválasztó járási értekezletek. A gyűlések első sorozata vegyes tapasztalatokat hozott. A koalíciós pártok helyi szervezetei és a párton

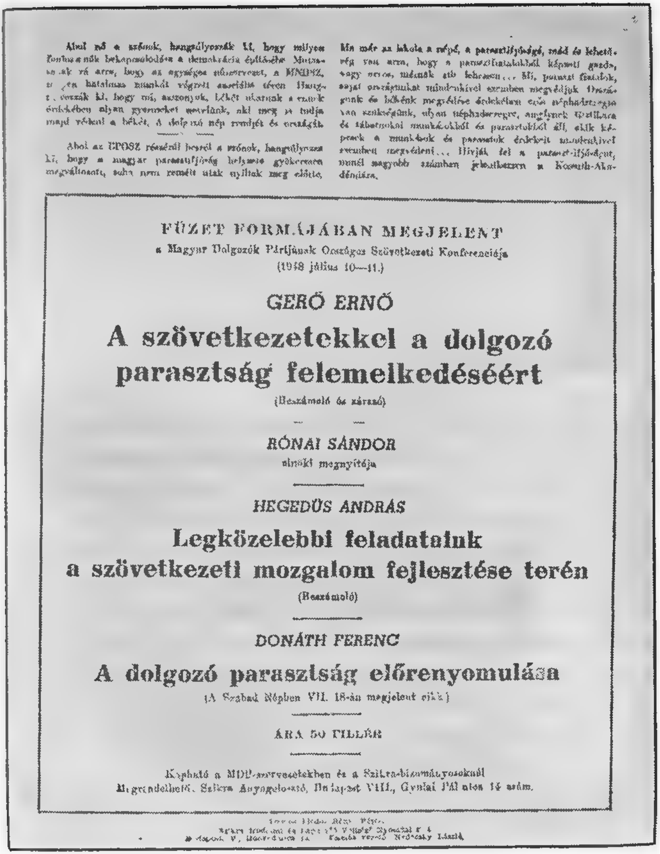

[illegible]

FÜZET FORMÁJÁBAN MEGJELENT

a Magyar Dolgozók Pártjának Országos Szövetkezeti Konferenciája

(1948 július 10—11.)

GERŐ ERNŐ

A szövetkezetekkel a dolgozó parasztság felemelkedéséért

(Beszámoló és zárszó)

RÓNAI SÁNDOR

elnöki megnyitója

HEGEDÜS ANDRÁS

Legközelebbi feladataink a szövetkezeti mozgalom fejlesztése terén

(Beszámoló)

DONÁTH FERENC

A dolgozó parasztság előrenyomulása

(A Szabad Népben VII. 18-án megjelent cikk.)

ÁRA 50 FILLÉR

Kapható a MDP-szervezetekben és a Szikra-bizományosoknál

Megrendelhető: Szikra Anyagelosztó, Budapest VIII., Gyulai Pál utca 14 szám.

[illegible]

kívüli parasztok tartózkodóan viselkedtek. Több járásban, így a jánoshalmi, a dadai, a sümegi, a hódmezővásárhelyi, az adonyi, a tiszafüredi, a békési, a magyaróvári, a jászsági-felsői, az enyingi járásban a kisgazdapártiak nem jelentek meg a gyűléseken, és a kijelölt kisgazdapárti előadó is távol maradt.[199] A negatív tapasztalatok alapján felkérték a koalíciós pártok vezetőit, hogy kövessenek el mindent paraszt párttagjaik részvétele érdekében. Az erőfeszítést csak részsiker kísérte, a passzívitás nagyrészt megmaradt, mert – mint az egyik instruktori jelentésben olvasható – „a dolgozó paraszt-

ság a DÉFOSZ-ban MDP-szervezkedést lát, és passzivitásba vonult".[200] A Kisgazdapárt október 18-án körlevélben utasította vármegyei szervezeteit: támogassák az új szervezet megalakítását, vezetésébe kulákokat ne jelöljenek, a vezetőségben való részvétel arányát az UFOSZ–FÉKOSZ-vezetőségekkel tisztázzák. December elején a Kisgazdapárt helyi szervezeteiben gyűléseket rendezett az új tömegszervezet támogatása érdekében.[201]

Hamarosan nyilvánvalóvá lett, hogy az egyesülést nem sikerült az egész dolgozó parasztságot megmozgató mozgalommá fejleszteni, ahogy azt az irányelvekben meghatározták. Az instruktori jelentésekben visszatérő problémaként jelentkezett a parasztság közömbössége, amely néhol még a FÉKOSZ és az UFOSZ tagságát is jellemezte. Nincs különösebb érdeklődés az egyesülés iránt, jelentették több vidékről. Más helyekről pedig olyan jelzések érkeztek, hogy az egyesülésnek azért „örülnek, hogy nem kell két helyen tagdíjat fizetni és két gyűlésre járni". Több helyen úgy vélekedtek – s ezt az instruktori jelentések rémhírnek minősítették –, azért akarják a két szervezetet egyesíteni, „hogy könnyebb legyen a kolhozt megcsinálni". A jelentések visszatérő témája volt, hogy sok a rémhír, és nagy a félelem a szövetkezetektől. Emellett arról is szóltak, hogy a mezőgazdasági munkás azért idegenkedik az egyesüléstől, mert szervezeteinek feláldozásában a tulajdonos parasztnak tett engedményt lát, és fél, hogy „a középparasztság teljesen el fogja nyomni", a középparaszt meg azért tartózkodik, mert a falusi szegények szervezetének és a kolhoz eszközének tekinti az új szervezetet.[202]

Már az egyesülési előkészületek első szakaszában felszínre került, hogy a középparasztság szerepének hangsúlyozása ellenére sem sikerült a középparasztság érdeklődését felkelteni. Ugyanakkor az egész dolgozó parasztság tömörítését óhajtó egységszervezet létrehozásának hírére, még inkább a munkálatok megindulása után, a volt FÉKOSZ-tagok – tehát a szegényparasztság – politikai aktivitása csökkent, mert megsértődtek, hogy „állandóan a középparasztokat dédelgetik". Az egyesülés nyilvánosságra hozatala után a FÉKOSZ tagjárulékai annyira visszaestek, hogy a FÉKOSZ vezetői

kérték az MDP agrárpolitikai bizottságát, sürgősen vizsgálja meg e jelenséget és állapítsa meg az okát. A járási konferenciák sok helyen általános panasznapokká váltak.

E problémákról tárgyalt november elején a FÉKOSZ és az UFOSZ közös vezetőségi ülése, amelyre meghívták a megyei és a járási titkárokat is. Az értekezleten az UFOSZ és a FÉKOSZ vezetői „kemény bírálatban mutattak rá azokra a hibákra, amelyeket úgy a két szövetség központja, mint az alsóbb szervezetek" az egyesüléssel kapcsolatban elkövettek. Az értekezlet azonban nem törekedett mélyebb elemzésre, megmaradt a „hibák" és az ellentmondások konstatálásánál, s az akkori korszellemnek megfelelően minden baj okát és kútforrását az elégtelen agitációban és a gyenge szervezeti előkészítésben látta. Az agitáció szerepének abszolutizálása ekkor már polgárjogot nyert és általánossá vált. A szervezetek „nem végezték el azt a politikai felvilágosító munkát, amely szükséges ahhoz, hogy a dolgozó parasztság tisztán lássa a két szövetség egyesítésének, az új tömegszervezet létrehozásának szükségességét", és a „gyűlések nem voltak eléggé előkészítve és megszervezve". Az értekezlet aggodalommal konstatálta, hogy „nagyfokú lanyhaság tapasztalható" az egyesítés során. Ezzel lényegében beismerte: nem sikerült megvalósítani azt a politikai célkitűzést, hogy az egyesülés a dolgozó parasztságnak a népi demokrácia melletti demonstrációja legyen.

Az együttes ülés felhívta a figyelmet, hogy „számos szervezetnél veszedelmes szektaszellem ütötte fel a fejét", ami abban nyilvánul meg, hogy az előkészítő munkába „nem vonták be eléggé a Parasztpárt, a Kisgazdapárt és a demokratikus gondolkodású, ma még pártonkívüliek széles tömegeit". Ezért újra kimondta: „A dolgozó parasztság mind szélesebb tömegeit kell bevonni az új tömegszervezetbe, pártállásra való tekintet nélkül. Fel kell számolni minden szektás szellemet. Az új tömegszervezetet ki kell szélesíteni a demokratikus szellemű középparasztság soraival." Sajátos ellentmondásként a jobb előkészítés egyik eszközének azonban a kulákság elleni erőteljesebb harcot és a szövetkezeti

propagandát tekintette,[203] holott ezekkel kapcsolatban voltak a legerőteljesebbek a kis- és középparasztság fenntartásai.

A paraszti egységszervezet létrehozásánál tapasztalható ellentmondások fő oka az volt, hogy az egységszervezet és a mezőgazdaság szocialista átszervezésének ügye szervesen összekapcsolódott. Ez önmagában politikailag még nem lett volna helytelen, ha nem társul hozzá a párt politikai irányvonalának torzulása, a mezőgazdaság gyors átszervezésének koncepciója, olyan körülmények között, amikor a szövetkezetesítésre való áttérés szinte előzmény és előkészítés nélkül ment végbe, anélkül, hogy a kis- és középparasztságot a párt megnyerte volna. Ez az ellentmondás jellemezte a KV 1948. november 27-i ülésének egész koncepcióját. A KV szerint az új szervezet „a középparasztsággal való szövetség kiépítése szempontjából bír nagy jelentőséggel". Ám akkor akarta megnyerni a középparasztságot, amikor már az átszervezés végrehajtásának közeli időpontját is kitűzte. Szövetségi politikája éppen ezért magában hordta a torzulások veszélyét, a szavak és a tettek elkülönülését és a kapkodást.

A KV ülése helyesen hangsúlyozta, hogy „a falu szocialista fejlődése érdekében meg kell nyerni a középparasztságot, ezért az új tömegszervezet keretei „messze túlterjednek az UFOSZ és a FÉKOSZ keretein, és nemcsak a Kisgazdapárt és a Parasztpárt tömegeit, hanem a koalíción kívüli paraszttömegeket is fel kell ölelnie". Szektás magatartásnak minősítette és bírálta, hogy a középparasztsággal szemben „elutasító elvtársaink magatartása", hogy „más párttagokat [más pártok tagjait – *Sz. K.*] alig vonnak be a munkába". Rákosi Mátyás bírálta a FÉKOSZ és az UFOSZ vezetőit, illetve szervezeteit, mert „most is úgy harcolnak a középparaszt ellen", mint régen. Hangsúlyozta, hogy a vezetésben ne csak régi FÉKOSZ- és UFOSZ-vezetők legyenek, „hanem a többi párt tagjai is, sőt pártonkívüliek is". Mint mondotta, „úgy próbáltam az elvtársakat erre a feladatra rászorítani, hogy követeltem Barankovics-párti parasztot is, hogy lássák, milyen messzire akarunk elmenni". Ez a „messzi" azonban túl közel volt, mert alig

fél év múlva a DÉFOSZ vezetőit azért bírálták meg és váltották le, mert megpróbálták végrehajtani a középparasztság bevonására és megnyerésére vonatkozó utasításokat, ami viszont akkor már elvtelen udvarlásnak minősült.

A szövetségpolitikai állásfoglalásokat ugyanis keresztezte a kitűzött cél és az alkalmazott taktika. Rákosi a KV ülésén megfogalmazta, hogy három-négy éven belül végre kell hajtani a mezőgazdaság szocialista átszervezését. „Nekünk ezt a kérdést 3–4 éven belül oda kell vinni, hogy a magyar parasztság 90%-a és a magyar föld 95%-a rendes szocialista társas művelésben mívelje a földjét." A Szovjetunióban is így csinálták, mondotta, „ők egy hároméves tervet készítettek... aztán kiderült, hogy ezt a tervet így nem lehet végrehajtani, mert amint rámentek, néhány hónap alatt a futótűz végigszaladta az országot. Nekünk ezt előre kell látni." Ez az ütem azonban olyan gyors volt, hogy túlkapások, adminisztratív intézkedések, a szövetségi politika megsértése nélkül nem lehetett végrehajtani. Az irreális terv a széles szövetségi politikát eleve keresztezte, s a helyzetet tovább rontották az alkalmazott politikai és taktikai lépések. Rákosi a középparasztság megnyerését a kulákság elleni harccal – tulajdonképpen a középparasztság megijesztésével – vélte megvalósíthatónak, mert „amíg a középparaszt azt látja, hogy a kulák egész jól boldogul, addig hiányzik neki a serkentés a szövetkezésre". A gazdasági kényszer azonban nemcsak a kulákság ellen irányult: az egész parasztságot érintette. A szélesebb szövetségi politika tehát csak elvi tétel maradt. A szavak és a tettek elváltak egymástól, ezért a későbbiek során az elvi politikát taktikázgatással és adminisztratív intézkedésekkel cserélték fel. Igyekeztek megnyerni a kisárutermelő parasztot mint dolgozót, ugyanakkor mint kisárutermelővel szemben, fokozódó bizalmatlansággal viseltettek, mert kapitalisztikus törekvéseit és ennek potenciális veszélyeit eltúlozták.

A paraszti tömegszervezet megalakítását, a kisárutermelő parasztság szövetségesként való megnyerésének politikáját nemcsak a szocialista építés ütemének és koncepciójának torzulásai keresztezték, helytelen poli-

tikai intézkedések is zavarták, ami összefüggött a párt változásban levő szövetségi politikájával. Az új paraszti tömegszervezetre a Központi Vezetőség szerint azért volt szükség, mert a Függetlenségi Fronton belül „az új paraszti szervezetre mint a középparasztság szervezetére fontos feladat vár". Ez a „fontos feladat" 1948 őszén egyenlő volt a koalíciós pártok elsorvasztásával. Ezért az FKGP és az NPP tagjainak bevonása az új tömegszervezetbe és alsó szerveinek vezetésébe már nem elvi politika volt, a koalíciós pártok megszüntetésének egyik eszközévé vált. 1948 őszén újrafogalmazódott az a régi felfogás, amely a szövetségi politikát ismét csak az MDP és a különböző osztályok és rétegek közvetlen szövetsége formájában kívánta alkalmazni. A dolgozók pártjában – mondta Rákosi – „benne van a paraszt és a haladó értelmiség mint szövetséges", ezért a többi pártoknak „lassanként megszűnik a létjogosultságuk", amit „kifelé kár megmondani... Ezt mi siettetjük. A többi párt működését át fogjuk adni ennek az újonnan szervezendő földműves *paraszti tömegszervezetnek.*" (Az én kiemelésem. – *Sz. K.*) Rákosi elismerte a Kisgazdapártban levő demokraták érdemeit, akik a pártból igazi demokrata pártot akarnak csinálni, de eltúlozva a potenciális veszélyt, rögtön hozzátette: „ilyen párt mindig lehetőséget nyújt a burzsoáziának, hogy betóduljon". Ha a különböző pártok funkcióját az egyesített szervezet veszi át, politikailag könnyebbé, időben gyorsabbá válik likvidálásuk. Máskülönben a kisgazdapárti, a Barankovics-párti és a párton kívüli parasztok bevonását az egységes parasztszervezet létrehozásába eleve megnehezítette a szervezőbizottság azon határozata, hogy az országos kongresszusra a küldöttek 50%-a a FÉKOSZ, 50%-a az UFOSZ tagjaiból kerüljön ki. A Parasztpártot a döntés kevésbé érintette, hiszen tagjai szép számmal szerepeltek az UFOSZ-ban és a FÉKOSZ-ban. Sértő volt azonban, ahogy az együttműködő kisgazdapárti és parasztpárti politikusokat érdemi munka helyett statisztaszerepre kárhoztatták, és hűségnyilatkozatok elmondásával bízták meg őket.

E politika ellentmondásait maga Rákosi is látta, hiszen a stratégiát a központi vezetőségi ülésen kompli-

A FEKOSZ és az UFOSZ egyesülése 1948 decemberében

káltnak nevezte: „Szövetségben vagyunk, és ugyanakkor a szövetségesek likvidálására is irányt kell venni."[204]

Ebben a felfogásban a széles szövetségi politika alkalmazása az új szervezet létrehozása során, a kisgazdapárti és a parasztpárti tagok bevonása az alsó szervek vezetésébe, a Barankovics-párti parasztokkal való összefogási szándék csak taktikázgatás volt, hiszen a két felfogás nem fért össze. Mivel az MDP fő szövetségesnek a szegényparasztságot tartotta, a Parasztpárt szociális bázisa viszont e rétegben volt a legerősebb, az elsorvasztás taktikájában – mint leginkább felesleges párt – az NPP került az első helyre.[205] Ezért az egyesülési gyűlésen Veres Péter „beállítását előadóként a szervezőbizottság nem tartotta helyesnek". December 3-án a szervezőbizottság utasította a mezőgazdasági osztályt és a tömegszervezeti osztályt: az új szervezetnél a kisgazdapárti és a parasztpárti funkcionáriusok elosztása egy-egy megyében úgy történjék, hogy „kisgazdapárti vagy parasztpárti csoportosulás ne jöhessen létre".[206] A párt

az új tömegszervezet létrehozása során igényelte a széles tömegbázist, a középparasztság és a más pártbeliek csatlakozását, de már az új szervezet megalakulása előtt elhatározta a szervezőbizottság, hogy az alapszabályokban rögzitik Országos Ellenőrző Bizottság néven egy olyan szerv létrehozását, „amelynek feladata az új paraszti tömegszervezet összetételének megvizsgálása, a befurakodott kulák elemek eltávolítása".[207] November 29-én a szervezőbizottság határozatot hozott a mezőgazdasági szaksajtó összevonásáról, december 3-án pedig arról, hogy tárgyalni kell a két koalíciós partnerrel, „szüntesse be saját paraszt-hetilapjának a kiadását". A határozat végrehajtása azt jelentette, hogy a Kisgazdapárt és a Parasztpárt feladta falusi lapjait, tehát megszűnt annak lehetősége, hogy párttagjaikkal sajtó útján fenntarthassák a kapcsolatot. Az egyedüli parasztlap az MKP volt falusi hetilapja, a *Szabad Föld* maradt, amit a DÉFOSZ vett át. Bár az NPP végrehajtó bizottsága december 13-i ülésén felvetette: „taktikai szempontból nem volna-e helyes a lap címének *Szabad Föld* helyett más címet adni",[208] megfontolásra méltó javaslatát figyelmen kívül hagyták.

1948. december 18–19-én tartotta alakuló kongresszusát a Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége (DÉFOSZ). December 19-én azonban nem új szervezet jött létre, csupán az UFOSZ és a FÉKOSZ fúziója történt meg, amely az egyesülő két szervezet volt tagságát és társadalmi bázisát foglalta egységes szervezeti keretbe. Az új szervezet jellegét tekintve tömegszervezet lett, az alapszabályokban meghatározott feladatai a szocializmus építésére létrehozott osztályszövetség céljait fogalmazták meg: támogatja a dolgozó nép államhatalmát, elősegíti a népi demokrácia törvényeinek és intézkedéseinek a nép érdekében való végrehajtását, tevékenyen részt vesz a mezőgazdaság átszervezésében, elősegíti a tervszerű gazdálkodást és a munka termelékenységének fokozását, ennek érdekében munka- és termelési versenyeket szervez, részt vesz a mező- és erdőgazdaságban és a gépállomásokon dolgozók kollektív szerződéseinek megkötésében, szervezi a munkaerő-gazdálkodást, díjtalan mun-

Kádár János felszólalása a DÉFOSZ alakuló értekezletén (1948. december 19.)

kaközvetítést végez, jogvédelmet nyújt a termeléssel vagy munkavállalással összefüggő kérdésekben, dolgozik a dolgozó parasztság kulturális, politikai, szakmai ismereteinek fejlesztéséért.[209]

Az új szervezet a szocialista állam segítésére és a szocialista építés feladatainak támogatására jött létre „az osztályharc falura való áttolódásának és kiéleződésének korszakában", s fő feladatát „a mezőgazdaság tőkés fejlődésének megváltoztatásában, a szövetkezeti gazdálkodás kiépítésében, a kulák kizsákmányolás korlátozásában" határozzák meg.[210]

A DÉFOSZ-kongresszus vezetősége (1948. december)

A DÉFOSZ nem volt sem érdekképviseleti, sem érdekvédelmi szervezet, hanem olyan dolgozó paraszti tömegszervezet, amelynek tevékenységében a politikai feladatok álltak a középpontban: az MDP agrárpolitikájának megvalósítását, a mezőgazdaság közeli és gyors szocialista átszervezését kellett segítenie. Erényeiben már az indulásnál benne foglaltattak gyengéi is: tevékenysége túlságosan egysíkú volt, lényegében egy célt tűzött maga elé, a mezőgazdaság szocialista átszervezésének elősegítését, s minden más feladatot ennek rendelt alá, ami hátrányosan hatott társadalmi bázisára, munkájának tartalmára, csökkentette a szervezet vonzés megtartó erejét. Az MDP és ennek megfelelően a DÉFOSZ a szövetséget a középparasztsággal a szocializmus építésére kívánta megkötni, ám csak a közvetlen cél, a mezőgazdaság szocialista átszervezése kérdéseire koncentrált. Az előbbi a gazdasági, társadalmi, politikai intézkedések átfogó rendszerét igényli, az utóbbi egy konkrét feladat végrehajtását, amely

Egy DÉFOSZ-gyűlés résztvevői (1948 vége)

ugyancsak nem nélkülözheti a különböző gazdaságpolitikai és társadalmi intézkedések sorozatát, a szocializmus építésének alárendelten. A fő cél mellett a parasztság egyéb speciális, közvetlen és valós követeléseit, melyek felkarolása elősegíthette volna a szövetségi politika kiszélesítésének realizálását, nem vette figyelembe. Programja egy szót sem szólt a dolgozó parasztság minden rétegét érintő agrárollóról, az áruellátás nehézségeiről, az alacsony mezőgazdasági munkabérekről, a mezőgazdasági munkanélküliség megszüntetéséről, a kistulajdon és a szocialista tulajdon gazdasági kapcsolatáról, a parasztságnak a közügyekbe való fokozott bevonásáról stb., vagyis a dolgozó parasztság gazdasági, társadalmi és politikai részkövetéleseiről. A napi – ám nagyon is valós – problémák megoldása helyébe a szocializmus jövőbeni, elvont társadalomképét állította, melynek a közvetlen tapasztalat sok szempontból ellentmondott. Érdekvédelmet csak abban az általános értelemben ígért, hogy a mezőgazdaság szocialista át-

szervezése érdeke az egész dolgozó parasztságnak. Ilyenformán az új egységszervezet kifejezetten politikai célokért küzdő transzmissziós társadalmi szervezetként jött létre. Feladata – amely egyébként létének és fennmaradásának is feltétele volt – az MDP politikájának a közvetítése lett, mozgalmi-szervezeti hálózata segítségével. A DÉFOSZ tulajdonképpen beintegrálódott a szocialista állam politikai intézményrendszerébe, annak szerves részévé vált, önálló arculat és funkció nélkül, s irányítása is az MDP agrárpolitikai bizottságának hatáskörébe tartozott.

1948 nyarán, a koalíciós tárgyalások idején még élt – bár egyre halványabban – az elképzelés, hogy olyan szervezetet hoznak létre, amely érdekképviseleti funkciókat is ellát – bár hatósági jogkört nem kap –, együttműködve „a hivatalos kormányténvezőkkel, egyedüli és kizárólagos véleményező és javaslattevő szerv lenne, egyben társadalmi összekötő is a benne tömörülő dolgozó parasztság részéről a kormányzat felé", és így „kerül egy táborba az egész dolgozó parasztság".[211] 1948 őszén az érdekvédelmi funkciót már csak a kulákséggal szembeni védekezésre korlátozták: „az új szervezet nemcsak politikai, de érdekvédelmi szervezet is lesz a kuláksággal szembeni harcban"; „a dolgozó parasztok termelési érdekeit is védi a kulákokkal, a mezőgazdaság tőkés kizsákmányoló elemeivel szemben".[212] E megfogalmazás viszont azt sugallta, hogy a dolgozó parasztságnak csak addig van szüksége érdekvédelemre, amíg létezik tőkés kizsákmányolás.

Az új szervezet érdekvédelmi jellegének tagadása érthető a mezőgazdaság átszervezésének már említett koncepciója tükrében. A tervezett gyors átszervezési program nem valósulhatott meg ellentmondások, konfliktusok nélkül. Egy demokratikus érdekvédelmi szervezet ezért óhatatlanul potenciális akadályt jelentett volna. Az új szervezetnek a szocialista mezőgazdaság létrehozása szolgálatába állítása viszont magában rejtette azt a veszélyt, hogy ha a cél realizálása érdekében – a politikai vezetés által elképzelt módon – akár a szervezet vezetősége, akár tagsága nem fejt ki kellő tevékenységet, akkor a szervezet feleslegessé válik.

A DÉFOSZ HELYI SZERVEZETEINEK LÉTREHOZÁSA. AZ ELSŐ KONFLIKTUSOK

Januárban megkezdődött a közép- és alsó szintű DÉFOSZ-szervezetek létrehozása. A kongresszusi előkészületek tapasztalatai és a kongresszus munkája alapján úgy tűnt, különösebb politikai gondoktól nem kell tartani, csupán a feladat nagysága jelent nagy tehertételt és sok munkát, hiszen 3390 helyi szervezetet kellett egyesíteni és az új DÉFOSZ-hálózatot létrehozni. Ez több volt, mint a községek és városok száma, mert egyes nagy településeken több szervezet létrehozását tervezték, és a különböző határrészeken is szándékoztak egységes szervezetet alakítani. Az UFOSZ és a FÉKOSZ helyi szervezeteinek egyesülését és a falusi-városi DÉFOSZ-szervezetek megalakítását rendkívül sokirányú szervezeti és politikai előkészítés előzte meg, melynek irányítását az MDP szervezőbizottsága végezte, de a végrehajtást állandóan ellenőrizte az MDP mezőgazdasági és tömegszervezeti osztálya is. Az irányítás és az ellenőrzés tehát az MDP kezében volt.

A szervezőbizottság 1949. január 3-án tárgyalta a DÉFOSZ alsóbb szerveinek kialakítására, a FÉKOSZ és az UFOSZ helyi szervezeteinek egyesítésére vonatkozó munkatervet. A javaslat értelmében a helyi szervezetek egyesítése január 16-án kezdődött meg, a megyeszékhelyeken és a DÉFOSZ-központ által kiválasztott nagyobb helységekben, összesen 50 helyen. Február 23-ig kellett az egyesítéseket befejezni. A tervezet értelmében a helyi szervezetek egyesítésének előkészítésére minden községben helyi előkészítő bizottságot hoztak létre az UFOSZ és a FÉKOSZ vezetőiből, ahol volt, a munkaközvetítő iroda vezetőjéből, a politikai pártok és tömegszervezetek egy-egy megbízottjából, a község

demokratikusan gondolkodó bírójából, és feltétlenül be kellett választani az előkészítő bizottságba egy-két tekintélyes középparasztot. Azért soroltuk fel az előkészítő bizottság összetételét részletesen, mert a javaslatból kiderül, hogy a tervezet készítői a bizottságoktól azt várták, hogy felkeltsék a falu közvéleményének figyelmét. A taglétszámtól függően a vezetőségi tagok számát 5–21 főben határozták meg, személyi összetételükre vonatkozóan azt javasolták, hogy képviselve legyen a vezetőségben a dolgozó parasztság minden rétege, a vezető szerepet azonban az agrárproletariátusnak kell biztosítani. A pártmegoszlásra vonatkozóan pedig az MDP 60%-os arányát javasolták, azzal, hogy ezt nem szabad mereven értelmezni. Legfőbb szempontnak azt tartották, hogy a vezetőségbe „parasztsovinizmustól és agrárdemagógiától mentes, politikailag megbízható, a termelésben élen járó dolgozó parasztok kerüljenek".[213] A megyei választmányok megválasztására február 27-én, a megyei küldöttértekezleten került sor. A megyei küldöttközgyűlést a megyei és a járási titkárok készítették elő, a demokratikus pártok és a tömegszervezetek vezetőinek bevonásával. A helyi szervezetek megalakítását a dolgozó parasztság széles tömegeinek részvételével politikai demonstrációvá, a parasztság ünnepévé kellett tenni a falvakban.

A szervezőbizottság a javaslatot elfogadta, és felhívta a DÉFOSZ vezetőinek a figyelmét, hogy a helyi szervezetek megalakítása során „döntő feladat a középparasztság megnyerése". Ennek érdekében a „DÉFOSZ-nak pártonkívüli jelleget kell adni, és vonzóvá kell tenni az összes dolgozó, illetve középparaszt" számára. A szervezetek összetételéért a helyi MDP-titkárokat tette felelőssé.[214]

Az elfogadott egyesülési munkaterv szerint január 7–8-án a DÉFOSZ központjában országos konferenciát tartottak, amelyen részt vettek a DÉFOSZ megyei titkárságainak tagjai, a járási titkárok és a nagyobb helységek munkaközvetítő irodáinak vezetői. Ezen a konferencián tárgyalták meg a falusi DÉFOSZ-szervezetek létrehozásával kapcsolatos szervezeti teendőket és politikai feladatokat.

Propagandafotó a DÉFOSZ mellett

A politikai feladatok és szempontok között továbbra is első helyen szerepelt, hogy a falusi DÉFOSZ-szervezetek ne csak a volt FÉKOSZ- és UFOSZ-tagokat tömörítsék, hanem a dolgozó parasztság zömét vonják be a DÉFOSZ-szervezetbe; az új tagokat mindenekelőtt a középparasztság soraiból kell verbuválni. A szövetségi politika ilyen értelmezése tapasztalható a vezetőségek személyi összetételének meghatározásánál is.

A helyi szervezetek megalakítását az érdeklődés felkeltése érdekében látványos külsőségek között rendezték. Az egyesülés napján kultúrműsort, bált, „népünnepélyt" tartottak, hogy az egyesülés a dolgozó parasztság ünnepévé váljon. Az egyesülési gyűléseket tagtoborzásra is felhasználták, hogy az új szervezetbe bevonják azokat a dolgozó parasztokat is, akik eddig semmiféle szervezetnek sem voltak tagjai. Bár a falusi DÉFOSZ-szervezetek megalakításához a koalíciós pártoktól és tagjaiktól is segítséget kértek, ez a gesztus már egyre inkább kényszerű formaságnak tűnt az MDP

vezetőinek szemében, mert attól tartottak, hogy a koalíciós pártok tagjainak tevékenysége hatására e pártok szervezetei reaktivizálódnak.

A helyi szervezetek alakuló gyűlései 1949. január 16-án kezdődtek. Ezen a napon 25 megyeszékhelyen és 22 nagyobb városban alakult meg a helyi DÉFOSZ-szervezet. A gyűléseken részt vevők száma nem volt nagy, de aggodalomra sem adott okot. A 47 gyűlésen – korabeli becslések szerint – 25 000 fő jelent meg, köztük mintegy 5000 középparaszt. A gyűléseket azonban nem sikerült népünnepéllyé, lelkes demonstrációvá tenni, „inkább komoly, érdeklődő figyelem, mint lelkesedés volt tapasztalható", vagyis a résztvevők nagy része csendes várakozással követte az eseményeket. Néhány helyen provokációs kísérletek is történtek, így Enyingen, Szerencsen, Ácson, Magyaróváron, Hevesen, ezek azonban nem tudták megzavarni az egyesülést. Elvétve, így Szekszárdon, Mezőkeresztesen, Makón, Debrecenben a gazdag parasztok is megjelentek a gyűléseken, mint a Kisgazdapárt tagjai.

Január 19-én minden megyében aktívaértekezletet tartottak, hogy a tapasztalatok alapján a későbbi gyűlések jobb politikai előkészítését megtárgyalják. Ennek is köszönhetően a január 29-i alakuló gyűlésekre már lényegesen nagyobb tömeget sikerült felvonultatni. Ezen a napon valamennyi járási székhelyen és minden járásban egy nagyobb helységben, összesen 300 helyen volt alakuló gyűlés. Negyvenegy helyről érkezett be részletes jelentés. A jelentések szerint ezeken az összejöveteleken 32 000-en vettek részt, pártok szerint az alábbi megoszlásban: MDP-tag 12 500, NPP-tag 8000, FKGP-tag 5000, pártonkívüli 6500. A résztvevők közül 6500 középparaszt volt. A nagy létszám és a szembetűnően jó koalíciós jelleg a rendkívül erőteljes politikai előkészítés mellett azzal magyarázható, hogy az előkészítés munkálataiba a koalíciós pártok ekkor már jobban bekapcsolódtak. A gyűlések hangulatára azonban továbbra sem a lelkes aktivitás volt a jellemző, hanem inkább a „figyelmes érdeklődés". A középparasztság várakozással tekintett az események elé, az agrárproletariátus körében viszont némi aggodalom volt ta-

Sajtófogadás a DÉFOSZ-ban. Dobi István nyilatkozik (1949. január 18.)

pasztalható a középparasztság erőteljes bevonására való törekvés láttán.[215]

A szervezőbizottság ez utóbbira úgy reagált, hogy hangsúlyozta: a szegényparasztság megnyugtatása érdekében fokozni kell a kulákok elleni támadást, s felhívta a DÉFOSZ vezetőinek a figyelmét, hogy foglalkozzanak a béresek életszínvonalának emelésével, „állítsanak fel követeléseket a kuláksággal szemben a béresek külön szobájára, 8 órai munkaidejére, 8 órán túli munkaidejének díjazására". Ugyanakkor ismételten kiemelte: a DÉFOSZ vezetői a középparasztság aktivitásának felkeltése érdekében „minél több középparasztot vonjanak be a DÉFOSZ-szervezetbe". Helytelenítette az olyan szektás jelenségeket, hogy az alakuló gyűléseken vörös drapériával díszítik a termeket, az elvtárs megszólítást használják, „Szabadság"-gal köszönnek s az „Internacionálé"-t éneklik, mivel ezek a módszerek taszítják a középparasztságot.[216]

Az alapszervezeti vezetőségválasztások első szakaszában, a meg-megújuló erőfeszítések hatására, a demokratikus pártok segítségével sikerült a pártok paraszt tagjainak egy részét a munkába bevonni. A koalíciós

pártok politikusabb tagsága mindinkább felismerte, hogy számára a politikai tevékenységnek csak ezek az áttételes formái maradnak meg. Mások a DÉFOSZ-szervezetek létrehozását jó alkalomnak és kedvező lehetőségnek tartották a pangó pártszervezetek felélesztéséhez, reaktivizálásához. A mozgatóerők közül nem hiányzott az a szándék sem, hogy a DÉFOSZ-szervezeteken belül adjanak hangot panaszaiknak, sérelmeiknek, abban a reményben, hogy meghallgatásra találnak, sérelmeiket orvosolják.

A demokratikus pártok paraszt tagjai mellett a párton kívüli parasztság egy szűkebb csoportja is megjelent a gyűléseken, sőt a megválasztott vezetőségekben tisztséget is vállalt. Igaz, e két csoport megjelenése együtt járt a panaszok számának növekedésével, mert az alakuló gyűléseken szaporodtak az adópolitikát, az áruhiányt, a közellátást, az ipari és mezőgazdasági áruk közötti aránytalanságot és a beszolgáltatást bíráló felszólalások.

Az első hetek választási eredményei azonban már jelezték, hogy a helyi vezetőségekben az MDP-tagság 60%-os arányát nem sikerült elérni. Hatvankilenc helységből beérkezett választási adatok alapján a helyi DÉFOSZ-vezetőségek párt szerinti megoszlása a következő volt: MDP 446 fő, NPP 220 fő, FKGP 176 fő, pártonkívüli 128 fő. Az adatok szerint a vezetőségi tagok 46%-a MDP-tag, 18%-a kisgazdapárti, 23%-a parasztpárti, 13%-a pedig pártonkívüli volt.

Január végén tárgyalta a szervezőbizottság a DÉFOSZ addigi választási munkájáról szóló jelentést. A megbeszélésen elsősorban a vezetőségek pártmegoszlásával foglalkoztak, s aggodalommal konstatálták, hogy az arányok nem felelnek meg a „PB által hozott határozat szempontjainak". A hibákért kizárólag és egyedül a DÉFOSZ vezetőségét okolták, mert „nem tartja kézben az alakuló gyűlések előkészítésének irányítását". A DÉFOSZ vezetőségének ez a sommás elmarasztalása igazságtalan volt, hiszen a PB határozata sem csak a DÉFOSZ vezetőségét tette felelőssé a 60–40%-os arány biztosításáért, hanem elsősorban a pártszervezeteket. A határozat figyelmen kívül hagyta emellett

a DÉFOSZ szervezési nehézségeit. Az új szervezet létrehozása és központi apparátusának gyakori átszervezése a DÉFOSZ-ba beépült, s korábban igen jól funkcionáló FÉKOSZ-organizációt kissé szétzilálta. Nehezítette a DÉFOSZ-központ munkáját, hogy megyei titkárságai szintén a szervezés stádiumában voltak: 95 megyebizottsági tag közül 75 új volt, 13 hely betöltetlen maradt, a járási titkári funkciók egy része szintén nem volt betöltve (a járási titkárságok megszervezésének határideje március 31-e volt, vagyis az alapszervezetekkel együtt hozták létre a közbülső szerveket). A DÉFOSZ-organizáció csupán alakulóban volt, nehézkesen mozgott. Ilyen körülmények között ennek az apparátusnak alig másfél hónap alatt 3390 helyi szervezetet kellett létrehoznia, ami később 3423-ra módosult. A szervezőbizottság ekkor az alapszervezetek párt szerinti összetételének alakulásában még nem az ellenség kezét látta. Ezért csupán arra utasította a DÉFOSZ vezetőit: ahol az MDP aránya a vezetőségekben 40% alatt van, korrigálják a választási eredményeket. Vizsgálják meg néhány DÉFOSZ-szervezet vezetőségének pártmegoszlását és szociális összetételét, a középparasztok arányát és tevékenységét, s egy héten belül adjanak írásban jelentést.[217]

Február 1-jére összehívták a megyei titkárokat a DÉFOSZ-központba, ahol ismertették a vezetőségek párt szerinti megoszlására vonatkozó adatokat, és megbeszélték a javítás érdekében teendő intézkedéseket. Közben felülvizsgálták a már megválasztott vezetőségek összetételét. A vizsgálat szerint Csongrád, Békés, Hajdú, Nógrád, Szolnok és Zemplén megyékben, valamint Nagy-Szegeden a vezetőségek pártösszetétele jó volt, Csanád, Esztergom, Komárom, Zala és Veszprém megyékben igen rossz. Ezért a pártközponttal történt megbeszélés értelmében a február 6-ra és 9-re tervezett vezetőségválasztó gyűlések szervezését leállították addig, amíg a vezetőségek kívánatos összetételét biztosítani tudják. Február 6-án megyénként csak hat községben rendeztek vezetőségválasztást – rendkívül nagy előkészületek után –, s ezekben az MDP már elérte az 58%-ot. Bár a választási eredményekről összesített

adatok még nem álltak rendelkezésre, a nagyszámú részadat megközelítően pontos képet adott a választási folyamat fő irányáról.

Ezek szerint 1013 helységben 11 442 vezetőségi tagot választottak meg:

MDP	5502 fő	48,3%
FKGP	1801 fő	15,5%
NPP	1955 fő	17,1%
Pártonkívüli	2184 fő	19,1%

Szociális megoszlásuk:	
Agrárproletár	24%
Szegény- és törpebirtokos	60%
Középparaszt, 10 holdon felül	16%[218]

Az MDP-tagok aránya a vezetőségekben csupán Zala megyében volt 40% alatt. Ötven százalék felett volt Esztergom–Komárom (52,7% – itt a gyenge kezdeti eredmények után javítottak), Zemplén (55%), Békés (53,7%), Nógrád (57,9%), Heves (54,5%) megyékben és Nagy-Szegeden (51%). Hatvan százalék felett volt Csongrád (61,6%) és Szolnok (61%) megyében. Az FKGP 12%-nál alacsonyabb arányt ért el Sopron (10,6%) és Nógrád (9,3%) megyékben, legjobb eredményeit pedig Pest (19,9%), Esztergom–Komárom (19,8%), Bihar (18,2%), Somogy (21%), Szabolcs (18,5%), Hajdú (21%) és Borsod (20,5%) megyékben mutatta fel. Az NPP a legkevesebb vezetőségi tagot Esztergom–Komárom (7,7%), Vas (11%), Baranya (12,6%) és Csanád (12,4%) megyékben tudta produkálni, a legtöbbet Tolna (20,6%), Győr (22,3%), Bács-Bodrog (22,5%), Bihar (24,6%), Szabolcs (23%) és Hajdú (26%) megyékben. A pártonkívüliek részesedése a legkisebb Bács-Bodrog (13%), Bihar (11,4%), Csongrád (9,1%), Szabolcs (12%), Hajdú (5,3%) és Szolnok (8%) megyékben volt, a legnagyobb Sopron (23,8%), Zala (31,5%), Baranya (24,9%), Veszprém (24,5%) és Vas (32,5%) megyékben.[219]

A választások kezdeti szakaszában némileg aktivizálódtak a passzív és bomlófélben levő kisgazdapárti és parasztpárti helyi szervezetek, mivel parasztpolitikusaik bevonása a DÉFOSZ megalakításáért folyó munkába serkentőleg hatott a stagnáló vidéki szervezetekre. Ez várható, természetes jelenség volt. Január végén még az MDP is pozitívan értékelte, hogy „azokon a helyeken, ahol az MDP komoly segítséget nyújtott, sikerült minden demokratikus párt paraszti tagját megmozdítani a gyűlésre". Ezt az örömöt azonban hamarosan szinte hisztérikus aggodalom váltotta fel. Február közepén a koalíciós partnerek bevonását szorgalmazó biztatást a politikai aggály váltotta fel: a Kisgazdapárt szervezetei „a DÉFOSZ megalakulása következtében újjászerveződnek", a parasztpártiak tevékenysége „túlmegy központjuk utasításán, mert nemcsak támogatják a DÉFOSZ alakulását, de igyekeznek minél több pozíciót megszerezni".[220] A koalíciós pártok tagjai politikai aktivitásának erősödése és a DÉFOSZ-szervezetek vezetőségeinek pártösszetétele súlyos politikai következményekkel járt: gyanússá tette a koalíciós pártokat, növelte a középparasztsággal szembeni fenntartásokat, végkifejletében megkérdőjelezte a DÉFOSZ perspektíváját.

A mezőgazdaság szocialista átszervezésének meghirdetése óta ez volt az első olyan politikai aktus, ahol a dolgozó parasztság – ha nem is az egész és csupán közvetett formában – véleményt nyilváníthatott az MDP agrárpolitikájáról, mindenekelőtt a mezőgazdaság szocialista átszervezéséről.

Az MDP 48%-os részaránya a DÉFOSZ falusi szervezeteinek vezetőségeiben nem volt kedvezőtlen, nem adott okot politikai aggodalomra; kifejezte a falu politikai hangulatát, az MDP túlsúlyát, de nem abszolút fölényét. A párt vezetői azonban megijedtek ettől az aránytól, pedig jobbat várni a falusi lakosság akkori gazdasági helyzete és politikai hangulata alapján nem lehetett. Ebből a szempontból az eredmény inkább hízelgő volt az MDP-re nézve, mint aggasztó. A pártvezetőség megdöbbenését fokozta, hogy noha a középparasztság egy része távol tartotta magát a DÉFOSZ-tól (tehát a

szavazástól), a megválasztott vezetőségi tagok 52%-a nem volt az MDP tagja. Azt már figyelmen kívül hagyták, hogy arra a DÉFOSZ-ra szavaztak, amelynek programjában szerepelt a mezőgazdaság szocialista átszervezése is. Persze az 52%-os „ellenszavazat" kifejezett bizonyos ellenzékiséget is, ami érthető; a falusi kispolgárság nagy része idegenkedett és félt a szövetkezettől. A DÉFOSZ-ban tulajdonképpen közös szervezetbe kerültek a szocializmust igenlők a megnyerhető, de még fenntartásokkal küszködő útitársakkal és a kistulajdonosi agrárellenzékkel, amely jogos sérelmeket feszegetett, de a népi demokráciával és a népi demokrácia agrárpolitikájával oppozícióban levők nem a szavazók között voltak, hanem passzivitásba vonultak. Az ellenzékiségnek sem mindig volt ellenséges töltése, s a gyűléseken elmondott panaszok és megfogalmazott gondok mögött sem kizárólag az ellenség állt, hanem a dolgozó parasztság jogos sérelme és panasza az MDP egyre jobban torzuló szövetségi politikája miatt, ami nem csupán a mezőgazdaság szocialista átszervezésének gyors ütemében jelentkezett, hanem a parasztság terheinek növekedésében, a parasztság gazdasági megsarcolásában, s a kisárutermelő parasztsággal szembeni bizalmatlanságban, melynek tradicionális jegyei a fordulat éve után felerősödtek.

Már az MDP 1948. november 27-i ülésén bejelentette Gerő Ernő, hogy a mezőgazdaságot 1949-ben 1948-hoz képest 7–8%-kal megterhelik, mivel „az állam számára történő akkumuláció lehetőségei távolról sincsenek kimerítve", azért a mezőgazdaságból való akkumulációs lehetőségeket „a jövőben az eddigieknél jelentékenyebb mértékben kell igénybevenni".[221] Így 1949-ben a mezőgazdaság amúgy is magas terhei tovább nőttek. 1948-ban a kulákság korlátozása mellett számos, a falusi kisárutermelőket is érintő intézkedés látott napvilágot. Bevezették a progresszív beszolgáltatást a kenyérgabonára, így 1949-ben egymillió mázsa kenyérgabonával többet kellett beszolgáltatni. 1949-ben a beszolgáltatási kötelezettséget kiterjesztették a sertésre, a szőlőre és a borra. A vetésterv előírásával lényegében beavatkoztak a gazdálkodás egész rendszerébe. 1949

végén újra módosították a progresszív adóztatást, s bár az – a legtöbb intézkedéshez hasonlóan – elsősorban a kulákság korlátozását szolgálta, felettébb érzékenyen érintette a falusi kisárutermelők minden kategóriáját, amit kifejezően szemléltet az alábbi táblázat a mezőgazdasági közterhek alakulásáról.[222]

A mezőgazdasági közterhek alakulása a különböző birtoktípusoknál országos átlagban

a) 11 aranykorona (kat. hold) tiszta jövedelmű üzem esetében

	Adóteher 1 kat. holdra	3 kat. hold	10 kat. hold	15 kat. hold	25 kat. hold	50 kat. hold	80 kat. hold
1948	forintban	99	79	81	84	102	117
	búzában (kg)	123	98	101	105	127	146
1949	forintban	95	102	111	151	233	277
	búzában (kg)	112	136	139	189	290	351

b) 16 aranykorona (kat. hold) kataszteri tiszta jövedelmű üzem esetében

	Adóteher 1 kat. holdra	3 kat. hold	10 kat. hold	15 kat. hold	25 kat. hold	50 kat. hold	60 kat. hold
1948	forintban	123	105	107	114	151	163
	búzában (kg)	153	131	133	138	168	205
1949	forintban	119	145	159	257	335	400
	búzában (kg)	155	181	199	322	420	500

Ilyen gazdasági háttér mellett az 50% körüli MDP-részesedés a DÉFOSZ-vezetőségekben nem volt kevés, csupán azt bizonyította, hogy a panaszok jogosságát tudomásul kell venni, néhol engedményekre van szükség, bizonyos kérdésekben pedig politikai párbeszédre. A pártban viszont ekkor már kezdett meghonosodni az a politikai szemlélet és munkastílus, amely a politikai meggyőzés elé helyezte a szervezeti biztosítékokat, s végső soron hatalmi módszerekkel akarta elképzelé-

seit megvalósítani. A DÉFOSZ-szal kapcsolatos további intézkedései is ennek szellemében fogantak. A választásokat felfüggesztették, és a politikai munkatársak sokasága rajzott ki 16 megyébe. A kiküldött instruktorok feladata az volt, hogy ellenőrizzék a gyűlések előkészítését, „állapítsák meg, hogy az eddigi vezetőségekben levő FKGP-i és NPP-i és pártonkívüli vezetőségi tagok milyen szociális összetételűek, milyen politikai szempontok vezették őket a DÉFOSZ-ba. Tapasztaltak-e ezeknek a pártoknak a részéről újjáéledést a DÉFOSZ megalakulásával kapcsolatban." A bizalmatlanság elsősorban a koalíciós partnerek és a középparasztság felé irányult.

Az instruktorok négy napig járták az országot, február 14-én érkeztek vissza Budapestre, s tapasztalataikról jelentést tettek. Ezek szerint a DÉFOSZ megyei titkárságai kialakulatlanok, a járási titkárok nagy része hiányzik vagy csak ideiglenes megbízatás alapján dolgozik, ezért a közbülső szervek kevés segítséget tudnak nyújtani a vezetőségválasztó egyesülési értekezletek előkészítéséhez. Az MDP helyi szervezetei is csak az utóbbi időben „veszik komolyan a DÉFOSZ helyi szervezetének a megalakítását". A Kisgazdapárt szervezetei nagyon sok vidéken kezdettől fogva, „de az utóbbi időben különösen nagy élénkséget tanúsítanak a DÉFOSZ alakulásával kapcsolatban". A jelentések szerint, ahol erős az MDP, ott a kisgazdapártiak akadályozzák a megalakulást, és a parasztokat lebeszélik a belépésről. Ahol az MDP-szervezet gyenge, ott igyekeznek kezükbe venni a kezdeményezést, és a „kis- és középparasztokat küldve előre, a kulákok szervezetévé akarják tenni a DÉFOSZ-t". Ezeken a helyeken nagy számban jelennek meg a gyűléseken, s koalíciós vitákat rendeznek a vezetőségek összetételéről. Szabolcsban azzal agitáltak a belépés mellett, hogy „itt lehet a kolhozt megakadályozni". Vas megyében a zsírbeadást akarták a DÉFOSZ segítségével rendezni, Borsod-Abaúj megyében úgy látták, hogy a DÉFOSZ lesz az a szervezet, amelynek segítségével a „parasztok megszabhatják az árakat". Máshol a parasztság sztrájkjogát remélték a DÉFOSZ útján elérni.

Bár a jelentések elismerték, hogy a kisgazdapárti szegényparasztok támogatják a DÉFOSZ-t, „valódi célkitűzésének megfelelően" vesznek részt a munkában, a hangsúly nem erre, hanem a bizalmatlanságra helyeződött. Az FKGP és az NPP taktikája közötti különbséget abban látták, hogy míg „az NPP a DÉFOSZ megerősítéséért dolgozik, és a DÉFOSZ-ban látja létének továbbfolytatódását, addig az FKGP saját magát eleveníti fel a DÉFOSZ alakulásával kapcsolatban". A Barankovics-párti és pártonkívüli parasztok tevékenységében a reakció jelentkezését látták: „szociális helyzetük szerint megfelelnek ugyan, de politikailag nem". Az összegezés végkövetkeztetése az volt, hogy az előadók „túllovagolták a középparaszti kérdést, úgy, hogy az agrárproletariátusról nemigen emlékeztek meg". Ezzel a középparasztság szervezetbe történő bevonásának politikája megkapta az első, rendkívül erős bírálatot, s a hibát a pártszervezetekre és a DÉFOSZ-ra testálták.[223]

A szervezőbizottság 1949. február 18-án tárgyalta a DÉFOSZ-választások tanulságait. Az ülés azért érdemel figyelmet, mert munkájában és határozataiban jól nyomon követhető a párt szövetségi politikájának torzulása. Ha eddig érezhető volt a középparasztság megnyerésének szándéka, ezután a teljes bizalmatlanság vált uralkodóvá.

A szervezőbizottság az osztályharc éleződésének elvéből kiindulva eltúlozta és felnagyította az osztályellenség erejét és szerepét, s a DÉFOSZ-választások addigi menetét úgy ítélte meg, hogy az a népi demokrácia és az osztályellenség harca volt a DÉFOSZ-ért. A DÉFOSZ vezetőségének fő politikai hibájaként aposztrofálta, hogy „lebecsüli az ellenség erejét, nem látja, hogy a vezetőségek összetétele körül harc folyik". Sőt, egy lépéssel tovább ment: a szövetség vezetői azt sem vették észre, hogy „az ellenség a DÉFOSZ-központba is beépül, és minden lehetséges eszközt megragad arra, hogy a DÉFOSZ-ból olyan szervezetet alakítson ki, amely nem a szocialista fejlődés motorjává, hanem gátjává legyen". Az első számú vád tehát a DÉFOSZ vezetői ellen az volt, hogy nem voltak elég éberek az osztályellenséggel szemben.

Politikai hatását tekintve sokkal veszélyesebb volt a szervezőbizottságnak az a megállapítása, amely szerint „sok helyen a középparasztok mint ellenség épülnek be a DÉFOSZ-ba". Nem sikerült elérni, hogy a középparasztságot „a kulák elleni közös harc elvi alapján" vonják be a DÉFOSZ-vezetőségekbe, ezért ott „nem a kulákok elleni harc álláspontjára helyezkednek". A szervezőbizottság tehát két, politikai következményeit tekintve igen káros megállapítást tett: aki nem helyesli a kulák elleni harcot és aki nem ért egyet a párt agrárpolitikájával, az ellenség; a középparasztság megnyerésének módja nem a középparasztsággal szemben alkalmazott komplex politika, hanem a kulákság elleni harc. Ezekkel a megállapításokkal a szerveződés alatt álló dolgozó paraszti szervezetet a bizalmatlanság légkörével vette körül. A határozat súlyosan elmarasztalta a szövetség vezetőit is, holott ők csak végrehajtották a párt direktíváit, a problémákra és a politikai ellentmondásokra mindig és időben felhívták a párt vezetőinek figyelmét. Az a vád, hogy nem veszik észre az ellenség beépülését a DÉFOSZ-központba, teljesen alaptalan volt, mert olyan kérdésben marasztalta el a szervezet vezetőit, amiért nem lehettek felelősek, hiszen a DÉFOSZ-központ személyi összetételét a pártközpont hagyta jóvá, ő küldte a káderekt. Az ellenség szerepének eltúlzása a pártban jelentkező bizalmatlanság erősödésével állt összefüggésben, s az osztályharc fokozódásának teóriája adminisztratív intézkedések kiindulópontja lett.

A szervezőbizottság szükségesnek tartotta, hogy a DÉFOSZ központját és a megyei titkárságokat sürgősen erősítsék meg ipari munkáskáderekkel, a DÉFOSZ szervezési titkári funkciójába pedig 10 napon belül ipari munkást állítsanak. A pártközpont káderosztályának és a DÉFOSZ központjának rövid határidőn belül meg kellett vizsgálnia a megyei vezetőségek politikai megbízhatóságát. A DÉFOSZ vezetőségének tervezetet kellett készítenie az addig megválasztott alapszervezeti „vezetőségek felülvizsgálatára és az ellenséges elemek eltávolítására", s a további vezetőségválasztásokat csak azokban a helységekben folytathatták, amelyekben erős

MDP-szervezet működött. Ahol az MDP-szervezetek gyengék voltak, ott az eredetileg tervezett 12–25 fős vezetőség helyett csak öttagú vezetőségeket kellett választani, ahol MDP-szervezet nem volt, ott DÉFOSZ-szervezetet sem hozhattak létre. Megbízták a szövetség vezetőit, vizsgálják meg, mi az oka, hogy a DÉFOSZ szervezeteitől távol maradnak az agrárproletárok. Az alapszervezetek felülvizsgálata után össze kell hívni az országos választmányt, s ismertetni kell, hogy „a DÉFOSZ alsóbb szerveibe betört az osztályellenség egyes helyeken", s kérni kell, hogy hatalmazzák fel a DÉFOSZ főtitkárságát: a szervezőbizottság határozata alapján „az ilyen vezetőségeket oszlassa fel, rendelje el új választás megtartását". Ahol „nem kaptuk meg a PB által meghatározott százalékmennyiséget, új közgyűlést kell tartani". A szervezőbizottság úgy vélte, hogy ezekkel az intézkedésekkel a szegényparasztságot és az agrárproletariátust „a közömbösségből felrázzák". A szervezőbizottság ugyanakkor elhatározta, hogy a DÉFOSZ ügyét az MDP KV Titkársága elé terjeszti.[224]

A bizottság határozatai és intézkedései kapkodáshoz és nagyfokú politikai bizonytalansághoz vezettek. Pár napon belül 21 megyébe bizottságok szálltak ki, amelyek átdolgozták a választási ütemterveket, felülvizsgálták és politikailag előkészítették az új választásokat. A koalíciós pártokat felszólították, utasítsák szervezeteiket, hogy a DÉFOSZ-vezetőségekben segítsenek biztosítani a 60%-os MDP-többséget.[225] A számaránynak ez a szigorú értelmezése a választások során számos faluban konfliktus előidézője lett, s egyben irreálissá tette a középparasztság bevonását a DÉFOSZ-ba. A gyakori átszervezések nemcsak a munka folyamatosságát és a szervezetek kialakítását akadályozták. A velük járó erős és éles kritika, az egyes személyek ellen irányuló retorziók zavart és félelmet szültek, ami hozzájárult a személytelen, az önálló véleményalkotástól tartózkodó személyiségtípus kialakulásához.

A DÉFOSZ-szal és a középparasztsággal szembeni fenntartást fokozta, hogy a rendkívül nagy erőfeszítések, a szinte fenyegetésbe átcsapó módszerek ellenére sem sikerült a 60%-os MDP-részarányt elérni. A március

4-i adatok szerint a február közepén felmért állapotokhoz képest csekély változások történtek: a vezetőségi tagok 50,7%-a volt MDP-tag.

Az MDP vezetőségi tagok részaránya elsősorban Tolna (45,5%), Győr (47,3%), Szatmár (53,2%), Bihar (48,8%), Somogy (50,5%), Zala (43,8% és Vas (49,7%) megyében emelkedett, viszont csökkent Csongrád (61,3%) és Békés (52,3%) megyében. Az MDP „előretörése" az NPP és a pártonkívüliek rovására történt, a Kisgazdapárt majd mindenütt megtartotta addigi részarányát, ami azt bizonyította, hogy a kisgazdapárti parasztok pártjuk felhívása ellenére sem adták át helyüket az MDP-nek. Az, hogy az MDP-tagok aránya a DÉFOSZ-szervezetek vezetőségében a szigorú intézkedések ellenére is csak 1,9%-kal emelkedett, növelte a pártvezetés bizalmatlanságát, és erőszakos politikai intézkedéseket hozott.

A DÉFOSZ A BÍRÁLATOK KERESZTTÜZÉBEN

Az MDP Központi Vezetőségének 1949. március 5-én tartott ülésén napirenden szerepelt a párt szövetségi politikája, s ennek kapcsán a DÉFOSZ ügye. Az MDP szövetségi politikájában ekkorra már felülkerekedett a szektás felfogás, ami együtt járt a kisárutermelő parasztság iránti növekvő fenntartással és erősödő bizalmatlansággal. Rákosi Mátyás a KV 1948. november 27-i ülésén a figyelem középpontjába még a középparasztot állította, a FÉKOSZ és az UFOSZ vezetőit szektás, elzárkózó magatartásukért bírálta, az 1949. március 5-i KV-ülésen viszont már elsősorban a szegényparasztságról, „legmegbízhatóbb támaszunkról" beszélt, és bírálta a DÉFOSZ-t, valamint a pártszervezeteket, mert elhanyagolták a szegényparasztságot, és elvtelen engedményeket tettek a középparasztságnak. A hiba korrigálása érdekében a legsürgősebb feladatot abban látta, hogy „újra aktivizáljuk, előtérbe helyezzük legfontosabb szövetségesünket, a szegényparasztságot, és gondoskodjunk róla, hogy a DÉFOSZ-on belül... jelentőségüknek megfelelő vezető szerephez jussanak".

A szegényparasztság aktivitásának kibontakoztatása érdekében lényegében feláldozták a középparasztságot. Rákosinak az a következtetése, hogy a középparasztnak „imponál az, ha azt látja, hogy a népi demokrácia állama vaskézzel csap le a kulákokra", a pártpolitika megváltozását bizonyította: a párt erőszak alkalmazásával akarja a középparasztot jobb belátásra bírni. A szegényparasztság újbóli előtérbe állítására is azért volt szükség, hogy ebben az erőfitogtatásban szerepet vállaljon.

A novemberi KV-üléssel ellentétben 1949 márciusában az éberség ürügyén már nemcsak a volt Baranko-

vics-pártiak ellen hadakoztak. A pártonkívüli parasztokból is ellenség lett: „Az elvtársak két választást láttak Magyarországon – mondotta Rákosi –, amelyben a felnőtt lakosság 95%-a részt vett, aki nem ránk szavazott, az Pfeiffert vagy Barankovicsot választotta, de nem volt pártonkívüli. Aki tehát ma mint pártonkívüli bejut a DÉFOSZ-ba, annak túlnyomó többsége a választásokon a demokrácia ellen szavazott, és feltehető róla, hogy a pártonkívüliség lényegében kulákbarátságát és demokráciaellenességét takarja. Ha ezeket a tényeket szem elől tévesztjük, akkor előfordulhat, hogy a DÉFOSZ sok szervezete kulák befolyás alá kerül, és nem a demokrácia transzmissziós szíja lesz..." A parasztság legveszélyesebb csoportja tehát nem is a kulákság, hanem a pártonkívüli parasztság passzív tömege, mert a kulákok „a pártonkívüliek zászlaja alatt juttatták be csatlósaikat a DÉFOSZ-ba". Ezzel a koncepcióval Rákosi a pártonkívüliek széles táborát – figyelmen kívül hagyva szociális összetételüket, politikai felfogásukat – kirekesztette a lehetséges szövetségesek sorából és ellenségnek minősítette, holott éppen a tömegszervezet lett volna hivatva politikailag átformálni és a népi demokráciához közelíteni őket.

A KV ülésén a DÉFOSZ vezetői közül Dögei Imre ügyvezető elnök és Erdei Mihály alelnök szólaltak fel. Mindketten – főleg Dögei – siettek alátámasztani Rákosi megállapítását. „Az ellenség pártonkívüliek képében beküldte az embereit" a DÉFOSZ-ba, állapították meg, s elítélték a szövetség vezetőségét – melynek mellesleg ők is tagjai voltak –, amiért a koalíciós partnereket bevonta a munkába, a DÉFOSZ-központban és a megyékben kisgazdapárti és parasztpárti személyeket is alkalmazott, akikről kiderült, hogy nem becsületesek és elősegítői az ellenség behatolásának. Dögei egyenesen kijelentette: „az újgazdáknak az a része, amelyik a felszabadulás óta elég jó gazdasági helyzetbe került, sokkal közelebb áll ma a kuláksághoz, mint a szegényparasztsághoz". Ezt azzal bizonyította – jellemzően a korabeli módszerekre –, hogy Szentesen egy párttagot „kiöltöztettek" kuláknak, és az elbeszélgetett az emberekkel. A beszélgetésből kiderült, hogy az ellentét ma sokkal

élesebb az újgazdák és a szegényparasztok között, mint az újgazdák és a kulákok között. Erdei Mihály szerint az ellenség a koalíciós pártok segítségével oly mélyen behatolt a DÉFOSZ-ba, hogy a megalakult 2613 szervezet közül „1000–1200 szervezetben korrekciókat kell végrehajtani".[226]

A koalíciós pártokat és a pártonkívülieket ért bírálat jelezte, hogy a DÉFOSZ „népfront" jellegének korábbi koncepcióját a pártvezetőség elvetette. A KV ülésén Rákosi Mátyás megfogalmazta: „Ha az elvtársak azt hiszik, hogy ez a népfront hosszú életű, tartós képződmény, akkor nagyon tévednek. Ez a népfront tulajdonképpen a szomszéd pártok elhalási processzusának egy foka..." A DÉFOSZ-szal szembeni bírálatot a párt politikájának ez a változása motiválta. A koalíciós pártok Rákosi Mátyás „ellenségkereső koncepciója" következtében a kulák ellentámadás eszközeivé és nemkívánatos szervezetekké váltak. E felfogását Rákosi a DÉFOSZ-választások tanulságaival is alátámasztotta: a „választások folyamán százszámra voltak községek, ahol a kulák a Kisgazdapárt vagy a Parasztpárt zászlaja alatt benyomult a dolgozó parasztok szervezetébe". A DÉFOSZ példáját 1949 tavaszán annak bizonyítására használták fel, hogy a demokratikus pártok állandó tartalékot és fedezéket jelentenek az ellenség számára, ezért létük több veszélyt jelent, mint amennyi hasznot hajt. Nem véletlen, hogy a DÉFOSZ-t ért bírálat és a szövetségi politika változása egybeesett a népfrontpolitika megváltozásával.

Ebben a helyzetben már nem a középparasztság DÉFOSZ-ba történő bevonása volt a döntő feladat, hanem a tisztogatás és a munkástagozat megerősítése. A munkástagozatokat ugyan már a DÉFOSZ-szervezetek megalakításával egy időben létrehozták, de különösebb tevékenységet e csoportok nem fejtettek ki, jórészt mert feladatkörük eléggé tisztázatlan volt. Emellett a DÉFOSZ elsősorban saját szervezeteinek egyesítésével és reorganizálásával volt elfoglalva. A politikai vezetés úgy vélte, hogy a középparasztsággal szembeni éles bírálat megfogalmazásával, a kisárutermelők elleni fellépésével, valamint a kulákság elleni harc fokozásá-

val e csoportokat aktivitásra serkentheti. Dögei felszólalásában elmondta, hogy sok helyen megkérdezik: „Milyen kedvezményben részesülnek azok a DÉFOSZ-tagok, akik munkavállalók?" Rákosi Mátyás válaszában azt javasolta, hogy a kollektív szerződések megkötése során emeljék fel a mezőgazdasági munkások járandóságait, mert „a legszimpatikusabb módja a kulák elleni harcnak, ha a földmunkások életszínvonalát a lehető legmagasabbra felsróföljuk".[227] A bérkérdésre a március 7-i szervezőbizottsági ülésen ismét visszatért: „ne szerénykedjenek a kulákkal szembeni követeléseknél", mert „a földmunkások követelésein keresztül újra összébb szoríthatjuk a kulákot". A szerződések betartását 8–10 tagú bizottságok ellenőrizzék, s azt a kulákot, aki nem tartja be, szigorúan büntessék meg. Ám hozzátette: az állami birtokokon ezt a követelést nem lehet alkalmazni, mert ott más a helyzet.[228]

A DÉFOSZ-ügy nagy port vert fel, és erős politikai nyugtalanságot idézett elő. A március 5-i KV-ülésen a bírálat még megoszlott a pártszervezetek és a DÉFOSZ között, hamarosan egyértelműen az utóbbi került a vádlottak padjára. Március elejétől általános vizsgálatot folytattak a DÉFOSZ-központban és a megyékben, jelentések, feljegyzések tucatjai születtek, amelyeknek hangvétele mind kritikusabb lett, a vádak napról napra szaporodtak. A DÉFOSZ és a középparasztkérdés nagy publicitást kapott, aminek okát csak akkor értjük meg, ha figyelembe vesszük, hogy a DÉFOSZ-ügy egybeesett az éberségi kampánnyal, s igen alkalmas eszköznek bizonyult az ellenség és a kulákság elleni harc fokozásához, a középparasztság „megfékezéséhez", de „tanulságaiban" az egész állami és pártapparátus formálásához és politikai felkészítéséhez is. Február végétől a szervezőbizottság szinte hetenként foglalkozott a DÉFOSZ-szal. Egymást követték a különböző határozatok, felülvizsgálatok, átszervezések. A tényleges munkát az állandó átszervezések jelentették.

A KV intenciói alapján március 7-én ismét tárgyalta a szervezőbizottság a DÉFOSZ ügyét. Rákosi itt még élesebb fogalmazásban ismételte meg a KV ülésén kifejtett politikai gondolatait. Mint mondotta, a KV ülésén

a DÉFOSZ ügyét, mivel az „a nyilvánosság elé került", nem húzta alá kellő nyomatékkal,,,nehogy a vékonydongájú DÉFOSZ-szervezetekben nagy riadalmat okozzon". Most azonban ki kell mondani:: „Ez egyike a legnagyobb hibáknak, amelyet a 4 év alatt elkövettünk." A hibáért most már a Szakszervezetek Országos Tanácsát is felelőssé tette, mert „elvesztette szem elől a DÉFOSZ-t... hagyta elúszni, szétesni a FÉKOSZ-t".

A fő hibát abban látta, hogy a DÉFOSZ szervezeteit nem a többé-kevésbé jól működő FÉKOSZ-szervezetekre építették, ezért „a DÉFOSZ-on belül gőzerővel vissza kell állítani a FÉKOSZ-t", hogy az agrárproletariátus vezető szerepe biztosítva legyen.[229]

Milyen volt e szempontból valójában a helyzet? 1949 tavaszán a DÉFOSZ-szervezetek 85%-ában felmérték a tagság szociális összetételét. Az eredmény szerint a megvizsgált 510 530 tag közül 396 353 szegényparaszt, a munkástagozat tagja. A március 4-ig megválasztott 16 500 vezetőségi tag 22,6%-a volt nincstelen, 62,7%-a szegény- és kisparaszt (10 holdig) és 14,7%-a 10 holdon felüli középparaszt.[230]

A politikai vezetés 1949 tavaszán úgy viselkedett, mintha teljesen feledte volna, hogy 1948 őszén más szempontokat és politikai utasítást adott a DÉFOSZ vezetőinek, lényegében az általa kidolgozott direktívák végrehajtásáért vonta őket felelősségre. A pártvezetőség végleg feladta a középparasztság politikai eszközökkel történő megnyerését és szervezeti befolyásolását. Az egységszervezet március után csak nevében maradt Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége. A DÉFOSZ ezután a munkástagozatra épült, a dolgozó paraszti egységszervezet felett megkondult a lélekharang.

A szervezőbizottság március 7-i határozata a munkástagozat kiépítése mellett a DÉFOSZ másik nagy feladatát abban határozta meg, hogy tisztítsa meg „a DÉFOSZ-szervezeteket a kulákoktól és a kulákbefolyás alatt álló ellenséges elemektől". Nyomatékosan felhívta a DÉFOSZ-szervezetek figyelmét, hogy „ne térjenek ki a harc elől", s „taggyűléseken leplezzék le a befurakodott ellenséges elemeket". Az ellenség eltávolítását össze

kellett kapcsolni a párt vezető szerepének biztosításával. A márciusban megindult tisztogatási kampány több mint egy évig tartott, első szakasza azonban már 1949 tavaszán lezajlott, és súlyos következményekkel járt: rendkívüli mértékben megrontotta a munkás-paraszt szövetséget és a falu politikai hangulatát, egyik alapja lett a falusi lakosság megfélemlítésének, mert az ellenség parttalan fogalommá vált, s ez alapot adott az önkényeskedésre, a szélsőséges indulatok kiélésére, sok esetben a személyes bosszúra.

A márciusi KV-ülésig 2613 DÉFOSZ-szervezet alakult, 531 helységben kívántak még helyi szervezetet alakítani. A 2613 megalakult szervezetből – mint arról már szó volt – 1000–1200-ban ítélték megváltoztatandónak a vezetőségek összetételét. A felülvizsgálat azonban ezek körét messze meghaladta, az ellenségkeresés általánossá vált, s nem csupán a vezetőségi tagokra terjedt ki, hanem a tagságra is. Olyan helyzet alakult ki, amelyben nem lehetett tudni, hogy egy adott cselekvés milyen politikai megítélést von maga után. Az alakuló gyűlést az egyházi szertartáson bejelentő pap cselekedetét az ellenség aknamunkájának tekintették, a DÉFOSZ-központhoz csatolt munkaversenyiroda tagjainak panaszát a sok munkára és az alacsony bérre szabotázsnak, a termelési osztályon dolgozó koalíciós párttagok munkájában a koalíciós szellem konzerválására irányuló törekvést véltek felfedezni.[231]

A felülvizsgálat együtt járt az adminisztratív módszerek elburjánzásával, de még így is igen nagy nehézségeket okozott az újraválasztás. A határozat értelmében minden megyében bizottságok jelentek meg, amelyek az addigi munkát és a helyi apparátust politikailag felülvizsgálták, s megszabták a további szervezeti és politikai teendőket. A DÉFOSZ-szervezetekből ki kellett zárni a „kulákbefolyás alatt álló" szegény- és középparasztokat. A vezetőségekben az MDP 60%-os részesedése mellett a pártonkívüliek arányát 10%-ra kellett csökkenteni, de a pártonkívüliek „politikai megbízhatóságát külön vizsgálat tárgyává" kellett tenni. A vezetőségek végleges listáját a járási pártbizottságok hagyták jóvá, s ők határozták meg a kizárásra, illetve

DÉFOSZ-tagok a választási nagygyűlésen Tótkomlóson, 1949 májusában

leváltásra javasoltakat. Ezek ügyét taggyűlésen a nyilvánosság előtt ismertetni kellett, az érdekeltek azonban nem jelenhettek meg a taggyűlésen. A kizárást politikailag indokolva, az akciót az MDP helyi szervezetének bevonásával kellett végrehajtani. A kizártak névsorát a járási pártbizottságra továbbították, onnan a rendőrségre került, ahol gondoskodtak róla, hogy „különféle szabálytalanságok miatt rendészeti-közigazgatási eljárás induljon" a kizártak ellen.[232] A vezetőség átszervezéséhez elég volt indoklásként, hogy „a szervezetben osztálybéke uralkodik", „kulákbefolyás érezhető", a vezetőség

„kulákbarát" stb. stb.[233] 1949 őszén pedig megkezdődött a munkaközvetítő irodák vezetőinek felülvizsgálata és egy részüknek a leváltása, mert „nagy számmal vannak az irodavezetők között ellenséges elemek".[234]

A vezetőségek újjáválasztását – aminek igen rossz politikai visszhangja lett – május 31-ig kellett végrehajtani, ám ez csak részben sikerült. A tagság politikai felülvizsgálata is prolongálódott, s tulajdonképpen a DÉFOSZ megszűnéséről szóló elvi döntésig – 1950 januárig – tartott. Ezzel együtt a DÉFOSZ-központ munkáját is átszervezték, hogy „úgy a központban, mint a vidéken más pártoknak vagy reakciós elemeknek a befolyása megszűnjön".[235] Elvként mondták ki, hogy a munkástagozat vezetője csak agrárproletár lehet, s a DÉFOSZ helyi vezetőségében a munkástagozatnak is 60%-os többséget kell biztosítani. A vezetőségek újjáválasztása és a munkástagozatok megalakítása nem járt együtt az agrárproletárok és a dolgozó parasztok aktivitásának növekedésével, jóllehet ez volt a kitűzött cél. A megalakított munkástagozatok felülről létrehozott szervezetek voltak, tagságuk pedig a történtek következtében kedvetlen. Nem éltek rendszeres szervezeti életet, pedig előírták, hogy szervezeti életük folyamatossága érdekében minden hónapban taggyűlést kell tartaniuk. Érdemi munka hiányában azonban a szervezeti élet rendszerességét nem lehetett biztosítani.

1949 tavaszától a DÉFOSZ munkája egyre formálisabbá vált. Fő feladata lett az állami célkitűzések támogatása, a termelési tervek teljesítésére való agitálás, a munkaverseny, a begyűjtési verseny propagálása és szervezése, a többtermelésre mozgósítás, a szovjet mezőgazdaság népszerűsítése, a munkához való új viszony tudatosítása, a falu szocialista szektorának erősítése agitációval és személyes példamutatással. Az egysíkú, sokszor népszerűtlen vagy formális feladatok következtében mozgalmi jellege elszürkült, önálló arculatát elvesztette, tulajdonképpen az állami intézményrendszer végrehajtó szervévé vált. Ez jutott kifejezésre 1949 tavaszán a kollektív szerződések megkötésében, ami a DÉFOSZ egyik konkrét munkája volt.

A kollektív szerződések a magánszektorban és az

A DÉFOSZ
választási felhívása

Az úri Magyarországon évszázadokon át a földesurak, kulákok igáját nyögtétek. Sorsotok: munkanélküliség, 80 filléres napszámbér. Feleségeitek, gyermekeitek ugyanazért a munkáért sokkal alacsonyabb fizetést kaptak. Se ünnepetek, se vasárnapotok nem volt.

Látástól vakulásig dolgoztatok. Ha szólni mertetek a földesurak szolgabírái csendőrt uszítottak rátok.

A felszabadító Szovjet Hadsereg segítségével összetörtük a földesurak, tőkések, bankárok hatalmát.

Rákosi Mátyás vezetésével a népi demokrácia szabadságot, jogot, emberi életet biztosított számotokra. Önálló szervezetetek van. *Mezőgazdasági munkakózvetítésünk* védelmet nyújt a munkaadókkal szemben. Munkakózvetítőink 1946. óta százezrével helyeznek el Banneteket munkára, védik érdekeiteket.

Állandóan javuló béreseket a felszabadulás óta kormányrendelettel biztosítjuk. A demokrácia kiterjesztette a mezőgazdasági dolgozókra is a *társadalombiztosítást*. Orvost, gyógyszert, kórházakat, öregségi ellátást biztosít számotokra is.

A Magyar Kommunista Párt kezdeményezésére

a munkásosztály segítségével

370.000 *földmunkás*, több mint 240.000 szegényparaszt jutott földhöz, 300.000 házhelyhez.

A nagyhaszonbérletek megszüntetésével 60.000 család 240.000 kat. hold bérletbe jutott.

Munkához jutottatok.

Az elmúlt 4 év alatt elértük, sőt túlhaladtuk a háború előtti életszínvonalat

Hazánk az urak országából a dolgozók hazája lett.

Elnyomottakból szabad emberek lettetek.

Munkások és dolgozó parasztok vették kezükbe az ország vezetését

Közületek került ki az ország miniszterelnöke, főispánok, birók, rendőr- és katonatisztek.

A nép hatalma

[illegible]

Rendeletben biztosítottuk emberi munkafeltételeiteket

Télen 8, nyáron 10 órás munkaidőt. Asszonyoknak, fiatalóknak egyenlő munkáért, egyenlő bért.

1.30 —2.35 forintos órabért.

Éves szegődményeseknek a természetbeniek mellett a múlt évinél havi 1.38 forinttal magasabb készpénzfizetést. Túlóradíjat, fizetett ebédidőt. Minden vasárnapra, évi 8 ünnepnapra fizetett pihenőt, évi 25 napig terjedhető fizetett szabadságot. Családi pótlékot. Nőknek szülési szabadságot. Bentkosztosoknak külön hálóhelyiséget.

Az ötéves terv

Az ötéves tervben 200 ezer hold öntözése, 240 ezer hold erdősítése, csatornák, 2500 km. bekötőút, vasutak és hidak építése új munkaalkalmat jelent. Új gyarak, új iparvidékek épülnek fel, 300.000 új ipari munkásra van szükség, akik jórészt közületek kerülnek ki.

500 gépállomáson 20 ezer traktort és egyéb gépeket a dolgozó parasztság sorsából kikerülő 40 ezer új traktorista kezel.

Villanyt, telefont, rádiót kap minden falu. A tudás, a kultúra már nem az urak kiváltsága. Gyermekeitek falsóbb iskolákba, egyetemekre-mehetnek, tanulmányi segélyt kapnak.

SZAVAZZATOK CSALÁDOTOKKAL EGYÜTT A FÜGGETLENSÉGI NÉPFRONTRA!

Az 5 éves terv során a falu dolgozói közül 125 ezer mezőgazdasági szakembert nevelünk ki.

Gondoskodunk a falusi dolgozók egészségvédelméről. Kórházakat, szülőotthonokat és kutakat építünk.

az ötéves tervre,
a békére,
hazánk függetlenségére,
családotok
boldogabb
jövőjére.

Szavazzatok
családotokkal együtt

Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szabadságos (DÉFOSZ) Munkásszervezet.

Felelős kiadó: Markovits Pál
Budapesti Szikra Nyomda N. V. 1.

önálló nemzeti vállalatokká átszervezett állami gazdaságokban dolgozók bérhelyzetét rendezték. A magánszektorban a Politikai Bizottság állásfoglalása szerint a cél, hogy „ez évben tovább kell folytatni a kulákság korlátozásának politikáját", ezért „fokozni kell a kulákokra háruló terheket". Az állami gazdaságokban a kollektív szerződések gazdasági célja az volt, hogy helyreállítsák a munkafegyelmet, a bérrendszer „a termelés emelésére, az önköltség csökkentésére ösztönözzön". Az alapelveknek megfelelően kétféle bérpolitikai elvet állítottak fel: az egyiket a magángazdaságok, a másikat a szocialista szektor dolgozói számára. A magángazdaságokban tilos volt a teljesítménybért alkalmazni, az állami gazdaságokban viszont át kellett térni a teljesítménybérezésre, melynek alapja a tapasztalati norma volt. A teljesítmények növelése érdekében a normákat úgy kellett megállapítani, hogy az alapbérek az 1948-as bérszínvonal alatt maradjanak, a norma túlteljesítése esetén azonban a bér az 1948. évi színvonalat meghaladhatta. A magánszektorban 1949-ben a béreknek 10–15%-kal kellett emelkedniük, ami az éves szegődményes munkavállalók esetében az 1948-as 4218 forinttal szemben 1949-ben 4902 forint összkeresetet jelentett. Az állami szektorban a bérnívót (a normaalapra eső bért) 1948-hoz képest csökkenteni kellett. Az 1948-as 5804 forintos átlagbér helyett 1949-ben 100%-os normateljesítés esetén 4665 forintot lehetett keresni.

Az állami szektorban eltörölték az állandó alkalmazottak természetbeni járandóságát (földhasználat, tehéntartás, só, lábbeli stb.), ami megmaradt, azt a munkavállaló köteles volt hivatalos hatósági áron megfizetni. A munkást el lehetett bocsátani, ha megtagadta a munkát vagy teljesítménye sokkal alacsonyabb volt az átlagnál. A magángazdaságban azonban 1949. január 1-je után lényegében tilos volt a munkavállaló elbocsátása, a tilalom alól csak a vármegyei mezőgazdasági igazgatóság – pontosan meghatározott okok alapján – adhatott felmentést, de a munkaadó két héten belül köteles volt új munkavállalót alkalmazni. Abban az esetben, ha a munkaviszony megszűnése a munkavál-

lalóra sérelmes volt, bérét 1–3 hónapig követelhette, illetve megkaphatta. A munkaügyi vitákban a FÉKOSZ régi – 1946-os – követelésével ellentétben nem a bíróság döntött, hanem – a felszabadulás előtti gyakorlatnak megfelelően – ismét a közigazgatási hatóság, másodfokon az alispán. A kollektív szerződések az állandó jellegű munkáknál bevezették a családi pótlékot, a nyugdíjrendszert viszont nem ismerték el, a szerzett és igazolt jogokat csak az öregségi járadéknál vették figyelembe. A munkaidőt október 1-jétől március 31-ig 8 órában, április 1-jétől szeptember 30-ig 10 órában határozták meg.

A PB az új kollektív szerződések rendkívül alapos politikai előkészítésére kötelezte a DÉFOSZ-t. A március 30-án a DÉFOSZ-központban tartott tárgyaláson az állami gazdaságok igazgatói és párttitkárai elismeréssel szóltak az új kollektív szerződésről, amit az egyik felszólaló a mezőgazdasági munkásoknak adott „kitüntetésként" értékelt. Mások a jobboldali szociáldemokraták feletti győzelemként könyvelték el, minthogy azok nem akarták, hogy a mezőgazdasági dolgozók több bért kapjanak. Feltehetően nem a szervilizmus e nyilvánvaló jegyei miatt biztatta az értekezlet vezetője a résztvevőket, hogy a gondokat is vessék fel, de akadt, aki bátorításnak vette szavait, s elmondta, hogy az egyik gazdaságban a kollektív szerződést ismertető DÉFOSZ-funkcionáriust a munkások meg akarták verni.[236]

A DÉFOSZ MEGSZŰNÉSE

Az 1949 tavaszán megindult folyamatot – a szövetségi politika teljes eltorzulását – a PB 1949. szeptember 13-i, a DÉFOSZ-ról szóló határozata egészítette ki. A PB határozata először is rögzítette azokat „a súlyos politikai hibák"-at, amelyeket a DÉFOSZ vezetői mindjárt a szervezet létrehozásakor elkövettek: elmulasztották a munkástagozat megszervezését, a „szervezetekbe és a helyi vezetőségekbe beengedték a kulákokat és egyéb ellenséges elemeket... a középparasztnak elvtelenül udvaroltak, a DÉFOSZ-ban mutatkozó hibákat és elhajlásokat nem tárták fel a párt előtt", a hibák kijavítására hozott párthatározatokat „általában nem hajtották végre". A határozat tehát még súlyosabb vádakkal illette a DÉFOSZ-t és vezetőit, mint az 1949. tavaszi, hiszen most már a párt tudatos félrevezetése, a párthatározatok szabotálása, a politikai elhajlás, valamint az ellenséggel való cimborálás szerepelt bűnlajstromán. Súlyos és igaztalan vádak voltak ezek, amelyek a DÉFOSZ egyes szervezeteit nyilvánosan megbélyegezték a közvélemény előtt, hiszen a határozat jelen időben beszélt, kimondta: „a DÉFOSZ-szervezetek egy része... kulákbefolyás alatt áll", s „fennáll annak a veszélye, hogy a DÉFOSZ a mezőgazdaság szocialista átszervezéséért folytatott küzdelemben nem a párt támasza lesz, hanem szervezeteinek egy részét az ellenség használja fel pártunknak a mezőgazdaság kollektivizálására irányuló politikájával szemben".[236] A tavaszi „ügyet" tehát prolongálták és továbbfejlesztették, a DÉFOSZ felső vezetőinek nagy részét leváltották.

A DÉFOSZ új vezetősége a „hibák" kijavítása érdekében, a szervezőbizottság támogatásával és jóvá-

hagyásával, a politikai és szervezeti intézkedések sorozatát hajtotta végre. Az újabb szervezeti intézkedéseket összekötötték az elkövetett hibák feltárásával és a DÉFOSZ-ban jelentkező elhajlások ismertetésével. A politikai kényszerhez társult az új vezetés „bizonyítási készsége", aminek következtében olyan kép rajzolódott ki a DÉFOSZ-ról, hogy az már a rendszer iránti lojalitását, sőt jogosultságát is megkérdőjelezte. Az új vezetőség szerint a DÉFOSZ-ban jelentkező elhajlások abban jutottak kifejezésre, hogy lebecsülték a párt és a munkásosztály vezető szerepét, a kulák és ellenséges elemeket beengedték a vezetésbe, valamint az állami gazdaságokba, a DÉFOSZ vezetése nem folytatott harcot ellenük, a gépállomások szerepét lebecsülték, a párt politikájával ellentétes bérpolitikát folytattak az állami gazdaságokban, elvtelen engedményeket tettek és udvaroltak a középparasztságnak, elszabotálták a kulákság elleni harcot, a kulákságot mentegették, a DÉFOSZ munkájának megjavítására hozott párthatározatokat nem hajtották végre, eltitkolták a párt és Rákosi elvtárs kritikáját. A „hibák" kijavítása érdekében készített munkatervét a DÉFOSZ vezetősége 1949. szeptember végén a szervezőbizottság elé terjesztette.

Az elkövetett politikai elhajlások és az ellenük való harc feladatainak ismertetése 1949. október elején, az országos választmányi ülésen kezdődött, ezt követték a megyei aktíváértekezletek, végül az alapszervezetekben tartott gyűlések. Egyidejűleg széles körű szervezeti intézkedésekbe kezdtek, ami az egész organizáció ismételt átszervezését jelentette a párt iránti hűség és az ellenség elleni harc jegyében. Ismét felülvizsgálták a DÉFOSZ-szervezetek vezetőségeit, ellenséges, kulákbarát elemeket keresve, akiket azután eltávolítottak: elkezdődött a tisztogatási hullám második szakasza.

A szervezőbizottság a DÉFOSZ munkatervének tárgyalásakor kifogásolta, hogy a vezetés nem fordít kellő gondot a szociális szempontokra, s nem törekszik – a munkásosztály vezető szerepének biztosítása érdekében – a vezetésben a munkások arányának növelésére. A DÉFOSZ vezetősége a kritikát megszívlelve, a DÉFOSZ egész szervezeti struktúrájában a munkásvezetők

számszerű növelésére törekedett. A DÉFOSZ-központ átszervezésénél alapvető szempontnak tekintette a munkásosztály vezető szerepének biztosítását, ezért kimondta, hogy munkatársainak 50%-a ipari munkás, 40%-a agrárproletár, 10%-a szegényparaszt legyen. A megyei titkárságok tagjainak összetételét a következőképpen határozták meg: 30% ipari munkás, 50% agrárproletár, 10% félproletár (1–2 holdas), 10% földmunkásból lett újgazda. A járások, városok és nagyközségek titkárai között az arány: 20% ipari munkás, 60% agrárproletár, 10% félproletár, 10% földmunkásból lett újgazda. A DÉFOSZ vezetői ígéretet tettek, hogy a munkástagozatok átszervezésénél a vezetőségekben az MDP-tagok 70%-os arányát biztosítják, a munkaközvetítő irodák vezetői esetében pedig a 60%-ot.

1949. december 1-jéig felülvizsgálták a függetlenített funkcionáriusok politikai megbízhatóságát. Ezzel egyidejűleg megkezdték a munkástagozatok átszervezését, hogy biztosítsák az állami gazdaságok és gépállomások dolgozóinak részvételét és a már említett 70%-os MDP-arányt a vezetőségekben.[238] Az átszervezést december 1-jétől február 1-jéig, két szakaszban kívánták végrehajtani, s összekötötték a PB-határozat, illetve a DÉFOSZ által elkövetett elhajlások ismertetésével, abban a reményben, hogy ez növeli a munkástagozatok aktivitását, erősíti osztályharcos szemléletüket s az osztályellenséggel szembeni éberségüket, amire az indoklás szerint azért volt szükség, mert a munkástagozat tagjainak nagy része pártonkívüli, nem elég szilárd, sok gyűlésre „becsempészik a kulákság érveit, vagy azt elfogadják". Az átszervezésnél alapvető politikai direktíva volt, hogy azt össze kell kapcsolni az időszerű politikai feladatokra való mozgósítással. A munkástagozatok ismételt átszervezésének politikai célja az volt, hogy a DÉFOSZ-szervezeteket az agrárproletárok vezessék, a DÉFOSZ vezetésében a munkástagozatok vezetői legyenek többségben, hogy meg tudják védeni „a dolgozó parasztságot a kulák kizsákmányolástól". Ennek érdekében a DÉFOSZ-szervezetek helyi vezetőségeiben a munkástagozatnak 60%-os

többséget igyekeztek biztosítani. Ezért a munkástagozat vezetősége – önállóságának fenntartása mellett – tagja lett a DÉFOSZ vezetőségének is.[239] Miután a középparasztság a DÉFOSZ-ból gyakorlatilag kiszorult, a benne maradt kistulajdonos parasztságot politikai gyámság alá helyezték.

1949 őszén az ellenség elleni küzdelem és az éberségi kampány oda vezetett, hogy a pártonkívüliek iránt a politikai bizalmatlanság általánossá vált, a párttagokat pedig csak az időnkénti felülvizsgálatok után méltatták rövid időre bizalomra.

1950 tavaszán a DÉFOSZ vezetősége összegezte a PB-határozat végrehajtásának tapasztalatait. A DÉFOSZ-központ jelentése a szervezeti intézkedéseket úgy értékelte, hogy a PB-határozat végrehajtása során az ellenséges elemeket a DÉFOSZ-központból eltávolították, sikerült létrehozni az egységes vezetést. A középszintű vezetők szociális összetétele javult, bár az eredetileg kitűzött százalékos arányt sehol sem valósították meg. Az alapszervezeti választásokon csak a régi vezetőségi tagok 30%-át választották meg újra, a „többit mint nem megfelelőeket, vagy mint kulák, kulákbarát, vagy ellenséges elemeket le kellett váltani, illetve el kellett távolítani a szervezetből". 1411 úgynevezett kulákot váltottak le a vezetőségekből és zártak ki a szervezetből. Természetesen a DÉFOSZ-vezetőség tapasztalata a korabeli felfogást támasztotta alá: a vezetőségekbe az ellenség jobban beépült, mint a szervezetekbe. A munkaközvetítő irodák vezetőinek 30%-át váltották le, mert ellenséges elemek voltak. A meglepően magas arány indoka: „A tapasztalat azt mutatta, hogy az ellenség különösen a munkaközvetítést igyekezett kezébe kaparintani."

A jelentés szerint a DÉFOSZ-szervezetek újraválasztásával – amely tulajdonképpen a megfélemlítési kampány része volt – a párthoz való viszonyuk megjavult, „a párt parasztpolitikájának megfelelően dolgoznak, és jelentős mértékben részt vesznek pártunk vezetésével a mezőgazdaság szocialista átszervezéséért folytatott harcokban... A DÉFOSZ-tagok jelentős számban lépnek be a termelőszövetkezeti csoportokba." A sikerek magya-

rázatát a párt segítségében látták. Nem kommentálta a jelentés, hogy az ismételt átszervezéssel sem sikerült biztosítani a párttagok tervezett arányát az alapszervezeti vezetőségekben. Az MDP-tagok részaránya az erőfeszítés ellenére is csak 53%-os lett (8,4% tagjelölt, 30,2% pártonkívüli, a többi más párthoz tartozó). Nem sikerült teljesíteni a szociális összetételre vonatkozó tervszámokat sem: a vezetőségi tagok 47,3%-a volt agrárproletár, 19,8%-a 1–3 holdas szegényparaszt, 13,5%-a 3–5 holdas, 11,5%-a 5–8 holdas kisgazda, 8%-a 8–15 holdas középparaszt.

A jelentés a DÉFOSZ és szervezetei munkájának hibájaként azt állapította meg, hogy „a szocialista szektorban végzett munka még mindig háttérbe szorul". Az alsóbb szervekben még nem eléggé harcolnak a kulák ellen, tovább él a „jó kulák" képe, elkenik az osztályharcot, az észak-magyarországi és a dunántúli megyék számos DÉFOSZ-szervezetében a párt vezető szerepét lebecsülik, „a DÉFOSZ tagjai többen vannak, mint a párttagok", s érvényesül az a nézet, hogy „a munkásosztály vezessen a városban, mi pedig a falun". Az állami gazdaságokban és a gépállomásokon megválasztott üzemi szervezetek hibájaként azt rótta fel, hogy szociális kérdésekkel foglalkoznak, és kevés gondot fordítanak a termelés kérdéseire.[240]

A jelentésből kicsendült, hogy a többszörös rendszabályok ellenére sem sikerült a DÉFOSZ-t a vezetés által diktált és egyre jobban eltorzuló politika támogatása mögé felsorakoztatni. A DÉFOSZ feladatát 1949 őszén egyértelműen és kategorikusan fogalmazták meg: fő feladata, hogy „tagjai között a termelőszövetkezetet népszerűsítse, és a DÉFOSZ-tagok, de elsősorban a DÉFOSZ-vezetők elöl járjanak a termelőszövetkezetek alakításában... A DÉFOSZ agitációs munkájának középpontjában a mezőgazdaság szocialista átalakításának kérdései és az osztályharc élesedésének tudatosítása álljon."[241] Létjogosultsága addig volt, amíg ezeknek a feladatoknak meg tudott felelni.

A Parasztságra nehezedő gazdasági és erkölcsi nyomás egyik eszköze lett a DÉFOSZ. Eredetileg célul tű-

zött feladatai helyett átvette a helyi közigazgatás népszerűtlen és kellemetlen feladatait, s állami feladatok sorát kellett végrehajtania, melyek közül jó néhányat – vezetőségének szektás nézetei miatt vagy felsőbb utasításra – túl is hajszoltak. Csak utalunk itt a középparasztok egy részét is sújtó, végletes kulákellenes intézkedésekre, a cséplési ellenőrök begyűjtési módszereire, a helyszíni elszámoltatás rendszerére, a házkutatásokra, a rekvirálásokra. A helyzetet súlyosbították a mezőgazdaság szocialista szektorában dolgozók hihetetlenül rossz munkakörülményei, az alapvető szükségleteket sem biztosító keresetek. Ezek eltérítették a DÉFOSZ-t eredeti funkciójától, s egyre inkább a helyi államigazgatás egyik sajátos munkabizottságává degradálták.

E politika reakciójaként növekedett a parasztság körében a politikai passzivitás, a DÉFOSZ-vezetőségek újraválasztása során nagyfokú közömbösség volt tapasztalható. A taggyűléseken a tagság 30%-a jelent meg, holott számos helyen a falu egész lakosságát mozgósították. A DÉFOSZ jelentése szerint, bár helyeselték a PB határozatát, igen kevesen szóltak hozzá. Mindez figyelmeztető jele volt a munkás-paraszt szövetség gyengülésének, a párt és a dolgozó parasztság közötti viszony romlásának. A falu politikai érdeklődésének zsugorodását bizonyította a párt szervezeti visszaesése, amit a KV 1950. október 27-i ülésén Rákosi Mátyás is elismert: „Meg kell mondani, elvtársak, nyíltan és világosan, hogy pártszervezeteink egy sor faluban az utolsó két esztendő folyamán visszafejlődtek, meggyengültek." 1948-ban az MDP tagjainak 18%-a volt paraszt, 1950 nyarán már csak 13%-a. Két esztendő alatt az MDP falusi párttagjainak majdnem egyharmadát elvesztette.[242]

A szervezeti élet fokozatos elsorvadásához hozzájárultak az alkalmazott módszerek: a helyi vezetőségi tagok leváltása és kinevezése, ami nemcsak a folyamatos munkát akadályozta, hanem a tömegszervezet addig is formális demokráciáját tovább korlátozta, a tagok elemi jogait semmibe vette. 1950-ben a szervezetek gyengülésében már éreztette hatását az is, hogy a mezőgazda-

sági munkások közül több mint 300 000-ren helyezkedtek el a rohamosan fejlődő iparban, illetve termelőszövetkezeti tagok lettek.

Az állami gazdaságok, a gépállomások, az erdőgazdaságok fejlődésével párhuzamosan a gyengülő DÉFOSZ-szervezetek figyelme mindinkább az üzemi szervezetek felé fordult. Itt elsősorban szakszervezeti jellegű feladatokat kellett volna a szervezetnek megoldania: kollektív szerződéseket kötni, termelési versenyt szervezni, a munkafegyelmet javítani, szociális és egészségügyi feladatokat ellátni stb. Viszonylagos szervezeti erejét azonban itt sem tényleges munkája, hanem a szocialista szektor üzemi keretei biztosították, az a körülmény, hogy az állami gazdaságok, gépállomások, erdőgazdaságok dolgozóit munkaviszonyuk folytán könnyebb volt szervezetbe tömöríteni. Ezzel szemben a falusi DÉFOSZ-szervezetek szétesési folyamata fokozódott, amit taggyűléseinek, majd szervezeteinek elnéptelenedése jelzett. 1950 őszén a falusi vezetőségek kiegészítésére rendezett taggyűléseken a szervezetek nagy többségében már csak a tagság kis része jelent meg, pedig akkor már a pártvezetőség is elismerte, hogy a DÉFOSZ-ban a munkásosztály legszilárdabb falusi szövetségese, a szegényparasztság tömörül. Ennek ellenére 1950 őszén már megfogalmazódott a szövetség sorsát megpecsételő aggály: „Falusi DÉFOSZ-szervezeteinkben fokozott mértékben fennáll annak a veszélye az egyre kiélesedő osztályharcban, hogy a kulákság a DÉFOSZ tagságát szembefordítja pártunk politikájával." Ezt a vészesen csengő megállapítást az váltotta ki, hogy 1950-ben súlyos nehézségek voltak az aratási és cséplési munkák idején, konfliktusok a begyűjtésnél, nagy elégedetlenség alakult ki a közellátási zavarok, az alacsony munkabérek miatt, nehezen haladt a termelőszövetkezeti mozgalom szervezése, csak nagy nehézségekkel sikerült a békekölcsönjegyzés lebonyolítása, akadoztak az őszi mezőgazdasági munkák stb. stb.[243]

Az MDP PB 1951. január 19-én elvi határozatot hozott arról, hogy az állami gazdaságok, a gépállomások, az erdőgazdaságok, a mezőgazdasági jellegű vállalatok és a mezőgazdasági igazgatás dolgozói, valamint a

mezőgazdasági munkavállalók és az időközönként bérmunkát vállaló kisiparosok részére létre kell hozni a Mezőgazdasági és Erdészeti Dolgozók Szakszervezetét. A határozat a szakszervezet alapvető feladatát abban jelölte meg, hogy a mezőgazdasági dolgozókat tömörítse a párt köré a mezőgazdaság szocialista átalakításáért folytatott harcban.

Az új szakszervezet szervezésével egyidejűleg még felléptek a DÉFOSZ-t likvidáló hangulat ellen, mivel az 1949-ben létrehozott SZÖVOSZ és az 1950-ben alakult tanácsok megerősödésétől függött, milyen mértékben tudják a DÉFOSZ hatáskörébe tartozó egyes feladatokat átvenni és a DÉFOSZ-t megszüntetni.

A DÉFOSZ további működéséhez 20 politikai munkatársból álló apparátust és megyénként 2 politikai munkatársat hagytak meg. A DÉFOSZ-szervezetek folyamatos megszüntetését 1952 közepére tűzték ki.

A PB 1951. november 1-jei ülése ismét foglalkozott a DÉFOSZ ügyével, s már nem átszervezése, hanem a DÉFOSZ megszüntetése mellett foglalt állást. A PB úgy ítélte meg, hogy a január 19-i határozat óta a DÉFOSZ munkájában további visszaesés következett be. A DÉFOSZ-nak formálisan 3341 falusi szervezete van, 502 815 nyilvántartott taggal, de 90%-uk nem tekinthető tagnak, mert tagdíjat nem fizet, a DÉFOSZ munkájában nem vesz részt. Csupán 300–400 nagyobb községben, illetve mezővárosban működik DÉFOSZ-szervezet. A DÉFOSZ tagságának munkásrésze szervezetileg is elkülönült a DÉFOSZ-tól, a kubikosok jelentős részét beszervezték az Építőmunkások Szakszervezetébe, az állami gazdaságokban, a gépállomásokon, az erdőgazdaságokban dolgozók kiváltak a falusi DÉFOSZ-szervezetből, a termelőszövetkezeti dolgozók pedig nem látogatják a szervezetet. Ezért a PB úgy határozott, hogy 1952. június 30-ig meg kell szüntetni a DÉFOSZ-t. A DÉFOSZ falusi szervezeteinek még meglevő – ám felettébb beszűkült – feladatkörét a MEDOSZ-ra, a SZÖVOSZ-ra és a tanácsokra ruházta,[244] velük próbálta betölteni azt az űrt, amely a falusi tömegszervezeti munka megoldatlansága miatt már régóta politikai-társadalmi gondként jelentkezett.

A DÉFOSZ megszüntetésével lezárult a parasztság felszabadulás utáni szervezkedésének egyik legnehezebb és legellentmondásosabb szakasza. Egy gond azonban függőben maradt: a szocializmust építő Magyarországon egyedül a még mindig a legnagyobb társadalmi csoportot képező parasztságnak nem maradt semmiféle társadalmi-gazdasági érdekvédelmi szervezete. Sajátos ellentmondásként panaszával, gondjaival csupán ahhoz az államigazgatáshoz fordulhatott, amely végső soron sérelmeinek előidézője volt.

JEGYZETEK

[1] Lásd *Szakács Kálmán:* Mezőgazdasági érdekképviselet 1896–1944. Táncsics Kiadó 1981.; *Gergely Jenő:* Keresztény-szocializmus Magyarországon, 1903–1923. Akadémiai Kiadó 1977.

[2] Magyarország története. Gondolat Kiadó 1964. II. köt. 222–223. old.

[3] Az Országos Magyar Gazdasági Egyesület, a nagybirtokosok országos érdekszövetsége 1827-ben alakult. A Gazdasági Egyesületek Országos Szövetsége a különböző gazdasági egyesületek – köztük az OMGE – csúcsszerve volt. Végső soron azonban az OMGE ellenőrzése és irányítása alatt állt, mert az OMGE igazgató-választmánya a GEOSZ végrehajtó bizottságának funkcióját is ellátta.

[4] Tizenkét év a Magyar Gazdaszövetség történetéből, 1896–1908. Budapest, Pátria Kiadó é. n.

[5] Lásd Földmunkás- és szegényparaszt-mozgalmak Magyarországon. Szerk.: *Pölöskei Ferenc–Szakács Kálmán.* MEDOSZ. I. köt. é. n. 434–435. old.; *Nagyatádi Szabó István.* Kiadja a Nagyatádi Szabó István Emlékbizottság. Budapest 1935. 28–29. old.

[6] Nagyatádi Szabó István. 78–79. old.; A „Falu Országos Földmíves Szövetség második közgyűlési jelentése". Budapest 1925. – A Falu Országos Földmíves Szövetségnek (közkeletű elnevezéssel Faluszövetség) 1925 júliusáig 1446 község mint szövetség, 1926-ban 1950 község mint törzstag, 670 egyesület és 315 szövetségi fiók tartozott a kötelékébe. Hivatalosan továbbra is gazdasági és kulturális központi érdekképviseleti szervként szerepelt, tevékenységében azonban előtérbe kerültek a politikai rendszer érdekeit szolgáló politikai szempontok. A hatóságok igyekeztek a meglevő gazdaköröket, egyesületeket is a Faluszövetség irányítása alá rendelni.

[7] A Falu Magyar Gazda és Földmíves Szövetség alapszabályai. A Falu Magyar Gazda és Földmíves Szövetség kiadása, Budapest 1935. 3. old.

[8] Földmunkás- és szegényparaszt-mozgalmak Magyarországon. II. köt. 701. old. – Drózdy Győző 1920-ban kilépett a Kisgazdapártból, és egyik alapítója volt a Független Kisgazda-, Föld-

műves és Polgári Pártnak. A betiltás idején már a Magyarországi Földműves- és Munkáspárt egyik vezetője.

[9] Magyar Törvénytár. 1920. évi törvénycikkek. Franklin Kiadó, Budapest 1921. 62–75. old.

[10] A Mezőgazdasági Kamara és a mezőgazdasági bizottságok további csoportjai: 2. 10 holdon alulıak, 3. 10–30 holdas gazdák, 4. 30–100 holdas gazdák, 5. 100 kataszter felettiek.

[11] E megszorítást a gazdák még tovább fokozták azzal, hogy a kamarai választásokon a munkások képviselőit úgyszólván a birtokosok nevezték ki saját cselédjeik közül, vagy bizalmi embereiket (munkafelügyelők, csőszök, magtárosok, botos ispánok stb.) választották be a kamara alsó tagozatának mezőgazdasági bizottságába.

[12] Az alábbi területi kamarák jöttek létre: Kisalföldi Mezőgazdasági Kamara (Győr); Felső-dunántúli Mezőgazdasági Kamara (Szombathely); Alsó-dunántúli Mezőgazdasági Kamara (Kaposvár); Duna–Tisza közi Mezőgazdasági Kamara (Kecskemét); Tiszajobbparti Mezőgazdasági Kamara (Miskolc); Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara (Debrecen).

[13] 1937. évi érvényes törvénytár. Athenaeum 1937. 1937. évi XVII. tc. a mezőgazdasági érdekvédelemről szóló 1920. XVIII. tc. kiegészítéséről és módosításáról. – A *Népszava* közlése szerint 378 béresnek vagy 80 kisbirtokosnak lesz annyi joga a megreformált kamarában, mint egy nagybirtokosnak. (Népszava, 1937. március 10.)

[14] *Vörös Vince:* A kalászos mozgalom kezdetei. Agrártörténeti Szemle, 1984. 34. sz.

[15] A Magyar Paraszt Szövetség programja. Elmondotta Nagy Ferenc kisgazda a Magyar Paraszt Szövetség alakuló gyűlésén. Ált. Nyomda és Grafikai Intézet Rt. é. n.; A Magyar Paraszt Szövetség alapszabályzata. Sylvester Nyomda. é. n.

[16] Az alapszabályok szerint a szövetség célja: „... általában a magyar parasztтársadalomnak, kisbirtokosoknak, földmunkásoknak és mezőgazdasági cselédeknek a szolgálata, ezek közül a szövetségbe tagokul belépettek erkölcsi és gazdasági érdekeinek védelme és képviselése, a parasztтársadalom művelődési, gazdasági és társadalmi színvonalának emelése. Evégből megszervezi az egész országban a parasztsághoz tartozó dolgozó magyarokat, olyan szervezetbe, amely távol a napi és pártpolitikától, minden törvényes, erkölcsös és hazafias módszert és lehetőséget felhasznál a parasztтársadalom műveltségének emelésére, gazdasági és szociális előremenetelének biztosítására, valamint társadalmi tekintélyének és öntudatának fokozására. Igyekszik kiemelni a parasztságot gazdasági elmaradottságából, a mezőgazdasági újítások megismertetése által. Igyekszik elmélyíteni a parasztтársadalomban a valláserkölcsöt és a hazafias meggyőződéses keresztény magyar érzést." (A Magyar Paraszt Szövetség alapszabályzata. 1–2. old.)

[17] Lásd erről *Pintér István:* A magyar antifasizmus és ellenállás.

Kossuth Könyvkiadó 1974. – A Parasztszövetség megalakulására *Vörös Vince:* A Magyar Paraszt Szövetség. Történelmi Szemle, 1982. 2. sz.

[18] Lásd *Szakács Kálmán:* Mezőgazdasági érdekképviselet, 1896–1944.

[19] Lásd *Pintér István:* Id. mű, 168. old.; *Vörös Vince:* A Magyar Paraszt Szövetség. 261. old.

[20] *Balogh Sándor:* Parlamenti és pártharcok Magyarországon, 1945–1947. Kossuth Könyvkiadó 1975. 15. old.

[21] Lásd *Balázs Béla:* Népmozgalmak és nemzeti bizottságok. Kossuth Könyvkiadó 1961. 30. old.; *Habuda Miklós:* A magyar szakszervezetek a népi demokratikus forradalomban, 1944–1948. Táncsics Könyvkiadó 1971. 17., 21. old.; A magyarországi szakszervezeti mozgalom dokumentumai, 1944–1945. 6. köt. Népszava, 12., 20., 137. old.; Felszabadulás, 1944. szeptember 26–1945. április 4. Szikra 1955. 423–424. old.

[22] A magyarországi szakszervezeti mozgalom dokumentumai, 1944–1945. 83., 124–125. old. – A szövetség elnöke Takács József (SZDP), alelnökei Rácz Gyula (MKP), Kállay Sándor (SZDP), főtitkára Németh János (MKP) lett.

[23] PI Archívum, 1/94–63. Filmtár.

[24] PI Archívum, 1/94–53. Filmtár.

[25] PI Archívum, 253/1–32.

[26] Szabad Nép, 1945. május 6.

[27] A Nemzeti Parasztpárt és a Kisgazdapárt viszonyával és a kisgazdapárti elképzelések összetettebb okaival részletesen foglalkozik *Tóth István:* A Nemzeti Parasztpárt története, 1944–1948. Kossuth Könyvkiadó 1972.

[28] PI Archívum, 284–13. Az NPP intézőbizottságának jegyzőkönyve. 1945. május 8.

[29] PI Archívum, 1/94–53. Filmtár.

[30] A magyarországi szakszervezeti mozgalom dokumentumai. 124–126. old.

[31] Ugyanott, 148–150. old.

[32] PI Archívum, T–61. Jegyzőkönyv az MKP Titkársága 1945. április 23-i üléséről.

[33] Ugyanott.

[34] A májusi kongresszuson Kossa István felszólalásában egyértelműen utalt erre, amikor kijelentette: „A magyar parasztság megnyeréséért igen sok szervezet harcol különböző formák és cégérek alatt. ...vigyázzunk a magyar falu politikai egységére. Vigyázzanak arra, hogy a Földmunkásszövetség, amelyik a két munkáspárt és a Nemzeti Parasztpárt támogatását élvezi, helyi csoportjai legyenek a magyar faluban politikai iránymutatók." (Szabad Nép, 1945. május 6.)

[35] A Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetségének alapszabálya. Budapest. Völgyi László könyvnyomdája, é. n.

[36] Szabad Nép, 1945. május 6. – Egy 1946. augusztusi kimutatás szerint 25 megyei titkár közül 22 volt kommunista, egy szociáldemokrata és kettő pártonkívüli. A 674 középvezető (megyei,

járási titkár) közül 455 volt kommunista. A kommunisták arányának növekedése a vezetői középmezőnyben azért tartható természetes jelenségnek, mert a falu alsó rétegei között a két munkáspárt szervezeti erejét tekintve vitathatatlan a Kommunista Párt fölénye. (PI Archívum, 274–15–82. Az MKP III. kongresszusa. Kádár János referátumához beküldött jelentés, 1946. augusztus 27.)

37 Lásd *Tóth István:* Id. mű, 78–79. old.

38 Lásd Szabad Nép, 1945. május 6., május 8.; Szakszervezeti Közlöny, 1945. VI. évf. 2. sz. Két kongresszus tanulságai.

39 PI Archívum, 274–15–26. A FÉKOSZ helyzete 1945. július 23-án. – A Szakszervezeti Tanács 1945. decemberi kongresszusára készült jelentés szerint a földmunkásszervezetnek 1945 júliusában 68 765 tagja volt, 1945 októberében 160 000, helyi csoportjainak a száma pedig 628 volt. (A magyarországi szakszervezeti mozgalom dokumentumai. 534. old.) A két dokumentum közül azért vettük alapul az MKP Tömegszervezeti Osztályának adatait, mert akkor pártvonalon jobb és közvetlenebb volt a kapcsolat a helyi szervezetekkel, mint szakszervezeti vonalon. Emellett az MKP által közölt adatok nemcsak a fizető tagokat regisztrálták, hanem a munkájukról jelentést küldő szervezeteket is. Meg kell jegyezni, hogy az MKP adatai sem a teljes létszámra vonatkoztak, csupán a jelentést küldő 306 szervezet taglétszámára. Az adatok eltérését és pontosságának hiányát bizonyítja, hogy a FÉKOSZ intézőbizottsága 1945. november 22-i ülésén 723 helyi csoportot regisztrált. (PI Archívum, 276–15–41. Jegyzőkönyv a FÉKOSZ intézőbizottsága 1945. november 22-i üléséről.)

40 A magyarországi szakszervezeti mozgalom dokumentumai. 367., 424., 485–489. old.

41 Ugyanott, 336. old. – Nemcsak a Dunántúlon, országosan is igen gyakori jelenség volt, hogy az MKP szervezte meg a csoportokat, ezért néhol a pártnak való alárendelésükre törekedtek. Volt olyan vélemény is, hogy ahol van pártszervezet, ott nincs szükség FÉKOSZ-ra. (PI Archívum, 274–13. A FÉKOSZ helyzete.)

42 A magyarországi szakszervezeti mozgalom dokumentumai. 354. old.

43 Ugyanott, 481. old.

44 A *Dózsa Népe* szélsőséges indulatoktól sem mentesen a Dunántúlt úgy aposztrofálta, mint „faji eszmével megfertőzött" területet. (Dózsa Népe, 1945. december 24. Megszületett.)

45 A magyarországi szakszervezeti mozgalom dokumentumai (451–455. old.) a program megjelenését 1945. októberére teszi. A program azonban csak később került nyilvánosságra, mert a FÉKOSZ részéről – az intézőbizottság nevében – Rácz Gyula főtitkár írta alá, őt viszont csak 1945. november 22-én választották meg erre a funkcióra. A programot és az ahhoz csatolt, „Programunk időszerű kibővítése. Miért küzd jelenleg a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége?" című

kiegészítést 1946. június 2-án közölte a FÉKOSZ lapja, a *Dózsa Népe*, a lap mellékleteként. – A 10 pont még az alábbi kérdésekkel foglalkozott: 2. Munkaközvetítés; 3. Társadalombiztosítás; 4. A földreform befejezése, a kiosztott földek védelme; 5. A szövetkezeti kérdés; 6. A szövetség jellege; 7. A reakció elleni harc, a demokrácia védelme; 8. Szakoktatás; 9. Élelmezés – feketézés letörése; 10. Jóvátétel – teherviselés – progresszivitás.

[46] PI Archívum, 274–15–22. – A munkabérrendeletet lásd Magyar Közlöny, 1945. 74. sz. 100 250/1945. FM sz. rendelet, illetve 1945. 81. sz.

[47] Magyar Közlöny, 1946. 99. sz.

[48] Magyar Közlöny, 1946. 25. sz. 101 230/1945. sz. FM rendelet.

[49] Dózsa Népe, 1945. december 9. Szövetségünk nagy feladatai; Mit tegyünk? Röpirat. 1945. július.

[50] A magyarországi szakszervezeti mozgalom dokumentumai. 350. old.

[51] Magyar Közlöny, 1945. 106. sz. 100 800/1945. sz. FM rendelet.

[52] 1946-ban a FÉKOSZ 247 856 mezőgazdasági munkást közvetített, 18 000 esetben lépett közbe és intézkedett munkahelyi vitákban, 6500 munkaszerződést vizsgált felül és módosított. (A Szaktanács Gazdasági és Statisztikai Közlönye, 1947. február–március.)

[53] Dózsa Népe, 1946. január 6. Új utakon.

[54] PI Archívum, 274–15–41.; illetve 274–15–32. Jegyzőkönyv a FÉKOSZ 1945. november 22-én megtartott intézőbizottsági üléséről.

[55] Dózsa Népe, 1948. április 11. Három esztendő mérlege.

[56] *Vida István:* A Független Kisgazdapárt története, 1944–1947. Akadémiai Kiadó 1976. 51–52. old.

[57] Kis Újság, 1945. augusztus 22. A Magyar Parasztszövetség közgyűlése.

[58] Ugyanott. Nagy Ferenc beszéde a Parasztttagozat ülésén.

[59] Ugyanott. A határozati javaslat. Lásd erről *Balogh Sándor:* Id. mű, 30. old.

[60] PI Archívum, 274–4–66. Jegyzőkönyv az MKP Titkársága 1945. július 26-i, illetve augusztus 29-i üléséről; Szakszervezeti Közlöny, 1945. szeptember 15. A földhöz jutottak kongresszusa.; Dózsa Népe, 1945. október 14. A földigénylő bizottságok első kongresszusa.

[61] Parasztszövetségi Hírek, 1945. november 10., 1945. december 10.

[62] Ugyanott, 1945. december 10.

[63] Ugyanott. Érdekvédelmi Osztályunk hírei.

[64] Magyar Parasztélet, 1946. június 2., 1946. április 14.

[65] PI Archívum, 274–13. A FÉKOSZ helyzete. – Tévedett viszont a FÉKOSZ, amikor úgy vélte, a Parasztszövetség szervezeti sikereit annak is köszönheti, hogy tagjaitól nem szed tagdíjat. Egy hónapi tagdíj 1 kg búza ára volt, amit negyedévenként kellett leróni.

[66] A mezőgazdasági érdekképviselettel részletesen foglalkozik *Balogh Sándor:* A mezőgazdasági érdekképviselet és a koalíció, 1945–1946. Agrártörténeti Szemle, 1973. 3–4. sz.

[67] *Balogh Sándor:* Parlamenti és pártharcok Magyarországon. 117–118. old.

[68] Parasztszövetségi Hírek, 1946. január 10. Új érdekképviseleti törvény készül. – Az értekezlet előzménye, hogy Z. Nagy Ferenc javaslatára a nemzetgyűlés december 7-én elfogadta: a kormány terjessze a nemzetgyűlés következő ülése elé a mezőgazdasági érdekképviseleti törvényjavaslatot.

[69] Magyar Parasztélet, 1946. január 26. Négy paraszt képviselő ismét összehívta a parasztblokkot. – A négy képviselő: Mikita István NPP, Macskási József MKP, Takács József SZDP, Taksonyi János FKGP.

[70] *Balogh Sándor:* A mezőgazdasági érdekképviselet és a koalíció. 325. old.

[71] *Z. Nagy Ferenc:* Ahogy én láttam... Gondolat Kiadó 1965. 239. old. – Nagyon szemléletesen írja le Z. Nagy Ferenc, hogyan bukott meg az egység B. Szabó István személyes sérelméből fakadó indulatain. „Mikor pártunkban jelentést tettünk, a közvetítési kérdés körül nagy vihar támadt, láthatóan elsősorban annak következtében, hogy B. Szabó István éppen otthon járt falujában Békésen, s mint tekintélyes földbirtokkal rendelkező nagygazda, a mezőgazdasági munkaközvetítők dolgában élesen összetűzött a kommunistákkal, de a szociáldemokratákkal is. Visszaérkezve Budapestre, fűtötte otthoni mérge, csökönyösen kitartott amellett, hogy a munkásközvetítést mindenképpen a paraszt-érdekképviseletre kell rábízni, ebben a dologban mi senkinek engedményeket ne tegyünk, nem is tehetünk, hozzáfűzte, hogy munkásközvetítési jog nélkül az egész paraszt-érdekképviselet semmit sem ér. Hosszú vita keletkezett. Padányi Gulyás Bélával mi ketten védelmeztük a képviselőket, hogy ha ezt a megegyezést felboritjuk, minden egyéb koalíciós területen komoly következményei lehetnek, hiszen mi a Kisgazdapárt teljes felhatalmazásával tárgyaltunk, ha bennünket meghazudtolnak, hogyan bízhatnak a többi pártok a mi embereinkben egyéb tárgyalásokon. Végül is megmondtuk, hogy ha a képviselői értekezlet ragaszkodik a munkásközvetítés beiktatásához a javaslatba, mi tisztségünkről lemondunk, a megváltoztatott szöveg képviseletét sem a többi párt, sem az országgyűlés előtt nem vállaljuk.

Nagy Ferenc éppen akkor volt Amerikában, az értekezleten Varga Béla elnökölt. B. Szabó István azonnal válaszolt nekünk, kijelentette, hogy »lemondásunkat tudomásul veszik«, javasolta, a képviselőcsoport helyettünk adjon megbízást Kiss Sándor képviselőnek, a Parasztszövetség igazgatójának. A munkásközvetítés fenntartásával kiegészített szöveget Kiss Sándor mint a Független Kisgazdapárt önálló indítványát terjessze a parlament elé, s ott majd szavaznak róla, meglesz

a többségünk. Varga Béla azonnal egyetértett B. Szabó javaslatával, hozzátette, hogy nemcsak mint a Kisgazdapárt elnökségi tagja, hanem mint az országgyűlés elnöke is helyesli az ajánlott eljárást. Azonnal meg is született a többségi határozat, majd Kiss Sándor augusztus 1-jén benyújtotta az »önálló indítványt«, amivel elég kellemetlen helyzetet teremtett Nagy Ferenc számára. Se Varga Bélának, se B. Szabónak, de Kiss Sándornak sem jutott eszébe, hogy a korábbi nemzetgyűlési határozat nem a Kisgazdapártot, hanem a kormányt kötelezte a mezőgazdasági érdekképviselet törvényes rendezésének előkészítésére." (239–240. old.)

[72] Népszava, 1946. szeptember 8.; Szakszervezeti Közlöny, 1946. szeptember 1. Érdekvédelem és parasztfogás.

[73] *Balogh Sándor:* A mezőgazdasági érdekképviselet és a koalíció. 340. old.

[74] Az 1945–1946-os évben főleg a jóvátételi beszolgáltatások jelentettek komoly terhet, nem annyira a beszolgáltatott mennyiség, hanem annak ad hoc jellege és főleg az alacsony árak miatt. A stabilizáció után pedig azt sérelmezték a gazdák, hogy a búza hivatalos ára 80 forint volt, a közterhekre befizetett búzát viszont csak 60 forinttal számolták el. A beszolgáltatás rendezése csak 1946–1947-ben történt meg, ekkor már a progresszivitás elvét is érvényesítették.

Az értékcsökkenést búza és egyes iparcikkek viszonylatában jól szemlélteti, hogy míg 1939-ben 1 traktor 745 mázsa búza árába került, 1946-ban 1065 mázsába. (Közgazdaság, 1948. szeptember 8.) Felettébb súlyosan sértette az egész parasztságot, a mezőgazdasági munkást is, hogy az őrlési dézsma 25%-os volt, amit a megbízott gyűjtőkereskedőnek vételi jegyre még őrlés előtt át kellett adni. Egy szegényparaszt család, ha 4 személynek 8 mázsa fejadagot meg akart őröltetni, az ötödik fejadagot, 2 mázsát le kellett adnia dézsma címén. 1946 második felében (a stabilizáció után) a mezőgazdaság az ipari hitelek összegének csak 12,4%-át kapta.

[75] A fenti adatokra és a népi demokratikus agrárfejlődésre és a mezőgazdaság helyzetére lásd *Szakács Sándor:* A népi demokratikus agrárfejlődés kezdetei Magyarországon, 1945–1948. Akadémiai Kiadó 1971.

[76] PI Archívum, 282–200. Memorandum. Felterjesztés az összkormányzathoz. Sárrétudvari, 1947. február 12. – A dokumentumról az SZDP képviselőjének aláírása hiányzik. – A paraszti gondokat és az abból fakadó feszültséget jól érzékelteti a paszabi eset is, ahol 250–300 fő részvételével tüntetést rendeztek, mert nem kaptak abraktakarmányt, s ezért az állatok kitelelése veszélyben forgott. A követelést tartalmazó memorandumot aláírta a négy koalíciós párt vezetője és a nemzeti bizottság elnöke. (Magyar Parasztélet, 1946. december 11.)

[77] PI Archívum, 274–94–17, illetve 274–16–27.

[78] *Balogh Sándor:* Parlamenti és pártharcok Magyarországon. 319. old.

[79] Magyar Közlöny, 1946. 282. sz.

[80] A rendeletnek megfelelően a volt kerületi kamarák székhelyén alakultak meg a földművelésügyi tanácsok: Kisalföldi Mezőgazdasági Tanács (Esztergom); Alsó-Dunántúli (Kaposvár); Felső-Dunántúli (Szombathely); Tiszajobbparti (Miskolc); Tiszántúli (Debrecen); Duna–Tisza közi (Kecskemét).

[81] A legtöbb panasz az adózással és a beszolgáltatással kapcsolatban volt. A Duna–Tisza közi Földművelésügyi Tanács pl. felterjesztésben kérte a kormánytól – küldöttség útján a pénzügyminisztériumtól –, hogy az ellenszolgáltatás nélkül beszolgáltatott terményeket számítsák be az adóba. Kérte továbbá „az adóvégrehajtás kíméletesebb foganatosítását". Sikerült elérnie, hogy az adóelszámoltatások során a pénzügy-igazgatóságok takarmányozási célra is hagytak szemes terményt, és az elszámoltató bizottságok a vetőmag lefoglalásától eltekintettek. Az adópanaszok többsége az utólagos – az adóívek kézbesítése után – adókivetésekre és a gyors, meglepetésszerű végrehajtásra vonatkozott. A tanácsnak sikerült elérnie, hogy az állami adóhivatal mellett működő 32 adófelszólamlási bizottságba mezőgazda tagokat küldhessen. (A Duna–Tisza közi Földművelésügyi Tanács jelentése az 1947. évről. Kiadja a Duna–Tisza közi Földművelésügyi Tanács. Kecskemét. 69. old)

[82] A földművelésügyi tanácsok munkájára lásd ugyanott, valamint a Kisalföldi Földművelésügyi Tanács 1947. évi jelentése. Kiadja a Kisalföldi Földművelésügyi Tanács. Esztergom.

[83] A Kisalföldi Földművelésügyi Tanács 1947. évi jelentése. 7. old.

[84] Ugyanott, 48. old.

[85] A Duna–Tisza közi Földművelésügyi Tanács jelentése az 1947. évről. 80. old.

[86] PI Archívum, 253–1–106.

[87] Magyar Parasztélet, 1946. május 26. A Somogy megyei parasztság követelései. – A lap kifogásolta, hogy az Alsódunántúli Mezőgazdasági Kamara elnöke hivatalosan még mindig báró Mirbach Antal, és követelte azonnali eltávolítását.

[88] A törvényerejű rendelet az Országos Mezőgazdasági Kamara és a mezőgazdasági kamarák (kerületi kamarák) közgyűlésének jogkörét az Országos Földművelésügyi Tanácsra, illetőleg a földművelésügyi tanácsokra ruházta. Itt tehát biztosította a testületi vezetést. Az Országos Mezőgazdasági Kamara, illetve a mezőgazdasági kamarák elnökségének feladatait és választmányának jogkörét viszont az OFMT, illetve a földművelésügyi tanácsok elnökei és alelnökei a kamarai igazgatóval együtt gyakorolták, a testületi vezetés itt megszűnt.

[89] A törvényerejű rendelet 6. paragrafusa ezt a következőképpen fogalmazta meg: „Az Országos Földművelésügyi Tanács, illetőleg a földművelésügyi tanácsok a mezőgazdasági érdek-

képviselet újjáalakítása során létesítendő testületi szervek működésének megkezdésével, legkésőbb azonban az 1947. évi december hó 31. napjával megszűnnek." (Magyar Közlöny, 282. sz. 1946. december 16.)

[90] Magyar Parasztélet, 1946. április 28. A mi sérelmünk.

[91] Magyar Parasztélet, 1946. augusztus 11. Valamit magunkról.; Ugyanott. Parasztok vezessék a falu közigazgatását.

[92] Ugyanott. A Parasztszövetség harca az igazságos mezőgazdasági munkabérekért. – A közös érdeknek a cikk a továbbiakban maga is ellentmondott, amikor arról írt, hogy a FÉKOSZ a munkabérek emelését kívánta, „a Parasztszövetségnek viszont az volt a nézete, hogy a túl magas munkabérek éppen a termelőkre, a túlzott szakmánybérek pedig a belterjes művelésre hátrányosak".

[93] Magyar Parasztélet, 1946. november 3. *Barsi Dénes:* Szakszervezet?

[94] *Balogh Sándor:* Parlamenti és pártharcok Magyarországon. 229. old.; A Parasztszövetség és az NPP kapcsolatával részletesen foglalkozik még *Tóth István:* A Nemzeti Parasztpárt története, *Vida István:* A Független Kisgazdapárt története. – Az NPP a Parasztszövetségben való részvétel feltételeit 10 pontba foglalta össze. Az első két pont foglalkozott az NPP Parasztszövetséggel és érdekképviselettel kapcsolatos felfogásával: „1. A Parasztszövetséget nem tekintjük érdekvédelmi szervezetnek, ilyennek csak a megalkotandó törvény alapján megalakítandó mezőgazdasági érdekképviseleti testületet ismerjük el, úgy, hogy az közvetlen választott egyetemes érdekképviselete legyen a parasztságnak, és ebben sem a Parasztszövetség, sem a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége ne kapjon külön képviseletet. 2. Mi a Parasztszövetséget a parasztság társadalmi és közművelődési szervezeteként kívánjuk továbbfejleszteni. Jövőjét abban látjuk, hogy a dolgozó parasztság paraszti osztálytudatra és társadalmi, valamint kulturális emelkedésre nevelő szervezete legyen." (Magyar Parasztélet, 1946. május 26. A Parasztságért – vagy ellene?)

[95] PI Archívum, 284–XIII.

[96] Magyar Parasztélet, 1946. május 26.

[97] PI Archívum. 274–13. A FÉKOSZ helyzete. 1946. december. Lásd még 284–XIII. Az NPP politikai bizottságának 1946. október 28-i jegyzőkönyve.

[98] A Parasztpártot a tárgyalásokon Gém Ferenc és Erdei Ferenc, valamint Vas Antal képviselték.

[99] Az NPP Gém Ferencet és Válóczi Jánost bízta meg.

[100] PI Archívum, 284–XIII. Az NPP politikai bizottságának 1947. január 13-i jegyzőkönyve. – Erdeinek a juttatások kritikájával kapcsolatban igaza volt, mert számos, a dunakilitihez hasonló eset fordult elő, ahol a kisbíró közhírré tette, hogy a parasztszövetségi összejövetel után sót és petróleumot lehet íratni, de csak a Parasztszövetség tagjai kapnak (Dózsa Népe,1946.

március 10. Tájékoztatást kérünk). Sirokon például a községnek adott búzavetőmagból csak a Parasztszövetség tagjai részesültek. (Magyar Parasztélet, 1947. január 1. Nincs szükségünk búzáért szervezett tagokra). A *Magyar Parasztélet* 1946. október 29-i számában felhívást tett közzé, hogy a szövetség helyi csoportjai „a legrövidebb időn belül" írják össze, milyen veszteség érte a falu, a település lakosságát a háborús események során. A felhívás részletesen felsorolta az összeírandó tételeket (ruhanemű, lábbeli, háztartási cikkek, munka- és termelőeszköz, gép, állat stb.), s kérte a szervezeteket, hogy sürgősen küldjék be a szövetség központjába, mert a „Parasztszövetség országos központja csak az adatok birtokában juthat [!? tudhat] segíteni a bajokon". A cikk nem mondta ki, de sugallta. hogy e hiányokat a szövetség segítségével pótolni fogják. A koalíciós politikai csatározás „szabályainak" megfelelően – ha nem is ennyire szélsőséges formában – a FÉKOSZ-tól sem volt idegen az ilyen módszer; alkalmazásának mértéke általában a helyi politikai erőviszonyok függvénye volt.

101 Magyar Parasztélet, 1946. június. 2. A somogyi parasztság ma már a maga ura.; Június 9. Száz község parasztsága tett hitet a Parasztszövetség mellett.

102 PI Archívum, 274–15. 22–28. Kimutatás a FÉKOSZ helyi csoportjairól. 1946. augusztus 27.

103 Egy 1947. eleji összesítés szerint Hajdú megyében a 129 helyi FÉKOSZ-vezető közül 74 volt az MKP, 30 az NPP, 13 az SZDP, 2 az FKGP tagja és 10 pártonkívüli. Más megyékben az arányok így alakultak: Bihar: 168 közül 135 MKP, 21 NPP, 4 SZDP,1 pártonkívüli; Szatmár: 77 közül 40 MKP, 24 NPP, 7 SZDP, 5 FKGP, 1 pártonkívüli; Szabolcs: 160 közül 99 MKP, 37 NPP, 12 SZDP, 2 FKGP, 3 pártonkívüli; Győr: 281 közül 136 MKP, 47 NPP, 52 SZDP, 12 FKGP, 32 pártonkívüli, 2 Barankovics-párti. Az elnökök között már jóval magasabb a kommunisták száma. Hajdú megyében 18 elnök közül 15 az MKP, 2 az NPP tagja, 1 pártonkívüli volt. Más megyék: Bihar: 24 elnök közül 21 MKP, 2 NPP, 1 pártonkívüli; Szatmár: 11 közül 9 MKP, 2 NPP; Szabolcs: 24 közül 19 MKP, 2 NPP, 2 SZDP, 1 pártonkívüli; Győr: 41 közül 30 MKP, 4 NPP, 3 SZDP, 1 FKGP, 3 pártonkívüli. A kommunista túlsúly a FÉKOSZ-központban dolgozóknál is egyértelmű volt: MKP 77, SZDP 19, NPP 7. (PI Archívum, 274–15. 21–24.)

104 Magyar Közlöny, 1946. szeptember 22. 216. sz. 10 970/1946. ME sz. rendelet.

105 A rendelet az alábbiak szerint rendelkezett: szántás, vetés, boronálás 300 négyszögölenként 1 gyalognapszám; lókapálás kukoricánál katasztrális holdanként 1 gyalognapszám; szalmás gabona behordásánál 3 gyalognapszám, de a távolság arányában csökkent a behordott mennyiség. Hasonló előírás érvényesült a szemes gabona, a répa, a kukorica be-

hordásánál, a trágya kihordásánál. (Magyar Közlöny, 1946. szeptember 20. 214. sz. 10 210/1946. ME sz. rendelet.)

106 A földműves-szövetkezeteket a 131 000/1945. FM sz. rendelet alapján hozták létre (Magyar Közlöny, 1945. 129 sz.), és az MKP és az NPP egyaránt támogatta.

107 Az öt holdnál kevesebb szántóterületen gazdálkodóknak csak földadójukat kellett terményben leróniuk.

108 Dózsa Népe, 1946. június 12. Programunk időszerű bővítése. Miért küzd jelenleg a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége?

109 Dózsa Népe, 1946. augusztus 18. Kishaszonbérlők.; Szeptember 8. Szövetségünkbe tömörültek.

110 PI Archívum, 274–2–16.; Dózsa Népe, 1948. április 11. Három esztendő mérlege.

111 Magyar Parasztélet, 1946. május 12.; augusztus 11., augusztus 4., június 9., július 14.

112 Magyar Parasztélet, 1946. november 3. *Barsi Dénes:* Szakszervezet? – Barsi egyébként a Parasztszövetség szakszervezeti jogai mellett érvelve a földmunkás és a gazdagparaszt különbségét azonosította a szakképzetlen és a szakképzett ipari munkás közötti különbséggel. Mivel ezek megférnek egyazon szakszervezetben, a földmunkás (a képzetlen munkás) ugyanúgy megférhet a tulajdonos paraszttal (a képzett munkással). „...Mink is felvethetjük a kérdést: mit keres a képzett szakmunkás ugyanabban a szakszervezetben, ahol a segédmunkás, vagy netán éppen a gyári napszámos, hiszen ennek a kettőnek az életszínvonala volt és van olyan messze egymástól, mint a negyvenholdas kuláké meg a mezei napszámosé?!..."

113 A Magyar Parasztszövetség Földmunkásszakosztályának szervezési munkaterve és programja. Hasznos füzetek. VI. Magyar Parasztszövetség kiadása.

114 Magyar Parasztélet, 1946. november 10. A mi utunk.

115 Dózsa Népe, 1947. február 9.

116 Magyar Parasztélet, 1947. március 2. Mi van a Földmunkás-szakosztály munkatervében?; 1946. szeptember 15. Földmunkások, újgazdák és kisbérlők szakosztályának közgyűlése.

117 Magyar Parasztélet, 1946. szeptember 15.

118 PI Archívum, 283–2. 16–10. Feljegyzés a munkaközvetítés kapcsán felmerült nehézségekről.

119 Magyar Parasztélet, 1947. március 23. A nagykőrösi földmunkásszakszervezet ne ismerné a rendeleteket?

120 PI Archívum, 274–466. Javaslat a földhözjuttatottak országos kongresszusára. Az 1946. február 13-i ülés jegyzőkönyve. A kongresszus tervezett napirendje a következő volt: 1. a földreform befejezését célzó törvénytervezet ismertetése; 2. az elhagyott állami tulajdon jogi rendezése; 3. a szövetkezetek kérdése; 4. mezőgazdasági érdekképviseletek (külön szólni a mezőgazdasági munkaközvetítésről); 5. határozati javaslatban legyen szó a falusi közigazgatás megtisztításáról.

[121] *Rákosi Mátyás:* A magyar demokráciáért. Szikra. 1947. 224. old.; PI Archívum, 274–488. Az MKP Titkársága március 11-i ülésének jegyzőkönyve.

[122] PI Archívum, 274–533. A falusi osztály javaslata az UFOSZ megszervezésére. 1946. április 15.

[123] Az UFOSZ szervezésére lásd bővebben *Balogh Sándor:* Parlamenti és pártharcok Magyarországon. 328–329. old.; *Tóth István:* Id. mű, 162. old.; *Vida István:* A Független Kisgazdapárt története. 171. old.; Magyar Parasztélet, 1946. július 6.

[124] PI Archívum, 274–4–128.

[125] PI Archívum, 284–XIII. Az NPP politikai bizottságának ülése.

[126] PI Archívum, 274–138. Az UFOSZ ideiglenes programja. – A program szövetkezeti része kimondta, hogy a földműves-szövetkezeteket hathatós állami támogatásban kell részesíteni, a régi szövetkezeteket meg kell tisztítani a reakciótól, a szövetkezetekkel a „harácsoló" kereskedelmet ki kell küszöbölni. A földműves-szövetkezeteket az egész országban ki kell építeni, gyümölcs- és szőlőtermelő szövetkezeteket kell létesíteni, s biztosítani számukra a feldolgozást. Új szövetkezeti törvényt kell alkotni, az álszövetkezeteket fel kell oszlatni. Az újgazdáknak a szövetkezeten keresztül olcsó hosszú lejáratú hitelt kell biztosítani. A legelőket a földműves-szövetkezetek tulajdonába kell adni. A szövetkezeteken keresztül azoknak is kell juttatni iparcikkeket, akiknek nincs cserealapjuk.

[127] PI Archívum, 253–1–106. Jegyzőkönyv az SZDP agrárpolitikai bizottsága 1946. szeptember 6-i üléséről.

[128] Lásd *Balogh Sándor:* Parlamenti és pártharcok Magyarországon. 329. old.; *Tóth István:* Id. mű. 163. old.

[129] PI Archívum, 284–XIII. Az NPP országos nagyválasztmányának jegyzőkönyve. 1946. november 2–3.

[130] PI Archívum, 274–124. Jegyzőkönyv a szervezőbizottság 1946. december 26-i üléséről.

[131] PI Archívum, 283–199. Az UFOSZ 1946. december 5-i vezetőségi ülésének határozata.

[132] PI Archívum, 282–200. Az SZDP vezetőségének határozata. 1947. február 2.

[133] PI Archívum, 274–15–89. Az MKP falusi bizottságának jegyzőkönyve. 1947. április 11.

[134] Dokumentumok a magyar mezőgazdaság történetéből, 1945–1948. Kossuth Könyvkiadó 1977. 614–615. old.

[135] Az összeesküvésre bővebben lásd Balogh Sándor és Vida István idézett munkáit.

[136] Szabad Nép, 1947. január 16. Az összeesküvők szembetalálják magukat az egész magyar paraszti társadalommal.

[137] Magyar Parasztélet, 1947. február 16. Az összeesküvőkről.

[138] Patonay Elek országgyűlési képviselő a köztársaságellenes összeesküvés hatását a Parasztszövetségre így összegezte: „Mint derült égbolt után a kerekedő vihar, tépte, szaggatta,

jégverésként pusztította a Parasztszövetség szervezetét az összeesküvés vihara." (Magyar Parasztélet 1947. április 27. A Parasztszövetség útja.)

139 PI Archívum, 253–1–167.

140 Magyar Parasztélet, 1947. szeptember 28. *Rácz Lajos:* A Magyar Parasztszövetség és a magyar parasztság feladatai.; Ugyanott, 1947. május 11. *Kiss István:* A kisparasztságunk nevelése emeli a mezőgazdaság színvonalát.

141 Magyar Parasztélet, 1947. március 16. Parasztszövetségi küldöttség a miniszterelnöknél.

142 Magyar Parasztélet, 1947. február 25. Társadalmi megbecsülés és kulákszellem.

143 Magyar Parasztélet, 1947. május 4. Orosháza példát mutat.

144 PI Archívum, 285–1–5.

145 *Z. Nagy Ferenc:* Id. mű, 204–205. old.; Magyar Parasztélet, 1947. március 16. A parasztképviselők vendégül látták a Szakszervezeti Tanács kiküldötteit.

146 Magyar Parasztélet 1947. augusztus 17. Új erővel és hittel. Tegyük erőssé a magyar parasztság hivatalosan is elismert nagy társadalmi szervezetét, a Magyar Parasztszövetséget.

147 Magyar Parasztélet, 1947. október 5. Miért maradt el a Parasztszövetség újjáalakuló közgyűlése?

148 Magyar Parasztélet, 1947. szeptember 21.

149 Magyar Parasztélet, 1947. október 5. Szervezett munkás, szervezett paraszt.

150 PI Archívum, 285–1–9. Jegyzőkönyv. 1947. szeptember 11.

151 A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai, 1944–1948. Kossuth Könyvkiadó 1967. 506. old.

152 *Balogh Sándor:* Parlamenti és pártharcok Magyarországon. 469. old.

153 Dokumentumok a magyar mezőgazdaság történetéből. 835–838. old.

154 PI Archívum, 284–V. Az NPP országos nagyválasztmányi ülése. 1947. november 1–2.; Ugyanott, 284. XIV. 1947/1. Az NPP országos vezetőségének jegyzőkönyve. 1947. december 9.

155 PI Archívum, 274–3–114. Jegyzőkönyv az MKP PB 1947. október 16-i üléséről. A mezőgazdasági érdekképviselet kérdése. Tervezet.

156 PI Archívum, 274–13–1.

157 PI Archívum, 274–5–93.

158 PI Archívum, 274–94–11.

159 PI Archívum, 284–XIV. 1947/1.

160 A munkanélküliek pontos számáról nincsenek megbízható adataink. A FÉKOSZ munkaközvetítő irodái 1947. évi adatai szerint január és szeptember között a munkanélküliek száma a következőképpen alakult:

január	230 000	március	145 000
február	200 000	április	125 000

május	117 000	augusztus	187 000
június	108 000	szeptember	142 000
július	125 000		

(PI Archívum, 274–15–16. – Az adatoknál figyelembe kell venni hogy 1947 igen aszályos esztendő volt.)

161 PI Archívum, 274–16. A FÉKOSZ Csongrád megyei titkárságának jelentése, 1947. március 10. Lásd még PI Archívum, 284–VI. Az NPP Hajdú megyei titkárának levele.

162 Dózsa Népe, 1947. március 30., 1947. október 12.

163 Dózsa Népe, 1947. július 6., 1947. január 26., 1947. augusztus 24. 1947. október 19.

164 PI Archívum, 276–36. A FÉKOSZ szervezési munkája.

165 PI Archívum, 274–13–2.

166 PI Archívum, 274–2–8.

167 PI Archívum, 274–340.

168 PI Archívum, 274–2–16.

169 PI Archívum, 274–2–16.

170 A témára lásd PI Archívum 283–199. A mezőgazdasági érdekképviselet alapkérdései és ugyanott 283–200., 274–269., 284–VI.

171 PI Archívum, 274–8–19.

172 PI Archívum, 276–36–93. Jegyzőkönyv a FÉKOSZ-főtitkárságon a cséplőgép-ellenőrzési kiszállásról visszatért szaktársak értekezletéről. 1948. július 19. – Az alábbi megyékben voltak, az instruktorok: Borsod, Somogy, Sopron, Győr, Szolnok, Észak-Pest, Dél-Pest, Esztergom, Bihar, Fejér és Szabolcs.

173 PI Archívum, 274–5–123. – Erre utalt Rákosi Mátyás is a KV 1948. november 28-i ülésén: „Ennek az évnek az első hónapjaiban, amikor megindult az ipari munkásság áramlása a Kommunista Párt felé, mi megpróbáltuk egy füst alatt a középparasztság egy részét behozni pártunkba. Helyenként Zemplén és Csanád megyében sikerult, de azután ez abbamaradt." (Ugyanott, 276–1–38.)

174 PI Archívum, 276–17–12. Összesített eredmény az UFOSZ községi választásokról.

175 PI Archívum, 276–15–31. Az UFOSZ szervezeti és taglétszámkimutatása 1948. február 29-ig. Mivel az összesítésben számos pontatlanság található, az összehasonlító adatok néhol felettébb pongyolák, az összesítésnek nem a számszerű adatai a meghatározók, hanem a tendencia, amelyet érzékeltet és egészében kifejez.

176 Az SZDP falusi „előretorése" az 1947. tavaszi parasztkongresszus, majd a megyei értekezletek után kovetkezett be. Ezt kovetően az SZDP agrárpolitikai tevékenysége erőteljesen fellendült, s 1947. második felében falusi befolyása nagymértékben megnőtt. Ami az SZDP 10%-os választási eredményeivel kapcsolatos kommunista párti aggályokat illeti, illusztrálására idézzük a korabeli felfogást. Erdei Mihály a falusi bizottság 1948. március 2-án tartott osztályértekezletén az egyesulést

a kovetkezőképpen kommentálta: „Most rátérünk a népi demokrácia útjára, és ebben a népi demokráciában a dontő szó a miénk. Mit kell most tenni? A kozeljovőben egységes munkáspárt lesz. De ez az egyesulés befelé nem két egyenrangú fél egyesulése lesz. Az SZDP agrárosztályától, ami jó, átvesszuk, bár úgy érzem. nem túl sokat kapunk." (PI Archívum, 274–2–8.)

177 PI Archívum, 276–17–22. Jelentés az UFOSZ helyi csoportok választási eredményeiről. – Hasonló tendencia a FÉKOSZ-ban is jelentkezett· Abonyban NPP-tagot választottak járási titkárnak, de a FÉKOSZ-kozpont nem hagyta jóvá. Vass Antalnak, aki a FÉKOSZ intézőbizottsága tagja volt, nem engedték meg, hogy előadást tartson. (PI Archívum, 284–XIV. Az NPP országos vezetőségi ulése.)

178 PI Archívum, 276–20–66. Kimutatás a FÉKOSZ kádereinek párt szerinti megoszlásáról.

179 PI Archívum, 276–2–16. A FÉKOSZ-főtitkár levele Rákosi Mátyáshoz, 1948. június 29.

180 PI Archívum, 274–2–8.

181 Az MKP és az SZDP határozatai, 1944–1958. 569–576. old.

182 A júniusi „fordulatot" természetesen csak abban az értelemben lehet elfogadni, hogy annak már jócskán voltak előzményei a magyar pártban – igy agrárpolitikájában – is, ahogy azt Simon Péter „A magyar parasztság sorsfordulója, 1944–1949" (Kossuth Konyvkiadó 1984) című konyvében kifejti. Hiszen a jugoszláv párttal folytatott vita során Rákosi, Sztálin 1948. március 8-i leveléből azt emelte ki, hogy „nem szabad a szocializmust csak a városban épiteni, csak az iparban, hanem szukség van az építésre a falun is és a mezőgazdaságban". A Tájékoztató Iroda júniusi ulése után pedig azt hangsúlyozta, hogy „mi már ennek a dokumentumnak egyes javaslatait, tanácsait és utasításait előre igyekeztünk megszívlelni". (94–95. old.)

183 PI Archívum, 274–5–135.

184 PI Archívum, 276–5–133.

185 PI Archívum, 284–XXXI/a.

186 Dózsa Népe, 1948. április 11. Határozati javaslat.

187 PI Archívum, 276–5–133.

188 PI Archívum, 276–2–163.

189 PI Archívum, 284–XV. Először az MDP agrárpolitikai bizottsága is az országos földmüvesszovetség elnevezés mellett foglalt állást, mert ez „nincs lejáratva". A „paraszt" szót mellőzni akarták, mert a mezőgazdasági munkás számára ez a tulajdonos parasztot jelentette s tartottak attól, hogy a „paraszt" név túlságosan kiemeli a tulajdonos parasztság szerepét és fontosságát a szervezetben. (PI Archívum, 276–5–133. Az agrárpolitikai bizottság 1948. augusztus 12-i ulésének jegyzőkonyve.)

190 PI Archívum, 285–1–45. Az FKGP politikai bizottságának anyagai.

191 A Parasztszövetség központi lapja, a *Magyar Parasztélet* profilja már 1947–1948 fordulóján megváltozott: főleg szakcikkeket közölt, a politikai eseményeket kommentár nélkül hagyta, a paraszti panaszokra válaszolva csupán tanácsokat adott, tájékoztatott arról, milyen hivatalos fórumhoz lehet a panasszal fordulni. Komolyabb sérelem esetén kérvényt kért azzal, hogy majd a szövetség továbbítja. 1948. április elején a lap megszűnt. A szövetség az őszről elmaradt tisztújító közgyűlés megtartására 1948 tavaszán nem tett kísérletet, bár tagegyesü'etei számos helyen újjáalakultak.

192 PI Archívum, 284–2–XIV.

193 PI Archívum, 276–5–133.

194 A szervezőbizottság szeptember 27-i ülésén határozatot hozott, hogy a meglevő mezőgazdasági érdekképviseleteket meg kell szüntetni. Ezek az alábbiak voltak: Magyar Cukorrépatermelők Országos Szovetsége, Magyar Magtermelők Országos Szövetsége, Dohánytermelők Országos Szovetsége, Hegykozségek, Országos Zoldmező Szovetség, Magyar Tejtermelők és Tejszövetkezetek Országos Szovetsége, Bor- és Gyümölcsszeszfőzdék Országos Egyesülete, Magyar Állattenyésztő és Torzskönyvező Szervezetek Országos Szövetsége, Magyar Szőlősgazdák és Gyümolcstermelők Országos Egyesülete, Baromfi- és Kisállattenyésztők Országos Egyesülete, Országos Méhészeti Egyesület, Országos Magyar Kertészeti Egyesület, Magyar Faiskola Szövetség.

195 A munkástagozat bizonyos fokú szervezeti önállóságot kapott a helyi csoportban, a megyei vezető szervben és az országos kozpontban külon tagozatot képezett; a helyi munkástagozat ügyeit a munkaközvetítő iroda vezetője és a tagozat választott vezetője intézte, akik tagjai voltak az egyesített parasztszervezet helyi csoportja vezetőségének. A munkaközvetítést nem a szervezés alatt álló állami munkaközvetítő hivatal, hanem a munkástagozat látta el, azzal az indoklással, hogy a mezőgazdasági munkások nagy része még a magánszektorban dolgozik, „ezért a munkaközvetítésnek harcos érdekvédelmi jelentősége van".

196 PI Archívum, 276–36–93. Javaslat a FÉKOSZ és az UFOSZ egyesítésére.

197 PI Archívum, 276–36–93.

198 Ugyanott.

199 PI Archívum, 276–36–89.

200 PI Archívum, 285–45. Az FKGP politikai bizottságának anyagai.

201 PI Archívum, 276–5–136. Vo. ugyanott, 276–36–93.

202 PI Archívum, 276–5–36. Vö. ugyanott, 276–8–89.

203 Dózsa Népe, 1948. november 7. Az egyesülés az egész dolgozó parasztság ügye.

204 A KV-ülésre lásd PI Archívum, 276–1–38. A szervezőbizottság határozatára ugyanott, 276–5–133.

205 PI Archívum, 276–5–133.

206 Ugyanott.

207 PI Archívum, 276–4–22.
208 PI Archívum, 284–XV.
209 A Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetségének szervezeti szabályzata. Igazság Nyomda, Budapest.
210 PI Archívum, 276–36–93. Javaslat az UFOSZ és a FÉKOSZ egyesítéséről.
211 Az Országos Foldművelésügyi Tanács 1949. február 9-i utolsó ülésén Dobi István azzal az indoklással javasolta a tanácsok munkájának megszüntetését, hogy a földművelésügyi tanácsi intézmény csak átmeneti volt, s a DÉFOSZ létrehozásával „a kormányzat teljesítette azt a régi ígéretét, hogy megteremti a parasztság önálló, saját érdekképviseleti szervezetét". A továbbiakban arról szólt, hogy az „érdekvédelem vonalán a DÉFOSZ került előtérbe, a szakszolgálat vonalán viszont a földművelésügyi igazgatás decentralizált szervei fognak a parasztság rendelkezésére állni". A földművelésügyi tanácsi intézmény valóban átmeneti jellegű volt, a DÉFOSZ azonban sem érdekképviseleti, sem érdekvédelmi funkciót nem vett át a tanácstól, a mezőgazdasági szakigazgatásban pedig decentralizálás helyett mind erőteljesebb centralizáció érvényesült. (Dokumentumok a magyar mezőgazdaság történetéből. 858–862. old.); PI Archívum, 285–1–45.
212 PI Archívum, 276–36–93. Javaslat a FÉKOSZ és az UFOSZ egyesítésére.; Dózsa Népe, 1948. szeptember 19.
213 PI Archívum, 274–4–28. Vö. ugyanott, 276–36–93. Munkaterv a FÉKOSZ és az UFOSZ egyesítésének alsóbb szervekben való végrehajtásáról.
214 PI Archívum, 274–8–9.
215 PI Archívum, 274–4–28. Jelentés a DÉFOSZ munkájáról.
216 Ugyanott.
217 PI Archívum, 274–4–29.
218 Ugyanott. – Az eredeti dokumentumban ez a pontatlan terminológia szerepel.
219 PI Archívum, 276–8–93. Jelentés a DÉFOSZ munkájáról.
220 PI Archívum, 274–94–164.
221 PI Archívum, 276–8–18. – A szövetségi politika figyelmen kívül hagyását és a kisárutermelők iránti ellenszenvet egyaránt kifejezte, hogy Gerő Ernő a KV ülésén Dögei Imre megjegyzésére, miszerint a parasztoknak sok a pénzük, kijelentette: „Megszabadítjuk ettől a gondjuktól őket."
222 PI Archívum, 276–36–93.
223 PI Archívum, 276–36–93. Jelentés a DÉFOSZ munkájáról.
224 PI Archívum, 274–4–29.
225 PI Archívum, 274–8–36. Jelentés a DÉFOSZ eddigi munkájáról.
226 PI Archívum, 1/95–17. 18. Filmtár. Lásd még *Rákosi Mátyás:* Építjük a nép országát. 434. old. – Dögei számára Rákosi Mátyás adta a bátorítást, mert a „megosztani és manipulálni" módszert nemcsak a koalíciós pártokra, de a munkásosztályra és szövetségesére, a kisparasztságra, az újgazdákra is alkalmaz-

ta. A KV ülésén mondta el azt az esetet – demagógiától sem mentesen –, amely Galyatetőn történt, ahol együtt ebédelt egy négyholdas kisparaszttal és egy vasmunkással, aki a falvak villamosítását vezette: „A mintagazda 4 holdas zalai újgazda boldogan sorolta fel, hogy 45-ben, 46-ban, 47-ben, 48-ban mi mindent szerzett. Utána megkérdeztem a vezető szakmunkást: »Hát maga mit szerzett?« Erre azt mondta: »Ezt a ruhát, ami rajtam van, és ezt is tavaly ősszel vettem.« Láthatják elvtársak, az áldozatok milyen aránytalanul oszlanak meg a proletariátus és szövetségesei között. Ezt nekünk az egyszerű méltányosság alapján jobban kell tudatosítanunk." (*Rákosi Mátyás:* Építjük a nép országát. Szikra 1949. 445. old.)

227 PI Archívum, 274–4–30.

228 PI Archívum, 274–4–37.

229 PI Archívum 274–4–37. illetve 274–4–29.

230 PI Archívum, 276–36–93.

231 PI Archívum, 274–4–30. – A DÉFOSZ szervezeti szabályzata értelmében a szövetségnek kizsákmányoló nem lehetett tagja. Kizsákmányolónak minősült az, akinek tulajdonában olyan ingatlan volt, amelynek kataszteri tiszta jövedelme meghaladta a 350 aranykoronát, vagy a tulajdonában és bérletében levő jövedelméből 400 aranykoronát meghaladó haszna származott. Konkrét politikai kritériumai a kizárásnak nem voltak, csupán általánosak: kizárható a tag, ha „demokráciaellenes magatartást tanúsít", ennek értelmezése azonban szubjektív megítélés tárgya volt.

232 PI Archívum, 276–8–36.

233 PI Archívum, 274–4–39. – 1949 őszén a DÉFOSZ-nak 929 munkaközvetítői irodavezetője volt. Létszámukat az év végéig 750-re csökkentették.

234 PI Archívum, 274–4–30.

235 PI Archívum, 274–8–37. Jegyzőkönyv az MDP PB 1949. március 17-i üléséről, valamint ugyanott, 276–36–88. Jegyzőkönyv a DÉFOSZ-központ 1949. március 30-i, vállalatvezetők, párttitkárok, üb-elnökök és DÉFOSZ megyei titkárok számára tartott értekezletéről.

236 PI Archívum, 274–4–37.

237 PI Archívum, 274–4–27., valamint ugyanott, 276–36–93.

238 PI Archívum, 274–4–34.

239 PI Archívum, 276–5–338., valamint ugyanott, 276–36–93.

240 PI Archívum, 274–8–165.

241 PI Archívum, 1/110. Film.

242 PI Archívum, 276–5–338.

243 Ugyanott. – Kisteleken 1950. augusztus 19-én két gyűlést nem lehetett megtartani, mert a jelenlevők közbekiáltásai azt lehetetlenné tették: „Cukrot adjatok, a ruha drága, pedig azt mondtátok, jobb lesz, és inkább rosszabb lett." A Csongrád megyei DÉFOSZ 63 községben szervezett parasztgyűléseket; olyan nagy parasztvárosokban, mint Hódmezővásárhely, csak

124-en, Szentesen pedig 180-an jelentek meg. A hódmező vásárhelyi MDP-szervezet jelentése szerint azért, mert rendkívül rossz a hangulat: „Az adót és a kukoricabeszolgáltatást súlyosnak tartják ... drágának tartják a ruhaneműt és olcsónak a mezőgazdasági termékeket, a zsírbeszolgáltatást nehezményezik." Július 27-én a makói pártbizottság előtt 50–60 hagymatermelő gyűlt össze, és tiltakoztak az alacsony felvásárlási ár ellen. Egy bizottság érkezését várták Budapestről, abban a reményben, hogy az felülvizsgálja az árakat, mivel az előző évhez képest 50%-os árcsökkentést hajtottak végre. A küldöttek érkezéséig a résztvevők száma 400 főre emelkedett, az előadók „megnyugtató" beszédét nem hallgatták meg, ezért a gyűlést feloszlatták, s a hangadók ellen eljárást indítottak. Másnap 600–700 fős tömeg, főleg asszonyok rendeztek tüntetést. A tüntetés után következő vasárnapra tervezett makói parasztgyűlést, melynek célja a beadási versenyhez való csatlakozás lett volna, elhalasztották, a versenyfelhívást azonban közzétették. (*Fórizs Sándor:* Az MDP agrárpolitikája Csongrád megyében 1948-tól a KV 1953-as határozatáig. Egyetemi doktori disszertáció. Kézirat.)

244 PI Archívum, 1/1064. Film.

TARTALOM

5 / Paraszti rétegszervezetek a kapitalizmus korszakában

21 / A Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége és a Magyar Parasztszövetség újjászervezése

40 / A FÉKOSZ tevékenysége 1946 tavaszáig

49 / A Parasztszövetség újjászervezése és tevékenysége

55 / A mezőgazdasági érdekképviselet körüli viták, koalíciós csatározások 1946-ban

65 / A földművelésügyi tanácsok

70 / Az ellentétek kiéleződése a FÉKOSZ és a Parasztszövetség között

83 / Az UFOSZ megalakulása és tevékenysége

96 / A Parasztszövetség válsága

112 / Viták, elképzelések a mezőgazdasági érdekképviseletről, a paraszti rétegszervezetekről

139 / A Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetségének megalakulása

161 / A DÉFOSZ helyi szervezeteinek létrehozása. Az első konfliktusok

177 / A DÉFOSZ a bírálatok kereszttüzében

188 / A DÉFOSZ megszűnése

197 / Jegyzetek

A KIADÁSÉRT FELEL A KOSSUTH KÖNYVKIADÓ IGAZGATÓJA

ZRÍNYI NYOMDA 88.1266/66–14
FELELŐS VEZETŐ VÁGÓ SÁNDORNÉ VEZÉRIGAZGATÓ

A KÖTETET FARKAS MÁRIA SZERKESZTETTE
KÉPSZERKESZTŐ FÁBRI MAGDA
A SOROZATTERV SZÉKFFY GYULA MUNKÁJA
MŰSZAKI VEZETŐ BERECZKI GÁBOR
MŰSZAKI SZERKESZTŐ PÁNYI BÉLA
TERJEDELME 10,9 (A/5) ÍV

A SOROZAT EDDIG MEGJELENT KÖTETEI:

1. *Szabó Bálint:*

   ÚJ SZAKASZ AZ MDP POLITIKÁJÁBAN
   1953–1954

2. *Balogh Sándor:*

   VÁLASZTÁSOK MAGYARORSZÁGON
   1945

3. *Simon Péter:*

   A MAGYAR PARASZTSÁG SORSFORDULÓJA
   1946–1949

4. *Korom Mihály:*

   A NÉPI BIZOTTSÁGOK ÉS A KÖZIGAZGATÁS
   MAGYARORSZÁGON
   1944–1945

5. *Izsák Lajos:*

   A KERESZTÉNY DEMOKRATA NÉPPÁRT
   ÉS A DEMOKRATA NÉPPÁRT
   1944–1949

6. *M. Szabó Miklós:*

   A MAGYARORSZÁGI FELSZABADÍTÓ HADMŰVELETEK
   1944–1945

7. *Gergely Jenő:*

   A KATOLIKUS EGYHÁZ MAGYARORSZÁGON
   1944–1971

8. *Jakab Sándor:*

   A MAGYAR SZAKSZERVEZETI MOZGALOM
   1944–1950

9. *Ladányi Andor:*

   Az ÖTVENES ÉVEK FELSŐOKTATÁSI POLITIKÁJA
   1949–1958

10. *Kutassi László:*

    A MAGYAR KOMMUNISTA PÁRT SPORTPOLITIKÁJA
    1944–1948

11. *Standeisky Éva:*

A MAGYAR KOMMUNISTA PÁRT IRODALOMPOLITIKÁJA
1944–1945

12. *Berényi Sándor:*

A MAGYAR NÉPI DEMOKRATIKUS ÁLLAM
KÖZIGAZGATÁSA
1944–1945

13. *Korom Mihály:*

A MAGYAR FEGYVERSZÜNET
1945

14. *Molnár János:*

A SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT MŰVELŐDÉSPOLITIKÁJA
1944–1948

15. *Benkő Péter:*

A NEMZETI PARASZTPÁRT ÉS A SZOCIALIZMUS
1947–1948

16. *Varga Suplic Sándor:*

A TERULETI SZÖVETSÉGEK ÉS A TOT MEGFORMÁLÁSA
1961–1967

17. *Németh József:*

ÉRTELMISÉG ÉS KONSZOLIDÁCIÓ
1956–1962

35,– Ft

Az ország felszabadulását, főleg pedig a földreform befejeződését követően alapvetően megváltozott a magyar agrárstruktúra, a régi mezőgazdasági érdekképviselet elvesztette történelmi-politikai-gazdasági létjogosultságát. Szervezetei azonban tovább éltek, s nem adták fel egykönnyen pozíciójukat, sőt igyekeztek az egész parasztság egyedüli érdekképviseleti szerveivé válni. Ugyanakkor új, a megváltozott mezőgazdasági struktúrának jobban megfelelő szervezetek is alakultak, amelyek ugyancsak mind erőteljesebb befolyásra, szélesebb tömegbázis megteremtésére törekedtek.
Az értekezés áttekinti és elemzi az új rétegszervezetek létrejöttét, illetve a régiek újraszerveződését, fejlődését, szervezeti erejét, politikai arculatát, gazdasági, politikai, társadalmi követeléseit, az új mezőgazdasági struktúrában betöltött szerepüket, politikai és érdekképviseleti funkcióikat. Mindezt, minthogy a paraszti rétegszervezetek pártokhoz kötődő szervezetek voltak, a politikai küzdelmekkel, a pártpolitikai célokkal, a szövetségi politika alakulásával összefüggésben. Éppen a szövetségi politika torzulása eredményezte, hogy az ötvenes évek elejére az ekkor még mindig legnépesebb társadalmi osztály, a parasztság tényleges érdekképviselet nélkül maradt Magyarországon.

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ